శ్రీః

అచ్చ తెలుఁగు కోశము

తృతీయ సంపుటము

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ ఉభయభాషాప్రవీణ

సాహిత్యాలఙ్కార సహస్రావధాని

పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

తెనాలి

సర్వస్వామ్యసంకలితము
ప్రథమముద్రణము
సిద్ధార్థి 979

వెల రూ 50–00

Pape used fo he printing of his vo ume was made avai ab e by he Gove nmen of Ind a a conce ona ra e

ప్రాప్తిస్థానము
పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
శ్రీ శ్రీనివాసభవనశ్రీ No 22 7 7
మోటుపల్లివారివీధి
కొత్తపేట-తెనాలి-(A P)

P n ed a S M chae s Indus a Schoo Gun ur A P and K shna P ess Tena

వర్గసూచిక (తృతీయసంపుటమునకు)

తృ తీ య కాం డ ము

అచ్చ తెలుఁగు కోశము

తృతీయ కాండము

విశేష్యనిఘ్నవర్గము

క శ్రీ తరుణీశతజనకీ
భూతాక్ష తురంగితోక్ష మురభిత్ప్రముఖో
ద్గీతరణా ఖ్యాతగుణా
భూతగణాధీశ మాతృభూతమహేశా 1

మూఁడవకాండ మారంభించుచుఁ దదారంభమును గృతిస్వామికి వినుచుచున్నాఁడు గ్రంధకర్త

అర్థ —శ్రీతరుణీశతజనకీభూతాక్ష-లక్ష్మీకాంతలను జాలమందినిఁ గలిగించెడి (అణిమాదిమహైశ్వర్యములఁ జేకూర్చెడి యనుట) కన్నులు గలవాఁడా (చూచినమాత్రనే ఐశ్వర్యవంతులఁగాఁ జేయుపరమేశ్వరుఁడా-యనుట) తురఙ్గిత + ఉక్షా-గుఱ్ఱము గా (వాహనము గా) ఒనర్పఁబడినవృషభము (ఎద్దు) గలవాఁడాః (నందివాహనా యనుట) మురభిత్ + ప్రముఖ + ఉద్గీతరణా-విష్ణువు మొదలగువారిచే (దేవతాప్రముఖులచే అనుట) బిగ్గరగాఁ బాడఁబడినయుద్ధములు (త్రిపురసంహారాదులు) గలవాఁడా (ఇందువలన వందిమాగధులట్లు విష్ణ్వాదులు కైవారము చేయుచు వచింపఁబడి యీస్వామి సర్వాధికుఁడగుపరమేశ్వరుఁడగుట వచింపఁబడిన దనవచ్చును) ఖ్యాతగుణా -ప్రసిద్ధి గాంచినసుగుణములు (గరళభక్షణాదులవలనియార్తరక్షణపరాయణతాదులు) గలవాఁడా భూతగణ + అధీశ-పిశాచసంఘమునకు నాయకుఁడా (లేదా) భూతములకు-ప్రమథగణములకు

నాయకుడా అని యర్థము మాతృభూతమహేశా (మాతృభూతేశ్వరా వినుము అనుట)

శ్రీతరుణీ క్ష — సంపల్లక్ష్మ్యై రైక్యమ్ అని దేవెళు డు బ్రహ్మ యొకమహాలక్ష్మిని సృష్టింప నట్టి తరుణులను వేనవేలగా సృజించి బ్రహ్మను మించుచున్నవి యీస్వామివీక్షణము లనుట తెలుపబడుచున్నది కేతన శివుని వర్ణించుచు నీహారకరావతంసు దణిమాదిగుణ ప్రదవీక్షణుండు (దశ పీ 2ప) అనినాడు

తురఙ్గితోక్ష —తురఙ్గితము తత్కరోతి తదాచష్టే ణిజన్త మగు ఉంగ శబ్దమునకంటె గర్మార్థక క్త ప్రత్యయము ఇట వాహనవిశేషవాచక మగు తురంగశబ్దము లక్షణచే వాహన మాత్రవాచకము

మురభిత్ రణా — ముఙ్జకేశీ మురరిపు అని విష్ణునామములయందమరము మురు డనువా డొకరాక్షసుడు నరకునియనుయాయి నరకాసురసంహారసమయమున విష్ణుపుచే నాతడు సంహరింపబడినాడు (చూ భాగ) కాళిదాసు పార్వతిని వివాహమాడ బోవుపరమేశ్వరుని నిట్లు వర్ణించినాడు— విశ్వావసుప్రాగ్రహరైః ప్రవీణైః సంగీయమానత్రిపురావదాన అధ్వాన మధ్వాన్త వికారలఙ్ఘ్యః స్తతార తారాధిపఖణ్డధారీ (కు సం 7స 48శ్లో)

భూత ధీశా — భూతాః శివస్య పార్షద్యాః పార్షదా అని (సంసారావర్తము) (చూ సుధ) బూచులదొర అని శివనామప్రస్తావమున (ఆంభా సాంబ మొ) భూతం క్ష్మాదౌ పిశాచాదౌ దేవయోన్యన్తరే తు నా అని (మేదిని) గణశబ్దము ప్రమథగణవాచకము సమూహార్థకమును గూడ సంఘాతే ప్రమథే గణః అని (అమ)

ఆ చను విశేష్యనిఘ్నసంకీర్ణనానార్థ
కావ్యయక్రియాఖ్య లమరువర్గ
ములు తృతీయకాండమునను గ్రమంబుగా
మహితగుణసమేత మాతృభూత 2

అర్థ —విశేష్యనిఘ్నవర్గము సంకీర్ణవర్గము నానార్థవర్గము అవ్యయవర్గము క్రియా వర్గము-అనునవి క్రమముగా ఈతృతీయకాండమునందు చెప్పఁబడును

విశేష్యనిఘ్నవర్గము —విశేష్యమునుబట్టి వచనాదులు విశేషణముల కేర్పడును అట్టి విశేషణములగు ఱించి వచించునది

సంకీర్ణవర్గము —పర్యాయములనుగూర్చియేకాక వేఱువే అర్థములు గల నానాజాతీయము లగు వేఱువేఱుపదములనుగూర్చి తెలుపునది

నానార్థవర్గము —అనేకార్థములు గలపదములను ఆయాయర్థములతో వివరించునది

అవ్యయవర్గము —విభక్తివచనాదులు లేనిపదములయొక్క అర్థములను అట్టిపదముల పర్యాయములను ఎఱిగించునది

క్రియావర్గము —క్రియలయొక్క అర్థములను వానిప్రయోగమును (సంగ్రహముగ) తెలుపునది.

వర్గములు — విశేష్యనిఘ్నము మొదలు గా నాలుగువర్గములు అమరమున తృతీయకాండమునందు ఇట్లె వరుస గా కలవు ఇక ఐదవది గా లిఙ్గాదిసంగ్రహవర్గము అమరమున ఉన్నది ఇందు క్రియావర్గము ఐదవది గా ఐనది ఇది విశేషము

సీ. మను మెలువా డన గను శుభకరసంజ్ఞ
మంచివా డన గ శోభించు సుకృతి
వటర యం చన గ నేర్పరి యన రవ రన
దంట నా జాణ నాఁ దగు సమర్థు
డలరు జూ టన గ జిత్తులవాఁ డనంగ వం
చకు డీఏకా డు నా జనును దాత
తెలివికా డన గను వెలయు చుండు నభిజ్ఞుఁ
డాఢ్యు డు విలసిల్లు నాస్తికా డు

గీ. నా గ గలవాఁడు నా గను నచ్చుకుప్ప
యన గ విడిముడి గలవాఁ డటన్న దిండి
పో తన గ భక్షకాఖ్య యై పొలుపు గాంచు
బుంగవతురంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 3

మేలువాఁడు—ఇది శుభకరునకు (శుభము కలిగించువానికి క్షేమము చేకూర్చువానికి శివంకరునకు) పేరు

మంచివాఁడు—ఇది సుకృతికి (పుణ్యవంతునకు అదృష్టశాలికి ధన్యునకు) పేరు

వటర నేర్పరి రవర దంట జాణ—ఇవి సమర్థునకు (చతురునకు కార్యము నెఱవేర్చుటయందు నేర్పు గలవానికి ప్రోడకు) పేర్లు

జూటు జిత్తులవాఁడు—ఇవి వంచకునకు (ధూర్తునకు మోసగానికి ఇతరులను వంచించు (మోసగించు) స్వభావము గలవానికి) పేరు

ఈవికాఁడు—ఇది దాతకు (త్యాగికి ఈగికానికి దానము చేయువానికి) పేరు

తెలివికాఁడు—ఇది అభిజ్ఞునకు (వివేకికి తెలిసినవానికి) పేరు

ఆస్తికాఁడు కలవాఁడు అచ్చుకుప్ప విడిముడి గలవాఁడు—ఇవి ఆఢ్యునకు (ధనవంతునకు ధనికి బహుధనము గలవానికి సంపన్నునకు) పేర్లు

తిండిపోతు—ఇది భక్షకునకు (ఊరక తినునట్టిస్వభావము గలవానికి తిండికానికి అమితభక్షకునకు) పేరు

వటర — వరర అని (శ ర) రవరకు (రూపాం) అనుచు ప్రయోగ మిట్లిచ్చినది వరర వై కొంచెపువారిపై జూపు నటన మాముందఱ నడవ దెల్లపుడు (భాగ 5స్కం) వటగ గ్రహించి సమర్థుడు అని అర్థమిచ్చినది (ఆం భా ప్రా త పా) గూడ వటగ (చూ సూ ని వటర) బ్రౌ పా గూడ వటగ అనియే (చూ అను)

నేర్పరి — జతురుపేళ్లగు దిట్ట జాణ దంట వలంతి వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ (సాంబ మాన 5)

వంచకుడు — ధూర్త స్తు వఞ్చక అని (అమ) ఇట పరప్రతారకస్వభావస్య అని (సుధ)

ఆఢ్యుడు — ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ అని (అమ)

తెలివికాడు —వివేకము గలవాడు ప్రాజ్ఞుడు అని (శ ర) మొ చెలువము విద్దెయుం ¿ గొనము జేవయు బ్రోడతనంబు దెల్వియుఁ నీలా 92) (చూ సూ ని)

అభిజ్ఞు డు — ప్రవీణే నిపు ణాభిజ్ఞ విజ్ఞ నిష్ణాత శిక్షితా వైజ్ఞానిక కృతముఖ కృతీ కుశల ఇ త్యపి అని (అమ) అభిజ్ఞనిపుణాదిశబ్దములను ఏకార్థకముల గానే వచించినది

విడుముడి — విడిముడి యన రొక్క మన గ విత్తంబునకుం బుడమిని నామము లగు (ఆం సం స్థా 30)

గీ పర గు దాళీకు డన గ దీర్పరి యనంగ
గార్యకర్తకు బేరు గా ఖ్యాతసంజ్ఞ
యగును బేరైనవా డు వా సైనవా డు
మంతు కెక్కినవా డు నా మాతృభూత

తాళీకు డు తీర్పరి—ఇవి కార్యకర్తకు (కార్యములు చక్క బెట్టువానికి పనులు నెఱ వేర్పువానికి) పేర్లు

పేరైనవా డు వా సైనవా డు మంతు కెక్కినవా డు—ఇవి ఖ్యాతునకు (విఖ్యాతు నకు ప్రసిద్ధి కెక్కినవానికి ప్రఖ్యాతునకు) పేర్లు

ఖ్యాతు డు — ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్త విజ్ఞాత విశ్రుతా (అమ)

తీర్పరి — రా జుగ్రసేను డై రాజిల్ల దాను దీర్పరితనం బెంతయు బ్రభుతతోడ నడపువా డయ్యె (హరి ఉ 2 78) (చూ సూ ని) [పర గు దాళీకు డన గ దీర్పరి (వావి అపముద్రి)]

గీ తనరు నడ్డము లేనివా డనగ నిచ్చ
నుండువా డన నిరవగ్రహుండు చాలు
మాసి పసుపరి యన గను భాసిలు బర
తంత్రనామంబు మాతృభూతాభిధాన 5

అడ్డము లేనివా డు ఇచ్చ నుండువా డు—ఇవి నిరవగ్రహునకు (స్వచ్ఛందవర్తనునకు స్వతంత్రునకు) పేర్లు

చాలుమాలి పసుపరి—ఇవి పరతంత్రునకు (పరాధీనునకు ఒకరికి లో బడి వర్తించు వానికి పరతంత్రునకు) పేర్లు

నిరవగ్రహుడు — స్వతన్త్రో ఒపావృత స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిరవగ్రహ అని (అమ)
జాలుమాఁ —ఇతరుల కనుకూలుడుగ వర్తించు మనుష్యుడు (మాపి) మానిఁయొక్క (రూపాం) (చూకర) (చాలు-అనుకూలపడు) (వానికి శని చాలదు మొవ్యవ) చాలుమానిఁ దీనికి పర్యాయ మని (ౘౌ) దశావతారచరిత్రప్రయోగము నొకదానిని ఇట్లుదాహరించినది- తనయులను దాము రావలె ననుచు జాలు మాన(ను) సులు దశరథరాజమౌళితోడ దెలుపవలె ననువక్కణ గలిగినట్టి (అని)
పరతంత్రుడు —పరతన్త్ర పరాధీన పరవా న్నాథవా నం (అమ)

సీ మదట తొండొరు తొండు మదల మాలుగు బోతు
చండి సోమరి నలితిండికాడు
దుండుబలి యనంగ దోచు బ్రాల్మాలిన
వానిపేరై పనివాడనంగ
గర్మకారుం దొప్పు గర్మదక్షుడు వితమరి హర్వ్యకాడన బరగుచుండు
వఱలు జాల్మాడు చెఱపనచేట యన గను
బలలాశి కొచుమేపరి యన దగు

గీ ననద యనగ ననాధుండు దనరు బొట్ట
పోసికొనువాడనంగను బొట్టనాఁకు
వాడనగ వెలయు నుదరంభరిసమాఖ్య
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

మదట తొండొరు తొండు మదల మాలుగ, బోతు చండి సోమరి నలితిండికాడు, దుండుబలి— ఇవి ప్రాల్మాలినవానికి (అలసునకు పాలుమాలినవానికి బద్ధకించువానికి) పేర్లు
పనివాడు—ఇది కర్మకారునకు (వేతనము(కూలి) తీసికొనక పని చేయువానిః దాసునకు) పేరు

విశమరి హర్వకాడు—ఇవి కర్మదక్షునకు (కార్యశూరునకు కర్మఠునకు ఆరంభించిన పని వదలక నెఱవేర్చువానికి) పేర్లు

చెఱపనచెట—ఇది జాల్మునకు (అసమీక్ష్యకారికి ఆలోచింపక పని చేయువానికి అవిమృశ్యకారికి) పేరు

కౌచుమేపరి—ఇది పలలాశికి (కవుచుమేపరికి ఆమిషభోజికి మాంసము తినువానికి) పేరు

అనద—ఇది అనాధునకు (దిక్కులేనివానికి దిక్కుమాలినవానికి గతి లేనివానికి) పేరు

పొట్టపోసకొనువాడు పొట్టసాకువాడు- ఇవి ఉదరంభరికి (కుక్షింభరికి ఆత్మంభరికి, స్వోదరమాత్రపూరకునకు దేవతలు అతిథులు మొదలగువారికి పెట్టక తానుమాత్రము భుజించువానికి) పేర్లు

మదట — మదట గాలిపయాళి మాంతమా యని కుమారికలు పుష్పొదు లావరించుకొనిరి (వెం పం 4 29) ఈ ఆం భా కు ఉదాహరణము గా ఈప్రయోగ మిచ్చినది (బ్రౌ) (చూ అను) (సూ ని) దీనికి మదించినది మత్తుడు అర్థ మిచ్చి పైప్రయోగమును నుదాహరించినది (బ్రౌ) చెప్పనయర్థమే పరిశీలింప గా ఇట సముచిత మనిఎంచుచు చున్నది మదట ప్రాల్మాలిక గలవాడు సోమరి మాంద్యము కలవాడు మెల్లమెల్లగా వీచువాడు (గాలి) మందమారుతము అని (అర్థాం) స్ఫూర్తి) (ఆం భా)కు లక్ష్య మన దగినదే యిది

మాలుగు బోతు —[మూలుగు బోతు (వావి పా అపపా)] కూలికి వచ్చి యీడ వరి గోయుచు గూరుకు చెంద వచ్చెనే మాలుగు బోతు వీని కనుమానము లే ది క జేనిపెద్దచే దోలు డి యీదినంబు మనతో సరి గా డి ముట్టబోదు (చెన్న 3 4 7)

పనివాడు —భృత్యుడు కింకరుడు అని (శ ర) భృత్యుడు సేవకుడు అని (సూ ని) మంచి పనివాడు అని (బ్రౌ)

కర్మకారుడు — కర్మకర కర్మకార శబ్దములకు (అమ) భేదమును ఇట్లు వచించినది భరణ్యాభుక్కర్మకరః కర్మకారస్తు తత్క్రియ (అని) (సుధ) ఈ భేదమును ఇట్లు వివరించినది (కర్మకరః) మూల్యేన కర్మ కుర్వత (కర్మకారః) యో వేతనేనవినా కర్మ కరోతి

తస్య (అని) కూలి తీసికొని పనిచేయువాడు కర్మకరుడని కూలి అడుగక పని చేయువాడు కర్మకారుడు అనునది పైదానికి తెలుగువివరణము (చూ గురు) పాణినీయము గూడ ఈ శబ్దములను ఇట్లే నిర్వచించినది (చూ) కర్మణి భృతౌ (3 2 22సూ) తెలుగువారి ప్రయోగముల బట్టి ఏతద్భేదము వివక్షింపక పై తెలుగునిఘంటువులు పైరీతిని అర్థమిచ్చిన వనవలయును అంభా ఆశయమమాత్ర మట్టిది కాదని ఎతచ్ఛబ్దగ్రహణమె వచింపను

పేలలాశి — ఆమిషాశీ తు శౌష్కలః అని (అమ)

ఉదరంభరి — ఫలేగ్రహి రాత్మంభరి శ్చ (3 2 26) అని పాణినీయము అనుక్తసముచ్చయార్థ శ్చకార కుక్షింభరి ఉదరంభరి అని కాశిక జ్యోత్స్నాకరమ్భ ముదరంభరయ శ్చకారా అని మురారి చాన్ద్రివ్యాకరణమునుబట్టి సాధు వని కౌముది (చూ సిద్ధాన్త ఫలేగ్రహి రాత్మంభరి శ్చ (3 2 26 కృత్ప్రకరణము)

సీ ఆకొన్నవాఁడన నదనైనవాఁడన
    శోభిలు చుండును క్షుధితసంజ్ఞ
వెఱ్ఱి వెంబరవిత్తు వెంగలి పీఱిడి
    వెడగు వేదుఱు తిక్క వెకలి యనఁగ
నున్మాదిసంజ్ఞయై యొప్పు చుండును మస్తు
    వాఁడన మత్తుడు పరగు చుండుఁ
జెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ
    బేరజ మన ధూర్తుపేరు వెలయు

గీ గఱటి యడిగొట్టు పఱిపి యేతరి గరాసు
చెనటి చెన్నటి కూళ కుచ్చితుడు మొండి
కట్టెనాఁగను గుజనాఖ్యగా జెలంగు
భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 7

ఆకొన్నవాఁడు అదనైనవాఁడు—ఇవి క్షుధితునకు (బుభుక్షితునకు అశనాయితునకు ఆకలి గలవానికి) పేర్లు

వెఱ్ఱి వెంబరవిత్తు వెంగలి వీఱిడి వెడఁగు వేదుఱు తిక్క వెకలి—ఇవి ఉన్మాదికి (ఉన్మత్తునకు మతిహీనునకు వెఱ్ఱివానికి పిచ్చివానికి) పేర్లు

మస్తువాడు—ఇది మత్తునకు (మదించినవానికి మద్యపానాదులచె ఒడలెఱుగనివానికి) పేరు

చెడుగు కావరి నీచ చెరికి కేడ మఱుచ బేరజము—ఇవి ధూర్తునకు (చెడుపడవడికకలవానికి దుశ్శీలునకు) పేర్లు

కఱటి అడిగొట్టు పఱవ ఎతరి గరాసు చెనటి చెన్నటి కూళ కుచ్చితుడు మొండి కట్టె—ఇవి కుజనునకు (జాత్యాచారాదులచే నిందితుడైనవానికి దుర్జనునకు) పేర్లు

షిధిఱు — బుధుల స్స్యాత్ షుధితో జిఘత్సు రశనాయిత (అమ

మస్తువాడు — మస్తుమి అంభా గర్వి మయికము గలవాడున్ను అని (బ్రౌ. చూ అను మత్తె శౌణ్డోత్కట క్షీబా అని (అమ) (చూ గురు)

నీచు —దీనిని తత్సమ మను చున్నవి (బాలవ్యా మొ) వృద్ధాదులడుజ్ఞునకు లోపంబు విభాష నగు (నీచు నీచుడు) (చూ బాలవ్యా తత్స 56) ధూర్తమూర్ఖా నీచవద్ధా వుదన్తా వం సమ్మతౌ అని (అథ కా) తద్భవలక్షణము చెప్పుచు కవిసంశయవిచ్ఛేదము ధర యథా పూర్వపర్ణశబ్ద ప్రతతికి నోలి కొన్నిటి కాదేశ ముత్త్వ మగును (తృతీ 4) అనుచు (వృద్ధ మొ)ఉదాహరించినది ఇట్టివి కొన్ని పూర్వ ముదాహృతము లై వ్యాఖ్యాతము లైనవి

ధూర్తుడు —ధూర్తునిపేర్లు కొన్నిటిని (సాంబ) ఇట్లు ఉదాహరించు చున్నది కుచ్చితుడడిగొట్టు కూళ పెంకె బికారి ముడికాడు చిలుమువాల్ మోటు లుచ్చ చెండిపోతు గరాసు మొండికట్టె తులువ కైలాటకాడు టక్కరి ఎసాళి టకటొంటు టాటోటు రవళి దబ్బిలి దూ. గడుసు కల్లరి దొసకారి చెనటి పాలసుడు లండి ఎక్కరి పలువ చెడుగు బేరజ మనంగ ధూర్తుని పేరు లమరు (సాంబ మాన 9) అం భా ఇందు కొన్నిటని ధూర్తునకు పర్యాయములగా తెల్పినది విశేషవివక్షతో సామాన్యవివక్షతో-ఉన్నిటిని ధూర్తపర్యాయములగానే పేర్కొనినది (సాంబ) ధూర్తశబ్దమునకు ఖలుడనునర్థముగూడ ఉన్నది ధూర్తి స్సాత

త్థణలవణే ఖల ధుత్తూరయో రఃం (విశ్వ) అం భా) లోనియిచ్చటి ధూర్త శబ్దము ఖల' పర్యాయ మనిఎంచు చున్నది శఠ-వంచక శబ్దములకు వేఱు గా అర్థము వచించు చున్నది (అమ) నికృత స్త్వనృజు శ్శఠ ధూర్తస్తు వఞ్చక (అని) అం భా) వంచకుని గూర్చి శఠుని గూర్చి ఖలుని గూర్చి వేఱుగా వచించినది చూ 3 3 3) ఖలవిశేష మిచ్చటి ధూర్త శబ్దమునకు అర్థ మని తో చినది

అడిగొట్టు —ఇట అడిగంటు అని (బ్రౌ అం భా పా) (చూ అను)

కుచ్చితు డు —(సం కుత్సితు డు కుపూయ కుత్సి తావద్య ఖేట గర్హ్యాణకా స్సమా అని అమ ఇట గురు) - జాత్యాచారాదులచే నిందితు డైనవానిపేళ్లు అని వ్యాఖ్యా వించినది

గీ మొరసు మోటు పిసాళి నా మూఢుఁ దొప్పుఁ
దనరు శాలీనసంజ్ఞ మేదకుఁ డనంగ
నెస గు చుండును బ్రియవాది యిచ్చకాల
మారి యన వైశ్యకన్యకామాతృభూత 8

మొరసు మోటు పిసాళి—ఇవి మూఢునకు (అజ్ఞునకు మోఱకునకు తాను పట్టిన కుం దేటికి మూ డే కాళ్లు-అనెడి అవివేకి కి) పేర్లు

మేదకు డు—ఇది శాలీనునకు (దిట్టతనము లేనివానికి పనులయందు చొరవ లేని వానికి) పేరు

ఇచ్చకాలమారి—ఇది బ్రియవాదికి (ప్రియంవదునకు ఇచ్చకపుమాట లాడువానికి ముఖప్రీతికై ఇష్టము లని అసత్యవచనము లైనను పలుకువానికి ఇచ్చగొండికి) పేరు

మూఢు డు — అజ్ఞేమూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశా (అమ) మూఢుని (మూర్ఖుని) స్వరూపమును భర్తృహరి ఇట్లు వచించినా డు అజ్ఞ స్సుఖ మారాధ్య స్సుఖతర మారాధ్యతే విశేషజ్ఞ జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధం బ్రహ్మా ఽపి నరం న రఞ్జయతి (సుభా నీతి 2)

శాలీను డు — స్యా దధృష్టే తు శాలీన (అమ) ద్వే సలజ్జస్య అని (సుధ) దిట్టతనము లేనివానికి -అని (గురు)

ప్రియవాదీ — శ్లక్ష్ణ ప్రియంవదే అని అమ) ఈప్రియంవదు దే ప్రియవాది అనిపించును ప్రియోక్తి సనాతనధర్మ మని మను విట్లు వచించినా డు- సత్యం బ్రూయాత్ ప్రియం బ్రూయా న్న బ్రూయా త్సత్య మప్రియమ్ ప్రియం తు నా ఒనృతం బ్రూయా దేష ధర్మ స్సనాతన (అని) ఈప్రియవాది మనువు వచించు ప్రియవాది కా డనిపించును (ఆం భా) ఇచ్చకము-ఇష్టోక్తి -అనినది (7) ఇచ్చకము నకు ముఖప్రీతివచనము అనుఅర్థము సుప్రసిద్ధము తెలు గువారివ్యవహారమున ఒకప్రయోగ మి ట్లున్నది- నిర్భయత నాప్తుల కిచ్చక మాడ వచ్చునే (కలా 7 250) మొ ప్రియ మపి తథ్య మాహ అని (అభి శా. 4అం) ఇందులకే మనువు వచించినప్రియము ఈప్రియము వే అనిపించినది ఆం భా అందులకే ప్రియవాది ని ఇచ్చకాలమారి అని స్పష్టము గా వచించినది పై(అమ)ను ఆం భా విశదపఱచిన దనవచ్చును శక్ల ప్రియంవదే అని (సుధా అమ పా) శ్లక్ష్ణవాక్తు ప్రియంవద శక్లో మధురవా (క్షీరఃథ) (అని) (వైజ సామా అర్థ)

సీ అలరు దంటలమారి యన నవినీతుండు
భయశీలుఁ డౌ వెఱపరి యనకరి
కోశె నా గను వెఱ గుపడువాఁ డనఁగను
విస్మయాన్వితసంజ్ఞ వెలయు చుండుఁ
గాందిశీకుఁ డగు దిక్కుమొకం బన గను
బ్రౌఢుండు ప్రోడ నాఁ బర గు చుండు
దీయువా డన గను దెలియ నౌ గ్రహయాళు
పతయాళు వడు బడువా డనంగ

గీ మ్రొక్కువా డన వందారు వొలుచు చుండు
ఘాతకుఁడు నొంచువా డన గాఁ జెలంగు
నుబుకువా డన వర్ధిష్ణు డొప్పు చుండు
భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

తంటలమారి—ఇది అవినీతునకు (ఉద్ధతునకు అడకువ లేనివానికి) పేరు

వెఱపరి అఱుకరి—ఇవి భయశీలునకు (భీరువునకు భయపడుస్వభావము గలవానికి పిఱికివానికి) పేర్లు

కోశె వెఱగుపడువాఁడు—ఇవి విస్మయాన్వితునకు(విస్మితునకు విలక్షునకు ఇతరుల ధర్మశీలాదులగుఱించి ఆశ్చర్యపడెడివానికి) పేర్లు

దిక్కా-మొకము—ఇది కాందిశీకునకు (దిక్కా-మొగమునకు దిక్క-మొకమునకు దిక్క-మొగమునకు భయముచె తోఁచినదిక్కు-నకు మొగము పెట్టి పాఱిపోవువానికి) పేరు

ప్రోడ—ఇది ప్రౌఢునకు (అధికునకు గొప్పవానికి అరితేఱినవానికి) పేరు

తీయువ్వాఁడు—ఇది గ్రహయాళువునకు (గృహయాళువునకు పుచ్చుకొనుస్వభావము గలవానికి గ్రహీతకు) పేరు

పడువాడు—ఇది పతయాళువునకు (పతనశీలునకు పాతుకునకు పడెడివానికి)పేరు

మ్రొక్కు-వాడు—ఇది వందారువునకు (అభివాదకునకు నమస్కా-రములు చేయు స్వభావము కలవానికి) పేరు

నొంచువాడు—ఇది ఘాతకునకు (ఘాతుకునకు హింసాశీలునకు ఇతరుల బాధించెడి స్వభావము గలవానికి) పేరు

ఉబుకువాడు—ఇది వర్ధిష్ణునకు (వృద్ధికి వచ్చువానికి వర్ధనశీలునకు) పేరు

తంటలమారి —పరులను నొప్పించేస్వభావము గలవాడు అని (బ్రౌ) (చూ అను) (శర సూని) దీనిని అవినీతుడు అను నర్థమున గ్రహింపలేదు

విస్మయాన్వితుడు — విలక్షో విస్మయాన్విత (అమ)

గ్రహయాళువు — గ్రహయాళు ర్గ్రహీతరి అని (గురు పా) ఇట (గురు)ఇట్లనినది- గ్రహయతి తాచ్ఛీల్యేనేతి గ్రహయాళు గృహయాళు అని (పారము)

గ్రహయాళు అను రేఫమూలకపాఠము భ్రాంతిమూలక మని టీకాసర్వస్వకారు డు (అని) సుధాది ల్నియు గృహయాళు లనియే ఇచ్చటి పాఠ మను చున్నవి గృహయాళు అను టయే సాధువు ఆలుచ్ ప్రత్యయము స్పృహా గృహా పతి దయి నిద్రా తన్ద్రా శ్రద్ధాభ్య ఆలుచ్ (3 2 58) అని మరాద్యద న్త మగు గృహ (గ్రహణే) అనుధ్గానికి విహితము ఆం ధా క ర్త ఇట గృహయాళు అనియే వచించి ఉండును వ్యాకరణానభిజ్ఞు లెవరో (గురు అపపాఠమునుబట్టి) ఇట్లు దీనిని సంస్కరించి ఉందు రని తో చు చున్నది

ఘాతకు డు — శరారు ర్ఘాతుకొ హింస్ర (అమ) ఘాతక శబ్దమును సాధువే (చూ సూ ని). ణ్యు ల్తృచౌ (3 33) సూత్రమున హన్ ధాతువునకంచె ణ్వుల్ ప్రత్యయము

దిక్కాముకంబు — దిక్కామెకంబు వావి అపముద్రి దిక్కామొగంబు అని (సూ ని ఆం. భా పా) పైనాగ్రహించినది(బౌ పా) (చూ అను)

సీ ఉత్పతిష్ణువుసంజ్ఞ యొప్పును నెగయువా
డన దా టువాఁ డనఁ దనరు లంఘి
విసువాసి యన గను వెలయు విశ్వాసి సి
గ్గరి యన హ్రీమదాఖ్య యయి చెల గు
హాసుకా డన గను నగు భోగి గుమ్మ డం
చన గను జికిలికా డన గ సొగసు
కా డనంగను వన్నెకా డనంగను నీటు
కాఁ డన గా నలంకారి యొప్పు

గీ నుండువా డన వ ర్తిష్ణు డొప్పు ద్రోయు
వా డు విలసిల్లు చుండుఁ దోపరి యనంగ
మేదురసమాఖ్య యౌ మినమిననివా డు
గరగరనివా డు నా గను గాలకంఠ

ఎగయువా డు—ఇది ఉత్పతిష్ణువునకు(ఊర్ధ్వగమనశీలునకు మీ దికి పోవున్వభావము గలవానికి) పేరు

దాఁటువాఁడు—ఇది లంఘికి (దుముకుచు పోవువానికి) పేరు

నెనువాసి—ఇది విశ్వాసికి (నమ్మువానికి నమ్మకము గలవానికి) పేరు

సిగ్గరి—ఇది హ్రీమంతునకు (సిగ్గుపడువానికి లజ్జాశీలునకు) పేరు

హౌసుకాఁడు—ఇది భోగికి (సుఖవంతునకు అనుభవము గలవానికి) పేరు

గుమ్మడు చికిలికాడు సొగసుకాడు వన్నెకాడు నీటుకాడు—ఇవి అలంకారికి (అలంకరిష్ణునకు అలంకరించుకొనెడివానికి) పేర్లు

ఉండువాఁడు—ఇది వర్తిష్ణువునకు (వర్తనశీలునకు నిలుకడగా ఉండువానికి) పేరు

తోపరి—ఇది త్రోయువానికి (త్రోపరికి గెంటెడివానికి నెట్టెడివానికి) పేరు

మిన్నమినవాడు గరగరనివాఁడు—ఇవి మేదురునకు (చిక్కనై (దృఢమై) మిన్ననైనమేను గలవానికి) పేర్లు

హ్రీమంతుడు—ఈసందర్భమున లజ్జాశీలో ఽపత్రపిష్ణు అని (అమ) (అతిశయితార్థమున ఇట మతుప్పు)

నీటుకాడు—దీనికి (సూని) అందగాడు అను అర్థమిచ్చి ఈ (ఆంభా) ప్రమాణమను చున్నది అలంకరిష్ణుస్తు మణ్డన అని (అమ) శృంగారించుస్వభావము గలవానిపేళ్లు అని (గురు) (సూని) ఇట ఇట్లనియు గుమ్మడు అనుదానికి ఈ(ఆంభా)ప్రమాణమిచ్చి అలంకరించుకొనువాడు అలంకారి అను చున్నది చికిలికాడు దీనికి పర్యాయమను చున్నది (ఆంభా) ఒకప్రయోగమిట్లున్నది చిఱుతప్రాయంబు గలవాడు చికిలికాడు సొగసుచిన్నెలవాడు కోరగలవాడు నందముల కెల్ల నొకయందమైనవాడు చారుతర మూర్తి గోపాలచక్రవర్తి (సుదంతా 88) (చూ సూని) (సాంబ) శృంగారికి పేర్లని వీనియందు కొన్నిటిని ఇట్లుదాహరించు చున్నది నందగాడు వగకాడమరువాడు వన్నెకాడెమ్మెకాడౌసుకాడన సొగసైనవాడు నీటుకాడన గరాజిలు శృంగారికి (మాన 8) శృంగారి అనుట అలంకారి అనుటయే శృఙ్గారీ తు సువేషే స్యాత్ అని (విశ్వ) (హౌసుకాడు రూపాంఔసుకాడు)

మేదురుడు—సాన్ద్రస్నిగ్ధస్తు మేదుర (అమ)

మినమిననివా డు ___(మినమిన తళతళ అనుకాంతివిశేషము మినమిన- లీనెడు నునుమే -
మున (హంస 4) (చూ శ ర)

-గరగరనివా డు ___ చక్క నై నున్న నై నవా డు మేదురు డు అని (సూ ని) గరగరనివా డు నవ్వుమొగంబువా డు చూడ గలవా డు మే లైనసొబగువా డు వావి మేనత్తకొడుకు గావలయు నాకు నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు (విజ వి 2 64) అను చున్నది (సూ ని) ఉదాహరించిన-ఈప్రయోగమునుబట్టి చూచిన చిక్క నైన అనుట కైనప్రమాదము- చక్క నైన అనిఎంచును ఇట్లే పరాక్రమోపార్జునుండు అనుటయు పార్జునుండు అనుట కైనప్రమాద మనవచ్చును

సీ జట్టికాఁ డనఁగను జనుఁ గ్రేత తఱుగరి
యనఁగను దత్సహాయాఖ్య చెలఁగు
నగుఁ బ్రధానాభిధ యంకెకాఁ డనఁగను
గోపకా డనఁగను గోపి దనరు
బలువిడి యనఁగను బల్లిదుం డనఁగను
దండివాఁ డన బలాఢ్యుండు చెలఁగుఁ
బరఁగును ఉంత యోర్పరి యనఁ దాలిమి
కాఁ డన జాగరూకాభిధాన

గీ మలరు మెలఁకువకాఁ డన నగును గూర్కు-
వాఁ డనంగను నిద్రానువర్తి పేరు
వెలయు మాటలమారి నాఁ బ్రేలువాఁడు
నాఁగ వాచాటు డై యొప్ప నాగభూష

జట్టికాఁడు-ఇది క్రేతకు (వెల యిచ్చి సరకులు కొనెడివానికి క్రయికునకు) పేరు

తఱుగరి—ఇది తత్సహాయునకు (క్రేతకు సహాయు డు గా ఉండెడివానికి తఱుగు బేరగానికి అమ్మెడివానికి కొనెడివానికి వెల కుదిర్చి అందులకై ప్రతిఫలము గా (నూటి కింత యని) ద్రవ్యము పుచ్చుకొనెడివానికి) పేరు

అంకెకాఁడు—ఇది ప్రధానునకు (ముఖ్యుఁడైనవానికి) పేరు

కోపకాఁడు—ఇది కోపికి (క్రోధమునకు కోపపడుస్వభావముకలవానికి) పేరు

బలువిడి బల్లిదుఁడు దండివాఁడు—ఇవి బలాఢ్యునకు (మిక్కిలి బలముగలవానికి, అధికసత్త్వునకు బలవంతునకు) పేర్లు

ఓర్పరి తాలిమికాఁడు—ఇవి క్షంతకు (సహిష్ణువునకు ఓరుపరికి ఓర్పు గలవానికి, సహనశీలునకు) పేర్లు

మెలకువకాఁడు—ఇది జాగరూకునకు (జాగరూకత కలవానికి మేలుకొని యుండు స్వభావము గలవానికి) పేరు

కూర్కువాఁడు—ఇది నిద్రానువర్తికి (నిద్రాళువునకు నిదురపోతునకు ఎప్పుడు నిద్దురపోవుచుండెడివానికి) పేరు

మాటలమారి ప్రేలువాఁడు—ఇవి వాచాటునకు (ప్రేలరికి వదరుఁబోతునకు జల్పాకునకు చెడ్డమాటలు పెక్కులు పలుకువానికి) పేర్లు

జట్టికాఁడు — జట్టి విలువ రొ వెల యన గ్రయాఖ్యలు తనర్చు (సాంబ హా 35)

ప్రధానుఁడు —క్రేతలలో ముఖ్యుఁడు అని ఒకనిఘంటుకర్త (యానిశరలు) దీనిని గ్రహింపలేదు

కోపకాఁడు —ఇదియే బ్రౌ ఆం భా పా (శ ర) కొపకాఁడు అనియే అనుచున్నది కోపగాఁడు- అని సూని నిర్ధారకము లేదు కోప అవశ్యార్థమున ణిని (ప్రత్యయము) క్రోధనో ఒమర్షణ కోపీ అని (అమ)

బలువిడి — బలువు ఇది స్వార్థమున అన్నిసూని ఈయర్థమున ఈపదమును (శ ర బ్రౌ లు) గ్రహింప లేదు

జాగరూకుఁడు — జాగరూకో జాగరితా అమ

మెలకువకాఁడు —పదిలుఁడు-అని ఒకనిఘంటుకారుఁడు ఇది తరువాత ఎర్పడినలాక్షణికార్థమన దగినది

వాచాటుఁడు — స్యాజ్జల్పాకస్తు వాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాక్ అవి (అమ అలజాటచౌ బహుభాషిణి (5 2 25సూ కుత్సాయామితి వాచ్యమ్ అని వార్తి)

సీ॥ పొలుచు నసత్యుండు బొంకరి యన రజ్జు
లాఁ డనంగను జల్లికాఁ డనంగ
ప్రోసెడిది యనంగ ముఖరాఖ్య తగు నత్తి
వాఁ డన లోహలవాచక మగు
వ్యర్థభాషుఁడు వళావళికాఁ డనం దగు
గెలివివాఁ డన నొను జెంగు రవణు
డజ్ఞుండు తగు దమ్మఁ డంబ స్తనంగను
గరిసాత్మ డొప్పును గడుసరి యన

గీ॥ వెలయు నగ్నుండు దిసమొల బిత్తలి యన
దీఁపు వెలి బడ్డవాఁ డన గను బహిష్కృ
తుఁడు బరికాయ కొంటె నాఁ దోఁచు భ్రష్టుఁ
డాతతదయారసోపేత మాతృభూత 2

బొంకరి రజ్జులాఁడు జల్లికాఁడు—ఇవి అసత్యునకు (అసత్యవాదికి అనృతములు (అబద్ధములు) పలుకువానికి) పేర్లు

ప్రోసెడిది—ఇది ముఖరమునకు (ప్రోఁగెడిదానికి ధ్వనించెడి అందె-మొద లగు దానికి) పేరు

నత్తివాఁడు—ఇది లోహలునకు (అస్ఫుటవాక్కునకు వ్యక్తము గాకుండ మాటలాడువానికి నంగినంగిమాట లాడువానికి) పేరు

వళావళికాఁడు—ఇది వ్యర్థభాషునకు (ఊరక వ్యర్థము లైనమాట లాడువానికి) పేరు

గెలివివాఁడు—ఇది రవణునకు (గోల చేయువానికి) పేరు

దమ్మఁడు అంబస్తు—ఇవి అజ్ఞునకు (జడునకు జడమతికి తెలివి లేనివానికి సుఖదుఃఖము లెఱుఁగనివానికి) పేర్లు

గడుసరి—ఇది కరిసాత్మునకు (కఠినునకు గట్టిమనస్సు కలవానికి) పేరు

దిసమొల బి త్తలి — ఇవి నగ్నునకు (దిస్సమొల గలవానికి దెస మొలవాని° దిగం బరునకు వస్త్రము లేనివానికి) పేర్లు

వెలి బడ్డవా డు - ఇది బహిష్కృతునకు (సంఘాదులనుండి వెడల గొట్టఁబడిన వానికి) పేరు

బరికాయ కొంటె—ఇవి భ్రష్టునకు (చెడ్డవానికి గుణహీనునకు అకార్యము లొనర్చువానికి) పేర్లు

ముఖరు డు ఈసందర్భమున —(అమ) దుర్ముఖే ముఖ రాబద్ధముఖౌ అని అప్రియవాదిని బేర్కొను చున్నది

న త్తివా డు — న త్తి మాట లాడునపుడు మొదటియక్షరములు పలుమారు లుచ్చరించుటయు ఆ గి ఆ గి కష్టముమీ ద మాట లాడుటయు మొద లగులక్షణములు గలజిహ్వాదోషము)న త్తి కలవా డు లోహలు డు -అని(సూ ని) లోహల స్స్యా దస్ఫుటవాక్ అని(అమ) (శ ర) న త్తివా డు న త్తి గలవా డు ఆక్షేపకు డు అని లోహలు డు స్ఫుటము గానిమాటలు కలవా డు అని ఈరెండు శబ్దములు వేఱు వే అర్థములు గల వనునట్లు వచించు చున్నది అప్పుడు న త్తి వా డు అనుదానికి లోహలు డు ఆక్షేపకు డు అనురెం డర్థములును గల వనవలసివచ్చు చున్నది.

అజ్ఞు డు — జడో ఽజ్ఞే అని అమ) ఇచ్చటి జడ శబ్దము వ్యాఖ్యాతలచే ఇట్లు నిర్వచింప బడినది ఇష్టం వా ఽనిష్టం వా సుఖ మితర ద్వా న వే త్తి యో మోహాత్ తూష్ణిక పరవశగ స్స భవతి జడసంజ్ఞక పురుష అని ఇష్టానిష్టసుఖదు ఖములను ఎఱు గక పరవశు డై ఊర కుండువా డు అని ఇచ్చటిదీనివివరణము (చూ గురు) బ్రౌ దమ్మ డు-అనుదానికి ఎడ్డె అనెడి అర్థ మిచ్చినది (చూ అమ) కాని ఇదివఱకే మూర్ఖ పర్యాయములు వేఱు గా (ఆం భా) అమ తోపాటు వచించినది (చూ 3 7) కావున వే అర్థము అమరముతోపాటు దీనికి వచించుటయే సముచితము

[దమ్మ దంభ స్తనంగ అని (వావి అపముద్రి) అంబస్తు- ఇది గ్రహింప బడలేదు (శ ర సూ ని మొ వానిచేత)]

దిసమొల —(దిసమొల-అ) ఉ త్తవ మి త్త్వం తద్వై వాత్త్వం సమాసే మతుబర్థకమ్ అని (అధర్వ ణు డు)

బహిష్కృతుఁడు — నిష్కాసితో ఽపకృష్ట స్స్యాత్ అని ఈసందర్భమున (అమ)

రవణుఁడు — రవణ శ్శబ్దన అని (అమ) మ్రోయుస్వభావము గలవానిపేళ్లు అని (గురు). శబ్దకరణశీలస్య అని (సుధ)

సీ॥ కొండెకాఁ డనఁ గను గొండెగీఁ డనఁ గను
  గొండియుఁ డన పిశునుండు వెలయు
 జిట్లుకట్టె యనంగ జెలఁ గును శఠుఁడు సం
  కరుఁడు రాజిలును బల్గాకి యనఁగ
 కొద్దికాఁ డనఁ గను క్షుద్రుండు తగు ఖలుం
  డొప్పు వాట్లీఁ డన నులిపికట్టె
 యనఁ గను బాట్లని యనఁ జెట్లకొఱవి నా
  దగు ననర్హాభిధ తగనివాఁడ

గీ॥ నంగ స్త్రీభాషి దోఁచు నా డంగి యనఁగ
 నాగడీఁ డన బరిహాసకాఖ్య చెల్లు
 నలరు నొప్పనివాఁడు నా నప్రకాశ్య
 డొప్పు మిడిమేల యన దుస్సహుఁడు మహేశ

కొండెకాఁడు కొండెగీఁడు కొండియుఁడు—ఇవి పిశునునకు(కర్ణేజపునకు సూచకునకు; ఇతరులపై లేనిపోనిదోషములు (చాడీలు) చెప్పెడివానికి పేర్లు

జిట్లుకట్టె—ఇది శఠునకు (అనృజువునకు రహస్యముగా (తెలియకుండ) ద్రోహము చేయువానికి) పేరు

పల్గాకి—ఇది సంకరునకు (సంకరజాతివానికి పలుగాకికి) పేరు

కొద్దికాఁడు—ఇది క్షుద్రునకు (అల్పునికి తక్కువవానికి) పేరు

వాట్లీఁడు ఉలిపికట్టె పాట్లని చెట్లకొఱవి—ఇవి ఖలునకు (చెడ్డవానికి ఇతరులకు బాధ కలిగించువానికి) పేర్లు

తగనివాఁడు—ఇది అనర్హునకు (అయోగ్యునకు) పేరు

ఆడంగి—ఇది స్త్రీభాషికి (ఆడుదానివలె మాట లాడుపురుషునకు) పేరు

ఆగడీడు—ఇది పరిహాసకునకు (గేలి సేయువానికి పరియాచకము చేయువానికి వెక్కిరించువానికి) పేరు

ఒప్పనివాడు—ఇది అప్రకాశ్యునకు (మఱుగుపడి ఉండువానికి పెద్దనడవడికచే నలుగురిలో సంచరింప వీలు కానివానికి) పేరు

మిడిమేలము—ఇది దుస్సహునకు (ఓర్చుకొన వీలు గానివానికి మిక్కిలి సంతాపము గలిగించు తీక్ష్ణప్రవర్తనము కలవానికి) పేరు

కొండెకాడు — ఇట - కర్ణేజప స్సూచక స్స్యాత్ పిశున అని (గురు బా) పిశునో దుర్జన ఖల అని (సుధాపా) ఈసుధాపారమునందును పిశునశబ్దమునకు అర్థాంతరము గా సూచకుడు అనెడియర్థము నిఘంటుప్రసిద్ధము పిశునం కుఙ్కుమేఽ చ కపవక్త్రే చ కాకె నా సూచకక్రూరయో స్త్రిషు అని (విశ్వమేదినులు) (చూ సుధ పిశున శబ్దము)

శఠుడు — గూఢవిప్రియకృ చ్ఛఠ అని ఆలంకారికులు నికృత స్త్వనృజు శ్శఠ అని (అమ)

చిట్లుకట్టె — చిటచిట రవలు లేచుకట్టెవంటివాడు అనుకొనకుండ(ఆకస్మికము గా)బాధ కలిగించువాడు అని అర్థము

పోట్లీడు — దెబ్బలాడువాడు కొట్లాడువాడు అని (సూ ని శ ర లు)

ఉలిపికట్టె — ఊరందఱది యొకదారి ఉలిపికట్టె దొకదారి అని లోకోక్తి

చెట్లకొఱవి — చెట్లకొరివి (ఖలుడు)అని (బ్రౌ) చిట్లుకొఱవి చిటపట లాడెడుకొఱవి తాపకారి బాధకుడు అని(సూ ని) (శ ర) దీనిని గ్రహింప లేదు (చూ వివరణమునకై తొలిపలుకు)

ఆడంగి — ఆడుదానిస్వభావము గలపురుషుడు - అని(శ ర) ఆణంగి - అంతా ఆడుదానిరీతిగా ఉండేమొగమువాడు - అని (బ్రౌ) (చూ అను)

ఆగడీడు — అకార్యము చేయువాడు అని (శ ర మొ) ఆగడీ లెగ ద్రోయ నగ్రజులను హాస్యభావంబు నెఱపి దుర్భాష లాడు (భల్లా 3ఆ) (చూ శ ర)

సీ. వశ్యక్రియావేది వఱలు మందులమారి
యన వేఁడువాఁ డన యాచకుఁ డగు
నగచాట్లమారి నా దగును గష్టాత్ముండు
వెలయు దరిద్రుండు పేద యన బి
కారి యం చన బరికట్టె నా నతిదరి
ద్రుఁడు నిఱుపేద నా నడరు చుండు
రవణము చొక్కము రకము చొకాటము
రాణ చొక్కాటము నాణెము చొక
గీ. గొనబు తియ్యంబు జాను తిన్ననిది బాగు
చొక్కటం బన వెలయు మంజుసమాఖ్య
యలరు వలచినది యన గ బ్రియంబు పేరు
భూషతభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

మందులమారి—ఇది వశ్యక్రియావేదికి (వశక్రియావేత్తకు మణిమంత్రౌషధాదులచే వశము చేసికొనుట బాగుగా తెలిసికొనినవానికి) పేరు

వేఁడువాఁడు—ఇది యాచకునకు (అర్థికి దేహి అని ధనాదులను అడుగువానికి యాచకునకు) పేరు

అగచాట్లమారి—ఇది కష్టాత్మునకు (కష్టశీలునకు ఆపదలు అనుభవించుటయే స్వభావము గా కలవానికి) పేరు

పేద బికారి పరికట్టె—ఇవి దరిద్రునకు (దుర్గతునకు నిస్స్వునకు దీనునకు బీద వానికి) పేర్లు

నిఱుపేద—ఇది అతిదరిద్రునకు (అకించనునకు మిక్కిలి బీదవానికి) పేరు

రవణము చొక్కము రకము చొకాటము రాణ చొక్కాటము నాణెము చొక, గొనబు తియ్యము జాను తిన్ననిది బాగు చొక్కటము—ఇవి మంజులమునకు (మనోహరమునకు సుందరమునకు చక్కనిదానికి అందమైనదానికి) పేర్లు

వలచినది—ఇది ప్రియమునకు (పొంద ఇష్టపడినదానికి మనస్సునకు ఇష్టమైన దానికి) పేరు

వశ్యక్రియావేది — వశక్రియా సంవననమ్ అని అమ) దీనినే (ఆంధ్ర) వశ్యక్రియ అని నది వశ్యుని గా(అధీనుని గా తనకు లోబడినవాని గా) ఒనర్చుకొనుపని వశీకరణ మనుట ఇదియే వశక్రియ వ్యుత్పత్తిభేదమేకాని - రెండు నొకేయర్థము కలవియే

మందులమారి — మర్లుమందు పెట్టువాడు అని (శర)

అగచాట్లమారి — ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త స్స్యాత్ అని ఈ సందర్భమున (అమ)

కష్టాత్ముడు — ఇచటి ఆత్మన్ శబ్దము స్వభావార్థకము ఆత్మా కలేవరే యత్నే స్వభావే పరమాత్మని చిత్తే ధృతౌ చ బుద్ధౌ చ పరవ్యావర్తనే ఉపి చ అని (ధరణి) (చూ ఆత్మన్ శబ్దము సుధ దుఃశీలుడు అని అర్థము

పరికట్టె — దీనిని సూ ని శ ర లు) గ్రహింప లేదు (బ్రౌ) గ్రహించినది చూ అను)

రవణము — రమణకు (రూపాం) అని (శర) అమరపతిఖాండవమునకు రమణను వైశ్రవణునిచైత్రరథమునకు సమానము గా దీనిని భూభాగమునకు రచియించెనొక్కా కమలజుడు దయతో (భార ఆది 4అ) (చూ శర)

సీ మక్కువ మాసినది నా మలినంబు విలసిల్లు
సుద్ద మంచన గను శుద్ధమొప్పు
విచ్చలంబన గను నిర్మలంబై తోచు
రత్త లొటాంబు రిత్త బీడు
సొల్ల నా రిక్తాఖ్య శోభిల్లు గన్నాకు
మేల్బంతి నికరము మేటి మేలు
తర మాణి క్యంచన దనరు శ్రేష్ఠము నింగ
మన జందమామ యంచన గ మిన్న

గీ యన గ బెబ్బులి యన మదహస్తి యన గ
బైకడను నిల్చి శ్రేష్ఠ మై పరగుచుండు
హసదు నా గను దొడ్డవా డనుట కొప్పు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

మక్కు మాసినది—ఇది మలినమునకు (మలదూషితమునకు మలీమసమునకు మాసినదానికి మఱికితో కూడినదానికి) పేరు

సుద్దము—ఇది శుద్ధమునకు (నిర్దోషమునకు జలాదులచే కడుగబడి స్వచ్ఛమైన దానికి శోధితమునకు) పేరు

నిచ్చలము—ఇది నిర్మలమునకు (స్వభావముచే శుద్ధమైనదానికి స్ఫటికము మొదలగుదానికి) పేరు

రుత్త లొటారము రిత్త బీదు చొల్ల—ఇవి శూన్యమునకు (ఉత్తదానికి వట్టిదానికి ఏమియు లేనిగృహము మొదలగుదానికి) పేర్లు

కన్నాకు మేల్బంతి నికరము మేటి మేలు తరము ఆణి—ఇవి శ్రేష్ఠమునకు (మిక్కిలి ప్రశస్తమైనదానికి) పేర్లు

సింగము చందమామ మిన్న బెబ్బులి మదహత్తి— ఇవి (ఉత్తరపదములై) పూర్వపదార్థముయొక్క శ్రేష్ఠతకు రాచసింగము-ఇత్యాదులలో రాజాదులయొక్క ప్రాశస్త్యమునకు (గొప్పతనమునకు) వాచకములు

హసదు—ఇది దొడ్డవానికి (సమధికునకు అత్యధికునకు చాలగొప్పవానికి) పేరు.

మలినము — మలీమసం తు మలినం కచ్చరం మలదూషితమ్ (అమ)

సొల్ల — రుత్త సొల్ల అని (సూని) (చూ బీదు) ఇట్లు పార మిచ్చియు పదము గ్రహింప లేదు (సూని) శరత్రౌ గూడ ఈపదమును ఈయర్థమున గ్రహింప లేదు ఒకనిఘంటుకర్త - సొళ్ళు అనియే ఇచ్చటిపార మని ఈపదమును ఈయర్థమున గ్రహించి నాడు ఇది చొల్లు అయి (రూపాం) చొళ్ల అయి ఉండు ననిఎంచినని చొల్లుమాటలు మొదలగువానికి రిత్తమాటలు - ప్రయోజనము లేనిమాటలు అని నిఘంటువులు అర్థమును ఒసగుచున్నవి

నికరము — నిగరము - (రూపాం) పగడపు గ్రొత్తడంబుజిగి పాకవిరోధిశరాసనంబు గా నిగరపు గెంపు గొమ్మనునునిగ్గుమెఱుంగు మెఱుంగుచాలు గా దగు (చంద్రా f 9)

మదహత్తి — (సం మదహస్తి ప్రా మదహత్థి) (ప్రాణగొడ్డము వంటి) వైవిణ అని (శర)

పైకడను నిల్చి శ్రేష్ఠ మై పర గుచుండు — స్యు రుత్తరపదే వ్యాఘ్ర పుఙ్గ వర్షభ కుఞ్జరా ః
ఎంహ శార్దూల నా గాద్యా పుంఎ శ్రేష్ఠార్థగోచరా అనినది (అమ) అప్లె (ఆం భా)-
దొడ్డవా డు — అతిరిక్త స్సమధిక అని (అమ)

సీ బహూత నన్యుల దెల్పుపట్ల హేమాహేము
లనఁపల్కు పూజ్యార్థ మగుచు నుంఢు
నుపసర్జనాఖ్య యై యొప్పును సందడి
కాండ్రు నా జిల్లరవాండ్రు నాగ
బెద్ద యచాటము పెను పేరు బలు దొడ్డు
దొడ్డ వలుఁద నా గఁ దోఁచుఁ బృథువు
సైకంబు కొంచెము సన్నంబు తోడెము
చిఱు కిము డసదు లే చిఱుత లే త

గీ కొద్ది యన్నువ యన గను గొఱలు నల్ప
మలరు సాంద్రంబు నెగ్గడ మన గె దట్ట
మన గఁ దంపర యన వర్తులాఖ్య చెల్లు
బటు వన గ వట్రు వనఁగను బార్వతీశ ౯

హేమాహేములు—ఇది బహూత్వముతో (బహుత్వవివక్షతో బహువచనాంత మై అనుట) ఇతరులను దెలియ జేసెడియప్పుడు పూజ్యులకు (పూజనీయులకు ఎక్కువగా గౌరవింప దగినవారికి మిక్కిలిఅధికు లగువారికి) పేరు

సందడికాండ్రు చిల్లరవాండ్రు—ఇవి ఉపసర్జనులకు (ముఖ్యులు కానివారికి అప్రధానులకు) పేర్లు

పెద్ద అచాటము పెను పేరు బలు దొడ్డు దొడ్డ వలు ద—ఇవి పృథువునకు (విస్తీర్ణమునకు విరివి యైనదానికి) పేర్లు

సైకము కొంచెము సన్నము తోడెము చిఱు కిముడు అసదు లే చిఱుత లేత కొద్ది అన్నువ—ఇవి అల్పమునకు (సూక్ష్మమునకు స్వల్పమునకు) పేర్లు-

నెగడము దట్టము తంపర—ఇవి సాంద్రమునకు (నిబిడమునకు తఱచైనదానికి) పేళ్లు

బటువు వట్రువ—ఇది వర్తులమునకు (వృత్తమునకు గుండ్రనిదానికి) పేళ్లు

హేమాహేములు — హేమాహెమీలు దే విణ (బ అధికులు అవి (శ ర) రూపాం) అని (సూ ని)

ఉపసర్జను డు — అప్రాగ్యం ద్వయహానే ద్వే అప్రధానొపసర్జనే (అమ)

పెద్దయవాటము — పెద్ద యేచా టుబ్బు - (వావి అపపా) శుద్ధాంధ్రపదపారిజాతము ఈ యర్థమున- అవాటము అనుపదమును ఉదాహరించు చున్నది దానిని బట్టి పరిశీలించి చూచిన పెద్ద యచాటము అని ఇచ్చటిపాఠ మగు ననిఎంచును కాని బ్రౌ అచ్చాళి అచ్చాళు పదముయు గ్రహించి ఒంటరిగా ఏకాంతముగా లనురీతిని అర్థ మను చున్నది ప్రయోగముతో గూడ (సూ ని) వీనికి (క అచ్చాళు దృఢు డు) అనునది మూల మగుటను ప్రదర్శించినది శ కన్నడపదమునుండి యేర్పడిన అచాళి వంటిదే అచాటు గూడ కావచ్చును అప్పుడు పెద్ద యచా టుబ్బు పెను పేరు బలు దొద్దు అనునది ఇచ్చటి సాధుపాఠ మనవచ్చును అచ్చాళి కి (బ్రౌ సూ ని) ప్రదర్శించినప్రయోగ మిట్లున్నది చారుశీలాముఖ్యజలజలోచ నల జేరి కొబంధుల జెలుల నీక్షణమె పగలుకు జొర రాక బహుదుర్గమార్గ మగు క్రొవాళమహర్షియాశ్రమస్థలిని జేరిచి మనము నిశ్చింత సేతెంచి యారూఢబలయుక్తి నచ్చాళి ాగ ననికి సన్నద్ధుల మై యుంద మవల (పతివ్రతామాహాత్మ్యము) ఇచట అచ్చాళి జంజాటము లేనివా డు సంసారివు ఎ కులాట లేనివా డు అని అర్థ మనుచున్నవి (బ్రౌ సూ ని నిశ్చింతన్ అనుదానిచే ఇది గతార్థముకావున బలయుక్తిన్ అచ్చాళు ాగ పెద్దాగ (శత్రువుల నడంచుటకు) చాలినంత గా గా అధికము గా గా అనికి సన్నద్ధుల మై యుందము అని సమన్వయ మనవచ్చును అప్పుడు అచ్చాళి కైన (రూపాం) అచ్చాళ అచ్చాటు అగుట స్పష్టము

లే — లీల బయ్యెదకొంగు లే జాఱ వైచి (ద్వి పరమ 4 274) (చూ సూ ని)

పృథు — విశఙ్కటం పృథు బృహ ద్విశాలం పృథులం మహత్ రున్ద్రోరు విపులమ్ అని (అమ) విస్తీర్ణస్య అని (సుధ)

కొద్ది — దీనికి న్యూనత అను అర్థ మిచ్చు చున్నది (సాంబ) లొచ్చు కొద కడమ కుఱచ యొచ్చెము తగ్గు కొంచెము తక్కువ కుందు కొదవ లోను కొద్ది యన గ మెఱయు న్యూనత పేళ్లు (మ న 40) కొద్దిగా ము త్తెంపుగొనబు వజ్రాల మద్దికాయలడాలు మలయ జెక్కుళ్ల (రంగ రా బాల కాం 20 పొ 30 పం) ముద్దియమోహ మెంతటిదొ నిద్ర యొల్ల దీ కొద్దికి బచ్చవిల్తునిలకోరుల నే మగుచున్నదొకదా (శశాం 4 06) మొ (కొల దికి (రూపాం) కొద్ది) గంగాస్నానంబున దొల గం గలపాతకము చతుర్దశ భువనం బులు గూడి చేయ జాలవు కొల దియె గంగాతిశయము గుణరత్ననిధీ (జాహ్నవీ 3 72) కొద్ది కి న్యూనత అనునది (అర్థాం) అన దగినది

ఈసందర్భమున (సాంబ) ఇట్లు వచించుచున్నది- సైకము తోడెము సన్న మన్నువ జిల్గు వలిపెము చిఱు లే త కొల ది యల తి యసదు లే జీ బన నమరు స్వల్పమునకు బెను గొప్ప బలు పేరు పెద్ద దొడ్డ గన మన నధికాఖ్య లొనరు దోరము హొమ్మ గమక మొ మ్మన గ స్థూలము చెలంగు (మాన 7)

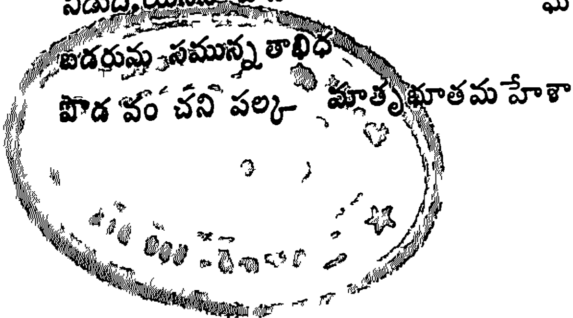
క. పలపల యన వెలితి యనం
బలుచన యన విరలసంజ్ఞ భాసిల్లును ని
స్తులతరగుణో త్తరంగా
విలసత్కరుణాంతరంగ వృషభతురంగా 7

పలపల వెలితి పలుచన—ఇవి విరలమునకు (పేలవమునకు దట్టము కానిదానికి పలుచగా ఉండుదానికి) పేర్లు

వెలితి — వెలితి గాన గ రానివిమలపూరముల బొలుచువీచుల రాలుపువ్వొళ్ల జడియు (రం రా 6 పొ 2 పం)

విరలము — పేలవం విరలం తను అని (అమ) ఇట (గురు) పలుచనిదానిపేళ్లు అని వ్యాఖ్యానించినది విరలం తను విశ్లిష్ట మఘనం తలినం (తధా) అని (వైజ సామా అర్థ)

క. వెడ ద యన విశాల మగున్
నిడుద, యనన్ వాసి యన గ నెగడును దీర్ఘం
బడర్పుమ్ము సమున్నతాభిధ
పొడ వం చని పల్కు మాతృభూతమహేశా 8

వెడద — ఇది విశాలమునకు (విరివి యైనదానికి) పేరు

నిడుద వాసి — ఇవి దీర్ఘమునకు (నిడుపైనదానికి ఆయతమునకు (అడ్డపు బొడవు) కలదానికి) పేర్లు

పొడవు — ఇది సమున్నతిమునకు (ఉన్నతమునకు ప్రాంశువునకు ఎత్తైనదానికి) పేరు

దీర్ఘము — దీర్ఘ మాయతమ్ (అమ)

సమున్నతము — ఉచ్చ ప్రాం శూన్న తోద గ్రోచ్ఛ్రితా స్తుజ్గే (అమ)

పొడవు — ఇదివఱకు వనౌషధివర్గమునందు పొడవు పొడ గన నుచ్ఛ్రాయ మౌ అని ఉదాహరింప బడినది అచ్చటి పొడవు నకు వృక్షాదులదైర్ఘ్య మర్థము నగాద్యారోహ ఉచ్ఛ్రాయ అని (అమ వనౌ) అన్మధ్యము గానే ఆం భా గ్రహించు చున్నది వీనిని వివరణమునకై (చూ 2 36)

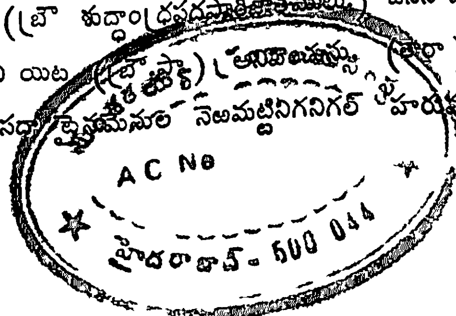
గీ ఒప్పును సదాటు నా గ వక్రోన్నతంబు
వంక రన సొట్ట యన గను వక్ర మెసఁగు
జనును ఋజునామధేయంబు చక్కని దన
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

సదాటు — ఇది వక్రోన్నతమునకు (వంకర కలిగి ఋజువు గా ఉండక ఎత్తైనదానికి) పేరు

వంకర సొట్ట — ఇవి వక్రమునకు (నతమునకు తిన్న గా- అంతయు ఒకేతీరు గా (ఋజువు గా) ఉండనిదానికి) పేర్లు

చక్కనిది — ఇది ఋజువునకు (సరి గా- సమానము గా- అంతయు ఒకేతీరుది గా- తిన్ననిది గా ఉండు దానికి) పేరు

సదాటు — కృశోన్నతము అర్థ మను మన్నవి (బ్రౌ శుద్ధాంధ్రపదప్రాతిపదికములు) దీనిని బట్టి సదాటు నా గ గృశోన్నతంబు అని యిట (బ్రౌ ప్రా) (ఆయా లక్ష్యము) (తోర) యోగ మొకటి ఇ ట్లున్నది గాటంపువీ క సదా [illegible] నెఱమట్టినిగనిగల్ [illegible] హరువు

మీఱ (2 7) (చూ శ ర) ఇట శ ర సదాటు-విఱ దృఢము -అనుచున్నది (బ్రౌ) దీనికి వచించిన అర్థము ఇట సుసంగతమే అనిపించు చున్నది మేదశ్ఛేదకృశోదరం లఘు భవ త్యుత్థాన యోగ్యం వపు (అభి శా 2 5) అని (కాళిదాసు) వ్యాయామమువలన కృశోదరత్వము గలుగుట దీనివలన తెలియ బడు చున్నది

వంకర — అరాలం వృజినం జిహ్మ మూర్మిమ త్కుఞ్చితం నతమ్ ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర మి త్యపి (అమ)

సొట్ట —ఇది పరుషాది (చొట్ట) అని (శ ర) వ్యాధి మొద లగువానిచేత వంక రైనది అని అర్థ మిచ్చినది సొట్ట వక్రత నొక్కు అని (బ్రౌ) సొట్ట అనియే (వ్యవ)

ఋజువు — ఋజా వజిహ్మ ప్రగుణౌ (అమ)

గీ ఒమ్మ గాత్రమ్మ గమకము హొమ్మ నాఁగ
స్థూల మగు పెక్కు నా గను దో చు బహుల
మగును గణనీయ మౌ యెంచ దగినది యన
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 20

ఒమ్మ గాత్రము గమకము హొమ్మ—ఇవి స్థూలమునకు (బలిసినదానికి పెద్దదానికి లావైనదానికి) పేర్లు

పెక్కు—ఇది బహులమునకు (సంఖ్యాధిక్యము కలదానికి అనేకమునకు) పేరు

ఎంచ దగినది—ఇది గణనీయమునకు (లెక్కింప నగుదానికి ఎన్నిక చేయ బడు దానికి లెక్కపెట్టుటకు వీ లైనదానికి) పేరు

గమకము —దీనికి (బ్రౌ) ఒక ప్రయోగమును ఇట్లిచ్చినది- ఉపకాంతుని వల్లవకాంత లేపునన్ గమకము జేప గుబ్బకవ గొ గిట దార్చి (హంస 2 28) అని

స్థూలము — పీనపీవ్నీ తు స్థూలపీవరే (అమ)

బహులము — అదభ్రం బహులం బహు అని (అమ) ఈ సందర్భమున- ప్రచురార్థకముల గా బహులాదులను ఉదాహరించినది

గణనీయము — గణనీయే తు గాణేయమ్ అని (అమ)

గీ దండ చేరువ చెంగట యండ సరస
ప్రాపు చక్కి కుఱంగట పజ్జ చెంత
కెలను దా పంజ దగ్గఱ క్రేవ పొంత
యంచ యొద్ద నా నికటాఖ్య యగు మహేశ 2

దండ చేరువ చెంగట అండ సరస ప్రాపు చక్కి కుఱంగట పజ్జ చెంత కెలను దాపు అంజ దగ్గఱ క్రేవ పొంత అంచ ఒద్ద—ఇవి నికటమునకు (సమీపమునకు అభ్యాశమునకు సమీపప్రదేశమునకు) పేర్లు

కుఱంగట —కుఱ గలి కైన (ఔప) ఇది (సూ ని శ ర లు) కుఱ గలి (ఔ) గ్రహించినవి (ఔ) కురంగట కురగట అనువానినే ప్రదర్శించినది శ వ పా) కుఱ గట కుఱ గలి అనురెంటినిగ్రహించినది కుఱ గలిశబ్దము సమిపార్థక మున్న దని (సాంబ) ఇట్లను చున్నది-
దండయొద్ద చెంత కుఱ గలి దగ్గఱ చెర్వ పొంత దాపు (మాన 39) (అక్కుఱ గట శోకజాశ్రువులు గో యనునేడ్పులు నుప్పతిల్ల గన్ (జై భా 5 7) (మొ) (చూ సూ ని)

ఒద్ద — వద్ద అనియు (సాంబ) కల దను చున్నది సరస కెలను పజ్జ ప్రాపు వద్ద యండ చక్కి గరికి యన నమరెనేని సమీపనామములు (సాంబ మాన 39) దీనికి (శ ర) ద్విపదరామాయణప్రయోగము నిచ్చి ఇది యితరపురాతనగ్రంథములందు మృగ్యము అనినది (సూ ని) (నిర్ధారక) ప్రయోగముః గొన్నిటిని ఇట్లు చూపు చున్నది "అంత దూషణు డు మత్తారిభీషణుండు వంత నొందుచు దనవద్దియోధులను (రం రా అర 640 పం) గద్దియ వడి డిగ్గుచు దన వద్ద సభాసదులు లేచి వారనిభక్తిన్ (ఉ హరిశ్చ 2 8 వేంకనార్యు డుగూడ తన (మల్లుపు లో ఆగతి వజ్రదంతు దెగటార్చినదైవత మల్లు వద్దకున్ (3 50) ఇచ్చట మల్లునొద్దకున్ అనినను సరిపడును వానివద్ద వీని వద్ద అని (వ్య)

గీ ఎడుగడ నా వియంతసం శ్లెల్ల యన గ
దనరు చుండును సర్వాఖ్య దవ్వు నా గ
దూరనామంబు గా గను దో చు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 22

ఏడుగడ—ఇది నియంతకు (రక్షితకు శరణమునకు రక్షకునకు కాపాడువానికి) పేరు

ఎల్ల—ఇది సర్వమునకు (అంతకు నిఖిలమునకు సమస్తమునకు) పేరు

దవ్వు—ఇది దూరమునకు (విప్రకృష్టమునకు దూర మైనదానికి) పేరు

ఏడుగడ —ఏడువిధములు గల రక్షకము గురుడును దల్లియు దండ్రియు బురుషుడు విద్యయును దైవమును దాతయు నా బొరి నేడుగడయు దానై హరి నను రక్షించు గాత మన వరతంబున్ (వావ ఆ) (చూ శర) బ్రౌ ఏడుపు+కడ అనువ్యుత్పత్తి చూపుచున్నది ఏడ్గడ (రూపాం) దహను దేడ్గడయు నుత్తమవర్ణభవులకు బావకుం డీశుండు బ్రాహ్మణులకు (కాశీ 3 205)

పంజ్జెల్ల — శ్రీరంగభ ర్తంచు గం గనుకాసె లో నగువానివంటి దిది కుత్రచిత్ సంస్కృతీయో ఽఽ ప్రాణో ఽప్యత్ర చ్యుతో భవేత్ అని (అథర్వణుడు)

ఎల్ల —ఎల్లశబ్దప్రయోగవ్యవస్థనుగూర్చి (బాల వ్యా) ఇట్లను చున్నది సర్వపర్యాయం బయిన యెల్ల శబ్దంబు ద్రుతాంతం బయినయవ్యయంబు దీని కసమాసంబున విశేష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదు (చూ సంధి 24 సూ)

గీ గట్టి కటికి యనంగఁ గన్పట్టు దృఢము
క్రొత్త మిహి హొస యనగ మీఱును నవంబు
ప్రాత యనగ బురాణాఖ్య పరగు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 21

గట్టి కటికి—ఇవి దృఢమునకు (కర్కశమునకు కఠిన మైనదానికి) పేర్లు

క్రొత్త మిహి హొస—ఇవి నవమునకు (నవీనమునకు నూత్నమునకు నూతనమునకు అభినవమునకు అప్పటి కప్పుడు ఎర్పడినదానికి) పేర్లు

ప్రాఁత—ఇది పురాణమునకు (పురాతనమునకు చిరంతనమునకు చాలకాలమునాటి దానిం) పేర్లు

హొస — హొస ఇచ్చటిపార మని ఒకనిఘంటుకారుడు వ్రాయుచున్నాడు హొస మనోజ్ఞము అని (సూ ౨) హొసతమ్మినూల్వంటి యసదు లే గౌనుపై నొరగాగ బరుండి

యొరగ గొంకి అని (ప్రబం 750) (చూ సూ ని) ఇచట- హొనతమిక్క - క్రొందమిక్క అనుటయే సముచితము (ట్రౌ ళ ర లు) దీనిని గ్రహింప లేదు

సీ. మను మెత్తనిది గోము మవ్వ మనంగను
మృదుసంజ్ఞ ప్రథమ మౌ మొదటిది యన
గడపటిది యనంగ నడరు జఘన్యంబు
తెల్ల మనంగ రాజిల్లు స్ఫుటము
పర గు పీసరము లేబర మన వ్యర్థంబు
నెచ్చు పెల్లదనము హెచ్చు మిగత
మిక్కిలి యెక్కువ మెం డగ్గలము పెచ్చె
దుగు నాఁగ నధికంబు దోఁచు చుండుఁ

దక్కువ కొంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు
కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూన
మడరు దక్కటి యెడ కడ కడమ తక్కు 24
వేఱు పెఱ యన నితరాఖ్య మారవైరి

మెత్తనిది గోము మవ్వము—ఇవి మృదువునకు (కోమలమునకు మృదులమునకు మార్దవము (మెత్త దనము-కలిగివదానికి) పేర్లు

మొదటిది—ఇది ప్రథమమునకు (ఆదికి ఆద్యమునకు మొదట ఉండెడివానికి) పేరు

కడపటిది—ఇది జఘన్యమునకు (అంతమునకు చరమమునకు అంత్యమునకు చివర ఉండెడుదానికి) పేరు

తెల్లము—ఇది స్ఫుటమునకు (తెల్లమికి తేటతెల్లకు స్పష్ట మైనదానికి) పేరు

పీసరము లేబరము—ఇవి వ్యర్థమునకు (నిరర్థకమునకు ప్రయోజనము లేనివానికి) పేర్లు

ఎచ్చు పెల్లు అదనము హెచ్చు మిగత మిక్కిలి ఎక్కువ మెండు అగ్గలము పెచ్చు ఎదుగు—ఇవి అధికమునకు (అతిశయితమునకు మిక్కుటమునకు ఆధిక్యము కలదానికి) పేర్లు

తక్కువ కొఱఁత పొచ్చెము తగ్గు కుందు కొదవ లొచ్చు కొదుక— ఇవి న్యూనమునకు (ఊనమునకు హీనమునకు కొఱఁతపడినదానికి అసంపూర్ణమునకు) పేర్లు

తక్కటి ఎడ కడ కడమ తక్కు వేఱు పెఱ—ఇవి ఇతరమునకు (లాత్రికి, అన్యమునకు వేఱొకదానికి) పేర్లు

[మిగత —ఇది లాభార్థకము గా పూర్వ ముదాహృతము (చూ 2 267 మిగితి (వావి అప ముద్రి) ఇది (ప్రా తప్రపా) అని (సూ వి) మిగిలి తాళప్రపా (చూ సూ వి)]

[కొదవ —కొదువ (వావి అపపా) ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు కొదవ నీకొదవ గాఁ గోర్కి భావింపు (రం రా అర 69పా 4పం) (చూ సూ ని)]

న్యూనము — వాన న్యూనా వూన గర్హ్యాః (అమ)

ఇతరాఖ్య —(సాం ని) కొన్ని ఇతరాఖ్యల మహద్వివక్షతో ఇట్లుదాహరించినది - పెఱవారు కడవారు వింతవా రెడవారు లాతివా రన నన్యులకు జెలంగు (మాన 0)

సీ ఒంటి యనంగను నొప్పు నేకాకియై
సగటు నా గను సరాసరి యనంగ
సామాన్య మెసగు నుచ్చావచంబులు దోచు
బలువితంబు లనఁగ బలువగ లన
బరిదెగినది విడివడినది యనగను
వెలయుచుండును విశృంఖలసమాఖ్య
ప్రతికూలనామమై పరగు నడ్డ మనంగ
వామంబు వెలయు డాపల యనంగ
వలపల యనంగ దక్షిణం బలరు చుండు
నిరుగడలు సూరె లిరుపక్క లిరుమెయు లన
నుభయపార్శ్వాభిధానంబు లొనరు చుండు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 25

ఒంటి—ఇది ఏకాకికి (ఒంటరికి ఎక్కటికి ఏకకమునకు అసహాయమునకు, సజాతీయసాహాయ్యము గలుగనిదానికి) పేరు

సగటు సరాసరి—ఇవి సామాన్యమునకు (సాధారణమునకు మొత్తమునకు సమానము గా పంచి చూడ గా ఐన సమత్వమునకు) పేర్లు

పలువితములు పలువగలు—ఇవి ఉచ్చావచమునకు (అనేకవిధములు-బహుప్రకారములు-చాలభేదములు-కలదానికి) పేర్లు

బరిదెగినది విడివడినది—ఇవి విశ్రుంఖలమునకు (హద్దు మీఱినదానికి) పేర్లు

అడ్డము—ఇది ప్రతికూలమునకు (అనుకూల్యము వదలినదానికి పాటము తప్పిన దానికి విరుద్ధవర్తనము కలిగినదానికి) పేరు

డాపల—ఇది ఎడమభాగమునకు (వామమునకు సవ్యమునకు ఎడమప్రక్కకు ఎడమచేయి-మొదల అగువానికి) పేరు

వలపల—ఇది దక్షిణభాగమునకు (అపసవ్యమునకు కుడిప్రక్కకు కుడిచేయి మొదల అగువానికి) పేరు

ఇరుగడలు సూరెలు ఇరుపక్కలు ఇరుమెయులు—ఇవి ఉభయపార్శ్వములకు (రెండుప్రక్కలకు కుడియెడమప్రక్కలకు రెండిటికి) పేర్లు

సగటు —(గ్రా) అని (శర) వాండ్లను సగటున తిట్టినాడు అని (వ్య) అని (బ్రౌ)

సామాన్యము — సాధారణం తు సామాన్యమ్ (అమ) అనేకసంబన్ధిన ఏకస్య అని (సుధ)

ఉచ్చావచము — ఉచ్చావచం నైకభేదమ్ (అమ)

బరిదెగినది —పరిదెగినది - అని (బ్రౌ) వాడు బరిదెగి సంచరించుచున్నాడు అని (వ్యవ) (చూ సూ ని)

ఇరుగడలు — ద్విగోరమిశ్రతాయాం తు ప్రాయ ఏకత్వ మిష్యతే అని అధర్వణుడు ప్రాయోగ్రహణాత్ నల్దెసలు ఇత్యాదౌ బహుత్వమం అని అహోబలపతి (కావున) అచ్ఛికద్విగువునకును బహువచనాంతత్వము క్వాచిత్కము గా దుష్టము కాదు సాధువే

సీ. ఇఱుకట మనఁగను బరగు సంకటసంజ్ఞ
గహనంబు జీబు నా గను జెలంగు
జిన్నరిపొన్నరి చిన్నారిపొన్నారి
యన గను ముద్దుగుల్కునది తోచు

నకృతలక్ష్యభిధ యలరును జీరికిఁ
గొననిది వడ్డ సేయనిది యనఁగఁ
జలపాది యనఁగను సంకల్పసాధి యౌ
బొలుచును మలత మురిగొనునది

యగును బిరుదాఢ్యుఁ డన బిరుదాయత్తనఁగ
గ్రక్కసం బగు బిరుదులు గలుగు నాతఁ
డుల్లఅపుబిరు దై విరాజిల్లు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 26

ఇఱుకటము—ఇది సంకటమునకు (సంబాధమునకు ఇఱుకైనచోటికి) పేరు

జీబు—ఇది గహనమునకు (దుష్ప్రవేశమునకు చొర రానిదానికి దురవగాహమునకు) పేరు

చిన్నరిపొన్నరి చిన్నారిపొన్నారి—ఇవి ముద్దులు గుల్కుదానికి (ముద్దు లొలుకుదానికి అంద మైనదానికి) పేర్లు

చీరికిఁ గొననిది వడ్డ సేయనిది—ఇవి అకృతలక్ష్యమునకు (లక్ష్యము చేయనిదానికి కొంచె మైనను లెక్క చేయనిదానికి సరకుగొననిదానికి) పేర్లు

చలపాది—ఇది సంకల్పసాధికి (పట్టినపట్టు నెఱవేర్చువానికి అనుకొనినపని అనుకొనినట్లు చేసి తీరెడివానికి) పేరు

మలత—ఇది మురిగొనినదానికి (గర్వించినదానికి గరువము చూపుదానికి) పేరు

బిరుదాయత్తు—ఇది బిరుదాఢ్యునకు (బిరుదము గలవానికి) పేరు

ఉల్లఅపుబిరుదు—ఇది క్రక్కసము లగుబిరుదులు గలుగునాతనికి(భయంకరము లగు బిరుదులు గలవానికి ఘనబిరుదాఢ్యునకు) పేరు

ఇఱుకటము —ఇఱుకాటము (రూపాం) అని (శ ర) ఇఱకటము అనియు (ప్రౌ) ఆలి మర్కటము ఇల్లు ఇఱుకాటము అని లోకోక్తి

సంకటము — సంకటం నా తు సంబాధ (అమ)

గహనము — కలిలం గహనం సమే (అమ)

మలత — మలంత - అనియు (బ్రౌ) (శ ర) దీనిని గ్రహింప లేదు

బిరుదాయత్తు — బిరుదాడి అని (వావి అపపా) బిరుదాఢ్యుస్కైన వైకృ ఇది పైనాపారము
ప్రా తవ్రా తపా (చూ సూ ని)

[బిరు దై —బిరు దైనరాజిల్లి. (వావి అపపా)]

సీ అప్రయోజకసంజ్ఞ యలరు చుండును గొఱ
గానివాఁ డన గ గిగ్గాడి యన గ
బారెడు మూరెడు పట్టెడు జేనెఁడు
దుత్తెడు పుడిసెడ బెత్తె డనెడి
యివి మొద ల్గాఁ గల వెల్లను వ్యామాది
పరిమితార్థములు గా బర గు చుండు
రూకంత కాసంత పోకంత యీ గంత
యిసుమంత దోమంత యేను గంత
యనెడి శబ్దంబు లీరీతి నలరుపదము
లన్నియు బదాదిమాత్రంబు లగుచు నుండ
నవ్యయీభావ మని కొంద ఱంద్రు వీని
బుంగవతురంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 27

కొఱగానివా డు కిగ్గాడి—ఇవి అప్రయోజకునకు (పనికిమాలినవానికి కార్యనిర్వా హకు డు కానివానికి ఎకార్యము చక్క బెట్ట లేనివానికి) పేర్లు

బారెడు మూరెడు పట్టెడు జేనెడు పుడిసెడు బెత్తెఁడు—ఇవి వ్యామాది పరిమితములకు (వ్యామము-మొద లగువానిపరిమాణము (కొలత) కలదానికి) పేర్లు

[బారెడు - (బార + ఎడు)—అడ్డము — చాప బడిన రెండుచేతులతోడి బొమ్మ కొలత-వ్యామము అదియే బార దానియంతకొంత కలది

మూరెఁడు -(మూర + ఎడు) — రెండుజేనఁకొలత కలది హస్తము అదియే మూర. దానియంతకొలత కలది

పట్టెఁడు - (పట్టిలి + ఎడు) — ఎడము గా వంప బడినవ్రేళ్ల గలచేర-పట్టిలి దానిపరిమాణము కలది

జేనెడు -(జేన + ఎడు) (వితస్తి-జేన) — పండ్రెండంగుళముఁకొలత కలది అంతకొలత కలది

దుత్తెడు -(దుత్తిలి + ఎడు)— చాప బడినబొటనవ్రేలి మాపుడువ్రేలి - నడిమి ప్రదేశము-ప్రాదేశము-(దుత్త) అంతటి పరిమాణము కలిగినది

పుడిసెడు -(పుడిఎలి + ఎడు)—కుదియఁబట్టిన చేరలో సగము (ప్రసృతి) (పుడిసిలి) అంతకొలత కలది

బెత్తెఁడు -(బెత్త+ఎడు) — చూపుడువ్రేలు మొదలు గా నాలుగువ్రేళ్ల బెత్త (చతురఙ్గుళి) అంతపరిమితి కలది

రూకంత కాసంత పోకంత ఈగంత ఇసుమంత దోమంత ఎనుగంత — ఇవి ఈరీతిశబ్దములు (ఇట్టివి గోరంత చీమంత రవంత-మొద లగునట్టివి) - పదాదిమాత్రమునకు (కాసు-మొదలు గా (పూర్వపదమునందు) నిర్దిష్ట మైనపరిమాణమునకు) పేర్లు

[వీనిని-ఈ కాసంత మొ దానిని అవ్యయీభావము -అవ్యయీభావసమాసము(లు) అని కొందఱు-కొంతమంది వైయాకరణులు అండ్రు- చెప్పుదురు]

బారెడు — ఎడు స్స్యాత్పరిమాణకే (అథర్వణుడు)

పట్టెడు — ప్రసృత్యాదే ర్లివర్ణస్య లోప శ్చ పరిదృశ్యతే (అథర్వణుడు)

వ్యామము — వ్యామో బాహ్వో స్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్ (అమ)

కొంద అండ్రు —కాసంత మొద లగువానియందు అంత అనునది అపద మని (శర) ఇక-అంధ్రకౌముది వీనిని అవ్యయీభావముల గా నిర్వచించినది నింక వాఁ గా దెలివిడిసేసెద నవ్యయీభావసమాసము ల్బాళి గను డు కడు నిమ్మకాయంత కాసంత గోరంత యిసుమంత దోమంత యేనుగంత చీమంత యన నివి నామపూర్వపదసమాస మగుచు నిట్లు

మంతు కెక్కు (చూ అం కౌ సమా) అం భా కారు డు ఈ గణపతి వేంకటకవి మత మునే కొంద అని ఇట్లు వచించినా డు ఇ క ఈ అం భా కారు డు (శ ర) అట్లే ఇచటి అంత అనుదానిని బరిమాణార్థక మగు (ఎ డు ప్రభృతులవంటి) అపద మనియే అను నని తో చు చున్నది శాకస్య లేశ -శాకప్రతి ఇత్యాదులు సంస్కృతమున నామపూర్వపదావ్య యీభావములు అట్టివే యివియును-అని వేంకటపతియభిప్రాయము

[ఈవిశేష్యనిఘ్నప్రకరణమునందు మహదమహదాదినిర్దేశ మవివక్షితము నాంత రీయక మై యట్టినిర్దేశము జరగిన దని యెఱు గవలయును]

గీ శ్రీలు వెలయంగ నీపేరఁ జేయుకతనఁ
బర గును విశేష్యనిఘ్నాఖ్యవర్గ మిట్లు
గై కొనుము దీని భక్తసంఘాభిమాని
మాతృభూత జగత్త్రియీమాతృభూత 28

[వ్యాఖ్యకై చూ స్వర్గ 68]

ఇది

విశేష్యనిఘ్నవర్గము

సంకీర్ణవర్గము

సీ. కోవురం బనఁ జెట్లకొన కెక్కి వైరులఁ
జూచుట కర్థ మై తోఁచి యుండు
నల్లారుముద్దు నా నగు జనసమ్మతి
యదువకా పన గను నద్దెకా పు
నల్లిబిల్లి యనంగ నలరు బెనంకువ
నిలుకడ దనరును నిట్టల మనఁ
గన్నిలు పనఁగను గన్గీటు విలసిల్లు
సెనక మం చన గ నుల్లసిలు జలము

గీ. అలరు దొంతరవళులపే రంపె లన గ
నీలతొలు లనంగను దాలుమాలు
లలరు చుండును గాజురా యన హలాకు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 29

కోవురము—ఇది చెట్లకొన కెక్కి శత్రువుల జూచుటకు (చెట్లపై కెక్కి శత్రువులకు కాన రా కుండ వారిజాడ కనిపట్టుటకు) పేరు

అల్లారుముద్దు—ఇది జనసమ్మతికి (సర్వజనప్రియమునకు (అందఱజనులకు ఇష్టమైనదానికి) మిక్కిలి ప్రియమునకు చాలయింపైనదానికి) పేరు

అదువకాపు—ఇది అద్దెకాపునకు (సిస్తునకు భూమి సేద్యము వేయువారైనునకు) పేరు

అల్లిబిల్లి—ఇది పెనకువకు (ఒక టొకటి పెనవేసికొనుటకు విడ దీయ రాని యట్లు మెలిక వేసికొని కలసి యుండుటకు) పేరు

నిట్టలము—ఇది నిలుకడకు (స్థిరత్వమునకు నిశ్చలతకు కదలిక లే కుండ ఉండు టకు) పేరు

కన్గిలుపు—ఇది కన్గీ టుటకు (కన్గిఱుపునకు కనుగొలుపునకు కనుత్రిప్పునకు కను గొట్టుటకు కనుసైగ చేయుటకు) పేరు

నెసకము—ఇది చలమునకు (చలనమునకు నిలుకడ లేనిదానికి అస్థిరమునకు చంచలమునకు) పేరు

అంపెలు—ఇది దొంతరవఱలకు (ఒకటిమీఁద ఒకటి గా ఏర్పడు ముడుతలకు) పేరు

ఈఱతాఱలు—ఇది తాఱుమాఱులకు (వక్రములకు సరి యైనవి (ఋజు వైనవి) కానివానికి) పేరు

గాజురాయి—ఇది హలాకునకు (స్వచ్ఛ మైననలుపురంగు కలిగి నిగనిగ లాడు గాజుశిలకు) పేరు

కోవురము —కోవర ముండుట శత్రువులను కొట్టుటకు దారిపక్కన దాగి ఉండుట-అని(బ్రౌ)

నెసకము —దీనిని ఏనిఘంటువులు గ్రహింప లేదు

చలము — చలనం కమ్పనం కమ్పం చలం లోలం చలాచలమ్ అని అమ)

గాజురాయి —(బ్రౌ) తప్ప మఱి యేనిఘంటుకర్తలు గాజురాయి గ్రహింప లేదు

హలాకు — బ్రౌ) మిశ్రమనిఘంటువు హలాకు అల్లాకు అనువానిని విశేషణముల గా గ్రహించి నాశనము చేయ బడ్డ-హతముచేయ బడ్డ-చంప బడ్డ అని అర్థ మిచ్చుచున్నది

ఈఱతాఱలు — బహువిధంబుల బలుకునాపలుకు లెల్ల జెవిటికై వడి దనపెడచెవుల బెట్టి యీఱతాఱలు మఱుమాట లిచ్చి యపహసించె దుర్యోధను డు వేయు జెప్ప నేల (భార ఉద్యో 4 76) (చి ని పా) (చూ సూ ని) (బహు) అవివక్షితము ఈఱతాఱతలంపులు (మొ) (చూ సూ ని)

సీ. అదను నాఁ దఱి నాఁగ నలరును సమయంబు
గద్దింపు వెలయును గద్దన యన
నొనవెట్టు నాఁగను దనరును పొంచడం
బడరును జూఱ యంచనఁగ గొల్ల
చెచ్చెర ననఁగను జెలఁగును సులభంబు
పస యన స్ఫురణంబు పరగుచుండు
సైఁద యనంగను జనును గోదుమపిండి
క్రమ మొప్పుచుండు సరవి యనంగ

గీ. చిటికరింత యనంగను చిటిక యనఁగ
వ్రేల్మిడి యనంగఁ ద్రుటిపేరు వెలయుచుండు
పవపవ యనంగఁ గొద్దిగాను వినుట తగు
భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 30

అదను తఱి—ఇవి సమయమునకు (హదనునకు వేళకు ఉచితకాలమునకు) పేర్లు

గద్దన—ఇది గద్దింపునకు (అదలింపునకు తర్జింపునకు బెదరింపునకు) పేరు

ఒనవెట్టు—ఇది పొంచడమునకు (పొంచి ఉండడమునకు మఱుగువడి ఎదేని ఉద్దేశించి కనుపెట్టి ఉండుటకు) పేరు

చూఱ—ఇది కొల్లకు (దోపుడునకు దోచుకొను వస్తువునకు) పేరు

చెచ్చెరన్—ఇది సులభమునకు (చులకనగా-అనాయాసముగా-సులువుగా అగు దానికి) పేరు

పస—ఇది స్ఫురణమునకు (నిగ్గునకు కాంత్యతిశయమునకు గొప్పకాంతికి) పేరు

సైదము—ఇది గోదుమపిండికి (గోధుమపష్టకమునకు గోధుమచూర్ణమునకు) పేరు

సరవి—ఇది క్రమమునకు (పరిపాటికి అనుపూర్వికి వరుసకు) పేరు

చిటికరింత చిటిక వ్రేల్మిడి—ఇవి త్రుటికి (అల్పకాలమునకు చిటిక వేయునంతటి కాలమునకు) పేర్లు

సవసవ—ఇది కొద్ది గా వినుటకు (చూచాయ గాఁజాడజాడ గా- కొద్దికొద్ది గా-వినుటకు వివి తెలియుటకు) పేరు

ఒనవెట్టు — కొను అనుదానితో చేరియే దీనికి ప్రయోగము-(చూ సూ ని)

పస — ఇట్టిపసమిస జిగిబిగి యీవిధంబు (హంస 90)మొ (చూ బ్రౌ అను)

చిటికరింత — జిటికిరింత (వావి అపముద్రి)

త్రుటి — తృటి - (వావి అపముద్రి) ద్వే త్రుటీ లఘ్వక్షరక అని (వైజ) అర్ధమాత్రో చ్చారణకాలము ద్వినిమేషాత్మకకాలము రెండునిముసములకాలము-అని (న ఎ ప ల సం)

గీ భుజయుగంబున జందెముల్పోల్కి మెలివిఁ
బెట్టి యున్నట్టిదుప్పటి గట్ట గా గ
గట్టుక ట్లొ ప్పెస గు నరిక ట్లనంగ
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

అరికట్టు—ఇది దుప్పటి మెలిపెట్టి గట్టి గా రెండుభుజములయందు జందెపువాటు గా పైచి కట్టినకట్టునకు (వే టకట్టునకు) పేరు

[గట్ట — గట్టి నరిక ట్టనంగ అని (వావి పా) సూ ని ఈ పాఠమునుబట్టియే ఏకవచనాంతము గా అరికట్టు అనినది (బ్రౌ శ ర లు) బహువచనాంతము గా దీనిని గ్రహించినవి బ్రౌ) దీనికి అర్థ మి ట్లిచ్చినది అరికట్లు అనగా భుజయుగమందు జంధ్యమువలె మెలిపెట్టి యున్న దుప్పటి కట్ట గా కట్టినటువంటి కట్లు (ఆం భా) ఈవ లావల జననిది (ఆంధ్రదీపిక) (చూ బ్రౌ అను ఈ వ్రా తనుబట్టి దుప్పటి గట్ట గా గ అనియే (బ్రౌ పా) అని తో చినది]

సీ బద్దపరికి యనఁ బలుచనిబిళ్ల యా
నెడరు నా సందుక ట్టైస గు చుండ
బంపు నా నభిచారవాచకం బౌను దూ
ర్వాఖ్య యం చేన గను బవన మొప్పు
నఖజాతి యన గను నలరును జెడుజాతి
పన్నిక యనఁగను బన్నుట తగు
జెల్లుబడికిఁ బేరు చెల గును రప మన
గందువ యనఁ జమత్కార మెస గు

గీ. నెద్దులను గాళ్ల గట్టి క్రిం దెయు టొప్పు
గోలగగ్గర యన దినకో రనంగ
వెలయు దినరోజు మునుము నా నలరు గోయు
పయిరుకును ముందుపైరు గా బార్వతీశ 32

బద్దపరికి—ఇది పలుచనిబిళ్లకు(దళసరిది గానిగుండ్రని వస్తువునకు (బిల్లకు) పేరు

ఎడరు—ఇది సంధుకట్టునకు (సందునకు మధ్యకాలమునకు నడుమ గలిగిన (కాలముయొక్క) అవకాశమునకు) పేరు

పంపు—ఇది అభిచారమునకు (హింసాకర్మమునకు పరులమారణాదుల కగుమన్త్ర తన్త్రక్రియలకు ప్రయోగమునకు) పేరు

తూర్పాలు—ఇది పవనమునకు (తూలుపాలు ఎత్తుటకు గల్లపొట్టు - మొద లగునవి ఎగిరిపోవునట్లు చేట లో నగువానితో ధాన్యము లో నగువానిని గాలి కెదురు గా పై కెత్తి క్రిందు గా పోసి శోధించుటకు) పేరు

అలజాతి—ఇది చెడుజాతికి (హీనకులునకు నీచజాతివానికి) పేరు

పన్నిక—ఇది పన్నుటకు (పన్నుగడకు వ్యూహాదుల (సేనాసంనివేశాదుల) నిర్మాణమునకు) పేరు

రపము—ఇది చెల్లుబడికి (సాగుబడికి సాగుటకు పలుకు పంతము ఆజ్ఞ - మొద లగునవి నెగ్గుటకు) పేరు

కందువ—ఇది చమత్కారమునకు (ఆనందహేతు వగు చిత్తవికాసమునకు) పేరు

కోలగగ్గర—ఇది ఎద్దులను కాళ్ల గట్టి క్రిందవేయుటకు (ఎద్దులకాళ్లకు (లాడాలు) కొట్టుట లో నగువానికై త్రాడు తగిలించి ఎద్దులను మూటకట్టు గా కట్టెడికట్టునకు) పేరు

దినకోరు—ఇది దినరోజునకు (దినభృతికి దినబత్తెమునకు దినమున కింత యని దినదినము ఇచ్చెడికూలికి) పేరు

మునుము—ఇది కోయుపైరునకు ముందున్న పైరునకు పేరు

చందుకట్టు —నేను పోయి వీడువచ్చేసందుకట్టులో-అనురీతిని (వ్యవ) (చూ ౹బౌ)

అభిచారము — మారణోచ్చాట నాదిఫలకతాన్త్రికప్రయోగవిశేష అని (సతఎపల౦)

పవనము — నిష్పావ పవనే పవ (అమ)

రపము —(శర) చెల్లబడి అనెడి అర్థము దీని కిచ్చి ఒకటి నొక్కటి సద్దసేయక మెలంగు నాపొలంబున దమ రపం బై మెకములు అని (సారం 68) పద్యమ నుదాహరించె నది ఇచట- నాపొలంబున దరతరం బై మెకములు అని తరతరంబై -గుంపులు గుంపు లై- అని వ్యాఖ్యానించి ఇట్టియర్థము చెప్పుటకు (౹బౌ) ప్రమాణీకరించుచు-ఒకవ్యాఖ్యాత పఠిన శ్లేశము గమనింప దగినది (చూ జితక్షార్షి-సార్క) ప్రయోగాంతరము గూడ దీనిక్కి ట్లిచ్చినది (శర) భువనబంధు డు లేనియరాజకంబుచే దనరప మై చరించె వసుధాస్థలి జీ కటి పాళెగా డొగిన్ (అని 38)

చమత్కారము —లోకాతీత మగువస్తువును చూడ గా చి త్తమునకు కలుగునానందహేతు వైన వికాసము విస్మయము అబ్బురపాటు అని (సూ ని)

ఏయుట —వేయునకు (రూపాం) హనుమంతునియెదుర వెసం గుప్పగంతు లేయుట సుమ్మీ (ద్వా 2 49) (చూ సూ ని)

దినకోరు — దిగ్గోళ్లనంగ అని (వావి పా) (శర) దిగ్గోలు గ్రహించి - కోయుపైరునకు ముందుపై రనునర్థమును ఇచ్చినది-విచార్యము ౹బౌ దినకోలు అని గ్రహించి అన గా- దినరొజు (ఆంధ్రదీపిక) అనినది

దినరోజు —(౹బౌ) దినరొజుమునుము గ్రహించి కోయుపయిరునకు ముందుపయిరు అని నది దినరోజు అని గ్రహించుట మునుము తో కలప ఏకపద మనుట ప్రమాద మన వచ్చును (దినగోల దినబత్తెము దినదిన మిచ్చెడుబత్తెము అని ఒకనిఘంటుకర్త) దిన బత్తెము వంటివి దినకొరు దినరొజు అనునవి పైనాగ్రహించినది (సూ ని పా) (చూ దినకోరు)

గీ పర గు నాకస్మికంబు డబ్బా టనంగ
దనరు బెడకంత యన గను దప్పుత్రోవ
ప్రబలు ముఖుత్రోవ నా గ దుర్గంధపదవి
వ్యగ్రతయు దో చు చుండు జూవర మన భవ

డబ్బాటు—ఇది ఆకస్మికమునకు (యాదృచ్ఛికమునకు హఠాత్సంభవమునకు, అనుకోకుండ జరగినదానికి) పేరు

ముఱుత్రోవ—ఇది దుర్గంధపదవికి (దుర్వాసనతో నిండినత్రోవకు) పేరు

జూవరము—ఇది వ్యగ్రతకు (అకులపాటునకు కలఁతకు కలవరపాటునకు) పేరు.

వ్యగ్రత — వ్యగ్రో వ్యాసక్త ఆకులే అని (అమ)

జూవరము — వ్యాకులము అని (ఆ) (చూ అను సంతాపము అని (శ ర)

గీ నెమలియీఁకలఁ బేనుదారములపాగ
నెట్ట మని పల్కఁ గాఁ దగు దెట్టుకొఱకు
ముండ్ల నల్లినతడక యై పొలిచి యుండుఁ
దడుకుఁబెండె మనంగఁ జంద్రార్ధచూడ 34

నెట్టము—ఇది నెమలియీ కలచే పేనినదారములపాగకు (నెమలియీఁకల తల పాగాకు) పేరు

తడుకుఁబెండెము—ఇది తెట్టుకొఱకు ముళ్లతో అల్లినతడకకు (ఆవరణమునకై ముండ్లకంపతో అల్లినతడకకు) పేరు

నెట్టము —క్రొత్తప్ర తాటియాకు బ్రౌ చి ని పా ఇది నెట్టెము (ప్రా తప్ర పా) (చూ సూ ని) (శ ర) నెట్టెము అనియే గ్రహించినది

తెట్టు —ఆవరణము కంచె కంపకోట అని (సూ ని)

తడుకు బెండెము — తడుకు పెండెము అనువానిని వేఱు వేఱు గా గ్రహించి వాకిలిముండ్ల తలుపు అనెడి అర్థ మిచ్చినది (బ్రౌ) వలన బెదర నృపతి కల గక ప్రజవగ లార్పఁ బనిచి కనుమలందు నిలువ వేఱువేఱు యేర్చి విలుమంది బనిచి తా దడుకు బెండె మలుక వారమ వెడలి అని (ఆము 8 27) (చూ సూ ని)

గీ గాదెవోలిక నుండెడికాఁగు పేరు
రంజణి యనంగ వెలయు నార్జనసమాఖ్య
యడరు రజన యనంగను గడన యనఁగ
లంపు నా దొంగమేపు చెలంగు నభవ 35

రంజణి—ఇది గాదెపోలిక ఉండెడికాఁగునకు (బొట్టవంటిపెద్దబాన మొదలగు దానికి) పేరు

రజన గడన—ఇవి ఆర్జనకు (సంపాదనమునకు) పేర్లు

లంపు—ఇది దొంగమేపునకు (తన్ను ఇతరు లెఱుఁగకుండ మేయు మేఁతకు) పేరు

రంజణి — రంజణ రంజణి - అని (శ ర) రంజిణి - అని (బ్రౌ)

దొంగమేపు — గడన యనగ లంప మన దొంగమేపు చెలంగు నభవ (ఆంభా 3 35) అని (సూ ని) (చూ గడన-3 అర్థము) ఇచట - లంప మని పాఠ మిచ్చినది లంపు గ్రహించి లంపు నా దొంగమేపు చెలంగు నభవ అని (అం భా 3 35) అను చున్నది పూర్వాపరవిరుద్ధము గా

లంపు — లంప యన అని(వావి అపపా) లంపు అనియే (బ్రౌ సూ ని శ ర లు) లంపుల మారి ఇత్యాదులు దృష్టములు గణికజొంపంబులగుంపుల కుటికి లంపులు మేయుచు (భాగ 0స్క-౦) (మొ)

గీ ఘటవిశేషంబు లై రేనికడవ లన గఁ
బూజెకాఁగులు బుడ్లనఁ బొలుచు చుండు
గాజులను గూర్చుచేరులు గాఁ జెలంగు
చుండు మల్లార మన గను సోమభూష 36

ఐరేనికడవలు పూజెకా గులు బుడ్లు—ఇవి ఘటవిశేషములకు (ఒకవిధ మగు పెండ్లికుండలకు రంగులతో చేసిన అలంకారము గల పెండ్లికుండలకు నాగవల్లి కుండలకు అయిరేనికుండలకు) పేర్లు

మల్లారము—ఇది గాజులను గూర్చుచేరులకు గాజులగుదులకు గాజులు గ్రుచ్చిన దండలకు (మలారమునకు) పేరు

ఐరేనికడవలు —అరివేణి-లేక-అరిమెన-కుండలు అని (బౌ)

బూజెకా గులు — బూజుగు లనంగ -అని (వావి పా) పూజెగులు అని (శ ర పా)

బూజుగాగులు బూజుగులు బూంజకాగులు అని (బ్రౌ) పైనా గ్రహించినది (ప్రా త వాత ప్ర పా) (చూ సూ ని)

బుడ్లు —దీనిని ఈ యర్థమున (శ ర సూ ని బ్రౌ) లు ఏవియు గ్రహించుట లేదు ఇట ఎుడ్లు అనియే పాఠ మనుచున్నది (సూ ని) (చూ ఫ్రాజెకా గుఋ) బుడ్డి వేఋ గా గ్రహించి నది (ఆం భా) (చూ 2 246) (దీనికి పెండ్లి కగుఘటవిశేషము (నాగవల్లిచిన్నఎడుత వంటి దేదేని) అర్థ మనవలయును

గీ॥ చెంపలను మూఎ కట్టుట చెల గు గౌద
క ట్టనంగను గడుపులో గలుగుజాలి
-చ్చులరు చుండును జుమ్మ చు ట్లన గ భ క్త
పోషకాపాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 37

గౌత్రకట్టు—ఇది చెంపలను మూసి కట్టుటకు (చెంపలను మఋ గుపఋచి కట్టెడి(ఒక విధమను) కట్టునకు) పేరు

చుమ్మచుట్లు—ఇది కడుపులో కలుగుజాలికి (కడుపునందు సంభవించువేదనకు) పేరు

గౌదకట్టు — గద్దువ గౌద యన గ జిబుకనామంబు రాజిల్లు అని (సాం ని మా 7) (గవుద రూపాం) ముక్కు నువు బువ్వు చెవులు శ్రీల్ నును బండ్లు మొల్ల ల ధర మిగు ర్చెక్కు లద్దములు గవుద తాటిగింజ మెడ చిందము వ్రేళ్లు పగడము లక్క రము లబ్జ ములు (ప్రబంధ 3 8) బూ ది బ్రుంగిన మొకంబున గౌదకట్టు మైనపుమైఎప్రాజౌత నా వెలుంగ (7 8) (బ్రౌ) (చూ అను) (మొగంబున ప్రా జౌత (వేద పా)

గీ పల్లముల యిరువంకల బర గుపట్టు
త్రాళ్లు వెలయుచు నుండు లాలపరు లన గ
వెనుక మో చేతులను గట్టిపెట్టు టొప్పు
లా కకట్టు లనంగ గై లాసవాసి 38

లాలసరులు—ఇది పల్లములయిరువంకలను పర గుపట్టు త్రాళ్లకు (గుఱ్ఱముమీ ది పల్లములకు ఇరుప్రక్కల వ్రేలాడు చుండెడిపట్టుత్రాళ్లకు) పేరు

లా కకట్టు—ఇది మో చేతులను కట్టిపెట్టుటకు (విఱిచి కట్టినపెడచేతులఁగట్టునకు) పేరు

లాలసరులు —(ఎ) లాలసరి పార్శ్వంబులం గట్టుకెంబట్టులాలసరి సమకట్టు తెక్కల్యాగా యాతుధానుం దనుకొండచిలువ నొడియ నేలపఱపు గా నాడుగరుడుం డనం (మనుచ 4 5) (చూ బ్రౌ అను) (ఇచ్చటిలాలసరి గోబలీవర్దన్యాయమున త్రాడు అను-అర్థము కలది) (శర) (లాలము+సరి) అని గుఱ్ఱపుపల్లముమీ దియుల్లారుక్రింద వ్రేలెడుజల్లుల దండ అర్థ మనినది దీనికి)

లా కకట్టు — లాకలకు గట్టి అనగా పెడచేతులు విరిచి కట్టి (O g) అని (బ్రౌ)

గీ కీలుకీలుకు విఱుచుట గేరును విట
తాట మన గాను మెకమెకపా టనంగ
నా కలికి నోర్వఁ జాలనియార్తి చెల్లు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 39

విటతాటము—ఇది కీలుకీలు విఱుచుటకు (ఎందులు సంధులు విఱుగఁ దీయుటకు) పేరు

మెకమెకపాటు—ఇది ఆ కలికి ఓర్వఁ జాలని ఆర్తికి (సహింప రాని ఆఁకలి బాధకు) పేరు

విటతాటము —(శ ర నూ ని) ఈ యర్థమున దీనిని గ్రహింపక తాఱుమాఱు లో నగు అర్థము లను ఇచ్చి మన్నవి అవి అర్థాంతరము లన వలసినవి దీనికి బ్రౌ వెన జైన ప్రతిమల విటతాట మాడి వసతు లన్నియు వచ్చి పైఎంచె గాదె అని ప్రయోగముగూడ నిచ్చినది

గీ బెస్తలు భుజంబులందును బెట్టుకొనెడి
యార్ద్రపటములు మాలుగు లనఁగ వెలయు
వ్రేఁగు లన బరువులపెరు వెఱయు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

మాలుగులు—ఇది బె_స్తలు బుజములందు పెట్టుకొనెడి ఆర్ద్రపటము లకు (పల్లకీ మోయు బె_స్తలబుజములమీ ది తడిమడతపొ_త్తి కి) పేరు

వ్రే గులు—ఇది బరువులకు (భారములకు) పేరు

వ్రే గులు —(ఏ వ్రే గు) ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయు గష్టముపాటు వచ్చినం గొం దల మంది పాండువిభుకోడలు దవ్వుల నున్ననన్ను గో విందు డ కావు మంచు బలవిం చుట యీ గ గ రానియప్పు బో లెం దలపోయ వ్రే గయి చలింపక యున్నది యెప్పుడున్ మదిన్ (భార ఉద్యో 2 29) ఇది (విఙ) గా గూడ ప్రయోగములందు గానవచ్చు చున్నది వేడుకవేల్పు దొయ్యలుల వ్రె గు జనుంగవమీ ద మన్మథక్రీడల వ్రాలి నిద్రల సుఖించి ప్రభాతములందు (హరి ఉ 0 29) (చూ సూ ని)

ఆ వె సోయగంబు సొబగు జోక మురువు కొమరు
చెలువు తీరు సొరు పొలుపు చెన్ను
చక్క దన మనంగ సౌందర్య మొప్పును
మహితగుణసమేత మాతృభూత

సోయగము సొబగు జోక మురువు కొమరు చెలువు తీరు సొరు పొలుపు చెన్ను చక్కదనము—ఇవి సౌందర్యమునకు (అందమునకు మురువునకు బాగు నకు హరువునకు ఒప్పిదమునకు) పేర్లు

జోక —వీనిని గొన్నిటిని మంజులము నకు పే ర్లని సాంబ) ఇట్లు వచించుచున్నది కొమరు చొక్కటమ్మ గొనబు చొకారము చొక్కము మేలిమి జోక పొలుపు నాణెంబు సొరు విన్నాణంబు తిన్నన ఎర గు చొక్క చెల్వ మురువు తనరు నగు తియ్య పొనరు చె న్నలరు నలువు తీరు వలలు జాను చెలంగు కొలలు నొనరు చను తగు నొప్పు నెసంగు వనెడిపేళ్లు తగుమంజులమునకు (మాన 39)

గీ వన్నె హెచ్చినయట్టిక్రొంబసి డికడ్డి
క_త్తిరించినతావునఁ గానిపించు
నిగ్గునకుఁ బేరు నక్కు నా నెగడు చుండు
తమ్మ, కవఁగ వజ్రకాంతి యై తనరు నభవ

నక్కు—ఇది వన్నె హెచ్చినట్టి క్రొంబసిఁడికడ్డి కత్తిరించినతావున కానిపించు నిగ్గునకు (బంగారుకడ్డి నఱకఁగా దానినడుమ కనిపించుగొప్పకాంతికి) పేరు

తనుకు——ఇది వజ్రకాంతికి (వజ్రముల ప్రకాశమునకు) పేరు

[తనుకు —దనువు- అని (బ్రౌ వ్రా తప్రపా) (చూ సూ ని) (తనుపు అనిఒకనిఘంటువు)]

గీ శ్రీలు వెలయంగ నీపేర జేయుకతనఁ
బర గు నిచ్చలు సంకీర్ణవర్గ మిట్లు
గైకొనుము దీని భక్తసంఘాభిమాని
మాతృభూత జగత్త్రయీమాతృభూత 43

[వ్యాఖ్యకై చూ స్వర్గ 68]

ఇది

సంకీర్ణ వర్గము

నానార్ధవర్గము

సీ గౌరన నేను గు కాహళి విలసిల్లు
డంబు నా గను గాంతి డంబము నగుఁ
జెలి యనఁ జెలికాఁడు చెలికత్తెయును దోఁచు
జెట్ట నాఁ జెన టియు జేయి వెలయు
స్తనకవాటాంగము ల్దనరు గుబ్బ లనంగ
నావు నెద్దును దొడు కన గ వెలయు
జిన్ననేజయు నమ్మ చెల గును గొరక నా
జెల గుఁ జోఁటి యనంగ శిశుఝషములు

గీ బాలకేళినతుల్ చెంగనా లన దగు
గచ్చపెల్లును మగ టమి గం డన బడు
నల్పకుసుమంబు వినతియు నడరు చిన్ని
పూ వనుకొనంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 44

గౌరు—ఇది ఏను గునకు కాహళికి (కాహళమునకు బా కాకు ఊ ఢెక్కివాద్యవిశేష మునకు) పేరు

డంబు—ఇది కాంతికి డంబమునకు (దంభమునకు- ఆడంబరమునకు స్థితికి మించిన వేషమునకు అట్టిభాషణమునకు) పేరు

చెలి—ఇది చెలికానికి చెలికత్తెకు (స్నేహితునకు స్నేహితురాలికి) పేరు

చెట్ట—ఇది చెన టికి (ద్రోహికి దుష్టునకు) చేతికి (హస్తమునకు) పేరు

గుబ్బలు—ఇది స్తనములకు కవాటాంగములకు (తలుపుమీ ద అమర్చెడి అడ్డు కొయ్యలమీఁది గుబ్బలకు బొగడలకు) పేరు

తొడుకు—ఇది ఆవునకు ఎద్దునకు పేరు

గొరక—ఇది చిన్న సెజకు (చిన్నయీ ఈకు) అమ్మునకు (ఇనుపబాణమునకు) పేరు

చోఅ—ఇది శిశువునకు (బాలునకు) ఝషమునకు (రాజీవమునకు క్రూర మైన ఒకదినుసుచే పకు చొఅకు) పేరు

చెంగనాలు—ఇది బాలక్రీడకు (ఒకవిధ మగుపిల్లలయాటకు) నతికి (ఒకవిధ మైన నమస్కారమునకు) పేరు

గండు—ఇది కచ్చుపెల్లునకు (కోపాతిశయమునకు) మగంటిమికి (పౌరుషమునకు మగతనమునకు) పేరు

చిన్నిపూవు—ఇది అల్పకుసుమమునకు వినతికి(నమస్కారవిశేషమునకు ఒకవిధ మగునమస్కారమునకు) పేరు

నానార్థవర్గము —ఈవర్గాదియందు అమర మి ట్లను చున్నది నానార్థాః కేఽపి కాన్తాది వర్గే ష్వేవా ఽత్ర కీర్తితాః భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే (అని) (అం భా) ఇట్లు వచింపక పోయినను ఈపద్ధతినే ఈవర్గమునందు పాటించినది పైశ్లోకమునకు వివరణ మి ట్లున్నది

పూర్వము పర్యాయపదవర్గములలో చెప్ప బడినవి చెప్ప బడనివిగూడ ఇందు చెప్ప బడినవి చెప్ప బడినవానిని మరల జెప్పుటయందు పునరుక్తి లేదు ప్రసిద్ధార్థబోధమున కటను అప్రసిద్ధార్థబోధమున కిటను చెప్ప బడినవి (ఉదా నాక శబ్దము మొ) ఆకాశే త్రిదివే నాక (స్వర్గ) స్వర్గపర్యాయము గా ఇది ప్రసిద్ధార్థకము అంతటిప్రసిద్ధి ఆకాశార్థమునందు దీనికి లేదు చెప్ప బడనివి గొన్ని యిట చెప్ప బడినవి అవి యేయర్థమునందును జెప్ప దగి నంతప్రసిద్ధి కలవి కావు అందులకే అట (పర్యాయపదవర్గమందు) చెప్ప బడక యిట నుడువ బడిన వివి (ఉదా కం శిరో ఽమ్బునో (మొ) ఈశ్లోకమునకు (గురు) అవతారిక ఇ ట్లొన గినది ఏకార్థానేకపర్యాయాః ప్రథమం ప్రతిపాదితాః పద మేక మనేకార్థం సంప్రతి ప్రతి పాద్యతే దీనికి అర్థవివరణ మి ట్లొనర్చినది గ్రంథకర్త పూర్వవర్గములలో నేకార్థము గల యనేక పర్యాయముల జెప్పి యిప్పు డీనానార్థవర్గమునందు అనేకార్థములు గలశబ్దముల జెప్ప బోవుచు

మున్ముందు గా నివి పూర్వవర్గములలో జెప్పనవో చెప్పనివో యనుశంకను దీర్చు చున్నా డు- (అని-) (ఆం భా) నానార్థవర్గమునకు గూడ ఇదే అవతారిక ఇదె వివరణము పై యమరము వచించిన దంతయు (ఆం భా) కు గూడ చాలవఱకు సమానమె అందులకే యిది యంతయు వచింప బడుచున్నది (అమ)కొన్నిపట్టుల పర్యాయవర్గములం దిచ్చినవిశేషశబ్దములను సామాన్య వివక్షతో ఇందు వచించినది కొన్నిపట్టుల విశేషవాచకముల గానే (అం దిచ్చిన విచ్చినట్లు గానే) ఈ వర్గమునందు (నానార్థవరమునందు) గ్రహించినది (చూ శఙ్ఖో నిధౌ (లలాటాస్థికమ్బౌ న స్త్రీ) (నానా) పూర్వము భేదా పద్మశఙ్ఖాదయో నిధే (స్వర్గ) ఇట్లె గుల్మా రు క్ష్నమ్బ సేనా శ్చ (నానా) సేనాముఖం గుల్మగణౌ (క్షత్రి) (మొ) ఇచ్చట వ్యాఖ్యాతలు (నిధి విశేషమునకు సేనావిశేషమునకు అనురీతినె వ్యాఖ్యానించి యున్నారు (హ గురు మొ) ఇట్లే పూర్వ మిచ్చినవి యిచ్చినట్లే పేర్కొనుటయు జరగినది కొన్నిపట్టులందు వహ్నే ర్ద్వయో ర్జ్వాల కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా స్త్రియామ్ (స్వర్గ) రవే రర్చి శ్చ శస్త్రం చ వహ్నేర్జ్వాలా చ హేత య (నానా మొ) (ఆంభా కూడ) ఇట్లె వచించిన దిందు (చిన్నిహూవు గౌరు మొ (చూ నాతొలివలుకు అచ్చటచ్చటినావ్యాఖ్యానము) కొన్నిచోట్ల పూర్వము చెప్పనిప్రసిద్ధార్థముల సంగ్ర హించుటగూడ నానా వర్గమందు జరగిన దనవచ్చును బాగా యన గ నశ్వపంక్తి విరాజిల్లు (అం భా 2 196) మందుకోష్ణమము ల్మనును బాగా యన (నానా 3 47)మొ

గుబ్బలు — కుచమునకు దబ్బచీలకు గుబ్బ యన గ అని (సాంబ నానా 9) ఇట్లే గుబ్బ నా గ బొరుతలుపున గలనలకు లేమగుబ్బకు భాఎల్లు (వేంక నానా 3)

చోఱ — చౌఱ - (రూపాం) (చూ ఆం భా 59)

చెంగనాలు — (సాంబ) చిన్నిహూవు చెంగనాయు (సాధారణము గా) నమస్కారవాచకము లను చున్నది జోత చిన్నిహూ చేమోడ్పు చెంగనాలు సలా మన నమరు దండము పేళ్ల (మాన 25) (ఆం భా) విశేషవాచక మసినది (చు 2 75)

[గచ్చపెల్లి —(చెంగనా) లన దగు గచ్చతెల్లును అని వాని పా) ఇచ్చట గచ్చుపెల్లి అని ఉండు నని తో చినది కోపము అనెడి అర్థము క్రచ్చు నకు కలదు దానికి (రూపాం కచ్చు కా వచ్చును కచ్చుపెల్లి కొపాధిక్యము గండు అనుదానికి కొపము అనునర్థ మును నిఘంటువులు ఇచ్చు చున్నవి కచ్చతెల్లు నిఘంటువులు గ్రహింప లేదు]

చిన్నిపువ్వు —చిన్నిపూవు (రూపాం) ఈ శబ్దమునకు (శ ర) భూషావిశేషము అనెడి అర్థము ను ఇచ్చుచున్నది (సూ ని) అది కా దని తురగఖురోద్ధూతధూళి యప్సరసల చిన్నిపువ్వులతొడ జెలిమి చెయ (భార భీష్మ 04) సమంతపథమున జేర్చుక్క సవరించి కరులపై జిన్నిపూ గుస్తరించి (కాశీ 7 47) కుటిలాలకములమీద జిన్నిపువ్వు గుస్తరించు నచ్చు గ మణికర్ణిక (కాశీ 7 47) మొ ప్రయోగము లిచ్చి కుంకుమకర్పూరాదిచూర్ణము దీని కర్థ మను చున్నది ఒక ప్రయోగ మి ట్లున్నది- అలికలభములు పై దులతెంమతనిరేకు లలకల జిన్నిపు వ్వై వెలుంగ నలి గోయిలలు రాల్చునెలమావితలిరుజ వీనుల కవతంసవిభవ మొస గ మలయానిలాహతి వెలలినపుప్పొడి వొదివి మేనుల వింత పూత గా గ బుష్పహరణ కెలి దొంటిశృంగారము బ్రూలి యుండ మగువలకు వన దేవత మగుడ నొప్పు చేసెనో యన వేతొండు చెన్ను మిగిలె (కు సం 9 26 ఇట (సూ ని) మొదటి పాదములో- తులకించు అని తొల కించు అని పాఠముల ప్రదర్శించినది (చూ తొల కించు (తని) తులకించు -(చిన్నిపువ్వు తొల కించు అనుట ఇట సముచిత మనిఎంచును చిన్నితుమ్మెదలు (తుమ్మెదకొదువులు) రాల్చుచిన్నిపూరేకులు వనకేశి సలుపుత్రులయలకలపై రాలి వానియందు ధరించెడి చిన్నిపూవు గా అమరిన దని ఇట వర్ణన ఇచ్చట బై పాదములయందు (అన గా 2 పాదములయందు) విస్పష్టము గా (మాల్య శృంగారమే) వర్ణింప బడు చున్నది జ౦గు చున్న ది౦ వనవిహారము వనదేవత యొనర్చు చున్నయొప్పు (శృంగారము) ఇది కనుక ఈపాదము లన్నియు మాల్యనేపథ్యమునే వర్ణించు చున్న వనవలయును రాలు చున్నవి చిన్నితేకులు రాల్చు చున్నవి చిన్నితుమ్మెదలు (రాలినవి ఇవి పూరేకులు) ఇ క వీనివలన రూ పొందినదిగూడ చిన్నిపూవే (అల్పకుసుమమే) కావలయును అని తో చు చున్నది అందమునకై పూర్వము ముంగురులయందు (అలంకారము గా) చిన్నిపూవు ధరించుట వర్ణనలయందు గానవచ్చును సింహాసనము చారుసతపుండరీకంబు చెలికత్తె జిలువారుపలుకు జిలుక శృంగారికుసుమంబు చిన్నిచుక్కలరాజు పసి డికిన్నెరవీణె పలుకు దొడు (శృం 5) ఈ శృంగారకుసుమము చిన్నిపూవు అన దగినదే చిన్నిచుక్కలరాజు అనుటగూడ దీనినే తెలియ జెప్పన దన వచ్చును ఇ క (భార ప్ర) తురగఖురోద్ధూతధూళి మహావేగముతో అప్సరస్త్రుల చిన్నిపువ్వులను కప్పవైచునంతది గా రే గినది (ఘనభోంతరముల నిరవకాశముల గా చేయునంతది గా ఐనది) అనుటలో తాత్పర్యము గలది తక్కినప్రయోగము లన్నియు (ఆం భా)

దీని కిచ్చిన అర్థమునకు విరుద్ధములు గా వనుట స్పష్టము (చిన్నీరు వంటిది ఈ చిన్ని పువు) చిన్నిపూరేకు అనునదిమాత్రము ఆభరణము (నగ) అన దగినది అది వేఱు ఇది చిన్నిపూవు యొక్క రేకును (దళమును) పోలి యుండుటనుజేసి ఈపేరు గల దైన దవిఎంచును ఇది ఆభరణనేపధ్యమునకు చెందినది అది మాల్యనేపథ్యమునకు ఐనది నేపథ్యములు (శృంగారములు అలంకారములు నాల్గువిధములు గా పేర్కొన బడినవి- ఎందును నేపధ్యమునకు జందనభూషాంబరప్రసవముల వేత్వే బొందు జతుర్విధ మొక్కటి యందంబు గ బంచవిధము లై యిటు పర గున్ (రసాభరణము) (చూ వసు 72 వ్యా) దీనికి (చిన్నిపువ్వునకు) (ఆం భా) కు విరుద్ధము గా భూషావిశేషము అనికాని కుంకుమకర్పూరాదిచూర్ణము అనికాని అర్థము అనవలఎనంతటియావశ్యకత కాన్పించుట లెదు (బ్రౌ) ఇందులకేకావలయు (సూ ని శ ర) దీనికి ఇచ్చిన అర్థము స్ప ష్ట పక (ఆం భా) అర్థమునే ఒప గినది

సీ పక్షశౌర్యంబులు పర గు డాక యనంగ
          దెమ్మ నా బెల్లయుఁ దేమ వెలయు
వత్సకృత్రిమమణు ల్వఱలును దఱుపు నా
          నలితిండి యొప్పును నలి యన దగు
నవలక్షణభగాఖ్య లలరు దూట యనంగ
          నా చు నా దొంగయు బ్రా చి దనరు
ఘర్షణనికటముల్ గనుపట్టు డోకు నా
          నోలి నా వరుసయు నుంకువ తగు

గీ నివ్వకిము చిలుకుట దో చు ద్రచ్చన యన
నెల్లి నా ఛత్త్రిమును రేపు నుల్లనల్లు
నట్టు నా గేహతద్దేశనామ మెస గు
బ్రభుగుహాఖ్యలు సామి నా బర గు నభవ 45

డాక—ఇది పక్షమునకు (తెక్కకు పక్షియా కకు) శౌర్యమునకు పేరు

తెమ్మ—ఇది పెల్లకు (ఎండి పెల్లగిలినపలుచనిమట్టిగడ్డకు) తేమకు (తడికి ఆర్ద్రతకు చెమ్మకు) పేరు

తఱుపు—ఇది వత్సకు (ఎఁడాదివయసు చెల్లిన ఆవుదూడకు) కృత్రిమమణికి (మణివిశేషమునకు వజ్రమునకు మాఱు గా ఉపయోగించు ఒకదినుసుమణికి) పేరు

నలి—ఇది నలితిండికి (చిఱుతిండికి) ఒప్పునకు (అందమునకు) పేరు

దూబ—ఇది అవలక్షణమునకు (దుర్లక్షణమునకు) భగమునకు (ఆఁడుగుఱికి స్త్రీలరహస్యాంగమునకు) పేరు

నాఁచు—ఇది దొంగకు ప్రాఁచికి (పాఁచికి నీటియందు ఉండెడిపచ్చనితీఁగకు) పేరు

ట్రోకు—ఇది ఘర్షణమునకు (ఆస్ఫాలనమునకు మల్లురు బుజముతో బుజము తా కించుటకు) నికటమునకు (సమీపదేశమునకు) పేరు

ఓలి—ఇది వరుసకు ఉంకువకు (కన్యాశుల్కమునకు కన్యార్థము మామకుఁగాని కన్యకకుఁగాని ఇచ్చెడి ద్రవ్యమునకు) పేరు

త్రచ్చన—ఇది ఇచ్చకమునకు (ముఖప్రీతికై ఆడుప్రియవచనమునకు) చిలుకుటకు (పెరుఁగు మొద లగువానిని తరుచుటకు మథించుటకు) పేరు

ఎల్లి—ఇది ఛత్త్రిమునకు (గొడుగునకు) రేపునకు (నేఁటికి మఱునటిదినమునకు) పేరు

నట్టు—ఇది గేహమునకు (గృహమునకు) తద్దేశమునకు (గృహప్రదేశమునకు, ఇంటిపట్టునకు నివాసస్థానమునకు) పేరు

సామి—ఇది ప్రభువునకు గుహునకు (కుమారస్వామికి) పేరు

దూబ —ధూర్తుడు అని (సాంబ) (చూ మాన 9)

నాచు —తీగపాచి కుంభిక-అని (శర) (చూ నాచు)

ప్రాచి —పాచి (రూపాం) నాచు నాగను దొంగకు బాచికొప్పు (వేంక నానా 9)

ట్రోకు —ఇది ఘర్షణార్థమున పడు ఇచ్చు అనువానికి అనుప్రయుక్తమై ప్రయోగములందు కన బడుచున్నది (చూ సూని) చిల్లరకానిది మొత్తమైనది —అని (బ్రౌ)

వలఎనది (ఆం భా) కొఱత కు క్రిందిపద్యముకొఱత (ఉదా) కా దగి యున్నది భర మై
తో చుకుటుంబరక్షణకు గా బ్రాల్మాలి చింత న్నిరం తరతాళీదళసంపుటప్రకరకాంతారం
బునం దర్థపుం దెరువాటుల్ దెగి కొట్టి తజ్జ్ఞపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా విరసుం డై కొఱ తం
బడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్ (మనుచ 9) (మొ) ఇట్టివి నిర్ధారకములు గా
నున్నను (దీని) రూప మింకను విచార్య మను చున్నవి (సూ ని) ఒకటికి రెండు మూ డు
నిఘంటువులు కొఱ్ఱు నకు పర్యాయము గా వధసాధనవిశేషమును జెప్పు కొఱ త యొకటి
కల దను చున్నవి అనేకప్రయోగములు ఇది యిట్టి దని నిఘంటువులతోపాటు తామును
వచించు చున్నవి (మనుచ మొ) శ్లేషభంగితో నిర్ధారకము గా కొఱ త ఇది యని ఉద్ఘో
షించు చున్నవి కొఱ తవేయు అనురీతిని లోకవ్యవ ప్రత్యక్షదృష్ట మగు చున్నది ఇంకను
విచార్య మే మున్నది ఈ కొఱ త కు కొఱ్ఱు నకు ముడి వేఁకొ నక్కఱ లేదు ఇది వే అగు
నొకదేశ్యశబ్ద మన వచ్చును పై (మనుచ) ప్రయోగమున కొఱుత ఉండవలయు నని ఒక
డనినమాట కేవల సాహసమూలకము (ప్రౌ) కొఱ త కై న (వ్యవ) కొఱ్ఱు అను చున్నది
కొఱ్ఱు కు కొఱు (రూపాం) యదువృష్ణిభోజాంధకవీరవరులు గొఱ్ఱుల నిడు డు
(వి పు 7 473) మొ నెఱి మాలి బందెవెట్టిన నఱిముఱి జంపనను గజము నశ్వము ప్రము
చ్చై పఱిగొనిన నట్టివారల గొఱుల దిగిచి చంపు టొప్పు గువలయపతికిన్ (విజ్ఞా
ప్రా 04 మొ) (దృష్టములు)

కొఱ —దీనికి అందము అను అర్థము (సూ ని శ ర లు) ఇచ్చినవి కావు

క్రోలు —ఈకృదంతరూపమును పానము అనునర్థమున (సూ ని శ ర లు) గ్రహింప లేదు

కుట్టుతేళ్లు —(ప్రౌ) కుట్టుపేళ్లు అని గ్రహించి క్షుద్రశత్రువులు ముండ్లున్న-అని (ప్రా త
ప్ర పా) (చూ సూని) (వివరణమునకై చూ నా తొలిపలుకు)

గిడ్డి — పొట్టి అనునర్థమున గిడ్డ అని (సాంబ అను చున్నది కుబుచ రింగణ గిడ్డ గిబుక
గుజ్జు పొట్టి యన వామనాఖ్యలు (మాన 5)

సీ సాన్నయు బెద్దడో ల్చను గంగడో లన
బడగ నా బెక్కెము ఫణము దనరు
నస్థిమయూరాఖ్య లలరు నెమ్మ లనంగ
బసి యన ధేనువు పవన మెసగు

మందురోష్ణీషము లమ్మను బాగా యన
గుఱుతు పక్కియు దగు బులుగు నాగ
సస్యభేదాంబుధు లన్నను బాలవెల్లి నా
బాట నా దిక్కు త్రోవయు జెలంగు

గీ కుసుమితామ్రంబులును మచ్చగుఱ్ఱములును
మనుచు నుండును బూచినమావు లనగ
గొత్తము ట్టన నూలుబో గును సమర్త
పొలుచును వినంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 47

గంగడోలు—ఇది సాస్నకు (గళకంబళమునకు ఆవులకును ఎద్దులకును మెడక్రింద వ్రేలాడెడి పెద్దతోలునకు) పెద్దవొలునకు పేరు

పడగ—ఇది టెక్కెమునకు (పతాకమునకు ధ్వజమునకు) ఫణమునకు (సర్పము యొక్క పడగకు) పేరు

నెమ్మలు—ఇది ఎముకలకు నెమిళ్లకు పేరు

పసి—ఇది ఆవునకు పవనమునకు (గాలికి) పేరు

పాగా—ఇది మందురకు (గుఱ్ఱపుసాలకు) ఉష్ణీషమునకు (తలపాగాకు) పేరు

పులుగు—ఇది గుఱుతునకు పక్కికి (పక్షికి) పేరు

పాలవెల్లి—ఇది సస్యభేదమునకు (ఒకదినుసుశాలిధాన్యమునకు) సముద్రమునకు పేరు

బాట—ఇది దిక్కునకు త్రోవకు పేరు

పూచినమావులు—ఇది కుసుమితామ్రములకు (పుష్పించిన మామిళ్లకు) మచ్చ గుఱ్ఱములకు (తెల్లపొడలు గల గుఱ్ఱములకు) పేరు

క్రొత్తముట్టు—ఇది నూలుబోగునకు (నూలుదారమునకు) సమర్తకు (తొలి రజస్సునకు ప్రలతొలిబుతువునకు) పేరు

నెమ్మి — ఎమ్మికి నెమ్మి అను అర్థము (యా ని శ ర లు)క యలేదు (ప్రౌ) ఎమ్మి లేక నెమ్మి —అనగా ప యూరము అను చున్నది దానికి—శః(ఆంధ్ర) ఆధార మనవచ్చును

[ఎమ్మి బ ఎమ్ములు ఎమ్ము (ఎమికె) బ ఎమ్ములు] ప్రయోగ మి ట్లున్నది పెల్లుగ మటి యును డెందము చిల్లులు వొ నేసె నత డు చిదురుపనెమ్ముల్ మెల్లనె ధై ర్యరమాసతి జల్లింప గ బట్టుపెద్దజల్లెడ యన గన్ (చంద్రా 6 85)

సస్యభేదము —ధాన్యభేదములను కొన్నిటిని (సాంబ) ఇ ట్లుదాహరించినది— నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు భోజనప్రియములు రాజనములు గన్నేరు లిబ్బపూ ల్గంగాజలంబులు మట్టకారులు పూలమంజరీలు పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ము త్తెపు సరులు సంబావులు చంద్ర వంక లేను గుకొమ్ములు మానికములు వన్నె పూలు ఎతాబోగము లన శాలి ధాన్య మెస గును (మాన 52)

అంబుధి — పాలవెల్లి క్షీరాబ్ధి అని (శ ర)

క్రొత్తముట్టు — వడుక నారంభించినప్పుడు ఏకుననుండి పురి లెక చా గ దీఎ కదురున కంటిం చెడ్డినూలు అని (శ ర)

సీ మొసలియు దేగయు బొల్చు బైరి యనంగ
రాజరాత్రులు రేలు నా జను నిల
బ్రణతియు గొముది పర గు వెన్నెల యన
బూవు నా సొగసును బుష్ప మొప్పు
వేగంబు పాళెము వెలయు వేళ మనంగ
వైరవేగము లగు వేర మన గ
లూటి నా దవుడపుండును దండువయుఁ దో చు
నాట నా గ్రీడ నాట్యమ్ము చెల గు

గీ వ్యాసటిక దేగియు జెలంగు వేసడ మనఁ
జెల్లుఁ బై మేడ యొప్పు మేలి ల్లనంగ
మెఱు గు రిక్క లనంగను బర గు మిన్న
నై నచుక్కలు పగడంబు నచలవాం 48

బైరి—ఇది మొసలికి దేగకు (బయిరికి ఒకజాతిదేగకు) పేరు

రేలు—ఇది రాజులకు రాత్రులకు పేరు

వెన్నెల—ఇది ప్రణతికి (ఒకవిధ మగు నమస్కారమునకు) కౌముదికి (చంద్రికకు చంద్రకాంతికి) పేరు

పూవు—ఇది సొగసునకు (అందమునకు) పుష్పమునకు పేరు

వే~ము—ఇది వేగమునకు పాళెమునకు (శిబిరమునకు దండు విడిసినచోటికి సేనానివేశమునకు) పేరు

వేరము—ఇది వైరమునకు (పగకు) వేగమునకు పేరు

లూటి—ఇది దవుడపుండుకు దండువకు (దండుగకు ధనాదులవలని నష్టమునకు) పేరు

ఆట—ఇది క్రీడకు నాట్యమునకు పేరు

వేసడము—ఇది వ్యాసటికకు (కంచరగాడిదకు) దే~కు (ఒకజాతిదేగకు) పేరు

మేలిల్లు—ఇది ఒప్పునకు (అందమునకు) పైమేడకు (చంద్రశాలకు మేడచివరిగదికి) పేరు

మెఱుగురిక్కలు—ఇది మిన్నలైనచుక్కలకు (శ్రేష్ఠములైనచుక్కలకు తళతళయనుకాంతి గలనక్షత్రములకు) పగడములకు (పవడములకు) పేరు

ఱేలు —ఱేయి (ఏ) (ఱేలు బ) (చూ బాలవ్యా అచ్చి 2 సూ) ఇక రాజులు అనెడి అర్థమున ఱేడు అనుదానికి ఱేలు అను (బ) రూపము గల దని (ఆం భా) అను చున్నది (బాలవ్యా) ఱే శబ్దమునకు (బ రూపములు) గా ఱేడులు ఱేండ్లు అనునవియే సాధువు లను చున్నది (చూ అచ్చి 8సూ) అధర్వణుడు వర్ణ స్యాన్త్యస్య లోప స్స్యాశ్ ల్లులయో ప్రాయశః క్వచిత్ అని దీనిని సాధు వనినా డనవచ్చును (సూ ని) దీనిని ఱే శబ్దమునకు (బ రూ) గా ప్రదర్శించుట లేదు (బ్రౌ) ఱెలు రాజులు రాత్రులు (O g) అనినది ప్రయోగముమాత్రము దీనికి ఱేలు (రాజులు) అనుదానికి) చూప లేదు (సాంబ) (ఆం భా) తోపాటు తాను ను ఱేలు ఉదాహరించినది ఱేయి దొరలు నేల యేలుదంటలు వెన్నుని వలబుజమున గలవారు రాచ వారు ఱేడులు (మాన 2) (అని) లఘ్వలఘురేఫలకు లభేద మొనర్చి (ఆం భా) ఱెలు అని నిర్దేశించినది రలయోర్డలయో స్తద్వత్ అనురీతిని సంస్కృతశబ్దములక గూడ (ఆం భా) ను ప్రమాణము గా గొను (సూ ని) దీనిని

గ్రహింపక పోవుట యుక్త మనిపింప లేదు డుజ్జ వికల్ప మని (బాలవ్యా) దీనిని సాధించుకొన వలయును ప్రయోగ ముండక (ఆం భా దీనిని గ్రహింపదు ప్రయోగపరామర్శము ఆవశ్యకము

[రాజరాత్రులు రెలు నా గ దనరు (అపపా) అందులకె పైరీతిని సవరింప బడిన దిది]

వ్యాసటిక —ఇట (బ్రౌ) వ్యాసడము లేక వ్యాసరము అనగా వ్యాసరిక (ఆం భా) అను చున్నది (చూ అను) వెసటము గ్రహించి వ్యాసటిక దేగయు జెలంగు వేసట మన అని (ఆం భా పా) ను ప్రదర్శించిన దిది ఇచ్చట ఆం భా అనుచు ఇది ప్రదర్శించు చున్న వ్యాసడము వ్యాసరము వ్యాసటిక లనుబట్టి వేసరము దేగయు జెలంగు వేసడ మన అనెడిరీతిని (ఆం భా పా) ఉండ నగునా అనిపించు చున్నది వ్యాసడము వ్యాసరము వేసడము వెసరము అనువాని కైన ప్రమాదము లేమో (వై జ) అశ్వతర పున స్యాద్వేసరో వేగసర (అని) కంచరగాడిద అనునర్థమున వేగసరము అనుదానికి (రూపాం) గా వేసరము కల దను చున్నది (వేసరము సం వేసడము (వై) అని నిఘంటువు లను చున్నవి వేసటము వ్యావటిక అనువానిని(సూ ని శ ర లు) గ్రహింప లేదు గ్రహించిన (బ్రౌ) వేసటము నకు ప్రయోగము చూప లేదు కేవలము (ఆం భా)ప్రమాణ మను చున్నది వై జ మొ (సం ని)గూడ వ్యాసటిక గ్రహింప లేదు వెసడము రెండర్థములందును ప్రయోగ ప్రసిద్ధి కలది దెగకు పర్యాయము గా వెసడము నే (ఆం సం పాంబ) ఉదాహరించు చున్నవి (ఆం సం తిర్య 6 పాంబ తిం 79) ఐనను జాలినంతపరిశోధనము జరపక ఊహాగమ్యము గా దృష్టపారము త్రొక్కరా జనుటకు సాహసింప లేదు

సీ సమమిత్త్రిసంజ్ఞ లై చను బోటిగాఁ డన
        మురుకుఁబు నిగ్గు పూమొగ్గన దగు
బునరర్థరజతము లొప్పల్చు వెండి యనంగ
        బరగు జీనియు గుంట వల్ల మనగ
హ్రదధౌతవస్త్రంబు లమరును మడుగు నా
        నధరపాదాభిధ లడు గన దగు
బొలమరి యనఁగ గా పును వితమరి దోచు
        భగినియుఁ దల్లి యప్ప యన వెఁయు

గీ దావి కట్టినయట్టి చందనపుచెక్క
పొడియు గమ్మయు జా బనఁ బొల్చి యుండు
చుఱుకు లన చెట్లచీమలు నురులు దోచు
మాతిలనతాంగ శ్రీమా మాతిలింగ 49

పోటిగాఁడు — ఇది సమునకు (సదృశునకు తనతో సాటి యైనవానికి) మిత్త్రునకు (చెలికానికి స్నేహితునకు) పేరు

ముకుళము — ఇది నిగ్గునకు (గొప్పకాంతికి) పూమొగ్గకు పేరు

వెండి — ఇది పునరర్థమునకు (మఱియు అనుటకు) రజతమునకు పేరు

జీని — ఇది ఘంటకు ఎల్లమునకు (గుఱ్ఱపుజీనునకు) పేరు

మడుఁగు — ఇది హ్రదమునకు (ఎటకాదుంనడుమ లో తైనసీటిపట్టునకు) ధౌతవస్త్రమునకు (పరిశుద్ధ మైనవస్త్రమునకు) పేరు

అడుగు — ఇవి అధరమునకు (క్రిందిప్రదేశమునకు) పాదమునకు పేరు

పొలమరి — ఇది కాపునకు (సేద్యకానికి కృషీవలునకు) వితమరికి (సమర్థునకు కార్యదక్షునకు) పేరు

అప్ప — ఇది ఎల్లికి భగినికి (తోడబుట్టువునకు అక్కకు) పేరు

జాజు — ఇది తావి కట్టినచందనపుచెక్కపొడికి (సువాసన గల మంచిగందపుచెక్క చూర్ణమునకు) కమ్మకు (పత్త్రికకు ఉత్తరమునకు) పేరు

చుఱుకులు — ఇవి చెట్లచీమలకు (చెట్లమీద ఉండు ఎఱ్ఱనిచీమలకు) ఉరులకు (ఉరిత్రాళ్లకు) పేరు

ముకుళము — సంస్కృతశబ్దమిది (ఆం భా) అచ్చతెలుగను చున్నది ఇట్టివి పూర్వముదాహృతములు ముకులమున కైన(వికృ మొకులము) అనుట అనుచితము అట్టిది అప్రసిద్ధము ఒకప్పుడు ముకుళశబ్దమున కైన (వికృ మొగడ) కలదుగాన దాని కైన (రూపాం) మొగళము ఇది అని సవరింపవచ్చు ననిన ఇది అంతయు వృధాపరిశ్రమము పని లేనిపని అని తోచినది

నిగ్గు — ద్యుతికి జెలువారు డాలు మెఱుగు జిగి నిగ్గు నిగ తళుక్కు మిన్న రంగు కళుకు మినుకు చికిలి మించు వెలుగు నాగ (సాంబ స్థా 60) ఇది దీనికి కాంతి అర్థ మనినది ప్రౌ ఉత్కృష్ట మగుకాంతినికరమున్నూ దీఎకి నికర మగుకాంతి-రేట్ అను చున్నది ఆం భా ప్రసిద్ధ మగునర్థ మగుట ను దీనిని వదలిన దనిఎంచును లేదా దీనికి కిరణము అనెడి అర్థ మిచ్చినది (చూ 82) ఘనీభూత మగుకాంతియే కిరణము దానిచె నిఎ గతార్థ మని తలచి ఉండును

అప్ప —(ఆం సం వెంక సాంబ మొ) చాలవఱకు ఆం భా) ను అనుసరించియే నానార్థవర్గు నడుపుకొనినవి నప్ప యనగ దండ్రి కక్కు కమరు (సాంబ నానా 93) భగినికి జనకునకును నాప్పాయము దనరు నప్ప యనగ (ఆం సం నానా 25) ఇట్లే (వెంక నానా 05 మొ) (వెండికై వడి పాగ మొ) ఎన్నో ఇందులకు నిదర్శనములు

సీ ఓడ భిక్షభేద మొప్పును జోగు నా
నలుగు నా బరివాహ మాయుధ మగు
షట్సంఖ్య నాఁగారుఁ జను చుండు నారు నా
నాలు నా దేసుభార్యాఖ్య లమరు
విటతాట మన గీళ్లు విఱిచి పెట్టుటయు ద
య్యము పట్టి యుండుట యమరి యుండు
సత యన బల్లము సప్తసంఖ్య చెలంగు
నాళ్లయు వృత్త మౌ నక్కలు యన

గీ నుదకసంభూతి బల మగు నూట యనగ
నుపహతియుఁ దావు నె ట్టన నొప్పు చుండు
జంద్రనవనీతఘుటికలు చనును వెన్న
ముద్ద యని పల్కు శ్రీమాతృభూతలింగ 50

జోగు — ఇది ఓడకు భిక్షభేదమునకు (దేవతాదులకు మ్రొక్కుకొని అందులకై ఎత్తెడు తిరిపెమునకు) పేరు

అలుగు — ఇది పరివాహమునకు(చెఱువులు లో నగువానిలో ఎక్కువ గా ఉండు నీరు పోవుటకై ఏర్పఱచినదారికి (గండికి) ఆయుధమునకు పేరు

ఆరు—(ఆఱు) ఇది షట్సంఖ్యకు (ఐదునొకటికి (ఆరు) నూగారునకు (బొడ్డు క్రింది లోమరేఖకు రోమావళికి) పేరు

ఆలు—ఇది ధేనువులకు ఆవులకు భార్యకు పేరు

విటతాటము—ఇది కీళ్లు విఱిచి పెట్టుటకు (కీళ్లు కీళ్లు విఱిచి వేయుటకు వీటతాటమునకు) దయ్యము పట్టి ఉండుటకు (పిశాచము ఆవేశించి ఉండుటకు) పేరు

పల—ఇది పల్లమునకు (నిమ్నమునకు) సప్తసంఖ్యకు (ఆఱునొక్కటికి ఏడు అనుసంఖ్యకు) పేరు

అక్కఱ—(అక్కఱ) ఇది ఆశకు (అపేక్షకు కోరికకు) వృత్తమునకు (ఆంధ్ర భాషలోని ఒకవిధ మగుజాతిపద్యమునకు) పేరు

ఊట—ఇది ఉదకసంభూతికి (ఊరెడునీటికి లోపల నుండి పైకి తో చుజలమునకు) బలమునకు పేరు

నెట్టు—ఇది ఉపహతికి (నాశనమునకు) తావునకు (ఉనికిపట్టునకు నివాసస్థానమునకు) పేరు

వెన్నముద్ద—ఇది చంద్రునకు నవనీతఘుటికకు (ఉండగా (ముద్ద గా) చేసిన వెన్నకు) పేరు

ఆరు —ఇది మొదటి అర్థమున అలఘురేఫము(ఱ) కలది రెండవ అర్థమునందు లఘురేఫము-(ర) కలది అర్థద్వయసంఘటనమునకై రెండిటికి అభేదము (ఇట్టిదే అక్కఱ మొ॥)

ఆలు —ఇది ఆవులు అను అర్థమున (బహు) (చూ బాలవ్యా అచ్చి 22 సూ) భార్య అను-అర్థమున (ఏ) (వృత్తిని ఇది ఋమాత్రవాచకము) అర్థద్వయసంఘటనమునకై రెండిటికి అభేదము

అక్కర —(వృత్తము)ఇట వృత్తశబ్దము పద్యపరము వృత్తం పద్యే చరిత్రే అని (అమ) అక్కరలు జాతులు గా పేర్కొన బడినవి లక్షణకర్తలచే కందభేదము లాఱు మధ్యాక్కరలు నైదు దీపించు జాతులు (అప్ప 4 260) ఇవి ఐదు మహాక్కర

2 షఘ్యాక్కర 3 మధురాక్కర 4 అంతరాక్కర 5 అల్పాక్కర మహామధ్యా
మధురాంతరాల్పపూర్వ గ్రథితాక్కర లైదు దనరు గ్రంథములందున్ అని(అప్ప 4 275)
వీనిలక్షణములకై (చూ 276 280)

సీ కలుషదేశమ్ములు చెల గుఁ గలంకన
నెద యన భయమును హృదయ మెసగు
బండికుంపని చిల్కు పరగు గొండ్లె మనంగ
నొరయిక కోశంబు నొర యనఁ దగు
నారోహణశ్రేష్ఠ మలరు నెక్కుడు నాఁగ
గలుపు నాఁ బెరుగును గాద మొప్పు
ధనురగ్రగుణములు దగు గొనయంబన
నొప్పు గచాటను గ్గొప్పు నాఁగ

గీ బంట యొబ్బిడి సేయించుపని వసంత
మ్మును విభాసిల్లుచుండు నామని యనంగ
సొనవాలన గాను జిహ్వంబు గాచు
పాలు నయి యొప్పు చుండును నీలకంఠ 5

కలంకు—ఇది కలుషమునకు(కాలుష్యమునకు మాలిన్యమునకు జలాదులు కలగ బాఱుటకు) దేశమునకు (ప్రదేశమునకు) పేరు

ఎద—ఇది భయమునకు హృదయమునకు పేరు

గొండ్లెము—ఇది బండికుంపటికి (ఒకచోటినుండి మఱియొకచోటికి తీసికొని వెళ్లుటకు ఉపయోగించెడి కుంపటికి) చిల్కునకు తలుపు రాకుండ తగిలించెడి ఇనుప గొలుసునకు) పేరు

ఒర—(ఒఱ) ఇది కోశమునకు (కత్తి ఉంచుకొనెడి ఒఱకు) (ఒర) ఒరయికకు (రాపిడికి ఘర్షణమునకు) పేరు

ఎక్కుడు—ఇది ఆరోహణమునకు (వాహనమునకు) శ్రేష్ఠమునకు (అధిక మైనదానికి) పేరు

కలుపు—ఇది పెరు గునకు (మిశ్రదధికి నీళ్లలో నగువానితో కలిపిన పెరు గునకు) గాదమునకు పైరు లో నగువానిలో కలసి మొలచినగడ్డి మొద లగుదానికి) పేరు

గొనయము—ఇది ధనురగ్రమునకు (వింటికోపునకు వింటికొనకు) గుణమునకు (వింటినారికి అల్లెత్రాటికి) పేరు

కొప్పు—ఇది కచమునకు (జుట్టునకు శిరోజముల సమూహమునకు కేశపాశము నకు) అటనికి (వింటికొనకు) పేరు

ఆమని—ఇది పంట ఒబ్బిడి చెయించుపనికి (పంట కోసి జాగ్రత్త గా పెట్టించు టకు) వసంతఋతువునకు) పేరు

ఆఁవాలు—ఇది విహ్నమునకు (గుఱుతునకు) కాచుపాలునకు (ఇగుర గా చిన క్షీరమునకు) పేరు

కలుపు — కలు ఎన మిశ్రదధి యొప్పు అని (ఆం భా) (2 259)లో వచించినది ఇట దానినే సామాన్యవివక్షతో పెరు గు అను చున్న దనిపించును ఇతరనిఘంటువులు గూడ (నానా వర్గ లో దధిసామాన్యమునకు నామమును గానే దీనిని ఉదాహరించు చున్నవి కలు పన బె రగు దధికిన్ (ఆం సం నానా) కలు పన మడిలోనికసువును బెరు గు నౌ (సాంబ నానా 93) ఇట్లే (వేంక నానా 09) శ ర ప్రయోగ మొకటి ఇ ట్లిచ్చినది కలుపు న్వడియం బుచు చారు లూరు — యచు లవంలకాలు పరమాన్న మిడెన్ లలితాంగి వానికిన్ (తారా 3 4) ఇట ఔచిత్యమున ఎట్టి మిశ్రదధి అర్థ మనుట సముచితము గాదు (శ ర) వచించు చున్నట్లు పెరు గే అర్థ మన వలయును అప్పుడు ఆం భా(అర్థాం) గా దీనిని వచించిన దన వలయును శ ర) ఇచ్చినను(సూ ని ఈప్రయోగమును డీనికి ఇచ్చుట లేదు దీనిని బట్టి ఎదేని (పాఠాం) ఇట ఉండు ననిపించు చున్నది (ముద్రి ప్ర లో కలుపు ల్వడియం బులు అనురీతి నిది గానవచ్చు చున్నదిగూడ

కచము —ఈశబ్దమునకు శిరోజములు అను అర్థమునే (అమ మొ ఇచ్చు చున్నవి చికుర కు_స్త లో వాల కచ కేశ రొరుహా (అమ) కెశా రఁజా కచా (వైజ పాతా భూతా) మొ కొప్పు నకు తెలు గున కబరి అనెడి అర్థమే కానవచ్చు చున్నది (ఆం భా)లోనియిచ్చుటి కచ శబ్దము లాక్షణికము గా కేశసమూహము ధమ్మిల్లము కబరి అనెడి అర్థము కల

దనిఎంచును కొ ప్పనంగను వింటికొనకును గబరి కొ అని (సాంబ నానా 93) గొ
ప్పన దగు జాపాగ్రము నొప్పగు ధమ్మిల్లమును గృహోపరియు (ఆం సం నానా 3) మొ

సీ కొమ్మ నా వాద్యభేదమ్మను శృంగ మోఁ
గందు నా శిశుకళంకములు దోఁచు
జిలుముపా లనఁగను జిలుము పట్టినకత్తి
యులిఎకట్టె యనఁ జె న్నలరు చుండు
ధౌతవస్త్రంబు కేదార మౌ మడి యన
గుండు నా గను హయగోళము లగు
వ్యంజనశ్వాసము ల్వఋలు నూరు పనంగ
వనిత శాఖయుఁ గొమ్మ యనఁ జెలంగు

గీ గ్రైవడి యనంగ దగు రీతి కరజవంబు
రాయి సొరాయి కల్లు నా రహి వహించుఁ
గమ్మ యనఁగను జాబును గర్ణ భూష
వొల్చు చుండును శ్రీమాతృభూతలింగ 52

కొమ్మ—ఇది వాద్యభేదమునకు (ఊఁ దెడి ఒకదినుసు వాద్యమునకు) శృంగము
నకు (ఎద్దు లో నగువాని కొమ్మునకు విషాణమునకు) పేరు

కందు—ఇది శిశువునకు (బిడ్డకు) కలంకమునకు (నల్లనిమచ్చకు) పేరు

చిలుముపాలు—ఇది చిలుము (త్రుప్పు) పట్టినకత్తికి ఉలిపికట్టెకు (ఉలిపిగొట్టు
నకు దుర్మార్గునకు) పేరు

మడి—ఇది ఇది ధౌతవస్త్రమునకు (పరిశుద్ధ మైనవలువకు) కేదారమునకు (వరి
మడికి) పేరు

గుండు—ఇది హయమునకు (గుఱ్ఱమునకు) గోళమునకు (ఉండకు) పేరు

ఊరుపు—ఇది వ్యంజనమునకు (వ్యంజనవిశేషమునకు ఒకవిధము గా వండిన
కూరకు) శ్వాసమునకు (ఊపిరికి నిట్టూరుపునకు) పేరు

కొమ్మ—ఇది వనితకు (స్త్రీకి) శాఖకు (చెట్టుకొమ్మకు) పేరు

కైవడి—ఇది రీతికి (విధమునకు) కరజవమునకు (హస్తలాఘవమునకు) చేతివడికి (చేతిచుఱుకనకు) పేరు

కమ్మ—ఇది జాబునకు (లేఖకు ఉత్తరమునకు) కర్ణభూషకు (చెవియాకునకు చెవికమ్మకు) పేరు

మడి — మడు గు మడు వనంగ నడరు శుచికి అని (సాంబ ని మాన 28)

ఊరుపు —ఊర్పు (రూపాం) కూరకు మఱి శ్వాసకు జెల గు నూ ర్పన (సాంబ ని నానా 9)

కమ్మ — కమ్మ యన బత్త్రికకు జెవికమ్మ కెనయు (సాంబ నానా 93)

కొమ్ము —(వాద్యవిశేషము) ఇది కంచుతో నిర్మింప బడిన యొకవాద్యము కంచుకొమ్ము అనునది దీనికి పర్యాయము గొ మ్మన బసరపు గొమ్మనకును గంచుకొమ్మనకు రాణించు (వెంక నానా 09) ముందటను గంచుకొమ్ము మి న్నంది మొరయ (వైజ 4 78) (చూ సూ ని)

ఉలిఎకట్టె — ఉలిఎగొట్టు ఉలిఎ దీనికి పర్యాయములు (చూ బ్రౌ శ ర) ఉలిపి ఒకానొక చెట్టు దీనికట్టె కాల్చినయెడల చిఎచిట లాడును ఉలిఎవంటివా డు తులువ దుర్మార్గు డు అని (సూ ని) (చూ ఉలిఎ) ఊ రందఱది యొకదారి ఉలిఎకట్టె దొకదారి అని లోకోక్తి పొగరు బోతు అనునది దీనికి మఱియొకయర్థము ఎుఱవిత్తు పఱగాకి ప్రాడ్వాకు డుచ్ఛిష్ట మొందుసుద్దులమారి యులిఎకట్టె (హంస 5 3) (చూ సూ ని) ఈయర్థము దీనికి ఛాయ గా ఎర్పడినలాక్షిణికార్థ మనిఎంచును పలువిత్తు పలుగాకి ప్రాడ్భాయి యుచ్ఛిష్ట మలప సుద్దులమారి యులిఎకట్టె (అని 964వావి ముద్రి)

కేదారము — కేదార కేదర క్షే (ముప్వరా) (వైజ భూమి వైశ్యా) (కేదారము వరి పండునేల అని (గురు) నమితా ఫలభారేణ నమితా శాలిమఞ్జరీ కేదారేషు వ పశ్యన్త కేదారేషు వినిస్పృహా (చూ సుధా టిప్పణి)

కైవడి — కైవడి యన పోలికకు జేతివడికి జె లంగు (వేంక నానా) జేవడికి పోలిక కెసంగు గైవడి యన (సాంబ నానా 90) పోలిం అనునది దీనికి

అర్ధ మను చున్న వివి విధము అర్థ మను చున్నది (ఆం భా) ఒం ప్రయోగ మి ట్లున్నది- అతనిమెను కుంతియట్టుంకై వడి యరయ భార శాం 2) ఇట ఉట్టుం వాక్యా లంకారము గా (అర్ధ విశేషము లెకయే) ప్రయుక్తము (చూ సూ ని అట్టులు) ఆం భా ఉపమా వాచకము గా పూర్వ ముదాహరించినది దీనిని- కై వడి కైపశి కయివడి కొడువు పోలిక యన గ బొ ల్పొందు నుపమపేరు (2 302) ఆం భా ఇచ్చిన రెండర్థములకు (ఉదా) ఇ ట్లున్నది కై వడి మెకముల గ్రుమ్మెడి కై వడి మాయావచెవ కన బొయెదుా దేవర మాదేవరవలె పేపెగమె సామి పె ట విచ్చేయవయా సారం 75) ఇచ్చటి కై వడి విధము అనెడి అర్థము కలది పోలిక అనుట ఇట పొసగదు అందులకే (ఆం భా) ప్రయోగములన్నియు సమన్వయించునట్లు విధ మనినది అంభా ప్రయోగవిజ్ఞాన మెంత కూలంకష మైనదొ ఇందుమూలమున మన కెఱుకపడును కొన్ని యిట్టివి పూర్వ ముదా హృతములు [పైపద్యమున మాయావ అను హో జి కా) వ్యాఖ్యాతలు ఎవ కైన వ్యావ హారికరూపము యావ ఇది అను చున్నారు పూర్వటీకాకర్తలు యావ ను ఆవ యనుకొ నుట తెలియమి ఆవ జ్ఞానము అని ఒక వ్రాయుట సాహసము అనినారు కవి యిం మాత్రము వ్యావహారికముగా యావ అను యకారాదిపదము ప్రయోగించె ననుట కెవ లము సాహసము ఆవపాఱు అనుదానికి జ్ఞప్తికి తెచ్చు అనునర్థము (ర) ఇచ్చు చున్నది అది నాకు ఆవపారదు జ్ఞప్తికి రాదు) అను వ్యవహారమును (బ్రౌ) చూపు చున్నది దీనిని బట్టి ఆవ కు (ధారణ ఏకాగ్రత) అర్థ మున్న దనుటకు అభ్యంతర మేమి ఎవ నుండి ఏర్పడినదె ఈ ఆవ అనవచ్చును (ఆం భా) ఏవకు కు అవధానము అను- అర్థము ను ఇచ్చు చున్నది మెచ్చరిక యెచ్చరిం పేవ యేద పదిల ము యన నొప్పు నవధాన (ము) (38) అని లక్ష్యమందలియేకాగ్రత దీనికి అర్థము మఱియొక మాట (ఆం భా) ఏవ కు ఇదిలక్ష్యమన దగి నదె మాయేవచేవ అనియే ఇట ఉండి లేఖకప్రమాదమున మాయావచేవ గా ఇది పరిణమించి ఉండును మాయావ అనియే ఇం ఇట ఉండవలయు ననుటకు నిర్ధారకము ఎమున్నది ఏమైనను యావ ఇది అనుటమాత్రము అయుక్త మనక తీరదు

కల్లు —ఇట (ఆం భా) సారా దీనికి అర్థ మనుట (సామాన్యవివక్షతో) మామిడిని చెట్టు అనుటవంటిది సారా కల్లు లోని భేదము (ఒకదినుసుకల్లు అని (ఆం భా) పూర్వము

వచించినది గ ల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నా గ రవా దనర్చు (2 303) (అని) (సాంబ) కూడ ఇట్లె వచించినది సారాయి యన జెల్లు వారుణీనామ ముల్ (మాన 4˜) (వేంక) మద్యమ్మపేళ్ల దనరు సారాయి కై పన అను పన్నది ఇట మద్యము మద్యవిశేషమునే చెప్పెడి దనవలయును కనుకనే దీనికి పర్యాయ పదము గా కల్లు ను వచించుట లేదు ఇట ఇది (ఆం భా)కూడ కైపు సారాయి పర్యాయము లనినది ఇ కి ఈ (వేంక) నానార్థవర్గమున కలు నా గ ఊతికి గల్లున కగు అను చున్నది ఇట సారా ను పేర్కొనుట లే దిది క ల్లన గ శిల సురయు నౌ అని (ఆం సం నానా 24)

సీ ఖట్వాంగరేఖలు కనుపట్టు గోడు నా
ఘటికార్గళంబులు గడియ యన గ
బవనపిశాచము ల్పర గు గాలి యనంగ
గట్టు నా దీరనగంబు లలరు
వృత్తాంతదంభము ల్వేలయును గబు రన
బంతి నా గందుకపంక్తు లెస గు
నరసంఘనికటముల్ పర గు జేరువ యన
నండతారకలు గ్రుడ్డన గ మీఱు

గీ పూకకర్ణైకదేశము ల్గూ ఎన దగు
గంప యన బైరుదుబ్బును ఘంట యొప్ప
నుపలరాశియు నణుకువా డొప్పుచుండు
గుట్ట యని పల్క గ సుగంధికుంతలేశ ౫

క్రోడు—ఇది ఖట్వాంగమునకు (మంచపు గోడునకు) రేఖకు (గీతకు) పేరు

గడియ—ఇది ఘటికకు (ఇరువదినిమిషములకాలమునకు) అర్గళమునకు (తలుపు రా కుండ ఎక్కై) తలుపునకు అడ్డుగా వై చుకఱ్ఱకు) పేరు

గాలి—ఇది పవనమునకు (వాయువునకు) పిశాచమునకు (దయ్యమునకు) పేరు

గట్టు—ఇది తీరమునకు (ఒడ్డునకు) నగమునకు (పర్వతమునకు కొండకు) పేరు

కబురు—ఇది వృత్తాంతమునకు (సమాచారమునకు) దంభమునకు (డంబమునకు ఆడంబరమునకు) పేరు

బంతి—ఇది కందుకమునకు (చెండునకు ఆడెడిబంతికి) పంక్తికి (వరుసకు) పేరు

చేరువ—ఇది నరసంఘమునకు (మనుష్యసమాజమునకు) నికటమునకు (సమీప స్థలమునకు) పేరు

గ్రుడ్డు—ఇది అండమునకు (పక్ష్యాదుల గ్రుడ్డునకు) తారకకు (కంటి (నల్ల) గ్రుడ్డునకు) పేరు

గూబ—ఇది గుడ్లగూబకు (దివాంధమునకు) కర్ణైకదేశమునకు (కర్ణమూలమునకు చెవిగూబకు) పేరు

గంట—ఇది పైరుదుబ్బునకు (గడ్డిదుబ్బునకు తృణస్తంబమునకు) ఘంటకు (అఱువదినిముసములకాలమునకు) పేరు

గుట్ట—ఇది ఉపలరాశికి(ఱాలకుప్పకు) అణుకువానికి (మల్లజాతీయునకంటె అన్యునకు మల్లజాతివాఁడుకాని పెఱజాతివానికి) పేరు

చేరువ—ఇవి సాధారణము గా సమూహమాత్రవాచక మని (సాంబ) గమి పౌజు మొత్తము కదుపు చేరువ బారు ఎండి కూటువ పరి దండు దిమ్మ గుంపు తుటుము గుమి గూటు పదు పనంగ బృందాఖ్య యగు (మాన 37) (నానా వర్గున) అంసం దీనిని సమూహమాత్రమునకు వాచక మనియే వచించినది అంతికంబునకును సమూహంబునకును నామమై యొప్పు జేరువ నాగ (నానా 9) (సూని) ప్రయోగ మొకటి ఇట్లిచ్చినది అభిసారికాసమూహముకాలిసంకెల ముచ్చుచేరువలకు విచ్చుమొగ్గ (కవిజ 38) (దొంగల సమూహము నరసంఘమే) (అం భా కు) ఇది ఉదా) అన దగినదియే ముచ్చుచేరువ కరికలభము అనుటవంటిది (అం భా) విశేషవాచకములు గా ఒస గినవానిని ఇతరనిఘంటువులు సామాన్యవాచకములు గా చాలవఱ కిచ్చు నని పూర్వ ముదాహరించినవానివంటిదే ఇది.

(సూ ని) ఈ ఒక్కప్రయోగమునె చూపినది కేవలసమూహవాచకము (అప్రాణిసంఘవాచకము) అనుటకు తగినప్రయోగ మేమియు చూప లేదు

[బైరుదుబ్బు — బైరుదుంపయు అని (వావి అపపా)]

గుట్ట — గుంట అని (వావి పా) (సూ ని బ్రౌ) (ప్రా తప్ర పా) పైనాగ్రహించినది
గుంటమారి దుర్మార్గుడు - వాడు నానాటి కళివృద్ధి వలల బెరిగి శాకలను దేటి గడిమీటి గట్టిపాటి రాలుగాయతనాన బేరజపుదారి నారిదేటియు బలుగుంటమారి యయ్యె (హంస 5 0) (చూ సూ ని)

సీ శ్రవణైకదేశ మాచ్ఛాదనగేహంబు
మీఱుచు నుండు గుడార మనఁగ
యవనాశ్వభేదంబు లలరు బటాణి నా
దొలి నాగ బూర్వంబు బిలము దోచు
బంధువు ల్వాలయుము ల్పరఁగు జుట్ట లనంగ
దెఱవ నా బయలును స్త్రీ దనర్చు
దంతక్షతంబు రత్నం బగు గెంపు నా
దండ నా నికటంబు దామ మొనరు
గీ బొందళము యుగి జోడని బొల్పు గాంచు
జెగు విరళంబు సాంద్రంబు జీబు నాగ
గుదపట్టె యనంగను బందనాను
లేపనకవాటపట్టిక లీమ్రలు నభవ 54

గుడారము—ఇది శ్రవణైకదేశమునకు (గుడారమువలె ఉండుచెవిభాగమునకు). ఆచ్ఛాదనగేహమునకు (పటకుటీరమునకు వస్త్రముతో ఏర్పఱచినయింటికి డేరాకు) పేరు

పటాణి—ఇది యవనునకు (తురకకు) అశ్వభేదమునకు (యవనదేశపుగుఱ్ఱమునకు) పేరు

తొలి—ఇది పూర్వమునకు (ముందటిదానికి) బిలమునకు (గుహకు) పేరు

చుట్టలు—ఇది బంధువులకు వలయములకు (గుండ్రముగా చుట్టినచుట్టలకు) పేరు

తెఱవ—ఇది బయలునకు (తెఱపికి అవకాశమునకు) స్త్రీకి పేరు

కెంపు—ఇది దంతక్షతమునకు (పల్లొత్తునకు కొఱకుటవలనిగాయమునకు) రత్నమునకు (పద్మరాగమణికి కురువిందమునకు) పేరు

దండ—ఇది నికటమునకు (సమీపమునకు) దామమునకు(పూలు-మొ వాని మాలకు) పేరు

జోడు — ఇది బొందళమునకు (కవచమునకు మైమఱువునకు) యుగికి (మిథునమునకు స్త్రీపురుషద్వంద్వమునకు ఆలుమగలకు) పేరు

జీబు —ఇది సాంద్రమునకు (దట్టమైనదానికి) విరలమునకు (పలుచనిదానికి) పేరు

గంధపట్టె—ఇది చందనానులేపనమునకు (గంధముతో పెట్టినరేఖకు) కవాటపట్టికకు (తలుపుమీద అమర్చెడి అడ్డుకొయ్యకు స్కంధపట్టికకు) పేరు

తొలి—తొల్లి (రూపాం) (చూ 3 73 ఆం భా (రెండవయర్థమునకు) హంసము క్రౌంచము తొలి రా మాంసలరుచి పచ్చె దాను మలయముఖ బా ల్హాంస విఱువ నీ ర్విడిచెను హంసమున కగ్గ పరమహంసం బగుటన్ (ఆము 4 78 (చూ సూ ని)

కెంపు —దీనిస్వరూపము రత్నశాస్త్ర మిట్లు వచించినది సలలితమత్తకోకిలలోచనద్యుతి నలరారు గురువింద మనెడికెంపు (రత్నపరీక్ష) (చూ సూ ని)

దండ — దండ యన దామమునకు దాపున కగు (వేంక నానా 8)

జోడు —దీనికి (ఆం సం) విస్పష్టముగా మిథునము అనునర్థమును వచించినది మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు దోయి కవ యనంగ (మాన 42) వెంక నానార్థవర్గమున జో డన గవకు మైజోడున కన నగు (6) అనినది (ఆం భా) పూర్వము ద్వంద్వమునకు (కవకు) కవచమునకు ఇది వాచక మనినది (చూ 2 00 20) (2 00 ఆం భా) కడ (సూ ని) మిథునము కవ అని వ్యాఖ్యానించినది (ఆం భా 2 00 కడ) (దీనికి)

ద్వంద్వము అని అర్థనిర్దేశ మొనర్చినది ద్వంద్వ శబ్దమునకు మేదిని ద్వన్ద్వం రహస్యే తథా మిథునయుగ్మయో అని మిథునము యుగ్మము అనురెండర్థములు కల వనినది (అమ) త్రిపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వమ్ యుగ్మం తు యుగళం యుగమ్ అని వీనిని వేఱు వేఱు గా వచించినది అమరమట్లు (ఆం భా) వేఱు గా వీనిని బేర్కొన కుండుటనుబట్టి ద్వంద్వ శబ్దముచేత మిథున యుగ్మము ల రెండిటిని సంగ్రహించిన దనిఎంచును అందు లకే నే నట కలఁ యుండెడిరెండిటికి అని (మిథునయుగ్మములకు రెండిటికి) అనువు గా వ్యాఖ్యానించితిని (సాంబ మొ) ఈసందర్భమున వేఱు గా జంట జోడు(మొ)వానిని వచించినవి జమి డిమ్మ డిబ్బడి జంట రెండు దుగ రెట్టి దువ యన ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు దంట దొయి యనంగ ద్వంద్వసంఖ్య (మాన 29) ద్విగుణమున కభిఖ్య లగు నిబ్బ డిమ్మడి జంట దుగయు జమిలి రెట్టి యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు దొయి కవ యనంగ (ఆం సం మాన 42) ఈయర్థములు (రెండు ఇమ్మడి అనునవి) లాక్షణికముగా తిరువాత ఎర్పడినవి అందులకే (ఆం భా) వదలి యుండును

యుగి — యుగ శబ్దము (జంట మిథునము) అను అర్ధమున (నపుం) అనియే నిఘంటువు లను మన్నవి నాచూచినంతవర కు యుగో ఽత్ర స్యన్దినాద్యజ్గే క్లీ తు యుగ్మే కృతాదికే (వైజ ద్వ్య నానా) యుగం కృతాదౌ యుగళే వృద్ధినామౌషధే ఽపి చ యుగం హస్త చతుష్కే ఽపి రథింరాజ్ఞయో ర్యుగ (విశ్వ (మొ) ఇక యుగళబ్దమునకే ఇన్నంత రూ మిది (నిత్యయోగార్థమున) అన వలయును భూమ నిన్దా ప్రశంసాసు నిత్యయోగే ఽతిశాయనే సంసర్గే ఽ స్తివివక్షాయాం భవన్తి మతుబాదయ అని (పాణినీయము) యుగల శబ్దమును యుగము కలది అనెడి అర్థమున యుగ మ స్త్యస్య వా ఽధ్మాది త్వాత్ (5 2 97) లచ్ అని మత్వర్థకప్రత్యయాంతము గా సాధించినది (సుధ)

సీ కంఠిభూషాలతికలు దో చు దీగ నా
స్థూలము ఘణ మొప్పు దోర మన గ
మార్గకుష్టంబులు మను చుండు దెన్ను నా
బాలు నా క్షీరంబు భాగ మెస గు

గాంతిధ్వజంబులు కనుపట్టు డాలు నా
జంద్రమాసంబులు చను నెల యన
శిశువు కనీనిక చెల గుఁ బాప యనంగ
బలుకు నా శకలభాషలు దనర్చు

గీ దోపు నా గ్రాఁ దగు నల్లతుమ్మచెట్టు
పట్టపేరును శృంగారవనముపేరు
బాళియును గోటవెలిమంటపంబు దోచు
దమక మన గను మాతృభూతాళిదాన 55

తీగ—ఇది కంఠభూషకు (స్త్రీలు మెడయందు ధరించెడి ఒకవిధ మగు బంగారు నగకు) లతికకు (తీగెకు తీవెకు లతకు) పేరు

తోరము—ఇది స్థూలమునకు (లావైనదానికి) గుణమునకు (దారమునకు వ్రత సూత్రమునకు నోము నోచుకొనుటకై ధరించెడిదారమునకు నోముదారమునకు) పేరు

తెన్ను—ఇది మార్గమునకు (త్రోవకు) కుష్ఠమునకు(ఒకవిధ మైన మహావ్యాధికి) పేరు

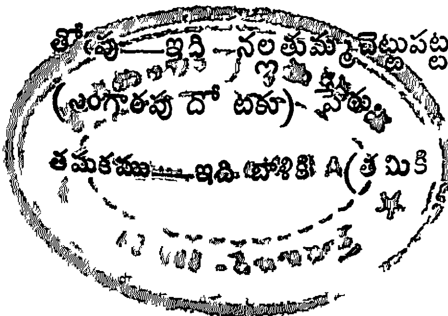
పాలు—ఇది క్షీరమునకు భాగమునకు (అంశమునకు) పేరు

డాలు—ఇది కాంతికి ధ్వజమునకు (టెక్కెమునకు) పేరు

నెల—ఇది చంద్రునకు మాసమునకు (ముప్పదిదినములకాలమునకు) పేరు

పాప—ఇది శిశువునకు కనీనికకు (కంటిపాపకు కంటినల్లగ్రుడ్డులోని ప్రతిబింబమునకు) పేరు

పలుకు—ఇది శకలమునకు (తునుకకు) భాషకు (మాటకు) పేరు

తోపు—ఇది నల్లతుమ్మచెట్టుపట్టకు (నల్లతుమ్మతోక్కకు) శృంగారవనమునకు (శృంగారపు దోటకు) పేరు

తమకము—ఇది బాళికి (త మికి) మోహమునకు గాఢమైనకోరికకు) కోటవెలి

మంటపమునకు (కోటబైట ఉండుమంటపమునకు స్తంభములమీద కట్టినకట్టడమునకు) పేరు

తోరము — దోర మన గాను స్థూలము నొముదార మమరు (సాంబ ని నానా 92)

పాలు — బాలన గ బంపకిఁనకు బాలున కగు (వేంక నానా 2)

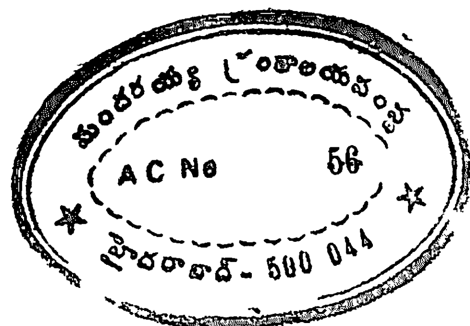
పలుకు — శకలంబునకు మాటకును బలు కన మించు అని (సాంబ ని నానా 86)

బాళి — బాళి కాంక్ష—అని (సూ ని) దమకము మేలు మరులు బాళి తమి వలపు విరాళి మమత నా మోహ మౌ (సాంబ ని మాన 33)

తోపు — దోపన గా నల్లతుమ్మచెక్కకు దోపు కోకకు దోపునకు దగు (వేంక నానా 7) పూర్వము (ఆం భా) ఇట్లనినది తోట యం చన గను దొచు గృహారామముపవనసంజ్ఞయై యుండు దొపు నా గను ప్రమదావనాభిధ యౌను ఎంగారపు దోటన (ఆం భా 2 34 ఈ ఆం భా నుబట్టి తోపు శృంగారవనము (ఎంగారపు దోట) కాకపోయినను (అర్థాం) గా తోపునకు ఈ (నానా ఆం భా నుబట్టి) అంగీకరింపవలసియున్నది

సీ జాతసూతకమును సమ మగు బురుడు నా
బెంపు నా నాశంబు వృద్ధి దోచు
నెమ్మి నా బర్హిసఖ్యమ్ములు దన రారు
నాడు నాదేశదినమ్ము లెస గు
శయ్య విస్తారంబు చను చుండు బఱుపు నా
బగలు నా ద్వేషదివాఖ్య లెస గు
దామనామంబులు దనరును బేరు నా
వాస నా శపథంబు భాష వెలయు

గీ బోగు నా దంతువును గర్ణభూష మీఱు
వెలయు శిశువత్సములు పసబిడ్డ యన గ
సింహపూర్ణోపమానము ల్సెల గును నెఱ
సరి యటం చని ఎలుకాడ జంద్రచూడ

పురుడు—ఇది జాతసూతకమునకు (జాతాశౌచమునకు జననిమిత్త మగుమైలకు) సమమునకు (సాటి యైనదానికి సదృశమునకు) పేరు

పెంపు—ఇది నాశమునకు (చేటునకు చెడుటకు) వృద్ధికి (అభివృద్ధికి) పేరు

నెమ్మి—ఇది బర్హికి (నెమిలికి) సఖ్యమునకు (స్నేహమునకు) పేరు

నాడు—ఇది దేశమునకు (ఎమకు) (నాడు) దినమునకు పేరు

పఱుపు—ఇది శయ్యకు (పాన్పునకు పడుకకు) విస్తారమునకు (విరివికి) పేరు

పగలు—ఇది ద్వేషములకు దివమునకు (పగటికి) పేరు

పేరు—ఇది దామమునకు (దండకు హారమునకు) నామమునకు (నామధేయమునకు పేరికి) పేరు

బాస—ఇది శపథమునకు (ప్రతిజ్ఞకు) భాషకు (ఆంధ్రాదిభాషలకు) పేరు

బోగు—ఇది తంతువునకు (దారమునకు) కర్ణభూషకు (కుండలమునకు చెవిపోగునకు) పేరు

పసిబిడ్డ—ఇది శిశువునకు (పసిపాపనికి చంటిబిడ్డకు) వత్సకు (క్రేపునకు ఆవుదూడకు) పేరు

నెఱసరి—ఇది సింహమునకు పూర్ణోపమానమునకు (నిండుసాదృశ్యమునకు) పేరు

పెంపు—రెండర్థములకు క్రిందిహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానప్రయోగము (ఆం భా కు) లక్ష్య మనదగి ఉన్నది నసురక్తి రే చునూతనసారసాటోప మొంటికాంద్రకు బెంపు లొసగునెచట (హరి న 2 30) (చూ శ ర) (శ ర) ఇట (పెంపు = సమృద్ధి అని ఒకయర్థమిచ్చు చున్నది అభివృద్ధి అనియే (టీక) అదియే ఉచిత మనిఎంచును ఆం భా అందులకే వృద్ధి అనిన దిట

నాడు — నాడన దగు నాదినమునకు ఎమకు (సాంబ నానా 92)

పఱుపు —పఱుపు(రూపాం) పఱ పనంగ నభఖ్య యౌ బానుపునకు విస్తృతమునకు (ఆం సం నానా 7) (ఆం భా) పూర్వము (2 63) లో పఱపు అనినది రాయంచగఱులపఱుపు (ఉ రా 6 6)

పగలు —(పగ ఏ)(పగలు(బ)మొదటియర్థమున) రెండవయర్థమున ఏ) (రెండిటికి అభేదము)

కర్ణభూష — కర్ణికా తాలపత్త్రం స్యాత్ కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్ (అమ) కుణ్డలం కర్ణభూషా యాం పాశే ఒ౦ వలయే ఒ౦ చ అని (మేదిని)

పసబిడ్డ — పసబి డ్డన గ నిసుపున కును గ్రేపునకు దలిర్చును (వేంక నానా 2)

సీ కంఠభూషణమును గనకాక్షినామంబు
పైఁడికంటె యనంగ బరఁగు చుండు
స్వర్ణోపకారము ల్చనును మేలిమి యన
మూల నాఁ గచకోణములు దనర్చు
నౌదుంబరంబు హలాగ్ర మౌ మేడి నా
బకుగు నా శవము దుర్చు డు దొ చు
సౌందర్యకరవిభూషలు చను ముదువు నా
మెఱుపును గాంతియు మెఱు గన దగు

గీ గర్ణ భూషణమును దటాకజలనిర్గ
మస్థలంబును బొగడ నా మనుచు నుండు
నన్యమును క్షుద్రపటలంబు నలరు చుండు
బెఱ యనంగ బరాంతకవిభువిభంగ 57

పైఁడికంటె—ఇది కంఠభూషణమునకు (మెడయందు పెట్టెడు సొమ్మునకు కంటె మొద లగుదానికి) కనకాక్షికి (సకినాలపులుఁగునకు ఒకళకునపక్షికి తనపలుకులచే శుభాశుభములు తెలిపెడిదానికి) పేరు

మేలిమి—ఇది స్వర్ణమునకు (బంగారమునకు) ఉపకారమునకు పేరు

మూల—ఇది కచమునకు (కొప్పునకు ముడువఁబడిన కేశములకు) కోణమునకు (ఎనిక్కునకు దిక్కులనడిమిభాగమునకు ఆగ్నేయము - మొద లగు కోణములకు) పేరు

మేడి—ఇది ఔదుంబరమునకు (ఉదుంబరమునకు లత్తికి) (మే డి) - హలాగ్రమునకు (నాఁగే చివరకు నా గలివెనుకటిపట్టుకొయ్యకు) పేరు

బడుగు—ఇది శవమునకు దుర్బలునకు (శక్తిహీనునకు) పేరు

మురువు—ఇది సౌందర్యమునకు (మురువునకు) కరవిభూషకు (చేతికడియము నకు మురుగునకు) పేరు

మెఱుఁగు—ఇది మెఱుపునకు (విద్యుత్తునకు) కాంతికి (ప్రకాశమునకు) పేరు

బొగడ—ఇది కర్ణభూషణమునకు (బుడగకు ఆడువారు కొనచెవిని ధరించు-ఒకదినుసుసొమ్మునకు) తటాకజలనిర్గమస్థలమునకు (చెఱువునుండి నీళ్లు వెలువడు ప్రదేశమునకు) పేరు

పెఱ—ఇది అన్యమునకు (ఇతరమునకు) క్షౌద్రపటలమునకు (తేనెపట్టునకు మధుకోశమునకు) పేరు

కనకాక్షి — ఆడుగుడ్లగూబ ఇది అని (వైజ) ఉలూకచేటీ వాక్కా- స్యా త్కనకా.. చ ఎజ్జలా (అన్తఖగా) (సాంబ) దీనికి పర్యాయములను ఇట్లిచ్చినది గుబ్బలికాడు సకినాలు వెలయించు పక్కి- పగటిచీకు పైడికంటి యనగ గనకాక్షికి దనరు (తిర్య 82)

పైడికంటె — పైడికంటి అనియే పాఠము కంఠభూషణము అను (అర్థాం సంగత మగుటకు పైడికంటె అని ఇట అనవలసి యున్నది పాఠమట్లే ఉండియుండి లేఖక సంస్కారమున ఇట్లైన దనిఎంచినది ఇందులకు నిదర్శనము గా (బ్రౌ) పైడికంటి (లేక) పైడికంటె అను చున్నది కనకాక్షిని (ఆం భా 2 29) లో పైడికంటి (ఇట) పైడికంటె అని ప్రదర్శించిన రెండురూపములనే (బ్రౌ) ఇట్లు పేర్కొనిన దనిఎంచును (హ ని) కూడ (ఇట) ఇట్టిసంస్కారమును సూచించినది కంఠభూషణము అనెడి అర్థ మున పైడికంటె అని ఉండవలయును కాని ఆం భా కారు డు నానార్థములలో పైడికంటి అని వ్రాసి యున్నా డు (అని) (చూ సూ ని పైడికంటి)

మేలిమి — మేల్మి రూపాం) చొక్కపురత్నపుందళుకు సోయగపున్నెఱమేల్మితొట్లపో మక్కువ నుంచి తేటవగమాటలు నీ బెనయన్ సువర్ణసమ్య క్కరకంకణధ్వనులు మార్మ లయం గొలుసు ల్గదల్చుచుం జొక్కుచు రాజనందనకు జోలలు పాడుదు రంగనామణుల్ (ఇందు 2 40) చూ సూ ని) (సాంబ) దీనికి నానార్థములను ఇట్లు వచించినది హొన్నున

కుపకృతి కొనరు మేల్మి యనంగ (నానా 90) (ఆం భా) పూర్వము అతిశుద్ధచామీకరాఖ్యలు చను గడాని మేలిమి యపరంజి జాళువాకుందనం బుదిరి నా (2 2~9) లో విశేష వాచకము గా దీనిని ఉదాహరించినది ఇట సామాన్యవాచకము గా దానినే (ఎత్త్రైకదేశము పట మన బడినట్లు) వ్యవహరించిని దనిఎంచు చున్నది ఇట్టివి పూర్వము వ్యాఖ్యాతములు (సాంబ) ఈపట్టున బంగారు హొన్ను జాళువా పుత్తడి మేలిమి బంగరు పం డి పొన్ను కడాని పై డి యుదిరి యన సువర్ణము పొల్చు నపరంజి కుందనం బన దత్త కనక మౌ (స్థా 67) అని (ఆం భా) విశేషవాచకము లనినవానిని సామాన్యవాచకముల గా ఉదాహరించినది చాలపట్టులం దిట్లే ఇవి ఎవించిన వని పూర్వము వ్యాఖ్యాతము మేలిమి గట్టు కనకాద్రి అనుటవంటివిగూడ పాలసంద్రము సముద్ర మనుటవంటి వని ఎఱుగ వలయును

కోణము — తాల్చు నాఖ్యను వధూధమ్మిల్లభారంబు గోణంబు మూల నా (ఆం సం నానా 23)

ఔదుంబరము — అత్తి మేడి యనంగ నౌదుంబరం బొప్పు (సాంబ స్థా 58)

మేడి — దీనికి (నానార్థములను) (ఆం సం) గూడ ఇట్లే ఉదాహరించినది అభిధాన మగు మేడి యన హాలాంగమున కుదుంబరమునకు (నానా 24) మేడి యన హలాగ్రమున కత్తికిం దన రును (వేంక నానా 24) చాలవఱకు (ఆం భా ను) అనుసరించి దానితో అభిన్నమ్ము గానే ఈవర్గమును నడపన వివి యని పూర్వము విశదపఱప బడినది

బడుగు — వ్రాతప్రతులలో ఇది బడగు గా (అన్మధ్యమముగా) ఉన్నది (బడగు బణగు(క) చూ సూ ని)

మెఱుపు — మెఱపు అనియే (శ ర) సూ ని) గ్రహించినవి దన రును మెఱు గన మెఱుపునకు జిగికి (నానా 24) అని (వేంక) నిర్ధారకము గా మెఱుపు అను-ఉన్మధ్యమము గూడ కల దను చున్నవి (ఆం భా) (వెంక) మొ మెఱుపు నే బహులము గా ప్రదర్శించు చున్నవి (వివరణమునకై చూ 72) మెఱుపు ను వచించు మెఱు గు అనుదానికి ప్రయోగ మొకటి ఇ ట్లున్నది ఎద్దు లాఱునూ ఱును ంధముల్ శతంబును మెఱుంగుల మొత్త మువౌనియ ంగనా జనశతకింబు (భాం కర్ణ 2) (చూ శ ర)

సీ. పుష్పచాపంబును బుష్పగేహంబును
  బూవిల్లు నా గను బొదలు చుండు
బేటయం చన గను విపణిప్రదేశాఖ్య
  యేకసూత్రాఖ్యయై యెసగు చుండు
మణుగు గాను బ్రమాణభేదంబును
  ధౌతవస్త్రంబును దనరి యుండు
గరవాలనిహతియు సరసిరుహాక్షియు
  వాల్గంటి యన గను బరగుచుండు

గీ. గోపరీతులు మోడినాఁ గొఱలు చుండు
  వేఁట యన మేషమృగయలు వెలయు చుండు
  దోఁచు జరరామయంబున దూమునందు
  బల్ల యనునట్టిమాట పళ్యల్లలాట 58

పూవిల్లు—ఇది పుష్పచాపమునకు (మన్మథుని పువ్వువింటికి) పుష్పగేహమునకు (పూలయింటికి) పేరు

పేఁట—ఇది విపణిప్రదేశమునకు (అంగడ్లవీధికి) (పే ట) ఏకసూత్రమునకు (ఒక పోగునకు యష్టికి హారములోని ఒకసరమునకు) పేరు

మణుగు—ఇది ప్రమాణభేదమునకు (ఎనిమిదివీసెలబరువునకు) ధౌతవస్త్రమునకు (పరిశుద్ధమగు వలువకు) పేరు

వాల్గంటి—ఇది కరవాలనిహతికి (కత్తిదెబ్బవలని గాయమునకు) సరసీరుహాక్షికి (స్త్రీకి) పేరు

మోడి—ఇది కోపమౌనమునకు (బింకమునకు) రీతికి (వైఖరికి విధమునకు) పేరు

వేఁట—ఇది మేషమునకు (గొఱ్ఱెపోతునకు) మృగయకు (ఆఖేటకమునకు అడవిలో మృగాదులను వెంటాడి చంపుటకు) పేరు

ఒల్ల—ఇది జరరామయయమునకు (కడుపునందలివ్యాధికి కడుపులోనిగడ్డ గుల్మ మునకు) తూమునకు (నాలుగుకుంచముల కొలతమానమునకు ద్రోణమునకు) పేరు

పూవిల్లు —రెండవయర్థమున (పూవు+ఇల్లు) అని పదచ్ఛేదము

పేట —(పేట) పోగు (దారము) అని అర్థము మూడుపేటలత్రాడు గట్టిగ ఉండును అని (వ్యవ) అంగళ్లనొకపోగు నగును బేట యన గ అని (సాంబ నానా 89)

కరవాలనిహతి — కత్తిదెబ్బ అనునది దీనికి వాచ్యార్థము కత్తిదెబ్బవలనిగాయము అనునది కార్యకారణముల కభేదోపచారమున అర్థము గా ఇట వక్తవ్య మగులక్ష్యార్థము (గంటి - గాయము (చూ శ ర మొ) వాల్గంటి కి ఈ-అర్థము (శ ర)మొ ఇచ్చుట లేదు

మోడి — మోడి యన గోపమౌనంబు పొల్చు అని (ఆం భా 35) కోపమౌనమునే కోప మనిన దిట (ఆం భా) (ఆయు ర్వై ఘృతమ్ అనినట్లు) (వేంక) శ సందర్భమున మోడి నా నైష్ఠుర్యమునకు బంగరుతున్క మోడికి వర్తిల్లు (నానా ౭౩) అను చున్నది ఆ నైష్ఠుర్యము (కాఠిన్యము) (అర్థాం) ఉన దగినది (బిగుపు-మొ) అర్థములను దీనికి (శ ర సూ ని మొ) ఇచ్చు చున్నవి అట్టిదే ఇదియు ఒకటి (సాంబ) (ఆం భా) అనినట్లే (నానా) లో మోడి నా నల్కకు బై డితునుకకు జెల్లు అనుటయేకాక గనలు మోడి యలుక కినుక కిన్క నా గ గోపాఖ్య లగు అని (మాన 22 లో) కోప పర్యాయము గా గూడ దీనిని వచించు చున్నది దీనిని బట్టి (లాక్షణికము గా ఏర్పడిన (అర్థాం) గా దీనిని లెక్కింపవలసి ఉన్నను కేవలము కోపము దీనికి అర్థ మనవలసినంతటి ఆవశ్యకత గలప్ర యోగము లేవియు (సూ ని)మొ ప్రదర్శించుట లేదు దీనికి ఇందుమూలమున (సాంబ) కోపమౌనము నే సాధారణము గా (విశేషవివక్ష లేక) కోప మని వ్యవహరించినది (నానా ఆం భా ను చూచి) అని తో చు చున్నది (కలువా శ) ప్రయోగ మొకటి ఇ ట్లున్నది- మ్రొక్కి వే డిన గాని మోడి మాననివా డు పెక్కులు బతిమాలి వే డ సాగె (84) ఇట మోడి కోపము నుగాక కోపమౌనము ను వచించు చున్నది-అనుటయే సముచితము దీనికి బింకము పట్టుదల (మొ) (అర్థాం) (శ ర) ప్రా తియొక్క వైఖరి అనియు ఒక-అర్థ ముదాహరించినది ప్రయోగములు చూచినంతలో విధము అను అర్థమునే (సాధారణము గా) బోధించు (ఆం భా) (అర్థాం)కు లక్ష్యములు కా దగినవి గానే ఉన్నవి మోము జూచిన

శశిరేఖమోడి యమరె (తారా 3 50) రెజోతితాగోడజాజుటాకు తీగమోడపనుల (ఘటి 2 69) మొ

వేట — పేట నా గొఱియకు పెటకమరు (సాంబ నానా 94) ఇది గొఱ్ఱె అర్థ మను చున్నది దీనికి (ఆం భా) గొఱ్ఱెపోతు అర్థ మని వచించినది మేష శబ్దమునకు మేషో రాశిప్రభేదే స్యా దురణే భేషజాన్తరే అని (విశ్వ) మొ ఉరణము అర్థ మను చున్నవి (వైజ) మేషే శృఙ్గిణ సంఫాల ఏడకొ ఉష్యరణొ మీఢ ఉరభ్రో రొమశో ఉష్యవి మేషతు కురరీ వేణి భూమి పశు) అని ఉరణ శబ్దమునకు గొఱ్ఱెపోతు అర్థ మని మేష శబ్దము ఏతత్పర్యాయ మనినది (ఆం భా కూడ) గొఱ్ఱె గొఱ్ఱియ యన గను గొఱు మేష తగరు పొట్టే లనంగను దనరు మేష(ము) (2 265) అని మేష శబ్దమునకు గొఱ్ఱెపోతె అర్థ మనినది ప్రయోగము లి ట్లున్నవి శశముఎఱకంబు పక్షిమాంసంబు పంది యామిషంబు వేటపలలంబు నధిక మైన తృప్తి యొనరించు నొగి బితృదేవతలకు (మార్క 3 200) గండకున్ వెలయన్ వేటలు (ల) బోనమున్ఎడులు గావించెన్ సుతోత్పత్తికై (హంస 2 9) (ఇట వేట-మేకపోతు అని సూని) (మేషము-మేక) అని సాధారణ(వ్యవ)

బల్ల — కురచము అని (శర) (ఆం సం) కంచము బల్ల వే అను మన్నది తూము ముంత ముకుసంబు బల్ల కుంచము సోల తవ్వ పడి యడ్డ ధాన్యములు కొలుచువానికి దగును (మాన 52) (ఆం భా) తూము నా నాధకాభిధ తో చు చుండు అనినది (చూ 2 280)

సీ కంటకావృతియును గొంతి యౌ వెలు గన
  బవనశైత్యంబులు వలి యన దగు
బతిహుళవీథులు వాడ యం చన మీఱు
  వెలి యటం చన బహాశ్వేతము లగు
ఖడ్గదీర్ఘంబులు గనుపట్టు వాలు నా
  యతివేగములు వడి యన దనర్చుఁ
బత్యుపకారంబు గ్రామ మౌ విడు నా
  సరి యనఁగా దామసమము పొప్పు

గీ సాక మన గను వ్యాజ ముత్సవము దోఁచు
నల్పరవమును రతి సంచు నా దనర్చు
నల్పమార్గంబు మల్లవిద్యావిశేష
మొప్పు సం దన శ్రమ కృభూతలింగ 59

వెలు గు—(వెలుగు) ఇది కంటకావృతికి (కంచెకు పశువులు మున్నగునవి ప్రవేశింప కుండ చేనుచుట్టును కంపచే ఏర్పఱచిన ఆవరణము నకు) (వెలుఁగు) కాంతికి (ప్రకాశమునకు) పేరు

వలి—ఇది పవనమునకు (గాలికి) శైత్యమునకు (చల్ల దనమునకు) పేరు

వాడ—ఇది పరిమళమునకు (సువాసనకు) వీధికి (ఇండ్లవరుసలు రెంటికి నడుమ ఉండుత్రోవకు) పేరు

వెలి—ఇది బహి ప్రదేశమునకు (బాహ్యమునకు బయటిప్రదేశమునకు) శ్వేతమునకు (తెలుపునకు తెల్లనిదానికి) పేరు

వాలు—ఇది ఖడ్గమునకు (కత్తికి) దీర్ఘమునకు (నిడుపునకు నిడివి గలదానికి పొడు గైనదానికి) పేరు

వడి —ఇది యతికి (పద్యములోనివిశ్రమస్థానమునకు) వేగమునకు పేరు

వీడు—ఇది ప్రత్యుపకారమునకు(ఉపకారమున కైనమాఱుపకారమునకు) గ్రామమునకు (ఊరికి) పేరు

సరి— ఇది దామమునకు (దండకు హారమునకు) సమమునకు (సదృశమునకు పోలినదానికి) పేరు

సాకము—ఇది వ్యాజమునకు (మిషకు నెపమునకు మిథ్యాహేతువునకు నిజమ ౖకారణము కానిదానికి) ఉత్సవమునకు (పండుగునకు సంతోషకర మగుదినమునకు) పేరు

సంచు—ఇది అల్పరవమునకు (కొద్దిపాటిధ్వనికి సన్నని యెలుఁగునకు) రతికి (సంగమమునకు కలయికకు కూటమికి) పేరు

సందు—ఇది అల్పమార్గమునకు (కొద్దిపాటిత్రోవకు చిన్నపీథికి) మల్లవిద్యావిశేషమునకు (ఒకదినుసుమల్లవిద్యకు) పేరు

వలి — వలి యన దెమ్మెరకు జలి కలరారు (వేంక నానా 28) చలికిని గాలి కొ వలి యనంగ (నానా 89) అని (సాంబ)

వాడ — పసుపుతావికి వీధి కెన గు వాడ యన గ (సాంబ నానా 89)

వెలి — వెలి యన బయటికి వెల్లనకు దనర్చు (సాంబ నానా 94) వెలి యన గడకును వెలుపలికిని దెలు పునకు వర్తిలు (వేంక 28)

గ్రామము — పట్టనపర్యాయము వీడు అను చున్నవి ఇతరనిఘంటువులు పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్మ నా గ నూ రన గ గ్రామనామంబు లొప్పు చుండు బట్టణంబున కాఖ లు పర గు చుండు ట్రో లన గ పీ డనంగను (ఆం సం స్థా 4) వీడు నా గ బదులు నకు వదలు మనుటకు ట్రోలుకు జెలంగు (వేంక నానా 28) (ఆం భా గ్రామసర్యాయము వీడు అను చున్నది ఇది మఱియొక అర్థము దీని కన వలయును పట్టణము అను అర్థము ప్రసిద్ధ మగుటనుబట్టి వదలి ఈ అర్థమును(ఆం భా) వచించిన దనవచ్చును (బ్రౌ) దీనికి పారితోషకము కట్నము అర్థ మని ఉపకారికి నుపకారము విపరీతము కాదు నదియు వీడుక వీడే అపకారికి నుపకారము నె మెన్నక చేయువా డు (నేర్పరి) (సుమ 9) అని ఉదాహరించినది ఇట (వేంక) వచించిన ఎదులు అను అర్థము సంగతము గా తో చినను పరిశీలించి చూచినప్పుడు అసంగతమే అది మొదట ఒనర్చినది బదులు (ప్రత్యుపకృతి) కాదు ఉపకృతి అది కనుకనే ఎదులు కు బదులే అనుట కుదురదు ఇదిగాక మఱికొన్ని ప్రయోగములు (పారితోషకము అర్థము చెప్పవలసినవి) (బ్రౌ) మొ ఉదాహరించు చున్నవి (ఆం భా) ప్రత్యుపకృతి ఈ పారితోషకము నకు ఉపలక్షక మనవచ్చు నేమో

సాకము — సాక మన జాతరకు నెపమునకు దనరు (వేంక నానా 28) ఈ జాతర ను ఉత్సవవిశేషమును గా పేర్కొనినది ఆం భా) పర గు బబ్బము పండుగ పండు వస గ నుత్సవము తద్విశేషంబు లొప్పు దేవతంతు నాకము నం జాతర కొలు పన (48) ఈ ఉత్సవ విశేషము లనే (ఆం భా) సామాన్యవివక్షతో ఇట ఉత్సవ మనిన దనిపించును

సంచు — సంచు నా గను బాణసంచున కెలు గున కుసు రతికిని సంజ్ఞ కొలుచు చుండు (వేంక నానా 9)

సీ॥ ముఖపతితాహారమును దంతవసనంబు
వాతెఱ యం చన ఖ్యాతిఁ గాంచు
బులిసినవంటకంబును వృషభంబును
బులికూడు నాఁగ బెం పొంది యుండు
స్త్రీమత్స్యభేదముల్ దీర్ఘలోచనములు
వాలుఁగన్ను లనంగ వఱలు చుండ
యమనిష్ఠధాటియు నాయుధభేదంబు
జముదాడి యం చన నమరి యుండు

గీ॥ నభ్రగంగ శిరస్తోద మలరును దల
యే రనంగ నఖక్షతశారికాళి
ధానములు గోరువంక నాఁ దనరి యుండు
బుంగవతురంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 60

వాతెఱ—ఇది ముఖపతితాహారమునకు (మొగమునుండి పడిన ఆహారము నకు (అన్నాదులకు) దంతవసనమునకు (రదనచ్ఛదమునకు పెదవికి) పేరు

పులికూడు—ఇది పులిసినవంటకమునకు (పులియోరకు) వృషభమునకు (పులికి ఆహార మగుటఁబట్టి) ఎద్దునకు పేరు

వాలు గన్నులు—ఇది స్త్రీమత్స్యవిశేషమునకు (ఒకజాతిఆడుచేపలకు) దీర్ఘ లోచనములకు (నిడుదకన్నులకు) పేరు

జముదాడి—ఇది యమనిష్ఠధాటికి(యమునిధాటికి యమునిదండయాత్రకు) ఆయుధ భేదమునకు (నిడు పైనుడి గల కటారికి) పేరు

తలయేరు—ఇది అభ్రగంగకు (ఆకాశగంగకు మందాకినికి) శిరస్తోదమునకు (శిరో వేదనకు తలనొప్పికి) పేరు

గోరువంక—ఇది నఖక్షతమునకు (గోరొత్తునకు గోటినొక్కునకు గోటిగాయము నకు) శారికకు (గోరింకకు) పేరు

వాతెఱ —దీనికి మొదటి అర్థమును ఏనిఘంటువులు ఇచ్చుట లేదు (వాతి ఎర) అని ఈయర్థమున ఛేదము

పులికూడు — పుల్లనీళ్ల అన్నము అని (ౖబౌ)

[పులిఎనవంటకంబును పులిహారంబు అని (ౖబౌ వావి పా) ఇట పులిహారము వ్యాఖ్యా హారము అని (ౖబౌ వ్యాఖ్య) (చూ అను)]

వాలు గన్నులు —మొదటియర్థమున- వాలుగ+అన్ను–లు) అనవలయును

జముదాడి — జముదాడి యని తోప జముదాడిపోటులంగూల ౖదొౖతుముగదా ఘోరలీల (కృష్ణ 3 8) (చూ సూని)

గోరువంక — గోరంక గోరింక (రూపాం) గోరవంక గోరంక నా గోరువంక య న గ శారికాహ్వయములు (వేంక తిర్య 00) ఇట (పారాం) ఇట్లున్నది- గోం గోరింక గొరవంక గోరవంక (అని) బట్టికాడు గోర్వంక గోరింక గోరంక యన గ శారి కాహ్వయము లెన గు (సాంబ తిర్య 78)

సీ కబళపలీమళక్షత్యర్థములయందు
గనుపట్టుచుండును గడి యనంగ
జంౖదకమ్ములను లోచనములు రంౖధము
లెచ్చొ న్నొందు చుండును గన్ను లన గ
గబరియు శిఖయును గార్ముకాౖగంబును
గొప్పని పల్కగా నొప్పు చుండు
శ్యామలవర్ణంబు సాక్షియు మర్యాద
పర గుచు నుండును గటి యనంగ

గీ నిగ్గు చిఱుగడ్డ కుటిలంబు నెటి యనఁ దగు
వ్యధ గొలుసు గొప్ప వెలయును బారి యన గ
బిందు నక్షౖతతిలకము ల్వెలయు చుండు
జుక్క యన గ బరాంతకచోళవైరి

కడి—ఇది కబళమునకు (ముద్దకు గోమయాది పిండమునకు) పరిమళమునకు సువాసనకు) క్షతికి (గాయమునకు) పేరు

కన్నులు—ఇది చంద్రకములకు నెమిలి (పురి) కన్నులకు) లోచనములకు (నేత్రములకు) రంధ్రములకు (వలము న్నగువాని) సందులకు (బొక్కలకు) పేరు

కొప్పు—ఇది కబరికి (ధమ్మిల్లమునకు తలయందు దో ఎనస్త్రీలవెంట్రుకలముడికి) శిఖకు (ఎగకు (మగవాని) జుట్టుముడి) కార్ముకాగ్రమునకు (వింటికొనకు) పేరు

కఱి—ఇది శ్యామలవర్ణమునకు (నల్లనివన్నెకు) సాక్షికి (సాకిరికి వృత్తాంతము కని విని తెలిసినవానికి) మర్యాదకు (మేరకు హద్దునకు) పేరు

నెఱి—ఇది నిగ్గుకు (జిగికి గొప్పకాంతికి) చిఱుగడ్డకు (చిఱువేరునకు బట్టకు ఎఱ్ఱరంగు వేయుటకు ఉపయోగించెడిమూలమునకు) కుటిలమునకు (వక్రమునకు, వంకర కలదానికి) పేరు

బారి—ఇది వ్యథకు (బాధకు) గొలుసునకు (ఎను గు లో నగువానికాల నుండు గొలుసునకు సంకెలకు) గొప్పకు (గొప్పదానికి పరిమాణాదులచేతను విలువ చేతను గొప్పతనము కలదానికి) పేరు

చుక్క—ఇది బిందువునకు (నీరు లో నగువానిబొట్టునకు) నక్షత్రమునకు తిలకమునకు (మొగమునం దుంచుకొనుబొట్టునకు) పేరు

కబరి — కేశకూట స్తు ధమ్మిల్ల కబరీ కర్పరీ సమె (వైజ పాతా భూతా) కబరిని ధమ్మిల్లమును వేఱుపఱచినది (అమ) కబరీ కేశవేశో ఒధ ధమ్మిల్లా స్సంయతా కచా (అని)

శిఖ — శిఖా చూడా కేశపాశీ (అమ)

కఱి —ఇది (- 3) అర్థములందు లఘు రేఫయుతము ( ) అర్థమున శకటరేఫయుతము

చిఱుగడ్డ —దీనికి (చిఱుగడ్డకు)కలఅర్థ మేమో నిఘంటువులు వివరింపలేదు చిఱువేరు నే చిఱు గడ్డ అని(ఆం భా) ఇట అగిన దనిఎంచినది గడ్డ వేరు దుంప పర్యాయము లనవచ్చును

గొలుసు — గొలుసు లలంతికావిశేషం బగు అని (ఆం భా 2 49) పూర్వము వచించినది దారి కి గలప్రయోగములను ఎరిశీలించి చూడ గా ఇట అది అర్థము కా దనిఎంచినది ఇ క (సంకెల శృంఖల నిగళము (ఎను గుకాలిగొలుసు అను అర్థమే యిట వ క్తవ్య మని తో చి నది ప్రయోగము లి ట్లున్నవి మ త్త వారణేంద్రంబు ద్వారంబు జేరి పెద్ద దారిచే వై రి దారుల దారిసమరె (రా వి 5 20) (చూ సూ ని) (సం పారి క దారి) (త్రౌ) దారిగొ లుసు ఏను గుతొండముతో తీఁకొనిపొయ్యేగొలుసు అని అర్థ మిచ్చి ప్రయోగములు చూప నది సౌరగజేంద్రము దానిన్ దారిగొలుసుతో విసర (తారా 5 24) దారిగొలుసుల బర బలంబులం బాయం గొట్టి (తారా 5 24) (అని) నా మైకదేశే నామగ్రహణమ్ అనురీతిని దారిగొలుసు న కై నదే దారి దారిగొలుసు లోని గొలుసు గూడ పై న్యాయమున దారి గొలుసు అను అర్థమును వచింప గలదు సత్యభామను (భామ-సత్య) అనునట్లే

సీ ధనురగ్రమద్యనృత్తావయవమ్ములు
గొఱలుచు నుండును గోపు నా గ
బడిగలు మడిలోన బడినయెన్నులు నేటి
కడనేల లొప్పును బడిగ లన గ
దామర ల్కాండమీ ద గలనేలలను జూ
దమ్ములు వెలయు నె త్తమ్ము లన గ
జంద్రమ క్షత్రియ సర్వంసహాపతుల్
రాజిల్లు చుందురు రా జనంగఁ

గీ బ్రసవఖర్జూరసలిలసంప్లావనములు
వెలయు నీ త యనంగను గలికి యనఁగఁ
గొంగతలయీఁక దంటయు గోమలియును
బొలుచును వినంగ శ్రీమాతృభూతిలింగ 62

కోపు—ఇది ధనురగ్రమునకు (వింటికొనకు) మద్యమునకు (మద్యవిశేషమునకు

నారాయికి) నృత్తావయవమునకు-నాట్యముతీర్పునకు (నాట్యములోని-ఒకవిధ మగు నడకకు) పేరు

పడిగలు—ఇది పడిగలకు (పాముపడగలకు) మడిలో పడినయెన్నులకు (చేనియందు రాలినవరి లో నగువానికంకులకు కణిశములకు) ఎటకడనేలలకు (నదీప్రాంతమందు ఉండుభూములకు) పేరు

నెత్తమ్ములు—ఇవి తామరలకు (పద్మములకు) కొండమీద కలనేలలకు (కొండలపై ఉండెడి (విశాల) సమప్రదేశములకు) జూదములకు (పాచికలయాటలకు) పేరు

రాజు—ఇది చంద్రునకు క్షత్త్రియునకు (రాజన్యునకు క్షత్త్రియస్త్రీయందు క్షత్త్రియునకు పుట్టినవానికి రాచవానికి) సర్వంసహాపతికి (భూపతికి పుడమితేనికి నృపతికి) పేరు

ఈత—ఇది ప్రసవమునకు (ఈనికకు పశ్వాదులు(పశువులు పక్షులు అప్రాణులు-ఈనుటకు) ఖర్జూరమునకు (ఖర్జూరికకు ఖర్జూరపుచెట్టునకు) సలిలసంప్లావమునకు (ఈదుటకు కాలుసేతులసాహాయ్యముతో నద్యాదులను దాటుటకు) పేరు

కలికి—కొంగతలయీకకు దంటకు (సమర్థునకు జాణకు నేర్పరికి) కోమలికి (స్త్రీకి) పేరు

నృత్తావయవము — పదార్థాభినయో నృత్యమ్ వాక్యార్థాభినయో నాట్యమ్ అఙ్గవిక్షేపమాత్రం నృత్తమ్ అని శాస్త్రకారులు నృత్యనృత్తనాట్యములకు భేదము చెప్పుచున్నారు కవులు ఈభేదమును అంతగా పాటించుట లేదు

కోపు — కొపు నా నాటలో గోపు కొప్పుదమున కు విఱుగొనయమున కగు దుమ్మ చెక్క-సారాయికి జెలగు (వేంక నానా 0) (మొ)

పడిగలు — పాముపడగ చెక్కెము అను అర్థములయందు పడగ అని అన్మధ్యమమునుగానే చాల నిఘంటువులు దీనిని ఇచ్చినవి ఱిగ అని మూడవ అర్థమును (ఆం భా) దీనికి ఇచ్చుచున్నందున ఎడగకు (రూపాం)— డిగె ఈ అర్థమున (ఆం భా) గ్రగాంచియే ఉన్నది పడిగెనా బడగనా స్ఫుట దనరారు (48) (అని) చెక్కెము అను అర్థమున

పడగ అనియే (ఆం భా) అనినది (చూ 2 22) (ఆం భా) తోపాటు (సాంబ ఆం సం) కూడ ఈ అర్థమున పడగ అనియే దీనిని అను మన్నవి ధ్వజంబు పేళ్లు పడగ డా లన జెల్లు (సాంబ స్థా 62) కేతనాహ్వయము లగు ఎడె మన గ డెక్కె మన గా బడగ యనన్ డా లనంగ (ఆం సం స్థా 2) ఏటికడనేల ను పడిగ (ఆం భా) వచించిన దని పూర్వము వ్యాఖ్యాతము (చూ 2 6) (సూ ని శ ర లు) పడిగ గ్రహాంప రెదు (బ్రౌ) పడిగ గ్రహాంచి ఈ (ఆం భా) కు సర్పఫణము టెక్కెము మడిలోన పడినవెన్నులు ఏటికడనేల అను అర్థములను ఇచ్చినది ప్రకరణమునుబట్టి మూ డర్థములే ఇట వచింప బడ వలసి ఉన్నవి టెక్కెము అను అర్థము ఇచ్చటి ఆం భా పడిగ కు అర్థము కా దనిపించును పై నిఘంటుపరిశీలనమున (మూ డవ అర్థమును) పఱిగ అనియే నిఘంటువులు ప్రయోగము లిచ్చి అను చున్నవి పఱిగ పఱిగె అని (వ్యవ) బ్రౌ పఱిగె అను చున్నది (ఆం భా పఱిగ అను చున్నది (ఆం భా) పఱిగ కే ర డయో రభేద అని ఱ డ లకు అభేద మొనర్చి (రూపాం) గా పడిగ అనినది

ఏటికడనేల — నదీప్రాంతము పడిగమడ పడిగమెడ పడిగెమడి మడి అని (శుద్ధాం పా) అని ఒక నిఘంటువు

నెత్తమ్ములు — ద్యూతవిశేషముగాక ద్యూత సామాన్యము దీనికి అర్థ మని (ఆం భా) పూర్వము వచించినది జూదం బనంగ నెత్త మనంగను ద్యూతము నివ్వటిల్లు (2 304) (అని) (ఆం శే) కూడ ఇట్లె (ఆం భా) తోపాటు ద్యూతసామాన్యమె దీనికి అర్థ మను చున్నది జూద మన నెత్త మన గ దురోదరంబు (54) (బ్రౌ) కూడ నెత్తమ్ములు అనుదానికి (నెత్తమ్ములు) అనగా బయళ్లు జూదమ్ములు తామరలు కొండమీది భూములున్ను (D) అని వచించినది భార ప్రయోగముగూడ ఇట్లున్నది అన్నదమ్ములు నెత్తమ్ము లాడి సతుల తలలు వట్టి సభాస్థలంబులకు నీడ్చి చీర లొలిచెంతురే (ఉద్యో 3 367 ఇట ద్యూతసామాన్యము అర్థ మనుటయే ఉచితము అట్లే అనినది (సూ ని) ఇ క సోళాదొప్పయు నెత్తమున్ మొదలు గా జూదంబు లీవాడునవ్వేళన్ (జై 3 42) ప్రయోగముతోపాటు ఈ (ఆం భా) ను గూడ ఉదాహరించి ఈ (ఆం భా) లోని నెత్తమ్ము గూడ ద్యూతవిశేషవాచక మను చున్నది (సూ ని) ఇది సముచిత మనిపించుట లేదు (శ ర) పై (జై భార) ప్రయోగ మిచ్చి ఈ ప్రయోగములోని నెత్తము నకు

పాచికలాట అర్థ మను చున్నది పాచికలాట (ద్యూతసామాన్యమేకాని) ద్యూతవిశేషము కాదు అక్షా స్తు దేవనా పాశకా శ్చ తే అని (అమ) ద్యూతపర్యాయములను (అమ ఇ ట్లుదాహరించినది ద్యూతో ఒ_స్త్రియా మక్షవతీ కైతవం పణ ఇ త్యపి (అని) ఇట (సుధ) అక్షవతీ శబ్దమునకు (వ్యు) ఇట్లు వచించినది అక్షా పాశకా స_న్తి అస్యామ్ మతుప్ (5 2 94) అని పాశకములె పాచికలు పాచికలాట ద్యూతము పర్యాయములు కనుక పాచికలాట ద్యూతసామాన్యమే కాని ద్యూతవిశేషము కాదు పై (జై) ప్రయో గములోని నె_త్తము ద్యూతవిశేషము అర్థము గా కలది (శ ర) పాచికలాట దీనికి అర్థ మనుటకంటె సోళాదొప్పకి వచించినట్లె ద్యూతవిశేషము అని అర్థము చెప్పుట యు_క్తము అందులకే (సూ ని)(నె_త్తము) వి (క నె_త్త=నేత్రశబ్దితద్భవము కన్నులవంటి గుఱుతులు కలది దీనికి వృ_త్తియందు కొన్నిపట్ల వైకల్పికము గా ముషర్ణలోపము (చూ నె_త్త పలక)అని పాచికలాట జూదము ద్యూతవిశేషము అనినది (ఆం భా) నె_త్తమ్ములు అను దానికి వచించు చున్న రెండు మూడు అర్థములు క్రింది (మనుచ) ప్రయోగమును లక్ష్యము గా గొను చున్న వన వచ్చును నె_త్తమ్ము లేకొండనె_త్తమ్ములం దాడు విద్యాధరీ కొటి విటులతోడ (4 78) కొండనె_త్తమ్మ లనుట కరికలభము గజఘటలు మొ వంటిది మొదటి అర్థమున నెఱ+తమ్మి) అన దగిన దిది తప్పు లే కుండ నేల నె_త్తమ్మి మొగడ విసరి వక్ష ప్రదేశంబు ప్రేటుగొంటి (వార 27) నె_త్తమ్మి (పద్మము)

క్ష_త్త్రియుడు — క్షత్త్రా ద్ఘ (4 38) జాతా వి త్యేవ (సకౌ)

రాజు — రాజా ప్రభౌ చ నృపతౌ క్ష_త్త్రియె రజనీపతౌ (మేదిని)

[(వెలయు) నీ త — నీత్ర (వావి అపముద్రి)]

సీ కచబంధమును శిఖ గంధమూషికమును
శోభిల్లు చుండును జుంచు నా గ
నల్పతరక్షుబాలాభిధానంబులు
చిఱుత యం చన గను జెల గు చుండు
రాజియు సంవత్సరాంతంబు లాంగల
పద్ధతి చాలు నా బర గు చుండు
వాజినీగర్భంబు వాచవు లుమ్మ_త్తెంపు
తూనిక చవులు నా దో చు చుండు

గీ. తిలకభూషావిశేషబిందులు చెలంగు
బొట్టనంగను జంపు నాఁ బొల్చియుండు
సముదయాలస్యఝల్లరీసంజ్ఞ లగుచు
ధార్మికనిధాన మాతృభూతాభిధాన 63

చుంచు—ఇది కచబంధమునకు (కబరికి కొప్పునకు) శిఖకు (సిగకు పిల్లజుట్టునకు) గంధమూషికమునకు (కంపెలుకకు చుంచెలుకకు) పేరు

చిఱుత—ఇది అల్పమునకు (చిన్నదానికి) తరక్షువునకు (క్షుద్రశార్దూలమునకు సివంగికి) బాలునకు (పిల్లవానికి) పేరు

చాలు—ఇది రాజికి (పంక్తికి వరుసకు శ్రేణికి బారునకు) సంవత్సరాంతమునకు (సంవత్సరమునకు) లాంగలపద్ధతికి (నాగలిమార్గమునకు నాగేటిచాలునకు నాఁగలిరేఖకు) పేరు

చవులు—ఇది వాజీసీగర్భమునకు (గుఱ్ఱపుచూలునకు) వాచవులకు (నాలుకకు ప్రీతి కలిగించుదానికి రుచికి) ముత్తెముం తూనికకు (ముత్యాలయెత్తునకు) పేరు

బొట్టు—ఇది తిలకమునకు భూషావిశేషమునకు (మంగలసూత్రమున గట్టెడిఒకవిధ మగుబంగారుసొమ్మునకు పుస్తెకు) బిందువునకు (సున్నకు (లేక) నేయి మొద లగువానిచుక్కకు) పేరు

జంపు—ఇది సముదయమునకు (సముదాయమునకు సమూహమునకు గుంపునకు) ఆలస్యమునకు (విలంబమునకు జాగునకు) ఝల్లరికి (గొడుగు మున్నగువానికి చుట్టు కట్టెడిజాలరునకు) పేరు

చుంచు— చుంచు నా గబరికి జుట్టున కెలుకకు జెల గుసు (ఆం సం నానా 4) కేశవేశము కబరి కొప్పు అని (శ ర)

తరక్షువు —ఇట క్షుద్రశార్దూలము సివంగి అని (సూ ని) (ఆం భా) ఈపద్యమున తరక్షువు అని అర్థనిర్దేశ మొనర్చుచున్నది తరక్షుస్తు మృగాదన అని(అమ) చివ్వంగి నా జెల గు దరక్షువు అని ఆం భా (2 82)లో వచించినది ఆపద్యముననే చిఱుత ను వేఱుగా నిర్దేశించుచు

మల్పశార్దూలాఖ్య యలరుచుండు జిఱుత చిఱుతపులి చిఱుపులి యం ఎన అనినది (ఆం భా)ఈపట్టున (వేంక) జిఱుత నా జిఱుతగండునకు జేచిన్నిదుడ్డు కోలకు నిసువునకు దలిర్చు (నానా 4)అను చున్నది శిశువును బలియు నౌ చిఱుత యన గ (సాంబ నానా 9) (సాంబ)లోని యీప్రచి చిఱుతపులియే (ఆం భా) ఇట చిఱుత నే తరక్షువు అనిన దనిపించును చిఱుతపులులలోని ఒకభేదమే ఎవంగి కావలయును (సాంబ) చిఱుత ను పులి అవినట్లే (విశేషవివక్ష చెయ క) సామాన్యవివక్షలో (ఆం భా) తరక్షు వని యుండును చిఱుతనే పులులలోనిభేదములను(వైజ) ఇట్లుదాహరించు చున్నది వ్యాఘ్రో మృగారి శ్శార్దూలో హింసారు శ్చన్ద్రికీ మృగాత్ హర్యాశ్చాల్ప స్వయం ద్వీపీ చులుకో భేలమేహాసౌ తరక్షుస్తు మృగాజీవ స్తలిత్సకమృగాదనౌ ఎడ్డారక స్తు చిత్రాఙ్గో మహాదంష్ట్రో వరొత్కట (భూమి పశు) ఎడ్డారికము చిత్రాఙ్గవ్యాఘ్రభేదము చిఱుతపులి అని (కె ని) మహాదంష్ట్రము కడ గూడ ఒకజాతిపులి అనియే(కే ని) (చూ సూ ని) ఈ (కే ని) సంవాదమునుబట్టి ఇవి అన్నియు వ్యాఘ్రభేదము లనుటకు సంశయము లేదు చిత్రాంగము కడ (సూ ని) ఒకక్రూరజంతువు (వై ని అనుట ప్రమాద మనిపించును తిలిత్సాదులకు కొండచిలువ మొ అర్థములు గూడ (అర్థాం) అన దగినవి గా తోచును

చాలు — చాలు నా గను బంక్తికి లాంగలపద్ధతి వల దనుట కేడాకి కొల్వాయె ననుట కొప్పు (వేంక నానా 6) (శ ర (సాలు) హాం వి సంవత్సరము అను చున్నది) (సూ ని) (సంవత్సరము కి) రెండవ అర్థము గా సంవత్సరాంతము అనుదానిని ఇచ్చి ఈ (ఆం భా) ప్రమాణము ఉదాహరించినది అంత శబ్ద మిట స్వరూపార్థకము సంవత్సరాంత మనుట సంవత్సరము అనుటయే (సాంబ) సంవాదముగూడ ఇది ఇట్టిదే అను చున్నది హాం సాల్) చాలు నకు వచ్చువాని అయివెజు ఎంత అని (వ్యవ) (అయివజు) (హాం వి) అని (శ ర)

[రాజియు — రాజిల్లు (వావి అపా)]

సీ ఆహార మా కలి యవనిపన్నగములు
పర గుచు నుండును నెర యనంగ
శ్వశ్రేయసార్థ ప్రశంసార్థములయందు
మీఱుచు నుండును మే లనంగ

వే టసాధనమును వీచియు యవనిక
దేజరిల్లుచు నుండుఁ దెర యనఁగ
గాదెబొట్టియును దుగ్ధాసారమును ముద్దు
గుమ్మయు వెలయును గుమ్మ యన ౪

గీ గజవిశేషంబు ముందువెన్కలను జూడ
నట్టివా డును గెంపులయందు బాట
మున దళు క్కనుజిగి దగు మొక్కళి యన
భూతిలసతాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

ఎర — ఇది అహారమునకు ఆ కలికి (ఎఱ) అవనిపన్నగములకు (మహాలతలకు వానపాములకు) పేరు

మేలు — ఇది శ్రేయసమునకు (శుభమునకు) అర్థమునకు (ప్రయోజనమునకు ఫలమునకు) ప్రశంసార్థమునకు (పొగడ్తను తెలుపుటకు మెచ్చునకు) పేరు

తెర — ఇది వే టసాధనమునకు (వే ట కగుపరికరమునకు అడ్డువలకు) వీచికి (అలకు తరంగమునకు) యవనికకు (జవనికకు మఱు గుచీరకు) పేరు

గుమ్మ — ఇది గాదెబొట్టకు (ధాన్యము-లో నగునవి పోసికొనుటకై ఏర్పడినమట్టి యొఱలబొట్టకు) దుగ్ధాసారమునకు (పాలు పిండునప్పుడు వచ్చుధారకు) ముద్దు గుమ్మకు (బ్రుకి) పేరు

మొక్కళి — ఇది గజవిశేషమునకు (మొక్కడికి చిన్నదంతములు గలఏను గునకు-పొట్టికొమ్ముల-ఏను గునకు) ముందువెన్కలు చూడనివానికి (సాహసికునకు) కెంపులయందు పాటమున తళుక్కనుజిగికి (కృత్రిమపద్మరాగములందు ఎండచే తళుక్కని మెఱసెడి అధికకాంతి కి) పేరు

ఎర — నెఱ్ఱకు దిండి కొ నెర యనంగ (సాంబ నానా 87) (ఎఱ్ఱ కు ఎఱ రూపాం)
[స్వశ్రేయసార్థ అని వావి అపముద్రి]

మేలు — అర్థము అనునది దీనికి మూడవ అర్థము గా (ఆం ధ్రా)ఇచ్చు చున్నది అర్థ శబ్దము నానార్థములు గలది అర్థో ఒభిధేయ రై వస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు (అమ ఇచ్చట

ప్రయోజనము (ఫలము) అను - అర్థము గ్రాహ్య మనిపించినది క్రిందిప్రయోగము (ఆం భా)కు లక్ష్యము కా దగినది గా ఉన్నది - సరోజాక్ష ఉపస్సిద్ధికిం దగుమే లిచ్చుట గాదు పూర్వవివాహార్థం బింత కింతేటికిన్ (ఉ హరి 2 200) ఇచ్చట ఇతరనిఘంటువు లిట్లు వచించినవి- మే లన మీ దికి మెచ్చునుడికి మోదమునకు శుభమున కొప్పు (వేంక నానా 24) మే లన శుభంబుపే రగు మే లన నుపరికిని గూరిమికినిం బె రౌ మే లన మెచ్చున బల్కిన యాలాపంబునకు నాఖ్య యగు (ఆం సం నానా) (ప్రయోగములకై (చూ సూ ని) ప్రశంసార్థమున ఇది (అవ్య) అరరే దాంతి బళిరే శాంతిగుణ మయ్యా రే ప్రసాదంబు మా యురె దాక్షిణ్యము బాపురే తెలివి మే లోహో తపం బౌర యా దర మాహా మహామం బహో కలితమేధాశక్తి మజ్ఞారె స త్కరుణాలో కన మంచు నాత్మ మునిరాట్కంఠీరవున్ మెచ్చుచున్ (చంద్రా 3) (చూ శ ర బాపురె)

[వె టసాధనమును — వె టసాధనములు అని (సూ ని పా) (చూ తెర) మత్స్యగ్రహణ సాధనము గూడ అర్థ మనినది దీనికి (సూ ని) (వేంక) నానార్థములను దీనికి ఇ ట్లిచ్చి నది దెం యనంగను నల్లతెలుపకి వెంల్ల కో దెరకు వే టాడెడు తెర కెన గు (నానా 6)]

గాదె — గాజె (రూపాం) (గాజె)-ధాన్యము పోయుటకు మట్టియొటులచే ఏర్పఱచినబొట్ట కు సూలము-అని (శ ర) (ఆం భా) గరిసె దీనికి పర్యాయము అని (కుసూలము) అర్థ మనినది ఒకప్రయోగము ఇ ట్లున్నది- భూమి నశ్రుతిస్మృతదృష్ట పూర్వ మైన బహుళ సంపత్పరంపర పాదుకొనిన గరిసె యన గోట మించ గ గాన కెక్కె నందుపై నిలు వార మన దివంబు (చంద్రా 5) మఱియొకప్రయోగము గరిసె కిట్లు కానవచ్చు చున్నది- కాయధాన్యమ్ములకజ జము ల్బియ్యంపు గరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు (హంస 2 226) (చూ సూ ని) పై (చంద్రా) ప్రయోగము ఉదాహరించి (శ ర) ధాన్య మ్ముంచెడి కొట్టు (గరిసె) అనినది (వైజ) ధాన్యకోష్ఠే కుసూల అనినది ఆ కుసూలము నే (శ ర) ఇట్లు వివరించిన దనిపించును (హంస) ప్రయోగము బియ్యంపుగరిసెలు అను చున్నది ఇ క (చంద్రా)ప్రయోగమునుబట్టి ఇలువారము గలది గా ఇది తెలియవచ్చు చున్నదిగావున మట్టియొటులతో ధాన్యాదు లుంచుటకు ఏర్పఱచినబొట్ట ఇది అనుట ఉచిత మనిపించినది(చూ

ఆం భా 2 240) గాదె అనుదానికి చిన్నబొట్ట అను అర్థము వ్యవహారదృష్టము (సూ ని) సం గంజ) కుసూలము ధాన్యము మొద లగునవి పోసికొనుటకు ఏర్పడినచిన్నబొట్ట(చి ని శ ర) అను చున్నది (929 ముద్రిశరలో నావచించినరీతినే కానవచ్చు చున్నది) (గరిసె గాజబొట్ట-అని (బ్రౌ) (చూ అను

ముద్దుగుమ్మ — మనోజ్ఞురా లగుఆ డుది అనునది (అర్థాం) ముద్దులగుమ్మ (రూపాం) నెల త ముద్దులగుమ్మ ముద్దియ యన బొంక మగు గాంత కీపేళ్ల (వేంక మాన 35) గుమ్మ గా దిది ముద్దులగుమ్మ గాని (ఇలా 3 86) (చూ బ్రౌ అను)

గీ శ్రీలు వెలయంగ నీపేర జేయుకతన
బరఁగు నిచ్చలు నానార్థవర్గ మిట్లు
గైకొనుము దీని భక్తసంఘాభిమాని
మాతృభూత జగత్త్రియీమాతృభూత 65

[వ్యాఖ్యకై చూ స్వర్గ 68]

ఇది

నానార్ధవర్గము

అవ్యయవర్గము

సీ. అగ్గెడ యక్కడ యచట యచ్చట యాడ
యందుల పొనపొన యయ్యెడ యట
యందు నాఁ దత్రార్థమై విరాజిలు చుండు
నెగ్గెడ యెక్కడ యెయ్యె డెచ్చ
టెచ టెందు నాఁగఁ బెంపెసగు యత్రార్థమై
యిక్కడ యిచ్చట యిచట యీడ
యియ్యెడిం దనగ బెంపెక్కు నత్రార్థమై
యద్దిర యయ్యారె యౌర మేల్ సె

గీ. బాసు మజ్ఝా బలారె సేబాసు నాగ
నలరు చుండు ప్రశంసార్థములు గ మీద
పై పయిని నాగ నూర్ధ్వాఖ్య పర గు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 66

అగ్గెడ అక్కడ అచట అచ్చట ఆడ అందుల పొనపొన అయ్యెడ అట అందు—ఇవి తత్ర అనుదానియర్థమునకు (ఆప్రదేశమునందు-అనుటకు) పేర్లు

ఎగ్గెడ ఎక్కడ ఎయ్యెడ ఎచ్చట ఎచట ఎందు—ఇవి యత్ర అనుదానిఅర్థమునకు (ఎప్రదేశమునందు-అనుటకు) పేర్లు

ఇక్కడ ఇచ్చట ఇచట ఈడ ఇయ్యెడ ఇందు—ఇవి అత్ర అనుదానిఅర్థమునకు (ఈప్రదేశమునందు-అనుటకు) పేర్లు

అద్దిర అయ్యారె ఔర మేలు సెబాసు మజ్ఝా బలారె సేబాసు—ఇవి ప్రశంసకు పొగడ్తకు మెచ్చుకొనుటకు శ్లాఘించుటకు (బలే బళీ బళి-అనుటకు) కొనియాడుటకు) పేర్లు

మీఁద పై పయిని—ఇవి ఊర్ధ్వమునకు (ఉపరిభాగమునకు మీ దిప్రదేశమునకు) పేర్లు

అగ్గడ —(అ+గెడ) దిగ్గియ నంచ దూ డుకొని తీరవనేషువువంకమీ దు గా నగ్గెడపుల్ల కేసరమునం దు వఎంప గ (ఆము 5 22) (టీక) అప్రదేశమందున్న - అని (ప్రౌ) ఇట ఉన్న అన్నది అధ్యాహారలబ్దము ఇ౨ (శ ర) గెడ కు సమీపము అర్థ మని ఆసమీపమున అని దీనికి అర్థము చెప్పు చున్నది అగ్గెడ వంటిదే (ఎగ్గెడ) అగ్గెడ గ్రహించి ఎగ్గెడ వదలినది (సూ ని)

అక్కడ —(అక్కడ మొ) సప్తమ్యర్థక మగుద్వితీయావిభక్తి న చేరినద్రుతప్రకృతిక ములు ఐనను శబ్దపరముౡ గా ఇవి ఐనప్పుడు యదాగమము ఎచ్చుట దోషము కాదు అధికరణశక్తి ప్రధానము లగు అవ్యయము లివి (అం సం) (సాంబ) వీనిని క్రిందివిధము గా ఉదాహరించినవి అచ్చట నచట నచ్చోట నందు నాడ నచొట నచ్చొట నక్కడ నయ్యెడ నట నన గ దత్ప్రదేశంబునం దనుట కొఖ్య లయ్యె (అం సం మాన 79) (సాంబ మాన 48) అధికరణశక్తిప్రధానము లివి ఐనను ప్రాత కల్పమ్ ఇత్యాదులయందలి ప్రాత రాదులట్లు ప్రత్యయ సంబంధముకలిగినప్పుడు శక్తిమత్త్వమాత్రము వీని కభిధేయము క్వచి త్ప్రత్యయసంబన్ధే శక్తే స్స్యా దన్యధాస్థితి అనినా డు అధర్వణు డు అందుచేత అందు కొఱకు అటకు ఇటకు (మొ) ఇట్టివే

అడ ఈడ — ఏడ కూడ ఇట్టిదే (అం భా) ఉపలక్షణవిధితో వీనిని గ్రహించి ఎడ కూడ పరి గ్రాహ్య మనియే అనిన దన వలయును అహోబలపతి గ్రామ్యతాపరిహారేణ వాతా స్యా చ్ఛబ్దకల్పనా అనుకారికావ్యాఖ్యానసందర్భమున ఆకడన్ ఈకడన్ అనువాని కైన - మ్య ములు ఆడ ఈడ అని పరిహార్యము లివి అనినా డు ప్రయోగము లి ట్లున్నవి ఆడ కేమొగ ముల నరుగుదెంచెదరు వేడుక సురలు హవిర్భాగమునకు (రం రా అయో 6పొ 0పం) తోడ బుట్టుగుకన్న నీ వొగి దోడు నీ డయి ప్రోవ గా నీడ నోద వేక యుండితి నింక మాతలిదంద్రులం జూడ బోయెద (యయా 3 53) మొ నన్నయభట్టారకు దే ఎడ ఇట్లు ప్రయోగించినా డు ఏ నేడ నింద్రాదు లేడ వారలకు నెప్పుడు మ్రొక్కుడు (భార అర 2 47) మొ (చూ సూ ని) కనుకనే (అం భా) పరిహరింపక గ్రహించినది అహో బిలపతివ్యాఖ్య ప్రయోగసమ్యగపరిశీలనామూలక మనిఎంచును గ్రామ్యము లనినను అనిం

ద్య్రగామ్యములు గానే ఇట్టివి పరిగణనీయములు (ఆం కౌ) అవ్యయము లని వీనిని ఉదాహరించినది నక్క డిక్కడ గాక యాడ యాడ (అని)

అందు —(అందు కడ) (సూ ని) ఇ ట్లను మన్నది (అవ్య ద్రు) మొదట ఇది కళ గా నుండి ఆహోటు అనునర్థ మిచ్చియుండును ఎదప దానికి స ప్తమ్యర్థకద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయ మగు ను చేర్పగా అందును అయి ఆహోటును అనునర్థ మిచ్చి క్రమముగా అధికరణవిశిష్టత చ్ఛబ్దార్థక మయి దానిలో వానిలో వారిలో దానియందు వానియందు మొదలగుఅర్థములు తెలిపి తర్వాత కేవలస ప్తమీవిభక్తిప్రత్యయము గా మారి యుండును ఈయర్థములందే భట్టారక ప్రయోగములు కానవచ్చు చున్నవి (అని) అందు ఇందు లనుగూర్చి అహోబలపతి ఇట్లు వ్యాఖ్యానించినా డు నను అం ద్వితయస్య సాశ్రయిత్వ మనాశ్రయత్వ మ ప్య స్తీతి సాశ్రయత్వే విభ క్తిత్వ మనాశ్రయత్వే తి త్రేత్యవ్యయపర్యాయత్వ మే వేతి తస్య విభ క్తిత్వేన గ్రహణం యు క్తమ్ ఇం ద్వి త్యస్య తు కేవల మనాశ్రయత్వేన తస్య విభక్తిత్వే నోపాదానం కథ ముపపన్నం స్యాత్ కించ తస్య విభ క్తిత్వేన గ్రహణే ఎం ద్విత్యనేన కి మంరాద్ధమ్ త స్యాప్యధికరణతాపన్నపరోక్షపదార్థాభిధాయకత్వా దితి చే త్సత్యమ్ సామాన్యాకారేణ అం ద్వితిగ్రహణాత్- అందలిపువ్వుజొంపములు ఇత్యాదిప్రయోగ స్సిధ్యతి ఇన్దు గ్రహణఫలం తు ఇన్దలిరత్నసానువులు ఇత్యాదివాక్య మే వే త్యవధారయ ఇతి (చూ సవిధ వర్తినా మిన్దు (ఆం చిం అజ 27సూ)

మజ్ఝా —(శ ర) మజ్ఝారె మజ్జారె మజ్జరె అను(రీతి)రూపములను ఇచ్చినది (సూ ని) మజ్జా మజ్ఝా అని రెండును గ్రహించినది రెండు వేఱుగా గ్రహింప నగు నిర్ధారకప్రయోగములు లేవు (బౌ మజ్ఝా అనియే అను చున్నది వసు) ఇ ట్లనినది లలనా మాయాజపా కలనాదంభము పూని మౌని దిశ లాకర్ణించి మజ్ఝా యనన్ అని (చూ 3 44) ఇట ఇది ఆకర్షణోపయోగిశబ్దము అని వ్యాఖ్యాత ఆకర్షణదేవతాప్రశంసావాచక మిది అని ప్రశంసార్థకము గానే సమన్వయించి ఆం భా లక్ష్య మిది యన వచ్చు ననిపించును ఎట్లైనను రవ రాదులవంటిదేశ్య మిది అనుట అనుచితము కాదు దేశ్య మనియే (శ ర) కొన్ని ప్రశంసావాచకములను ఇ ట్లుదాహరించు చున్నది(ప్రబంధ) అవురా వాతెఱతేట ఖాఖి ఎఖి దొయ్యారింబు మజ్ఝారె చ న్గవతళుక్కన్ భళి ధంతకాంతు లురే కన్నెళుక్కు లప్పప్ప కొ ప్ప

విలాసంబు (484) (చూ సూ ని) మజ్ఝారేకు (రూపాం) మజ్ఝారె దీనికైన (రూపాం) మజ్ఝా అన వచ్చును

సేబాసు — శేబాసు అని (బ్రౌ ఆం భా అపపా) (చూ అను) ((ఆం కౌ) శకారాదిపదములు పదునాల్గు (పదములు) తెలుగునందు కలవనినది అందు శేబాసు ఒకటి శాబాసు ఉను (రూపాం) కూడ దీనికి ఉన్నదనిన దిది ఇంక శకారమ్ము లెటిగింతు శేబాస నునుడి యెత్త్వాత్త్వత దనరు వినుడి శింగాణి శిరి శేలు శివిరి శేమంతి శేకరించెను శేరు శీదరంబు శిరి శింగణావత్తి శిరిమిడితరటు శిరాజి శేమంబు శేరబడు లనగ శాబాసనగ నిట్టి శబ్దము ల్పదునాల్గు తెలుగునను శకారము లగు (ఆం కౌ) ఉచ్చారణమునుబట్టి పదాది యకార మున్నదన్నట్లె ఈతడును ఏగ్రామ్యజనోచ్చారణమునో లేక శాసనములనో (లేక) తాటాకుప్రతులలోనియే వ్రాయసకాండ్రతప్పుడువ్రాతలనో అండగా గొని ఇట్లు వ్రాయుండు ననిఎంచు చున్నది బ్రౌ మిశ్రనిఘంటువుసైతము తురకపదముగా ఇచ్చి సెబాసు అనియే అనుచున్నది (బ్రౌ) శేబాసు అని దీనిని అనినను సేమము అనియే అనినది (బ్రౌ) శేయుట అనియు అనుచున్నది కనుకనే ఇట్టివానియెడ (బ్రౌ) ప్రమాణమన రాదు

[అందుల — అందలి (వావి అపపా)]

సీ దిగువ క్రింద యనంగ దగు సధస్సంజ్ఞయై
యొగి లెస్స యనగ సాధూక్తి దనరు
గట్టా యనంగను గటకటా యనగ గ
టా యనంగ బతార్థమై యెసంగు
దద్దయు నాగను దనరు భృశార్థమై
పరగు నప్యర్థంబు మఱి యనంగ
నినులు చార్థంబుగా దనరును సవి సావి
యని యన నిత్యర్థమై తనర్చు

గీ బరిపరి యనంగ జిందఱవందఱ యన
నలరుచుండును గణశోర్థ మగుచు బాట
పాట యన గొద్దిగొద్ది యన్మాట చెలగు
భూతిలసితాంగ శ్రీమత్పృభూతలింగ

దిగువ క్రింద—ఇవి అధోభాగమునకు (క్రిందిప్రదేశమునకు) పేర్లు

ఒగి లెస్స—ఇవి సాధూక్తికి (సుందర మైనది అంద మైనది చక్కనిది-అని చెప్పుటకు) పేర్లు

కట్టా కటకటా కటా—ఇవి బతార్థమునకు (సంతాపమును) (బాధను) తెలుపుటకు పేర్లు

తద్దయు—ఇది భృశార్థమునకు (అత్యంతము అధికము మిక్కిలి - అనుటకు) పేర్లు

మఱి—ఇది అప్యర్థమునకు(ఎదేని యొకదానిని గూర్చినప్రశ్న మునకు దేనిని గూర్చి యేని తెలియుటకై అడుగుటకు) పేరు

ని ను—ఇవి చార్థమునకు (సముచ్చయమును తెలుపుటకు పరస్పరము నిరపేక్షము లగుపదములకు గాని కర్మద్వయమునకుగాని ఒకేక్రియతోడిసంబంధము చెప్పుటకు) పేర్లు

సవి సావి అని—ఇవి ఇత్యర్థమునకు (ఉక్తార్థనిర్దేశమునకు తనకు ముందు ఉండినది శబ్దస్వరూప మనికాని ప్రాతిపదికార్థ మనికాని వాక్యార్థ మనికాని తెలుపుచు క్రియతో సంబంధపఱచుటకు) పేరు

పరిపరి చిందఱవందఱ—ఇవి కణశోర్థమునకు (ముక్కలు ముక్కలు గా చిన్న చిన్న తునుకలు గా-అనుటకు) పేర్లు

పాటపాట—ఇది కొద్దికొద్ది అనుటకు (కొంచెము కొంచెము చాలతక్కువ అత్యల్పము-అనిచెప్పుటకు) పేరు

సాధూక్తి — సాధు శబ్దమునకు(అమ) అర్థమును ఇట్లు చెప్పు చున్నది సున్దరం రుచిరం చారు సుషమం సాధు శోభనమ్ (అని) ప్రశంసావాచకము లివి అని (సూ ని) అవి ముందటిపద్యమున (3 66) లో చెప్ప బడినవి

బతార్థము — బత అనుదానికి (అమ)అర్థ మిట్లు వచించినది ఖే దానుకమ్పా సంతోష విస్మయామ న్త్రణే బత (అని)

తద్దయు — తిద్ద (రూపాం మొక్కడు నా గ జాల నెంతేనియు మిగుల దద్దయు దద్ద మిక్కిలి యన బెద్దయు ననునివి పే ళ్లగు భృశము గా ననుటకు (ఆం సం 70)

అప్యర్థంబు — అం అనుదానికి (అమ) గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సంభావనా స్వం అని అర్థము వచించినది

మఱి —ఇది మఱియు అనుదానికి రూపాంతర మై పునరర్థమును (మరల తిరుగ అనెడి అర్థమును) బోధించును దానినేకాక ప్రశ్నార్థమునుగూడ ఇది తెలుపు చున్నది(ఉదా) అయిన మఱి (అట్లయిన మఱి (ఇ క) ఏమి చేయవలయును అని అనుట) ఇదియే అప్యర్థము గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సంభావనా స్వం అని (అమ) ఈయర్థమునే ఇట (ఆం భా) వచించినది పునరర్థముగూడ దీనికి ఉన్న దని (సాంబ) ఇట్లు చెప్పు చున్నది గ్రమ్మఱ మఱి మగుడ వెండియు బలుమఱు మరల సారె తిరుగ నన బునరాఖ్యలు పర గు (మాన 37)

ని ను లు —(ని) ఇది సముచ్చయార్థక మగు ను అనుదాని రూపాంతరము రూపాంతరములను గూడ (ఆం భా) ఇచ్చు చుండును అట్లే దీనిని గూడ యిచ్చినది ఉను అనుదాని సంప్త రూపము ను దాని కైన (రూపాం) ని చూ ప్రౌ వ్యా శబ్ద 6సూ వివరణము బాలవ్యా తత్స సూ) ఉదా రాముని గృష్ణునిని జూచితిని మొ ఎమిని ఇత్యాదులుగూడ సముచ్చయమునకు చెందినఒకఅర్థవిశేష మన దగినవి నీ వేమిని వేగిరపడక (హరి పూ 8ఆ 0) ఎయియును అని అర్థము ఇట్లె అనుజులకు నడ్డపడి నీ వేమిని జేయనీక (భార ఉద్యో 2 3) (దేనిని గూడ అని అర్థము కొట్టుట తిట్టుట కాక ఊరక మాటలాడుచునునయితము అనుట)

చార్థము —(అమ) చ కు ఇట్లు అర్థమును వచించినది చా ఽన్వాచయ సమాహా రేతరేతర సముచ్చయే (అని) పరస్పరనిరపేక్షా మనేకేషా మేకస్మి న్నన్వయ కర్మద్వయ సై్యకక్రియానిష్ఠత్వమ్ సముచ్చయ అని (న త ఎ ప ల సం)

ఇత్యర్థము — ఇతి అనెడి అవ్యయమునకు (అమ (అమర)శేషము) అర్థమును ఇట్లు నిర్దేంచినవి ఇతి హేతు ప్రకరణ ప్రకా శాది సమాప్తిషు (అమ) ఇతి రుక్తార్థనిర్దేశే మ త్త్వైవం నియమే ఽం చ వక్ష్యమాణపరామర్శే వివక్షానియమే ఽం చ (శేష) (చూ గురు)

కణశోఽర్థము — కణశబ్దము అల్పార్థకము స్తోకాల్ప లవ లేశ కణాణవ అనీ (అమ) దానికంటె సంఖ్యైకవచనాచ్చ వీప్సాయామ్ (5 4 43 సూ) అని వీప్సయందు శప్ ప్రత్యయము ఆ శస్ప్రత్యయాంతమునకు అభిధేయార్థక మగు అర్థశబ్దముతో సమాసము

సీ సుఁడి సుమీ సుండి సూ సుమ్మి యనంగను
నిశ్చయార్థకము గా నెగడు చుండు
వారక యనఁగను మీఱు నిరంతరా
ర్థము కద యనఁ గిలార్థమ్మ చెల్లు
నంత యంచనఁ దావదర్థ మౌ నెంత నా
యావదర్థంబు గా నతిశయిల్లు
నేతావదర్థ మౌ నింత యంచనఁగను
బలు నా గ నానార్థవాచక మగు

గీ దనర నొండొండు నా గ మిథ పదా
మొప్పు నొకపరి -యొకతేప యొక్కసారి
యొక్కమా టన సకృద మొనరు నంత
నట యన నథార్థ మగును సూర్యాన్వితంస 68

సుడి సుమి సుండి సూ సుమ్మి—ఇవి నిశ్చయార్థమునకు (నిశ్చయమునకు నిర్ణయమునకు ఇది ఇట్టిదె అనెడిఏర్పాటునకు) పేర్లు

వారక—ఇది నిరంతరార్థమునకు (నిరంతరము గా సాంద్రము గా దట్టము గా-అనుటకు) పేరు

కద— ఇది కిలార్థమునకు (వార్తను లోకప్రసిద్ధిని-తెలుపుటకు పేరు

అంత—ఇది తావదర్థమునకు (అపాటిది ఆకాలదిది వక్తచే ఉద్దిష్టమై బుద్ధియందున్నపరిమాణము కలది - అనుటకు గాని సమస్తమును (యావత్తును) ఏమియు మిగులకుండ అంతయు-అనుటకు గాని) పేరు

ఎంత—ఇది యావదర్థమునకు (యావన్మాత్రమునకు ఏపాటిది ఎకొలదిది ఏమాత్రపుప్రమాణముకలది ? అనుటకుఁ గాని ఎంతకు ఎంతకైనను అంతకును సర్వమునకును-అనుటకుఁ గాని) పేరు

ఇంత—ఇది ఎతావదర్థమునకు (ఈపాటిది ఈకొలదిది బుద్ధిస్థమైన ఇంతటి) ప్రమాణము కలది అనుటకుఁగాని ఈసర్వము ఇది యంతయు అనుటకు గాని) పేరు

పలు—ఇది నానార్థమునకు (అనేకమునకు ఒక్కటిగాక పెక్కైనదానికి) పేరు

ఒండొండు—ఇది మిథోర్థమునకు (అన్యోన్యమునకు పరస్పరమునకు ఒకరికొకరు (తాము) ఒకేవిధ మగుపని జరపుకొనుటకు దెబ్బకు మఱుదెబ్బ కొట్టుట తిట్టునకు మాఱుతిట్టు తిట్టుట-మొద లగుదానికి) పేరు

ఒకపరి ఒకతెప ఒకసారి ఒక్కమాటు—ఇవి సకృదర్థమునకు (ఎకవారమునకు ఒకపర్యాయము ఒకతడవ-అనుటకు) పేర్లు

అంత అట—ఇవి అథార్థమునకు (అనంతరము తరువాత-అనుటకు) పేర్లు

సుడి—చూడుడు చూడుమీ (మొ) వానికి సంక్షిప్తరూపములు చ డి చుమీ మొద లగునవి అని (సూ ని శ ర లు) సకారాది గా వీనిని ఇవి గ్రహింప లేదు ప్రౌ గ్రహించినది (చూ అను)

నిశ్చయార్థకము — సమౌ నిర్ణయనిశ్చయౌ అని (అమ)

వారక — వారు ధాతువునకు వ్యతిరేకక్త్వార్థకరూప మిది వ్యతిరేకక్త్వార్థక వ్యతిరేకవిశేషణార్థములయందే దీనికి ప్రయోగము ఉడుగక ఆగక సతతము అని అర్థము (చూ సూ ని మొ) నిరంతరము అనుదానికి అంతరము లేనిది కాలమునందు ఎడతెంపు లెనిది సంతతము దేశమునందు ఎడము లేనిది మిక్కిలి దగ్గఱగా ఉన్నది వ్యవధానము లేనిది - అను అర్థము సైతము గలదు (చూ సూ ని) (ఆం శ) దీనికి అత్యంతము (అధికము) అను అర్థ మిచ్చినది వారక క్రేత్తెఱ పెలుచ వావిరి యన నటిముటి యన బోరిపోరి యనంగ గడు జాల మిగులంగ గాటం బనంగ న త్యంత మనుటకు నాఖ్య లయ్యె (57) పై యర్థయున కై నపర్యవసానమే ఈయర్థ మనిఎంచును ప్రయోగము లిట్లున్నవి- శ్రీరాముడు నయధాముడు తారాశోకంబు నంగదవిలాపంబున్ వారింపుచు లాలింపుచు వారక సౌమిత్రి

నుత్సవంబున బలికెన్ (రామా 5 323) (చూ బ్రౌ) ఊరక మీసము గొఱగుట వారక పాదమున నేల్రవ్రా యుట బెక్కుల్ సారెకు చేతులు ఎసుకుట బౌరుషముల కెల్ల హాని వాటిల్లు నృపా (విష్ణు 4 255) (చూ బ్రౌ) వారలగుణానుగుణము గ వారక కను గల్గి నడచువారల కెలమిన్ శ్రీ రంజిలు (ర 94)(బ్రౌ) శ్రీరుద్రమహామయు దెల్పుసూక్తములు వారక చదువుచు వర్ణిం(ర్లిం)చువారు (పండి 4 3) మొ (చూ బ్రౌ)

కద — కదా కదా కాదె కదె - మొ (రూపాం)(చూ సూ ని కద)

కిలార్థకము — వార్తా సంభావ్యయో కిల అని (అమ)

తావదర్థకము యావదర్థకము — యావ త్తావ చ్చ సాకల్యే ఉవధౌ మానే ఉవధారణే అని (అమ) వీనికి సాకల్యము మానము అను రెండర్థములు గలవు అంత ఎంత అనువానికి గూడ ఆ రెండర్థములు గలవు అందులకే అర్థద్వయము వీనికి ఈయ బడినది ఎంత కు సాకల్యార్థము ఎంతకు కాడు (మొ)వానియందు ప్రసిద్ధము

నానార్థవాచకము — నానా ఉనేకోభయార్థయో అని (అమ)

మిథ పదార్థము — మిథో ఉన్యోన్యం రహ స్యం అని (అమ) అన్యోన్యం క్రియావ్యతిహార విషయ అని (స త ప ల సం)

సకృదర్థము — సకృ త్స హైకవారే చాఽఽ అని (అమ) ఏకస్య సకృ చ్చ (5 4 9) అని ఏకశబ్దమునకంటె క్రియాగణనమున సుచ్ ప్రత్యయము ఏకశబ్దమునకు సకృత్ ఆదేశము ప్రత్యయలోపము

అంత — అంతట (రూపాం) వెనుక దరువాత బిమ్మట నన గా నంతట ననంగ నంత ననంగా దనరుం బశ్చాదర్థము అని (ఆం శే 4)

అథార్థము — మఙ్గ లానన్త రారమ్భ ప్రశ్న కార్త్స్న్యే ష్వథో అథ అని (అమ)

గీ మగుడ క్రమ్మఱ క్రమ్మతి మరల సారె
వెండి మాటికి దిరుగ నా వెలయును బున
రర్థము గ ద్రిక్కు యన దక్కు యన వినార్థ
ము గను రాజిల్లు శ్రీమాతృభూతలింగ

మగుడ క్రమ్మఱ క్రమ్మఱి మరల సారె వెండి మాటికి తిరుగన్——ఇవి పునరర్థమునకు (ఇంకొకసారి రెండవసారి-అనుటకు) పేర్లు

త్రిక్క తక్క——ఇవి వినార్థమునకు (తప్పన్-అనుటకు అవి (అది) కాక-వానిని (దానిని) విడిచి-అనుటకు) పేర్లు

పునరర్థము —— పున ర ప్రథమే భేదే అని (అమ)

త్రిక్క —— త్రిక్క నన దక్క నన అని (సూ ని పా) ఇట్టిస్థలములయందు శబ్దములయందు శబ్దస్వరూపమే వీనికి అర్థ మని తదనుకరణమున త్రిక్క యన దక్క యన అనురీతిని వచించుటయే (ఆం భా) చాలపోటులను చేయు చున్నది అందులకే వాని పా) నాకు గ్రాహ్య మైనది

వినార్థము —— పృథ గ్వినా ఽ న్తరే ఽర్తే హారు ఙ్నానా చ వర్జనే అని (అమ)

సీ చీటికిమాటకి మాటమాటికి బలు
మఱు వేమ అన గ సమార్థము లగు
నెట్టకేలకు నా గ నెస గు జిరార్థంబు
తగు వృథార్థంబు వితా యనంగ
గూడ యనంగను దోడుత యన గను
రాజిల్లు నౌ సహార్థంబు గాను
ఓ యన నేమి నా నొప్పు గిమర్థంబు
నైతె యనంగను ద్వర్ధ మలరు

గీ గనుక కన్కను గా బట్టి కాన కా గ
గావున యనంగ నన్ని యేకార్థము లగు
నడరును గదాచిదర్థ మొక్కెడ యొకప్పు
డనఁగను సుగంధికుంతలాప్రాణనాథ 70

చీటికిమాటికి మాటిమాటికి పలుమఱు వేమఱు——ఇవి సమార్థమునకు (ఇంతకంతకు చిన్నదానికి పెద్దదానికి అన్నదాని కెల్ల అంతకు-అనుటకు) పేర్లు

ఎట్టకేలకు—ఇది చిరార్థమునకు (చిరకాలమునకు చాలసేపటికి ఎట్టకేనికి చిట్ట చివరికి) పేరు

వితా—ఇది వృథార్థమునకు (నిరర్థకము వ్యర్థము ప్రయోజనము లేనిది-అనుటకు) పేరు

కూడ తోడుత—ఇవి సహార్థమునకు (కలసి కూడుకొని తోడ-అనుటకు) పేర్లు

ఓ ఏమి—ఇవి కిమర్థమునకు (ఎందులకు ఎమిటికి-అనుటకు పేర్లు

ఐతె—ఇవి త్వర్థమునకు (విశేషమునకు చెప్పవలానికంటె ఒకభేదము తెలుపుటకు) పేరు

కనుక కన్కను కాబట్టి కాన కాగన్ కావునన్—ఇవి హేతువును (కారణమును) చెప్పుటకు పేర్లు (అన్ని ఏకార్థములు=ఇవి అన్ని ఒకేఅర్థము కలవి)

ఒక్కెడ ఒకప్పుడు—ఇవి కదాచిదర్థమునకు (ఒకానొకప్పుడు ఏదోఒకసమయమున-అనుటకు) పేర్లు

[సమార్థము — సదార్థము -అని (వావిపా) (బ్రౌపా) కూడ ఇదియే (చూ పలుమరు)
మఱి సదార్థము లగు అని ఈపాఠమున యతిభ్రంశము చూపట్టుచున్నది సమార్థము లగు అనునది ఇచ్చటిపాఠ మగును సమా సంవత్సరే త్రియామ్ సర్వ సాధు సమానేషు సమం స్యా దభిధేయవత్ అని విశ్వము (చూ సుధ) (సూ ని శ ర లు) ముహూరర్థకము అనియే వీనిని వచించినవి వీటికిమాటికి మాటిమాటికి మఱిమఱి అన్నదావికెల్ల అంతకు అని అర్థము పలుమఱు వేమఱు (మొ) కూడ ఇట్టి అర్థమునే వచించును పలుమఱు జాళువాసరగెపయ్యెదకొంగు విదిర్చు దశావతారచరిత్ర 2 393) (చూ బ్రౌ పలుమరు అను)

ఎట్టకేలకు —ఇది సకృదర్థ మనుచున్నది (ఆం శే) ఎట్టకేల కనంగ నెనయును సకృదర్థ (మఖిలం బటంటకు నంతవట్టు) 7)

వితా —విత (రూపాం) అతివలహృదయము లారఁ రతికలనం దేల్ప లేనిదట్టడిరూపుం జతురతయు జవ్వనంబును వితయచుబ్లీ యడవి గాయువెన్నెలరీతిన్ (శకాం 3 73)

కిమర్థంబు — కిం పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే అని (అమ)

ఐతె —(ఐతే (రూపాం) ఐతేనియున్ (అయితినేనియున్) అనువాని సంక్షిప్తరూపములు ఇవి.
త్వర్థము — తు స్యా ద్భేదే ఽవధారణే (అమ)
[కవ్కను — కనుకను అని (వావి పా) (సూ ని పా) గూడ ఇదియే (చూ కాన) కన్కను - అనుట ఉచిత మనిఎంచినది]
కదాచిదర్థము — కదాచి జ్జాతు (అమ) కస్మిం శ్చి త్కాలే అని దీనియర్థము వివరించినది (సుధ)

గీ వే యనంగ జయ్యన యనంగ వెస యనంగఁ
గ్రచ్చ అన గ్రక్కున యనంగ గ్రన్నన యని
నప్పళ మన బిరాన నా నొప్పు చుండు
ఋడితిపదతుల్యములు గాను జంద్రచూడ 7

వే, చయ్యన వెస క్రచ్చఱ గ్రక్కున క్రన్నన అప్పళము బిరాన—ఇవి ఋడిత్యర్థమునకు (త్వరగా శీఘ్రము గా ఆలస్యము చేయ కుండ గా వెంటనే - అనుటకు) పేర్లు

చయ్యన — వే యన గ సయ్యన యన గ (వావి పా) ఈపాఠమున చయ్యన కైన (రూపాం) సయ్యన అన పలయును బ్రౌ సయ్యన (రూపాం) గా ఇచ్చి ప్రయోగ మిచ్చినది ఈ ప్రయోగము గసడదవా స్స్యు ప్రథమామాత్రాత్ అని సంధివశమున ఐన దనినను సరిపడునదియే త్వరితమున కొప్పు భేళ్ల చెచ్చెరను సరగ వేగిరము వేగ వేళము వెసను వడి గ గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగ గ్రన్న నన గ గొబ్బునను దిగ్గున ననంగ (ఆం స మాన 64) జడితి గొబ్బున వేగ సరగు గ్రక్కున వడి వేగిర మన దగు వేగమునకు (సాంబ మాన 2) గ్రక్కున సప్తపారావారవలయిత క్షోణిమండలి వాన గురియదయ్యె (వరాహ 7 52) మొ గ్రక్కన (రూపాం) పై చెఱంగు గ్ర క్కన జనుదోయి జేర్చుచు మొగంబునలే జెమ రంకురింప (పారి 24) మొ (చూ సూ ని)

సీ తగు నవిచ్ఛిన్నార్థము గను హోరాహోరి
యన గాక యన గ నుత్తార్థ మెన గు
నోర నా సాచ్యర్థ మొప్పను సహసార్థ
ము గ విరాజిల్లు గొబ్బున ననంగ

సంబోధనార్థమై చను నో యనంగ నో
రీ యోరి యనఁగను రేసమంబు
నోమె యోపె యనంగ నొప్పు స్త్రీసంబోధ
నార్థమై యొం యోసి యన గఁ జేటి

గీ కాదిసంబోధనార్థమై యలరు చుండు
వలె యన నివార్థకంబు గా వెలయు వంటి
పోని యన గ వదర్థంబు గాను దనరు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

హోరాహోరి—ఇది అవిచ్ఛిన్నార్థమునకు (అవిరామమునకు ఎడతెగక నడుమ ఆ గక ఎడము తెఱపి లేక - అనుటకు) పేరు

కాక—ఇది ఉత్తరార్థమునకు (వికల్పమునకు పక్షాంతరమును (మఱియొకపక్షమును) తెలుపుటకు) పేరు

ఓర—ఇది సాచ్యర్థమునకు (అడ్డము గా వంపు గా వక్రగమనము (ఒరగుట—క్రిందికి వ్రాలుట) కలుగునట్లు గా అనుటకు) పేరు

గొబ్బున—ఇది సహసార్థమునకు (అవిచారితము గా ఆలోచింప కుండ గా అనుటకు) పేరు

ఓయి—ఇది సంబోధనార్థమునకు (సంబోధనమునకు ఎదుట ఉన్నవానిని తనవంకకు మరలించుకొనుట కై నపిలుపునకు ఆమంత్రణమునకు) పేరు

ఓరి ఓరి—ఇవి రే అనుదాని అర్థమునకు (హీనసంబోధనమునకు తనకంటె తక్కువవా రగు సేవకాదులనుగాని నింద్యులు అగుధూర్తులనుగాని ఎలుచుటకు) పేర్లు

ఓమె ఓపె—ఇవి స్త్రీసంబోధనార్థమునకు (స్త్రీలను సంబోధించుటకు) పేర్లు

ఓసి ఓసి—ఇవి చేటికాదులసంబోధనమునకు (దాసి పనికత్తె - మొద లగువారిని పిలుచుటకు) పేర్లు

వలె—ఇది ఇవార్థమునకు (సాదృశ్యమునకు సామ్యమునకు సాధర్మ్యమునకు, పోలికకు పేరు

వంటి పోని—ఇవి వదర్థమునకు (సదృశమునకు సాటి యైనదానికి పోలిక కలిగిన దానికి) పేర్లు

ఉతార్థము — ఉతాఽప్యర్థవికల్పయో అని (అమ)

సాచ్యర్థము — తిర్యగర్థే సాచి తిరో ఽపి (అమ) స తిర్యఙ్ యస్తిరో ఽఞ్చతి అనియు (అమ) ఇట సుధ వక్రం గచ్ఛతి అని వ్యాఖ్యానించినది ఓరచూపు అనుచో అడ్డచూపు తిర్యక్ప్రేక్షణము అని (సూ ని) ఒరగినచూపు (వాలుచూపు) అని (శ ర) (చూ ఒరగు)

సహసార్థము — అతర్కితే ఽర్థే సహసా అని (అమ)

ఓయి — ఓ యిత్యామన్త్రణం చ వికృతౌ స్యాత్ అని (ఆం చిం అజ 8సూ బాలసరస్వతి పా) ఓ ఇత్యామన్త్రణం చ అని (అహోబలపతిపా) ఇట అహో పాఠమును ఓ యిత్యామన్త్రణం చ అని ఉదాహరించుట ప్రమాదము అథర్వణుడు (బాల పా) కు అనుకూలము గా వికృతా వత్ర వా లోప సంబుద్ధ్యాయిపదే తు యే అనినాడు ఓయి దయావిహీనమతి (మొ ఉదా (చూ అహో వ్యా)

ఓరి ఓఽ — ఓ యిత్యామన్త్రణం చ వికృతౌ స్యాత్ అనుదానిని వ్యాఖ్యానించుచు అథర్వణుడు వికృతా వత్ర వా లోప అని యి కి లోపము వచ్చినపక్షమున - నీచతాయాం రి ఽ స్యాతాం క్వచి న్మైత్ర్యాం చ తద్ధ్రుతి అని మైత్త్రియందు గూడ క్వాచిత్కము గా రి ఽ కల వను చున్నాడు కనుకనే (సూ ని) ఓరి నీచమిత్త్రపురుషసంబోధనమునను ఉపయుక్తము ఓఽ నీచమిత్త్రస్త్రీసంబోధనమున నుపయుక్తము-అని వివరించినది (ఆం భా) బహుళదృష్టితో హీనసంబోధన మిది అనినది

రే — హీనసంబోధనే రే అని (అమ) (చూ రత్నా నాయ 29శ్లో వ్యాఖ్య హీనన్యూనా వూనగర్హ్యా (అమ)

ఇవార్థకము — వ వా యథా త థై వై వం సామ్యే (అమ)

వదర్థము — తేన తుల్యం క్రియా చే ద్వతి (5 5) అని తుల్యార్థమున వతి (వత్) విహితము తదర్థమే వదర్థము

సీ. మున్ మున్ను మును ముందు మొగి ముంగల యనంగ
దగును బుర పురోఽర్థములు గాను
దొలుత తొల్లి మునుపు తొలి యనఁగను బురా
ర్థము ౹మోల యెదుట నా దగు బురోఽర్థ
మైద నా వెంబడి యన బడి యన గను
వెంట యం చన గ వెన్వెంట యన గ
వెనుక యం చన గను బృష్ఠార్థకం బొప్పు
బదపడి పిదప తర్వాత యెమ్మ
గీ. టన గ బశ్చాత్సమార్థ మై యల ౦ చుండు
ముందు వెనుకలు నా నతిముఁ యనంగ
నదరు చుండును రెండు నేకార్థములు గ
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 73

మున్ మున్ను మును ముందు మొగి ముంగల—ఇవి పురోఽర్థమునకు (ఎదుట అగ్రభాగమున ముందఱ-అనుటకు సంముఖమునకు) పురార్థమునకు (పూర్వము ఇంతకు మునుపు-అనుటకు) పేర్లు

తొలుత తొల్లి మునుపు తొలి—ఇవి పురార్థమునకు (పూర్వము ముందట మొదట-అనుటకు) పేర్లు

౹మోల ఎదుట—ఇవి పురోఽర్థమునకు (ముందుభాగమునందు ముందు ఎదుర-అనుటకు) పేర్లు

బిద వెంబడి బడి వెంట వెన్వెంట వెనుక—ఇవి పృష్ఠమునకు (పృష్ఠభాగమునకు వెనుకకు) పేర్లు

పదపడి పిదప తర్వాత ఎమ్మట—ఇవి పశ్చాదర్థమునకు (తరువాత అనంతరము-అనుటకు) పేర్లు

మంనువెనుకలు ఆటిముటి—ఇవి తాలుమాలునకు (వ్యత్యయమునకు వైపరీత్య మునకు తబ్బిబ్బునకు) పేర్లు

ముంగల —దీనికి సమ్ముఖము అనెడి ఒకెయర్థము ఇచ్చినది (సాంబ) ముంగల మ్రోల నెదుట ముందు ముందట యన గ సమ్ముఖముపేర్లు రహించు (మాన 42)

పురోఽర్థము — స్యాత్పుర పురతో ఽగ్రత అని (అమ)

పురార్థము — పురా పురాణే నికటే ప్రబన్ధాతీత భావిషు అని (మేదిని)

తొలి — తోల (వావి అపముద్రి) దొలుత ముందర మున్ మున్ను తొల్లి మునుపు ముందు మును తొలి యన జను పూర్వమున సాంబ మాన 11)

ఐద —దీనికి ఈయర్థమున ప్రయోగము లేదు అని (సూ ని) (ప్రౌ) (బస ద్వి 029) ఇందు లకు ఉదాహరణ మను చున్నది నందుండి యుఐకుచు నైద వెట్టుచును సందుల కే గుచు (అని) (బస 6ఆ 03)గా ఇప్పుడిది కానవచ్చు చున్నది

వెనుక —దీనికి గూడ పశ్చాదర్థము కల దని (సాంబ) ఎమ్మట దరువాత బిదప వెన్క వెనుక నన గ పశ్చాదభిఖ్యలు చెలంగు (మాన 40)

పృష్ఠార్థము — పృష్ఠం తు చరమం తనౌ (అమ) పృష్ఠం చరమమాత్రే స్యాత్ దేహ స్యావయవాన్తరే అని (మేదిని) (చూ సుధ)

అటిముటి — నటిముటి యన బొరి బొరి యనంగ గడు జాల మిగులంగ గాటం బనంగ న త్యంతము గ ననుట కాఖ్య లయ్యె అనినది (ఆం శే) (57) దీనికి ఈయర్థము (అర్థాం) అనవలెనది

సీ ఇంచుకంత యొకింత యించుక యిసుమంత
యన నీషదర్థ మౌ నటుల నట్లు
నా దథార్థం బెట్లు నా నెటు లంచన
నలరుచు నుండు యథార్థము గను
నిటులు నా నిట్లు నా నేవమర్థం బొప్పు
దోడుతో నన గి దోడ్తో ననంగ
సద్యస్సమంబు గాఁ జను లేదు లే దన
గను గాదు కాదు నాఁగను నఞర్థ

మొప్పు చుఁడును మిన్నక యూరక యన
నెసగు దూష్ణీంసమంబు గా నెల్లవెంట
కనిన నంతటి కనిన నేకార్థములు గఁ
బొలిచి యుండును శ్రీమాతృభూతలింగ 74

ఇంచుకంత ఒకింత ఇంచుక ఇసుమంత—ఇవి ఈషదర్థమునకు (కొంచెము (చాల)కొద్ది-అల్పము-అనుటకు) పేర్లు

లటుఁ౯ అట్లు—ఇవి తథార్థమునకు (ఆప్రకారము అవిధము-అనుటకు) పేర్లు

ఎట్లు ఎటులు—ఇవి యథార్థమునకు (ఎప్రకారము ఎవిధము-అనుటకు) పేర్లు

ఇటులు ఇట్లు—ఇవి ఏవమర్థమునకు (ఈ ప్రకారము ఈవిధము అనుటకు) పేర్లు.

తోడుతోను తొప్తును—ఇవి సద్యోఽర్థమునకు (తత్క్షణమునందు ఆకాలమునందు అప్పటికప్పుడు వెంటనే-అనుటకు) పేర్లు

లేదులేదు కాదుకాదు—ఇవి నఞర్థమునకు (అభావమునకు అసంభవమునకు ఎంత మాత్రము అది అట్లు సంభవింపలేదు జరగినది కాదు-అనుటకు) పేర్లు

మిన్నక ఊరక—ఇవి తూష్ణీమర్థమునకు (మౌనమునకు మాటాడకుండుటకు) పేర్లు

ఎల్లవెంటకు లంతటికి—ఇవి సర్వమునకు అంతకు ఎల్లదానికి-అనుటకు) పేర్లు

ఈషదర్థము — ఈషదీషన్మనాగల్పే ఇతి (అమ)

అటులన్ —అట్లన్ (రూపాం) ఎగెద గాన కెను మీ పనిచినయట్లనే భరతు బట్టము గట్టు సవిత్రి ఛత్రిన్ (భా రా అయో 9) లోన నదియెంత గలదటు ట్లన సేసెద నంచు (సారంగ 3 35) మొ (చూ హా రి అటులు) ఇటులు ఇట్లు ఎటులు ఎట్లు అనువానిని బట్టి అటులు అనుటయే ఇట గూడ ఉచితము

తథార్థము — ప్రకారవచనే థాల్ (5 3 23) తేన ప్రకారేణ తథా (ఇష్టే యథా)(సిద్ధా కౌ)

సద్యస్సమంబు — సద్యస్సపది తత్క్షణే (అమ)

నఙర్థము — తత్సాదృశ్య మభావ శ్చ తదన్యత్వం తదల్పతా అప్రాశస్త్యం విరోధ శ్చ నఙర్థా షట్ ప్రకీర్తితా అని (మఞ్జూష మొ)

తూష్ణంసమంబు — మౌనే తు తూష్ణం తూష్ణకామ్ అని (అమ)

ఆ వె మంచిదె యన వల్లె యం చనంగను నివి
రెండు సమము లగుచు నుండు నౌను
హైసరే సరే యటం చన యాథార్థ్య
ము గను బొల్చు మాతృభూతలింగ 75

మంచిదె వల్లె—ఇవి (సమములు-ఏకార్థకములు) అంగీకారమునకు సమ్మతికి పేర్లు

ఔను హైసరే సరే—ఇవి యాథార్థ్యమునకు (యథార్థము అగును నిజ మగును-అనుటకు) పేర్లు

మంచిదె —మంచిది (రూపాం) వల్లె మంచిది యనంగ దగు సమ్మతించుటకును (సాంబ మాన 43) మంచిదే యనంగ వల్లె యనంగను అని (వావి అపపా) కొంతమార్పుతో ఇట్టియపపాఠమునే సూ ని కూడ ఇచ్చినది (చూ వల్లె) పై సాధుపాఠమునుగూడ(సూ ని) ఇచ్చినది (చూ మంచిదె)

ఔను —అగును (రూపాం) కృష్ణసారధికం బగుజిష్ణురథం బప్రతిహతం బగుట యెఱుంగ వలవదె యనుటయు నమ్మహాపతి కత డిట్లనియె అది యగు నైనను నను దెం పొద వగ గాచికొని యిచట నుండుమకంటెన్ (భార ద్రోణ 3 296)

[యటంచన — యటం చనంగ యథార్థ ముగను (వావి పా) నాగ్రహించిన పై పాఠమునకై (చూ ట్రౌ హైసరే)]

గీ తనరు నంతట యన సమస్తార్థమము గ
నలరు నెల్లప్పు డని గ సదార్థ మగుచు
న యన నే యన నేవకారార్థ మెస గు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 76

అంతట—ఇది సమన్తాదర్థమునకు (అఖిత) అనుటకు సర్వమునందు ఎల్లయందు అన్నిచొట్లను-అనుటకు) పేర్లు

ఎల్లప్పుడు— ఇది సదార్థము కు (సర్వకాలమునంద అన్నివేళలయందు అహో రాత్రము అనుటకు) పేరు

అ ఎ —ఇవి ఎవకారార్థమునకు (అవధారణమునకు నిశ్చయమునకు ఇది ఇట్టిదే వేఱు కాదు అనెడి నిర్ణయమునకు ఇతరవ్యవచ్ఛేదమునకు) పేర్లు

అంతటన్ — ఈపండ్లు అంతటా లెవు అని (వ్య) (బ్రౌ) ఇచ్చినది భగవంతు డంతట ఉన్నాడు మొ (వ్య) గూడ ప్రసిద్ధము

సమన్తాత్సమము — పరిత స్సర్వతో విష్వ క్సమన్తా చ్చ సమన్తత అని (వైజ శేష అవ్య)

సదార్థము — సర్వదా సదా అని (లమ) ఇఎ సర్వస్మిన్ కాలే అని (సుధావ్యా)

ఏ —(సం ఎవ ప్రా ఎవ్వ క త ఎ) ఏ తెరు వైనం దనయిచ్చతో బడియె నింతేకాక యే బూటయే (భార ఉద్యో 3 358) (మొ) (చూ సూ ౨) (సూ ని) దీనిని గూర్చి ఇట్లనినది ఈ యర్థమున ని అనుప్రయుక్త మై ఎను అనురూపమును దానిపై బ్రశ్నార్థక మగు ఆ చేరి ఏనా లనురూపమును ఎప్పటనవి ఇవి ప్రాచీనప్రయోగములలో కన బడవు (అని) అశిరువి కొప్పు కొప్పు శశియందు రమం దిర మోముమోము చం వలసమ మేను మేను లకచమ్ములరీఎ (ల) కు (గు) వమ్మ లింపు (ముకుంద) 46పొ 4పం) ని ర్భీతిన్ గాలిక గొంమి బోవ నుచితంబే కండగర్వంబు దు ర్నీతుల్ యాదవవీరసింహములతో నేనా (విజ వి 3 62) మొ ప్రయోగము లిచ్చినది (లకు చము గజనిమ్మపండు కిమ్మరె గుపండు అను రెండర్థములు గలది)

ఎవకారార్థము — ఎ వౌపమ్యే ఉవధారణే అని విశ్వ)

గీ అంరు మెల్లగ నన శనైరర్థ మగుచు
నంతరర్థము లో లోన యనగ దనరు
వెలుపట బయట వెలి నాగ వలయును బహి
రర్థము గ మాతృభూత దయాసమేత

మెల్లగ — ఇది శనైరర్థమునకు (తొందఱపడక మందముగా తిన్నగా-అనుటకు) పేరు

లోన్ లోనన్ — ఇవి అంతరర్థమునకు (అంతర్భాగమునకు లోపలిప్రదేశమునకు, నడిమిచోటికి) పేర్లు

వెలుపట బయట వెలి — ఇవి బహిరర్థమునకు (బాహ్యమునకు బహిః ప్రదేశమునకు వెలుపల ఉండుచోటికి) పేర్లు

శనైరర్థము — అద్రుతే శనైః (అమ)

అన్తరర్థము — అన్తరాన్తిక మధ్యయోః (నానా) అన్తరితి మధ్యే అన్తర్భాష్పశ్చర మనుచరో రాజరాజన్య దధ్యౌ (గణనామ 4)

లోన్ — లోను కు (రూపాం) లోన్ లోను కు కేషాంచి దుదన్తానాం నేతి విభక్త్యావునో లు క్స్యాత్ అని (ఊరన్ అనునట్లు) సప్తమ్యంతముగా నిష్పన్నమైనది లోనన్ అనునది (సాంబ) ఇట్లు వచించినది అంతస్సమాఖ్య లగును లోపల లోన లోనన (దేవ 2)

వెలుపట — వెలుపల (రూపాం) బహిరాఖ్య లొప్పును వెలి బయట వెలుపల నాగ (సాంబ దేవ 2)

బహిరర్థము — బహిర్బాహ్యే (అమ)

గీ దండ మనగ నమోఽర్థమై తనరుచుండు
చేరు గిరు గనంగ నికషార్థము గ జెలంగు
నెప్పు డనగ యదార్థమై యొప్పుచుండు
నప్పు డనగ దదార్థమౌ నజ్ఞమాడ 78

దండము — ఇవి నమోఽర్థమునకు (నమస్సునకు నతికి నమస్కారమునకు) పేరు

చేరుగు ఇరుగ — ఇవి నికషార్థమునకు (సమీపమునందు దగ్గఱలో అనుటకు) పేర్లు

ఎప్పుడు — ఇది యదార్థమునకు (ఏకాలమునందు ఎవ్వేళను-అనుటకు) పేరు

అప్పుడు — ఇది తదార్థమునకు (ఆకాలమున అవ్వేళను-అనుటకు) పేరు

దండము — సంస్కృతమున దీనికి నానార్థములను (విశ్వ) దణ్డో యమె మానభేదే లగుడే దమసైన్యయో వ్యూహభేదే ప్రకాణ్డే ఉత్సే కోణమస్థానయో రం అభిమానే గ్రహే దణ్డ శ్చణ్డాంశో పారిపార్శ్వకే అని వచించినవి (వైజ) కూడ దణ్డో ఉత్ర శాసనే రాజ్ఞాం హింసాయాం లగుడే దమే చ థా జ్ఞాయాం సైన్యభేదే (ద్విన నానా) అనినది వీనిని బట్టి సంస్కృతమున దణ్డ శబ్దము (నమస్కారార్థకము) లే దనవచ్చును అందులకె (ఆం భా) దీనిని అచ్చతెలు గనినది అవ్యయవర్గపారమున అవ్యయ మను చున్నది (ఆం భా) ఇదివఱకు మ్రొక్కు దండము కొలు మో ద్పెఱ గుదు నా గ జె న్నొందును నతి (2 75) అని వచించి దీనిని వేఱుగా అవ్యయ మని ఇట వచించిన దనిఎంచును (ఆం సం) గూడ దండము తెలు గనియె వచించు చున్నది నతికి చే శ్లొప్పు జోత దండము జోహారు మ్రొక్కు వేఱె యనంగ (మాన 3) (వెం) మొ్రమొ గిడిగిడి ఔంకణాయు జోత చిన్నిపువు మోడ్పు జోహారు చెయ్యివిప్పు కొల్పు జాగిల్లు మ్రొక్కు మొగుపు జోహారు చెంగనాలు గొ ప్లిం చెజే నలాము వెన్నెల యన దండముపేర్ల మాన 47) అని వచించి సంస్కృల మనుచున్నది దీనిని అప్పుడు దండ పణామముకో నియేకదేశ మిది అని న మైకదేశన్యాయమున దీని కీయర్థము సిద్ధించిన దన వలయునేమో అమ) (అవ్య) వర్గ మున నమో నతౌ అని నమ శబ్దమును అవ్యయము గా ఉదాహరించి ది పాణినీయము గూడ నమ స్వస్తి స్వాహా స్వధా ఉలం వష డ్యోగా చ్చ (? 3 6) అని నమ శబ్ద మును అవ్యయము గానే అంగీకరించినది ఇట్టిదే దండ శబ్దమును (నమస్కారార్థకము) అని (ఆం భా) అవ్యయ మనిఎంచను పాండురాంగా ఏక దండంబు రాజశేఖరా సీకు జెజే (భీమ 3 ?) (చూ సూ ని) ఈ ఒక్క ప్రయోగమునే (సూ ని శ ర లు) ప్రదర్శించినవి తెలుగున అయనర నావండమును చెప్ప వలయునది అని (వ్య) ఉన్నది (బహు వ) ప్రయో మగూడ దీనికి ఉన్న దని ఒకవాయి వను చున్నది వారకాంతల కు బదివేలదండముల్ (చా ర) సాష్టాంగదండములు అనియు ఒకి గా కానవచ్చు చున్నది సాష్టాంగదండముల్చయ్యన ం (ప వీ) (కైవారదుర్భాషణంబులకస (నై ష 7 89) మొ వానివంటి దీ ప్రయోగ మనవలయును) దీని కగు అవ్యయసంజ్ఞావశ్యకతను ప్రయోగ సమ్యక్పరిశీలనమున తెలియవలసి ఉన్నది అవె దండము అనురీతి ప్రయోగము లున్నవేమో అవ్యయము అనవ్యయముగూడ ఇది అని (ఆం భా) వచించినవి (సూ ని శ ని బ్రౌ ఖు) (అవ్య) ఇది అనుమాటనే స్పృశింప లేదు అవ్యయసంజ్ఞాకరణమువలన దీనికి కలుగు

ప్రయోజనము శూన్య మని వారియాశయము కానొపు (శుద్ధాం పా) మాత్రము దీనిని (అవ్య) అనినది

నికషార్థము — నికషా త్వన్తికె మధ్యే అని (విశ్వ) ఇది అధికరణశక్తిప్రధాన మగు-అవ్యయము సమయా నికషా ఒఒరా చ్ఛబ్దా అధికరణశక్తిప్రధానా ఇతి సమీపమాత్రవాచిత్వా ఘావా నైఎత్తై స్సమాస సమీపే ఇతి వా తేషా మర్థ (చూ శేఖ అవ్యయా) (ఇరుగు) విణ ప్రక్క నున్నది వి ప్రక్క సామీప్యము అని (సూ ని) (చూ ఇరుగు)

యదార్థము — స ర్వైకా ఒన్య కిం య త్తద కాలే దా (5 3 5) అనుసూత్రమున కాల వాచకము లగు యద్ తద్ శబ్దములకంటె స్వార్థమున దా ప్రత్యయము యస్మిన్ కాలే యదా తస్మిన్ కాలే తదా అనురీతిని అర్థములు (ఇందు యదా(ఎప్పుడు)అనునది తదా (అప్పుడు) అనుదాని అపేక్ష కలది)

గీ పరఁగు నిప్పు డనంగ సంప్రతిసమము గ
నొప్పు నేకత్రతుల్య మై యొక్కట యన
నెనయు సర్వపదార్థ మై యేడుగడయు
నా గ దేహవిభూషితానాదినాగ

79

ఇప్పుడు—ఇది సంప్రత్యర్థమునకు (సాంప్రతము ఈవేళ ఈసమయమున- అనుటకు) పేరు

ఒక్కట—ఇది ఏకత్రార్థమునకు (ఒకచోట ఒకయెడను-అనుటకు) పేరు

ఏడుగడ—ఇది సర్వపదార్థమునకు (సర్వమునకు సమస్తమునకు అంతయును-అనుటకు) పేరు

ఇప్పుడు —ఇపుడు ఇప్డ (మొ) (రూపాం) (నాశ్రితసంరక్షణాభ్యర్థితం బైన ప మ పుణ్యంబు చేపట్టు మిపుడు (శృం నై 2 77) అమరవరేణ్యుప న్నయిన నావల నెయ్యది యైన నిప్డు ధ ర్మమహాతు డై నధర్మజుసమక్షమునం దెటి గించి (భారం అర 5 432)

సంప్రతిసమము — కాలేఽస్మి న్నధు నేదానీం సంప్ర త్యేతర్హి సామ్ప్రతమ్ (వైజ శేష అవ్య)

ఏకత్రతుల్యము —ఏకస్మిన్ (ఏకత్ర) సప్తమ్యాస్త్రల్ (5 3 0)

ఎడుగడ — విఱ (ఎడు+కడ) గురువు తల్లి తండ్రి పురుషుడు విద్య దైవము దాత అని సప్త ప్రకారములు గలుగు ఏడుగడ అని (శ ర) (ఆం భా) ఏడుగడ నా నియంతసంజ్ఞ అని (3 22) లో వచించినది అది వేఱు ఈఅర్థమున ఇది ఒకఅవ్యయము ఇది వేఱు ఏడ్గడ (రూపాం) వాఇంగంటికి నింటియాత డు మనోవాంఛాప్రదానక్రియా హేలాలోలుడు నీలవేణికి బ్రియుం డేప్రొద్దు నొప్పారుర త్నాలంకారము కాంతకున్ మగడు నిత్యానంద సంపాది యం రేలా వేయును జెప్ప నెడ్గడియ బ్రాణేశుండ తన్వంగికిన్ (వారిశ్చ 3 64) (చూ సూ ని)

క ఒక్కోలన నొకపెట్టున
నొక్కుమ్మడి నన గ నొక్కయూకువ నన నా
నొక్కంత గా ననం బెం
పెక్కును యుగపత్పదార్థ మిందువతంసా 80

ఒక్కోలనన్ ఒకపెట్టునన్ ఒక్కుమ్మడిన్ ఒక్కయూకువన్ ఒక్కంతగాన్— ఇవి యుగపత్పదార్థమునకు (యుగపదర్థమునకు ఒక్కమాటుగా ఒక్కసారిగా ఎకకాలమున ఒకేసమయమున-అనుటకు) పేర్లు

ఒక్కోలనన్ —(ఒక్కోలు+అనన్) అని విభజించి ఒక్కోలు ఈపదము అనినది ఒకనిఘంటువు ప్రమాదము ఒక్కోలన ఒకపెట్టన ఒక్కుమ్మడి యుగపదర్థము (ఆం భా) అని (బ్రౌ) (చూ అను) (సూ ని శ ర లు) దీనిని గ్రహించినట్లు కానరా లేదు

ఒకపెట్టునన్ — ఒకపెట్టన (వావి పా)(పారాం) (ఆం శే)ఈపట్టున ఇట్లను చున్నది నొక్కపెట్ట ననంగ నువ్వెత్తున ననంగ యుగపత్పదంబున కొప్పు జెళ్ల (55) (అని) ఒకపెట్టున అనునది (బ్రౌ ఆం భా పా) (చూ అను) ప్రయోగములు రెండిటికి ఉన్నవి (ఒక్కపెట్ట) పాండవసైన్య మొక్కపెట్ట ఎల ి (భార ద్రో 5 93) (మొ) (ఒక్కపెట్టునన్) మరుత్తులు బిట్టెదిరించి యద్రిశృం గద్రుచ సంఘము ల్గురిసి కాటియ పెట్టినయొ (నొ) క్కపెట్టునన్ (ఉ రా 327) (చూ సూ ని)

ఒక్కయూకువన్ — ఒక్కయూక యనంగా అని (వావిపా) (అపపా) (ఊకువ-సారి ఒక్కసారి గా-అని(బ్రౌ) ఒక్కయూకువన్ ఇది అగు ననిఎంచినది నాకు ప్రయోగము గూడ ఇట్లున్నది- అప్పులు గు లొక్కయూకువ దెప్పరంబు గా నుప్పరంబున కెగఎన నున్మాలితకీలం బై జాలంబు వెంట రా గొని (వేంక పంచ 2 3) ఒక్కయూకువన్= ఒక్కమాఱు గా (చూ సూ ని)

గీ శ్రీలు వెలయంగ నీపేర జేయుకతన
బరఁగు నిచ్చలు నవ్యయవర్గ మిట్లు
గైకొనుము దీని భక్తసంఘాభిమాని
మాతృభూత జగత్త్రయీమాతృభూత

[వ్యాఖ్యకై చూ స్వర్గ 68]

ఇది

అవ్యయవర్గము

క్రియావర్గము

గీ. ముందుగాఁగ నకర్మకములను దెలిపి
వెనుకను సకర్మకములను వివరపఱచి
ప్రకృతులను బ్రత్యయముల నేర్పఱతు నిందు
మాతృభూత జగత్త్రయీమాతృభూత 82

ఈ క్రియావర్గమునందు అకర్మకధాతువులను ముందుగా ఉదాహరించి ఆపైని సకర్మకధాతువులను విశదపఱచెదను ఆతరువాత వీని కగు ప్రకృతులను (ధాతుభాగములను) ప్రత్యయములను (వానికంటె వచ్చు శబ్దవిశేషములను తిఙ్ఙులను కృత్తులను) స్పష్టపఱచెదను అని కవి ఈ వర్గమునందలి ప్రతిపాద్యాంశములను ఈపద్యమునందు ఎన్ని చూపుచున్నాడు

సీ. వెలసె దనరె దగె జెలగె జెలంగెను
బఱఁగెను బొనరెను మెఱసె నమరె
రవణిల్లె గొఱలె నడరెను బరిఢవిల్లె
గ్రాలెను వఱలె దుఱఁగలించె
నొనరె నెసఁగె నారె జనె నలరె ననంగ
నొప్పె నన్మాట గా జెప్పబడును
నసియాడె జవ్వాడె నాడె నూగె గదలె
వణకె నా విలసిల్లు వడకె ననుట

గీ. పండె బన్నుండెను బరుండెఁ బవ్వళించె
నత్తమిల్లె ఒడుండె దెనమణె ననఁగ
నలరి యుండును శయనించె ననుట కాఖ్య
ఘాతిలలితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 83

వెలసెను తనరెను తగెను చెలగెను పరగెను పొనరెను మెఱసెను అమరెను రవణిల్లెను కొాలెను అడరెను పరిఢవిల్లెను క్రాలెను వఱలెను తులకించెను ఒనరెను ఎసగెను ఆరెను చనెను అలరెను—ఇవి ఒప్పెను (శోభిల్లెను ప్రకాశించెను ఒప్పారెను పొలిచెను రాణించెను-అనుటకు) పేర్లు

అసియాడెను జవ్వాడెను ఆడెను ఊగెను కదలెను కణకెను—ఇవి వడకెను (కంపించెను చలించెను కదలాడెను అల్లలనాడెను-అనుటకు) పేర్లు

పండెను పన్నుండెను పరుండెను పవ్వళించెను అత్తమిల్లెను పడుండెను తెనమణెను—ఇవి శయనించెను (పవళించెను పండుకొానెను-అనుటకు) పేర్లు

చనెన్ — చను గమనే అర్హత్వే చ -అని (చిన్న ధాతు) నిఘంటువు లన్నియు దీనికి ఈయర్థములనే ఇచ్చు చున్నవి

ఒప్పెన్ — ఒప్పు - శోభాయాం సమ్మతౌ చ అని (చిన్న ధాతు)

తెనమణెన్ —తెనెమణి (లేక) తేనెమణి (అనగా) నిదురించి (ఆంధ్ర దీ) అని (బ్రౌ) (మూ అను) తెనెమణు శయనించు పరుండు తి త్త్రొకటియు గాని తెనమణి యుత్తర ముత్తర మటంచు నొకప్రొద్దుకడన్ (అము 6 72) (చి ని శ ర లు) త్రేణి మటి వెదము వారిపారము - అని (సూ ని) కొన్నిపుస్తకములయందు తెణమణి అనుపార మున్నది (అము 5ఆ) అని (శ ర) (తేణు రూపాం) తే డు తెండు అని వేదమువారు) [బడుండెను నమణె అని (వావి పా అపపా)]

శయనించెను —ఇందులకు (సాంబ) పర్యాయములను ఇట్లుదాహరించినది బన్నుండె దెన్నుండె (పారాం తొన్నుండె) బండుకొానె బరుండె బవ్వళించెను బండె బడక సేసె నత్తమిల్లె ననంగ నలరారు శయనించె ననుటకు (మాన 23) బన్నుండె దొన్నుండె బవ్వళించె నత్తమిల్లె బరుండె ననదగు శయనించె ననుటకు (వేంక అం మాన 47) తొంగుండె కైన (రూపాం) తొన్నుండె ావచ్చును తంపోయం దమపంచతిన్నియలమీ దన్ జంగము లోవ్వెలె ని చ్చలు దొంగుండెదుకన్నగాంద్రు విని (కాళ 4 52)

గీ అఱచె వాపోయె నేడ్చెను మొఱలిడె నన
దనరు రోదనమును జేసె ననుట కాఖ్య
లగ్గమయ్యెను లోనయ్యె ననగ స్వవశ
మయ్యె ననుట దనర్చు వేదాంతవేద్య 84

అఱచెను వాపోయెను ఏడ్చెను మొఱలిడెను—ఇవి రోదనము చేసెను (వాచఱచెను వగచెను విలపించెను పరిదేవనముచేసెను ఏడిచెను-అనుటకు) పేర్లు

అగ్గమయ్యెను లోనయ్యెను—ఇవి స్వవశ మయ్యెను (వశపడెను తనకు లోఁబడెను అధీను డాయెను-అనుటకు) పేర్లు

రోదనమును జేసెన్ —(సాంబ)గూడ వీనిపర్యాయములను ఇట్లుదాహరించినది అఱచె నేడ్చె వాపోయె మొఱలిడె వాచఱచె ననంగ రోదనంబున కగు మాన 26)

స్వవశ మయ్యెను — సాంబ)లో వీనిపర్యాయము లిట్లున్నవి లోనయ్యె నగ్గమయ్యె లోబడె ననగ స్వవశాఖ్యలు చను (మాన26) ఇట - లోపడెను అని (ముద్రిపా) లోబడెను అనుటకు నిర్ధారకప్రయోగము ఇట్లున్నది కినిసి పాణినాళీకంబు వొనుపుట యును నంతలొ బడకదియు (హ న 2ఆ)(అంతలోన్+ఎడకి అంతన్—లోబడక అని చేదము) (చూ శ ర)

గీ ఎడసె పురివిచ్చె నెడమయ్యె గెడసె జెంగెఁ
బాసె గేడించె నాగను బరగు చుండు
విడె ననుటకు దొగెనా వెఱయు చుండు
నొదిగె ననుట శశాంకకలోత్తమాంగ 85

ఎడసెను పురివిచ్చెను ఎడమయ్యెను కెడసెను చెంగెను పాసెను కేడించెను—ఇవి వీడెను (విడిపోయెను విడిచిపోయెను వేఱుపడెను-అనుటకు) పేర్లు

ఒదిగెను—ఇవి తొలఁగెను అంతరిల్లెను తప్పుకొనెను-అనుటకు) పేరు

పురివిచ్చెన్ — పురివిచ్(చ్చు) ఎరాగద - వెనుకటీయుః విశ్లేషే చ విడిపోవుట అని (చిన్న ధాతు)

పీడెన్ —ఈపట్టున వీనికి పర్యాయములను (సాంబ) ఇట్లిచ్చినది ఎడసె పీడెను బాసె నెడబాసె బరివిచ్చె వేఱువడె ననంగ వెలయు చుండు బ్రత్యేక మయ్యె ననం బలుకులు (మాన 27)

ఒదిగెన్ — అఙ్గసంకోచావస్థానే దేహము సంకోచించుకొని యుండుట కార్యోపయోగే చ - పని కుపయోగించుట అని (చిన్న ధాతు) తొలగుట ఒదిగి ఒదిగి ఉన్నారు అని(బ్రౌ)

గీ పఱచె వెళ్లెను బరువెత్తె జరిగె నుఱికె
గదలె నన బాఱె ననుమాట గా జెలంగు
జనె నరిగె నేగె వెడలెను సాగె బోయె
దరలె నన నడచె ననుట తనరు నభవ 86

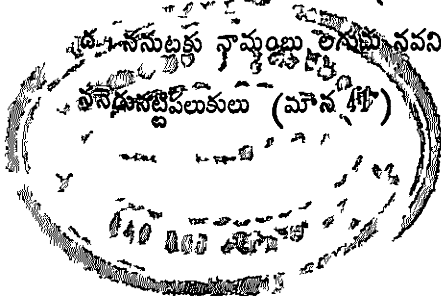
పఱచెను వెళ్లెను పరువెత్తెను జరిగెను ఉఱికెను కదలెను — ఇవి పాఱెను (పరువు లెత్తెను పరువిడెను ధావించెను శీఘ్రముగా నడచెను-అనుటకు) పేర్లు

చనెను అరిగెను ఏగెను వెడలెను సాగెను పోయెను తరలెను—ఇవి నడచెను (వనివినియెను వెలలెను గమించెను నడిచెను-అనుటకు) పేర్లు

పాఱెను —(సాంబ) దీని పర్యాయములను ఇట్లిచ్చినది బాఱె వెళ్లెను బరువెత్తె బఱచె గదలె నుఱికె దొలగె నటమరించె జరిగె నన బలాయితుం డయ్యె ననుటకు నలరు చుండు (మాన 30)

వెడలెను —(ఆం సం) ఇట్లను చున్నది కలవు వివరింప గా నాఖ్యలు వరుసన్ నిర్గమించె ననుటకు ధరలో వెలువడియె వెళ్లె వెడలెను వెలలె ననన్ (మాన 65) దీనికి నిర్గమనే బయలువెళ్లుట అని (చిన్న ధాతు) బయలువెళ్లు అర్థ మనియే (శ ర) ఇది అర్థాంతర మన వలయును

నడచెను —దీనిపర్యాయములను (ఆం సం) ఇట్లు వచించినది చను గృతగమను డ నయ్యె [illegible] ననుటకు నామంబు లగును నవని నరిగెదన్ జనియెద బోయెద నేగెద బనివినియెద ననెడు నిట్టి పలుకులు (మాన 4[illegible])

సీ వచ్చె నం చనుటకు విచ్చేసె వేంచేసె
నరుదెంచెఁ జనుదెంచె నడుగుదెంచె
నసఁ జెలంగుచు నుండు జనె గంతుగొనె గూలె
బెద్దనిద్దురవోయె బిద్దె ద్రెళ్లె
మడిసె బ్రుంగె సమసె గెడగె ముగిసె నీల్గె
దెరలెను దోరెను దీఱె వెళ్లె
గ్రుంగె నేగెను బోయె డింకవేసెను మ్రగ్గె
నసఁ జచ్చె నను మాట కాఖ్య లయ్యె

గీ వెళ్లె వెలువడె నసఁ దగు వెడలె ననుట
మసలె జాగిడె దడసె నా మనుచు నుండు
జాగుచేసె ననుటకుఁ జాఱె పీడె
ననఁగఁ జ్యుత మయ్యె ననుట గా నలరు నభవ 87

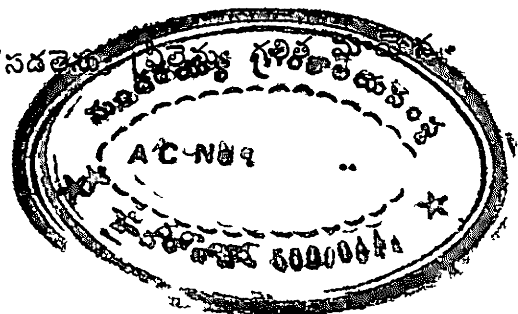
విచ్చేసెను వేంచేసెను అరుదెంచెను చనుదెంచెను అరుగుదెంచెను—ఇవి వచ్చెను (ఏతెంచెను ఏగుదెంచెను ఆగతు డయ్యెను-అనుటకు) పేర్లు

చనెను గంతుగొనెను కూలెను పెద్దనిద్దురవోయెను బిద్దెను త్రెళ్లెను మడిసెను బ్రుంగెను సమసెను కెడసెను ముగిసెను నీల్గెను తెరలెను దోరెను తీఱెను వెళ్లెను క్రుంకెను ఏగెను పోయెను డింకవేసెను మ్రగ్గెను — ఇవి చచ్చెను (రూపుమాసెను కాలముచేసెను మరణించెను-అనుటకు) పేర్లు

వెళ్లెను వెలువడెను—ఇవి వెడలెను (నిర్గమించెను బయలువెడలెను-అనుటకు) పేర్లు

మసలెను జాగిడెను తడసెను—ఇవి జాగుచేసెను (విలంబించెను ఆలసించెను-అనుటకు) పేర్లు

జాఱెను పీడెను —ఇవి చ్యుత మయ్యెను (సడలెను [illegible] గళిత [illegible] జాఱిపోయెను-అనుటకు) పేర్లు

వచ్చెను —దీని పర్యాయములను (ఆం సం కూడ) వేంచేసెను వచ్చెం జను దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె నన గ నే తెంచె నన నయ్యె నాగతు డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య లంబర కెక్క) (మాన 44) అని వచించినది

చచ్చెన్ —ఒకకవి వీని గొన్నిటి నిట్లు ప్రయోగించినాడ కడసెన్ దుప్పులు డింకపేసె నెలు గుల్ గిట్టెం బులు ల్సింగముల్ గడగొట్టెన్ మను బిళ్లు గంతుగొనె జింక ల్విద్దె దొరెం గిటుల్ మడిసెం గారెనుపోతు రెదు లిలిగెన్ ప్రగ్గెన్ వృకవ్రాతముల్ గడుతు ల్చిక్కె గజాళి చొక్కె నపు డక్కానన్ దుమాధూ గన్ (సారం 07) ఇట (జి కా) వ్యాఖ్యా తలు చిక్కెన్ (పట్టువడెను) చొక్కెన్ సోలి పడిపోయెను అని వ్యాఖ్యానించినారు ఇట- ఈరెండుక్రియాపదములు చచ్చెను అనుటకే పర్యాయము లన దగినవి దీనికి తరువాతి వచన మి ట్లున్నది భూవరేణ్యుం డయ్యరణ్యాని ననేకమృగవిహంగరూటంబుల నిరాఘా టంబు గా గీటడంచి యెల్లెడలం బెల్లు గా వ్రెల్లినయట్టి జింక దుప్పి కడితి మను బోతు గురుపోతు మొద లయినతినుమెకంబులబొందులను శకుంతబృందంబులను బొందు గా నొక్కకందవ బ్రోవు వేయించి (అని) పట్టువడెన్ అనుదానికి ప్రమాణము గా వీరు ((బ్రౌ)ఇచ్చుచున్నారు (సూ ని)రెండర్థములను దీనికి ఇచ్చియే ఉన్నది (సూ ని) చిక్కు అనుదానికి చచ్చుట అను అర్థమునకు ప్రమాణము గా ఈ (సారం) ప్రయోగమునే ఉదా హరించినది (సూ ని) తప్పు వ్రాఎన దని కా బోలు ((బ్రౌ) ప్రమాణ మిచ్చి పట్టువడెను అను అర్థము వచించినారు వీరు ప్రయోగపరామర మునకు పూర్వాపరపరామర్శము చాల నావ శ్యకము పై వచనము గీటడించి అనుట వ్రెల్లినకడితి అనుచుండుట వీరు గమనించుకొన లేదు ప్రమాదము (వేద వ్యా) ఇచ్చట సరిగానే ఉన్నది) ఇంకను గొన్నిపర్యాయములు వీని కి ట్లున్నవి పెక్కె మెగుర గొట్టె నన గ బర గు మృతునిసమాఖ్యలు సాంబ 36 కూలె కాలంబు సేసెను సమసె నాజె పే ళ్లగును మృతునకు (మాన 53)

వెళ్లెను —వేంక దీనిపర్యాయములను ఇట్లు వచించినది నిర్గ ంచె ననుట కొఖ్య లెంచ నా వెడలెను వెలువడె దరలెను వెలలె వెళ్లె (మాన 59)

వీఁడెను — కొన్నిపర్యాయముల (వేంక) దీనికి ఇ ట్లిచ్చినది సడలె వదలె వీడెను జాతెను ప్రీలె నా జ్యుత మయ్యె ననుటకు నామధేయము లమరు (మాన 6)

ఆ వె. మ్రగ్గె డొంకెఁ గుందెఁ దగ్గె డీలయ్యెను
స్రగ్గె ముడిఁగె డుంకె సమసె స్రుక్కెఁ
గ్రుంగె డస్సె డిందెఁ గుదిసెఁ దూలె నణంగె
ననఁగ నడఁగె ననుట యలర నభవ 88

మ్రగ్గెను డొంకెను కుందెను తగ్గెను డీలయ్యెను స్రగ్గెను ముడిఁగెను డుంకెను సమసెను స్రుక్కెను క్రుంగెను డస్సెను డిందెను కుదిసెను తూలెను అణఁగెను—ఇవి అడఁగెను (క్షీణించెను తగ్గిపోయెను-అనుటకు) పేర్లు

మ్రగ్గె — మ్రొగ్గ (వావి పా) (బ్రౌ పా) మ్రగ్గెను (చూ అను)-(సాంబ) ఇట్లు వచించు చున్నది- డస్సె గుందె ముడింగె దాకె సు బ్బడగెను మ్రగ్గె గ్రుంగెన డొంకె స్రగ్గె స్రుక్కె దగ్గె నన క్షీణదశ కగు (మాన 49)

స్రగ్గె —సగ్గె (రూపాం) సగ్గెఁ గుందె ఢొంకె దగ్గెను సడలెను గ్రుంగె ను బ్బణంగె స్రుక్కె నన గఁ దనరు బేళ్ల క్షీణదశ నొందుటకు (ఆం సం 70)

డుంకె —డొంకె - (వావి అపపా) స్రగ్గె డొంకెను గుందె దగ్గెను డిగె డుంకె గ్రుంగె స్రుక్కెను ను బ్బణంగె డస్సె నన క్షీణదశ నొంచె ననుటకు అని) (వేంక మాన 65)

అడఁగె — (నన గ) దగ్గె ననుట అని (పారాం) (సూ ని) ఈరెండు పాఠములను ఒక్కొకచో ఇచ్చు చున్నది - (చూ డియ్యు-అర్థము 4) (చూ తూలు అర్థము 9) [క్షీణించు_ తగ్గు నశించు అర్థ-మనినది (సూ ని) దీనికి]

ఆ వె. మీఱె హెచ్చరిలెను మించె రెక్కొనె హెచ్చె
నెచ్చె బెరిఁగె ననఁగ వృద్ధిఁ జెందె
ననుట కాఖ్య లగుచు నలరారు చుండు సు
గంధికుంతలాంబికాసమేత 89

మీఱెను హెచ్చరిలెను మించెను రెక్కొనెను హెచ్చెను ఎచ్చెను పెరిగెను— ఇవి వృద్ధి జెందెను (ఎచ్చిరిలెను ఎచ్చిర్లెను ఎచ్చిరిల్లెను రేకెత్తెను కొనలు సాగెను కొనసాగెను వర్ధిల్లెను ఎదిగెను అభివృద్ధి చెందెను-అనుటకు) పేర్లు

హెచ్చరిలెను — హెచ్చరిలెను అనియే (ఆం భా పా) అగపడు చున్నది (సూ ని) గూడ దీనిని ఇట్లే ఉదాహరించినది (సూ ని) పార మి ట్లిచ్చినను హెచ్చిరిలు హెచ్చిలు ఎచ్చిర్లి ఎచ్చిలు ఎచ్చిర్లు అనువానికే వృద్ధి చెందుట అర్థ మను చున్నది హెచ్చరిలు (ఎచ్చరియ) అనుదానికి ఈ అర్థమును ఇచ్చుట లేదు (బ్రౌ) హెచ్చరిల్లుట ఎచ్చరిలుట అభివృద్ధి బొందుట అర్థ మని ఏయుపాయంబుచే నైన నెచ్చరిల గ నీక రాక్షసకలము రమేశ్వ రుండు దునుము (కలా 6 32) అనుప్రయోగము నిచ్చు చున్నది ఇట (సూ ని శ ర)లు నెచ్చిరిల గ అనియే (కలా) పార మను చున్నవి (ఆం భా) ప్రామాణ్యమునుబట్టి (బ్రౌ) పారమే ఇట సరి అనిఎంచును ఎచ్చరిలు గూడ ఈ అర్థమున ఉన్న దన వల యును అమరపవమోముతోడను నేమిటినో హెచ్చిరిల్లి వామకరు దొకనా దేమో పోలు న ట యి కం దామర తా బోలుదు న్నవ దై వమున గదే (రాజ వ 2 79) (చూ సూని) ఇట హెచ్చరిల్లి అనినను బాధ లేదు (కాని) హెచ్చిరిలు (ఎచ్చిరిలు) నకు (రూపాం) అన దగిన ఎచ్చిలు అనుదానికి నిర్ధారకప్రయోగ మొకటి ఇ ట్లున్నది మఱిసటి నా టిపేకువ నమాత్యు డు మేల్కొని వంశ మంతయుం జెలిచిరి కూ తురుం గొడుకు జెల్లరె మీ దట జంద్రహాసు డె చ్చిలిన బ్రమాద మౌ ననుచు జి త్తమునం దలపోసి పిని నే తెలి గున నైన జంపెద యతిప్రవరొక్తుల బొంకుచేసెదన్ (జై భా 8 93) (అని) (ఎచ్చిలు (ఎచ్చు) క ఎచ్చలు అని సూ ని)

హెచ్చెన్ — దీనికి సాధారణము గా అతిశయించెను అనుఅర్థమునే నిఘంటువులు (విశేషవివక్ష లేక) ఇచ్చు చున్నవి

ఆ వె తనరు ఖ్యాత మయ్యె ననుటకు బేరు గా
నెగడె నన గ వెలయు నిండె నన గ
బూర్ణ మయ్యె ననుట పొలుచు నెలసె బర్వె
ననగ గాలసె ననుట యద్రిగేహ 90

నెగడెను — ఇది ఖ్యాత మయ్యెను (ప్రసిద్ధి చెందెను ప్రఖ్యాతి కెక్కెను పేరువడెను-అనుటకు) పేరు

నిండెను — ఇది పూర్ణ మయ్యెను (జలాదులచే పూరింప బడెను-అనుటకు) పేరు

నెఱసెను పర్వెను—ఇవి ఒలసెను (వ్యాపించెను పొలసెను కాంత్యాదులు అంతట ప్రసరించెను-అనుటకు) పేర్లు

ఖ్యాత మయ్యెను —(వేంక)ఇందులకు పర్యాయములను ఇట్లిచ్చినది- నెగడె వెలసెను నిండెను
నెరసె బర్వె నావరించె నన గ ఖ్యాత మయ్యె ననెడి మాటకు (మాన 65)

నెఱసెన్ — నెరసెను అని లఘురేఫాంతముగూడ ఇది ఇందుబింబముమీ దికందుచందంబున
గురులు మొగ్గమున నెరసి యుండ (భార విరా 2 38) (చూ సూ ని)

ఒలసెన్ — ఒలయు-వ్యాపించు పర్వు నెరయు-అని ఈ(ఆం భా కు) (బ్రౌ) అర్థ మిచ్చినది
(సూ ని) ప్రసిద్ధ మగు ఒప్పు - అని అర్థ మిచ్చు చున్నది (చూ పర్వు) ఇది (అర్థాం)
అనవలసినది దీనిక

ఆ వె అగిలె విచ్చె విఱిగె బగిలె ననంగను
విరిసె ననుట కాఖ్య వెలయు చుండు
బిగిలె బీలె నన గ బెం పొందు చుండును
చిని గె ననుట కాఖ్య సితసమాఖ్య 9

అగిలెను విచ్చెను విఱిగెను పగిలెను — ఇవి విరిసెను (పగుల బారెను బ్రద్ద లాయెను-అనుటకు) పేర్లు

పిగిలెను పీలెను—ఇవి చిని గెను (చిరిఁగెను పికిలెను బిగువుచే వస్త్రాదులు చీలెను-అనుటకు) పేర్లు

విఱిగెన్ — భ్రమ గొనినట్లు మి న్విఱిగి పై బడినట్లు (తారా 4 53) మొ దీనికి (ఉదా)
అన దగినవి

విరిసెన్ — మత్తమధులిట్కోలాహలాన్వితమై విరిసెన్ దిక్కులు (భీమ 6 92)

పిగిలెన్ —(పికిలెన్ (రూపాం)) పెట్టి ముది గ్రుడ్డు వడకుండ గటు కాచి పొదుగుటయు
నెంకొని కొన్నినాళ్లకు బికిలె (వేం పంచ 750) (చూ సూ ని)

ఆ వె అంజె నళికె వెఱచె ౼వరె దద్దఱె దద్ద
టిల్లె జడిసె ననగ జెల్లు భయము
జెందె ననుట కాఖ్యచేత చలించె నం
వనుట బెంరె ననగ నలర నభవ 92

అంజెను అళి౼పు వెఱచెను అదరెను దద్దఱెను దద్దటిల్లెను జడిసెను—ఇవి భయము జెందెను (భీతిల్లెను భయపడెను బితుగొనెను అడలెను-అనుటకు) పేర్లు

బెదరెను — ఇవి చలించెను(ఆకస్మ్రకభయముచేత శరీరము కంపించెను (వణకెను అదరిపడెను-అనుటకు) పేరు

అదరెన్ —(అదరు) అదిరెన్ (రూపాం) అదురుదురే పగదాయకు జెదురుదురే ధైర్య మెడలి జీవితవాంఛన్ ముదురుదురే మూలల నరి కెదురెదురేకాక శూరు లెచ్చో నైనన్ (చంద్రా 696) (చూ సూ ని)

[దద్దఱెన్ — నదరె దద్దిరె దద్దిరిల్లె (వావి అపపా) దద్దిలె (ప్రౌ పా) (చూ అను)]

దద్దటిల్లెన్ —దద్దిల్లె (రూపాం) అని (శ ర)

చే తన్ — చేత (జలించె) (వావి అపముద్రి)

బెదరెను — బెదురు ఆకస్మికభయే ఆకస్మికము గ భయపడుట అని (చిన్న ధాతు)

ఆ వె తడిసె నానె ననంగ దనరు నార్ద్రం బయ్యె
ననుట కాఖ్య తెగియె నఱె ననంగ
ఛేద మయ్యె ననుట చెల గుచు నుండు సు
గంధికుంతలాంబికాసమేత 93

తడిసెను నానెను—ఇవి ఆర్ద్రి మయ్యెను (తడి కలిగి యుండెను చెమ్మగిల్లెను తేమగిల్లెను-అనుటకు) పేర్లు

తెగియెను అఱెను — ఇవి ఛేద మయ్యెను (తెగిపోయెను తెగెను తునిగెను రూపఱెను-అనుటకు) పేర్లు

తెగియెను — మీనమూర్తి నిజశృంగం బెత్తి తీరస్థుఁ డౌ మనుజాశిప్రభు నేయ గా దెగియె రంభాస్తంభముం బోలి (దశా 264) (మా ప్రౌ)

అఱెన్ — అరుట తగ్గుట నశించుట (దీపిక) ఛేదమవుట తెగుట (ఆం భా) లేకపోవుట -అని (ప్రౌ) దీనికి తుది రాజ్యంబు సగమ్ము అను పద్యములోని అది గాదే తెగి బంట వై యఱుము అను తిక్కనార్యునిప్రయోగము లక్ష్య మన దగును తెగి సాహసించి ప్రాణములపై ఆస విడిచి ప్రాణాలకు తెగించి అనుట) బంట వై శూరుఁడ (వై శౌర్యము చూపి-అనుట) అఱుము తెగుము ముక్కలు ముక్క లగుము నామరూపములు లేక (నశించి పొమ్ము అనుట చెప్ప బడు చున్న దన వచ్చును

సీ అచ్చివచ్చె ననంగ నై వచ్చె నన గ మే
లై వచ్చె ననుట యౌ నావటిల్లె
నన గను గలిగె నం చన దోఁచు గడతేఱె
నన గృతార్థం బయ్యె ననుట కొప్పు
నీడుమీఱె ననంగ నీడేఱె నన గను
వయసు వచ్చె ననుట వఱలు నందు
నంత్యంబు నెఱవేఱె ననుటకుఁ దోఁచును
బొంగె నుప్పతిలె నుప్పొంగె నన గ

గీ నుబ్బె ననుటకు నర్థ మై యొప్పు చుండు
నలరు ననుకయ్యె ననుట జొబ్బిలె ననంగ
బర గుఁ జుఱు కయ్యె ననుమాట యొరిమె నన గ
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ J4

అచ్చివచ్చెను ఐవచ్చెను—ఇవి మే లై వచ్చెను (అయివచ్చెను అనుకూలపడెను, క్షేమకారి ఆయెను-అనుటకు) పేర్లు

అవటిల్లెను—ఇది కలిగెను (సంభవించెను ఏర్పడెను-అనుటకు) పేరు

కడతేఱెను—ఇది కృతార్థ మయ్యెను (ధన్య మయ్యెను చరితార్థ మయ్యెను కృతకృత్య మయ్యెను సఫల మాయెను ప్రయోజనము కల దాయెను-అనుటకు) పేరు

ఈఁడు మీఱెను ఈఁడేఱెను—ఇవి వయసు వచ్చెను(యౌవనము వచ్చినది ఆయెను; యుక్తవయస్క అయ్యెను-అనుటకు) పేర్లు

ఈడేఱెను — ఇది నెఱవేఱెను (సిద్ధించెను సమకూడెను ఫలించెను-అనుటకు) పేరు

పొంఁగెను ఉప్పతిలెను ఉప్పొంగెను—ఇవి ఉబ్బెను-అనుటకు (మీఁదికి ఉబికెను, (జలాదులు) పైకి లేచెను-అనుటకు) పేర్లు

జొబ్బిలెను—ఇది అను కయ్యెను-అనుటకు (కొంచెము పలుచనిదిగా అంతగట్టిది అంతపలుచనిదిగా కుండిగా ఉండెను-అనుటకు) పేరు

చుఱుకయ్యెను—ఇది ఒరిమెను (తైక్ష్ణ్యము వాఁడిమి ఎక్కువప్రకాశము గలిగి ఉండెను-అనుటకు) పేరు

[వఱలు నందున్ — వఱలునెందు అని (వావి అపపా) సూని) పై రెండుపాఠములను ఇచ్చినది (అందు) (చూ నెఱవేఱు) (ఎందు) (చూ ఈఁడు మీఱు) అంత్యంబు నెఱవేఱె ననుటయు దోచును అనియే పాఠ మగపడుచున్నది అప్పుడు అంత్యంబు అనునది సప్తమీవిభక్త్యర్థక పథమాంత మన వలయును

[అను కయ్యెన్ — నను వయ్యె (వావి పా) (అపపా)]

గీ ఒడ్డగిలె నాఁగ నొకదిక్కు కొరగె ననుట
యెసఁగు బెండగిలెను నాఁగ నెత్తువడియె
ననుట తగు నొల్లబోయె నాఁగను దనర్చు
జిన్నబోయె నటంచన జిత్స్వరూప ౯౦

ఒడ్డగిలెను—ఇది ఒకదిక్కునకు ఒరగుటకు (వ్రాలుటకు ఒకవంకకు వంగుటకు) పేరు

బెండగిలెను—ఇది ఎత్తువడియెను (బెండువడెను బెండాయెను బలహీన మాయెను-అనుటకు) పేరు

ఒల్లబోయెన—ఇది చిన్నబోయెను (వాడెను చిన్నగబోయెను వెలవెలఁ బోయెను శోభాహీన మయ్యెను కాంతి లేని దయ్యెను-అనుటకు) పేరు

ఒరగు — ఒఱగు అని శకటరేఫాంతముగూడ ఇది ఒకపక్షమునకు చెంది ఉండు అనునది దీనినుండి ఏర్పడినలాక్షణికార్థము-అన దగినది

చిన్నబోయె —(వావి అపపా) చిన్నవోవు-ఖేదే-ఖిన్ను డవుట -అని (చిన్న వాతు) (శ ర) అని విన్నవించినప్పుడె విని చిన్నంబోయె దైత్యవీరు డు (దశా 5 32) ఇట్లే నం దను డొక్క- డును లేమి నీనగరు చిన్నంబోయె (వరాహ 2 92) (చూ సూ ని) చిన్న గ బోవు(రూపాం) సంతతి లేనిదు ఖమున సరసిజేక్షణ చిన్న గ బోయి యుండు (శివ 2 9) (చూ సూ ని)

గీ ఓసరిలెఁ దగ్గెఁ దఱిగె నా నొప్పు దక్కు-
వాయె ననుమాట కలిచె నా నలరు వలచె
ననుట కసిదేఱె నాఁగను ఖ్యాతిఁ జెంది
యుండుఁ గన్పట్టె ననుట సూర్యోత్తమాంగ 96

ఓసరిలెను తగ్గెను తఱిగెను—ఇవి తక్కు- వాయెను (తక్కు-వపడెను కొఱ త వడెను హీన మాయెను అల్పతఁ జెందెను తక్కు-వ దయ్యెను-అనుటకు) పేర్లు

కలిచెను—ఇది వలచెను (ప్రియపడెను ఇష్టపడెను కోరిక కు దాయెను-అనుటకు) పేరు

కసిదేఱెను—ఇది కన్పట్టెను అనుటకు (కనఁబడెను అగపడెను మాపట్టెను -అనుటకు) పేరు

కలిచెన్ — కలచె నా అని (వావి పా) (బ్రౌ పా) గూడ ఇదియే (మా అను) ఇచ్చు (సూ ని) ఇట్లు వచించు చున్నది కలుచు(చ్చు) స క్రి మోహించు ఎలచు గీ -కలిచె నా నలరు వలచె ననుట (ఆం భా 3 96) (కలచె అపముద్రితము) (అని) (ఆం భా) అకర్మకక్రియల వచించు ప్రకరణ మిది (సూ ని) సకర్మక మని అర్థ మిచ్చు చున్నది ఇది ప్రమాదము (సూ ని) ఇందులకు ఇచ్చిన ప్రయోగ మిది- కలువకి కల్చినట్లు తమకం బెద లేకయు గల్గినట్లు తా నొరు గల్వమి నేర్పు వేశ్యకున్ (కుమా 8 42) (అని) ఇచ్చట ప్రియపడు ఇష్టపడి యుండు కోరిక కలిగియుండు -అనెడి అర్థమె సుసంగత మని పించును తమకం బెద లేకయు- అనుట చే యర్థమునందు పునరుక్తము రా దుండును

కలువక కల్పినట్లు ఇష్టపడక ఇష్టపడినట్లు (కొరక కోరినట్లు అనుట) ఒరున్ కల్వమి- ఇతరు నుద్దేశించి (ఇతరుని గూర్చి కోరిక ఉండుట లేనిది గా-(ప్రీతి లేనిది గా ఉండుటను) నేర్పును-అవ వచ్చును (లేక) దీనికి రెండర్థములు గల వనుట (సకర్మము-అకర్మమును- ఇది అనుట) సముచిత మేమో (పరిశీలనీయము) ఎ మైనను ఇది సకర్మము అని (అం భా ను) ఇందులకు (సూ ని) ప్రమాణము గా ఒన గుట ప్రమాద మనవలెనదే వలచు అనుటకు ప్రియపడు అను అర్థము కలదు (అక) వలతు నే భక్తకోటికి వారి జాక్షి (హర 2 3) (చూ సూ ని) కల చు అనుదానికి గూడ కామవికారముగలవానిని గా జేయు అను అర్థమును ఇచ్చి (సూ ని) స క్రి అనినది ప్రయోగములతో

కవదేఱెన్ —నిఘంటువులు ఈపదమును గ్రహించి ఒ అర్థమును ఇచ్చుట లేదు

సీ ఓహటించె ననంగ నోడె నంచును దోచు
గూ కె నా గనుపట్టు గ్రుంకె ననుట
కోలుపోయె ననంగ బేలుపోయె ననంగ
మోపపోయె ననుట పొలుచు దీరె
నన గను నిలిచె నం చని పల్క గా దగు
గెరగొట్టె నన గను గిలకిల బలి
కె ననెడిమాట యొ గేకస ల్గొట్టె నా
గేకలు వేయుచు గేలు దట్టి

గీ నవ్వుట చెలంగు గర్వాడె నా గ మేపు
మేసె ననుట దనర్చును మెఱయు గసిమ
సంగె జెలరే గె నా గను సమము లగుచు
భూషితభుజంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

ఓహటించెను—ఇది ఓడెను (అపజయమును పొందెను పరాజితు డయ్యెను - అను టకు) పేరు

కూ కెను—ఇది క్రుంకెను (అస్తమించెను కన బడ కుండ బోయెను-అనుటకు) పేరు

కోలుపోయెను బేలుపోయెను—ఇవి మోసపోయెను (వంచింపబడెను మోసము పొందెను-అనుటకు) పేర్లు

తీరెను—ఇవి నిలిచెను (నిలువబడెను నిలిచి ఉండెను-అనుటకు) పేరు

కెరగొట్టెను—ఇది కిలకిల పలికెను (పెద్దధ్వనితో నవ్వుచు మాటలాడె-ననుటకు) పేరు (కిలకిల కలకల-అనునవి నవ్వుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణములు)

కేకసల్గొట్టెను—ఇది కేకలు వేయుచు కేలు దట్టి నవ్వుటకు(చప్పటలు గొట్టి కేకలు వేయుచు పరిహసించి నవ్వుటకు) పేరు

గర్వాడెను—ఇది మేపు మేసెను (గరువాడెను భుజించెను తిండి తినెను-అనుటకు) పేరు

కసిమసంగెను చెలరేగెను—ఇవి (సమానార్థకములు) (విజృంభించెను ఎక్కువ సామర్థ్యము చూపెను-అనుటకు) పేర్లు

ఓహటించెను —మఱికొన్ని పేర్లను గూడ (ఆంధ్ర) దీనిం ఇచ్చినది ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జుణిగె వీగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజ వేసె ననగ నోహటించె ననంగ బేళ్లొప్పుచుండు నాహవపరాఙ్ముఖుం డయ్యె ననుట (కభవ) (2)

తీరెన్ — శ్రేణుల్ తీరె బారుల్ తీరె (మొ) వానిలోని తీరె ఇందులకు ఉదాహరణము కావచ్చును తీఱెన్ (వావిఅపపా) పైపారము(ప్రాత వ్రాత ప్రపా) (చూ సూ ని)

గర్వాడెను — గర్పాడెను అనునది (ఇచ్చటిపా) అని (శుద్ధాంపా)

ఆవె డాగురించె మఱిగె డాగె ననంగను
దాగియుండె ననుట గాగ దోచు
జదుకుపడె ననంగ జదికిలబడె నను
మాట గాం దనర్చు మాతృభూత ౪౮

డాగురించెను మఱిగెను డాగెను—ఇవి దాగియుండెను(చాటువడెను మఱుగుపడెను పొంచి ఉండెను దాగుకొనెను కానరాకుండ ఉండెను-అనుటకు) పేర్లు

చదుకుపడెను—ఇది చదికిలఁబడెను (చతికిల బడెను (పిఱుదులు నేలకు ఆనించి) కూలబడెను-అనుటకు) పేరు

డా గురించెను —భార ప్రయోగ మిట్లున్నది ఏ మటు పోక శౌరి మది నేర్పడ మున్ గని డా గు రించెనో యేమిటి కెందు బోయిరొ (సౌ 230)

చదుకుపడెను — చదికిల బడు చదుకుమీ దినుండి ఏర్పడినదే అన నగును (త చదుక్కల్ జాఱుట) (చూ సూ ని చదుకు)

చదికిల బడెను — పాండవవీరు డు రాజుమేన బె ట్టిద మగుబాణ మొక్కటి వడిం గొని (భార భీష్మ 2 0) చతికిల బడెను అని (వ్యవ) నిర్ధారకప్రయోగము ఏదియు దీనికి నిఘంటువులు ఇచ్చుట లేదు చదికిల బడు అనుదాని కైన-అపభ్రంశమె చతికిల బడు అన వలయును

సీ చేకుఱెఁ జేకూరె జేకూడె నం చన
నేకార్థములు గా గ నెసఁగు చుండు
వసమఱె వేసారె విసివె నటం చన
నేకార్థములు గాఁగ నెసఁగు చుండు
బొబ్బెట్టె వాపోయె బొబ్బరిల్లె ననంగ
నేకార్థములు గా గ నెస గు చుండు
గుదురుపడెను నెలకొనెను డెక్కొనె నన
నేకార్థములు గా గ నెస గు చుండు

గీ వెచ్చె నన గందె నన గను వే గె నన గ
గమలె ననఁగను దనరు నేకార్థములు గ
వేగె నాఁగను దెలవాఱె నా గ వేవె
నన గ నేకార్థములు గాఁగఁ దనరు నభవ 99

చేకుఱెను చేకూరెను చేకూడెను—ఇవి (ఏకార్థకములు-ఒకేఅర్థము కలవి - సమానార్థకములు) లభించెను సమకూడెను (ప్రాప్తించెను కలిగెను-అనుటకు) పేర్లు

వసమఱెను వేసారెను విసివెను — ఇవి ఏకార్థకములు) (శ్రమపడెను అలసట చెందెను బడలెను చాలశ్రమము కలవాఁ డాయెను-అనుటకు) పేర్లు

బొబ్బెట్టెను వాపోయెను బొబ్బరిల్లెన—ఇవి (ఏకార్థకములు) బొబ్బరించెను గట్టి గా అఱచెను-అనుటకు) పేర్లు

కుదురుపడెను నెలకొనెను డెక్కొనెను—ఇవి (ఏకార్ధకములు) (పాదుకొనెన నెలవుకొనెను నాటుకొనెను స్థిరపడెను నిలిచి యుండెను ప్రతిష్ఠిత మాయెను కదల కుండ దృఢము గా ఉండెను-అనుటకు) పేర్లు

వెచ్చెను కందెను వేగెను కమలెను—ఇవి (ఏకార్థకములు)(క్రాగెను తాపము నందెను తాపముచే (వేడిమిచే) వర్ణాంతరమును (మఱియొకరంగును) పొందెను-అనుటకు) పేర్లు

వేగెను తెలవాఱెను వేవెను—ఇవి (ఏకార్దకములు) (పొడిచెన ఉదయ మాయెను (సూర్యాదులు) ఉదయించెను-అనుటకు) పేర్లు

వేసరు — వేసాలు వేసలు నిర్వేదే విసుకుట - అని (చిన్న ధాతు) దీనిని (అర్థాం) గా నిఘంటువు లిచ్చినవి వసమలు అనుదానికి స్వాధీనత తప్పు అనియే అర్థ మను చున్నవి (సూ ని మొ)

బొబ్బెట్టె — బొబ్బరించు ఉత్క్రోశే గట్టి గా నఱచుట అని (చిన్న ధాతు)

నెలకొనెను — వ్యాప్తౌ అవస్థానే చ వ్యాపించుట నిలుచుట అని (చిన్న ధాతు)

కందెను —ఆం భా (49) లో తాపమునకు (అగ్గివేడిమికి) నామము గా కందు ఇచ్చినది (బ్రౌ) వెచ్చుట కమలుట కందుట అను చున్నది(చూ అను) (సూ ని) వెచ్చు అనుదానికి క్రాగు తప్తమగు అని అర్థ మిచ్చి ప్రమాణము గా (ఆం భా)ను ఉదాహరించినది ఎతత్పరిశీలనమున వీని కన్నిటికి సమన్వయ మేర్పడునట్లు పై రీతిని నావ్యాఖ్య సాగినది

తెల్లవాఱెను —తెలాఱెను (రూపాం) ఒకకవి దీనిని ఇట్లు ప్రయోగించినాడు అ కటను బోవ జాలవే యంగడింట గంట తాకిట్టు గా నుంచి కడుపునిండ గుడువు మిచ్చట నీడ్గిల బడి తెలాఱు దాక నొఱలిన గలుగదు తథ్య మనిన (చెన్న 2 42) (చూ సూ ని తెలవాఱు)

ఆ వె డిల్లపడె ననంగ జెల్లును ధృతి పీడె
నను ట జాగుచేసె ననుట కొప్పు
దడసె నన గ మిడిసిపడె ననుటకు దగు 00
మిడుకుమాలె నన గ మిహిరభూష

డిల్లపడెను—ఇది ధృతి పీడెను (ధైర్యము వదలెను వ్యాకులపడెను కలత చెందెను క్షోభపడెను-అనుటకు) పేరు

తడసెను—ఇది జాగుచేసెను (ఆలస్యముచేసెను మసలెను ఆలసించెను-అనుటకు) పేరు

మిడుకుమాలెను—ఇది మిడిసిపడెను (మిట్టిపడెను త్రుళ్లిపడెను ఎగిరిపడెను-అనుటకు) పేరు

డిల్లపడెను — డిల్లపడు భయాదులచే సత్త్వహీన మగు అని (శ ర) నిశ్చేష్టతాయామ్ - నిశ్చేష్టం దవుట అని (చిన్న ధాతు)

మిడిసిపడెను — మిట్టు మిట్టిపడు మిడియు మిడిసిపడు- హరా దుత్పతనే - ప్రసభము గా నెగయుట అని (చిన్న ధాతు)

మిడుకుమాలెను — మిడుకుమాలు చచ్చు అని (సూ ని) ప్రయోగ మి ట్లున్నది సూతు విరువదేనమ్మల దురగచతుష్కంబు మిడుకుమాల గ నేల మిన్ను ముట్ట నార్చిన (ఉ హరి 353) ఇది (అర్థాం) అన దగినది ఈ అర్థమున (మిడుకు+మాలు) అని నామము ధాతువు కలసిన ఒకవిధ మగుశబ్దపల్లవ మిది (ఆం భా) ప్రదర్శించినది మాలు ధాతువ్వ అనుప్రయుక్తము గా గల మిడుకు ధాతు వన వలసినది

సీ ఆశ్చర్యమును జెందె నను మాట కర్థమై
తటకాపడె ననంగ దనరు చుండు
నవిచె నా గ జిగిర్చె ననుటయు వికసించె
ననుటయు నర్థమై యలరు చుండు
మోహరించె ననంగ మొన జేసె నని తోచు
బ ల్కొ-క్కె నన దగు బండె ననుట
నివ్వటిల్లె ననంగ నిండారె నన బూర
టిల్లె నా సమము లై యుల్లసిల్లు

గీ దొప్పదిలు బండె నా గను దోచు దట్టు
విఱుగ బండె ననుటకును బిఱుదివిచె న
నంగ వెనుదీసె ననుట దనర్చి యుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ

తటకాపడెను—ఇది ఆశ్చర్యమును జెందెను (అచ్చెరుపడెన విస్మయపడెను అబ్బురపడెను ఆశ్చర్యపడెను-అనుటకు) పేరు

ననిచెన—ఇది చిగిర్చెను (పల్లవించెను చిగురొత్తెను చిగిరించెను చిగురు పెట్టెను చిగురాకులు గలది గా ఆయెను-అనుటకు) వికసించెను విరిసెను-పూలు పూచెను-అనుటకును) పేరు

మోహరించెను—ఇది మొనఁజేసెను (పన్నెను వ్యూహము గా ఏర్పడెను-అను టకు) పేరు

పల్క్రెక్కెను—ఇది పండెను (ఫలము - (మొ) పక్వ మాయెను పరిపాకస్థితికి వచ్చెను-అనుటకు) పేరు

నివ్వటిల్లెను నిండారెను పూరటిల్లెను—ఇవి (సమములు-సమానార్థకములు) (పూర్ణ మాయెన నిండెను (జలాదులతో కుండ మొ) అవకాశము లే కుండ ఉండెన- అనుటకు) పేర్లు

త్రొప్పశిల బండెను—ఇది తట్టు విఱుగ బండెను (ఒకప్రక్కకు ఒఱగునట్లు (పడి) ఎండెను అధికము గా పండెను-అనుటకు) పేరు

పిఱుదివిచెను—ఇది వెనుదీసెను (వెనుకకు పోయెను పరాఙ్ముఖ మాయెను-అను టకు) పేరు

తటకాపడెను —దీనిమీద నైనకృదన్తనామమే తటకాపాటు (అం భా) దీనిని (32 లో ఉదాహరించి ఆశ్చర్యము అర్థ మనినది నిర్భరాశ్చర్యమునకు వేఱుగా నివ్వెఱ ఇచ్చినది (సూ ని)- తటకాపాటు నకు నిర్భరాశ్చర్యము నివ్వెఱపాటు నిశ్చేష్టత అర్థము - అని (32)ఆం భా ప్రమాణ మను చున్నది ప్రమాద మనిఎంమను ఇచ్చట గూడ పైక్రియకు ఆశ్చర్యపడు నివ్వెఱపడు నిశ్చేష్టత నొందు అను చున్నది (ఆం భా) ఇట స్పష్టము గా ఆశ్చర్యము చెందుటయే అర్థ మను చున్నది (బ్రౌ) ఈఅర్థమే చెప్పి కుటిలాలకయొయ్యార రము తటకాపడి చూచె జూపతమి దీంంగన్ (దశా 7 48) ప్రయోగమును లంకాపుర రాజ్యలక్ష్మి దటకాపడి చూచుచు నున్నయత్తఱిన్ అని (దశా) మఱియొకప్రయోగమును ఇచ్చినది (చూ అను) ఇ క శ ర) ఈక్రింది (సారం) ప్రయోగము ఇచ్చి(తటకాపడు-

చేష్టలుతక్కు) అని అర్థ మొస గినది (శ ర చూఎన ఈ[నయోగము చూఎయే నివ్వెఱ పడు నిశ్చేష్టత నొందు అర్థ మనినది దీనికి (సూ ని) నివ్వెఱ ను నిర్భరాశ్చర్యపరము గా వేఱుపఱచు చున్న (ఆం భా) (సూ ని శ ర లు) చెప్పు చున్న నిశ్చేష్టత నొందు అను అర్థ మును దీనికి అంగీకరింపదు (సూ ని శ ర లు) ప్రమాణము గా గొనిన (సారం) ప్రయోగము ఇది - కంతు దొకాక యారజనికాంతు డొ లేక జయంతు దో యితం డెంతవిలాస మెంతకళ యెంతయొయార మటంచు విస్మయా క్రాంతమనంబుతోడ బులకల్ దొల కం గను తెప్పవేయ క క్కాంత మహాభిలాష దటకాపడి చూచె గుమారశేఖరున్ (2 37) నిశ్చేష్టత నొందిచూచెను అనుటకంటె ఆశ్చర్యపడి మహాభిలాషతో చూచిన దనుటయే ఉచిత మనిఎంచును చేష్టలు లేనప్పుడు మహాభిలాషతో చూచుట ఎట్లు మనస్సు విస్మయా క్రాంత మైనట్లే చూపును మహాభిలాషచే విస్మయపరవశ మైన దని వచించుటకే తటకా పడి చూచె ననుట జరిగిన దనిఎంచును ఇదిగాక దీనికి (తటకాపడు అనుదానికి) కల త పడు కంగారుపడు అనుఅర్థము చెప్పవలఎనప్రయోగములు గూడ ఉన్నవి (చూ సూ ని) అందులకే అర్థాంతరము గా దీనిని గూడ ఇచ్చియే ఉన్నది (సూ ని) అదియే యిట దీనికి సముచిత మగు అర్థ మనిఎంచు చున్నది మహాభిలాషతో త్రొక్కిసలాడుచు (ఔత్సుక్యముతో) చూచెను అని అర్థము అందులకే పూర్వటీక తటకాపడి తొట్రుపడి (కంగారుపడి) అని అర్థ మిచ్చినది ఇట (జి కా వ్యాఖ్య) పూ టీ త ప్పని తాను (శ ర) అర్థమే ప్రమాణ మనుచు ఈ (ఆం భా) నుగూడ జోడించినది వీనికి సంగతి ఎట్లో శ ర ఆం భా ఏకార్థకములు కావు

నవిచెను —దీనికి కోరకిత మగు మొగ్గయెత్తు అను అర్థముగూడ పూర్వము అం భా వచించి నది (చూ 2 35) వికసించు అనెడి అర్థముచే చిత్తవికాసాదులేకాక పుష్పవికాసాదులును సంగ్రహింప బడిన వనవచ్చును - ప్రావృషేణ్య పయోధర ప్రభవ మైన గాలి ననిచిననీప వృక్షంబువోలె (శృం నై 3 48) మొ

మోహరించెను —దీనికి (ఆం శే) ఇ ట్లర్థ మిచ్చినది మోహరించెను దండెత్తె మొనసె దాడి చేసె బో టొగ్గె గో త్తల జేసె మాఱు కొనియె దళమొత్తె నన గ బెళ్లొనరు నాహవో ద్యోగ మొనరించె ననుట (కభవ) (3) మోహరించు రణోద్యోగే రణోద్యోగము సేయుట - అని (చిన్న ధాతు) మొనచేసుట ఎదిరించుట - అని (బ్రౌ) (చూ అను) (ఆం శే) (అర్థాం) అన దగినది ఆహవోద్యోగమే రణోద్యోగము ఎదుర్కొనుట ప్రతిఘటించుట దీనికి అర్థ మనవలయ ను ప్రయోగములను (సూ ని) ప్రదర్శించుచున్నది రెండర్థము

లకు (ఆహవోద్యోగము) - మూడుకన్నులవేల్పుతో మోహరించి నేడు దేహంబు లేక యున్నాడు తాను వేయికన్నులవేల్పుతో విగ్రహించి వనిత యింకేమి గా నున్నవాడొ మరుడు (శృం నై 4 23) (వ్యూహము గా ఎర్పడు) ఐనను క్రౌంచవ్యూహవిధానంబున మోహరించి (భార భీష్మ 2 25) మొ

తొప్పతిల బండెను — తొప్పరిల బడెను అని (బ్రౌ ఆం భా పా) (చూ అను) నిఘంటు వొకటి ఇట్లే పార మిచ్చి ఆనత మగు అని అర్థము చెప్పనది గూడ

గీ వగచె దురపిల్లె వందురె బల్లటిల్లె
బొక్కె నన నంగలార్చె నాఁ బొల్చి యుండు
బలుక బాఱె ననం దెల్ల బాఱె ననుట
కలరి యుండును మాతృభూతాభిధాన 02

వగచెను దురపిల్లెను వందురెను పల్లటిల్లెను పొక్కెను—ఇవి అంగలార్చెను (పరితపించెను దైన్యముతో శోకించెను దుఃఖపడెను-అనుటకు) పేర్లు

పలుక బాఱెను—ఇది తెల్ల బాఱెను (తెల్లనయ్యెను తెల్లపడెను తెల్లఁదనము బొందెను, భయాదులచే వివర్ణ మాయెను పాలిపోయెను-అనుటకు) పేరు

అంగలార్చెన్ — అంగలార్చు-దైన్యరోదనే-దైన్యము గా ఏడ్చుట అని (చిన్న ధాతు) అంగలార్చుట-దుఃఖపడుట ఎడ్చుట అంగలార్పు-దుఃఖరూప మైనవిచారము-అని (బ్రౌ)

పలుక బాఱెను — పలక బాఱె అని (వావి పా) (ఆం భా పా) గా ఈయకపోయినను పలక బాఱుట యే (బ్రౌ) గ్రహించినది (సూ ని శ ర లు) బహుప్రయోగములతో పలుక బాఱు అనియే గ్రహించినవి పల్క బాఱు (రూపాం) చెక్కులు పల్క బాఱె గడు చిట్టుము లయ్యె మొగంబు వాడె జ న్మక్కులు నల్పు గూడె (ద్వా 3 28) (ప్రా త ప్రతిపా) (చూ సూ ని)

గీ బీఱువోయె ననంగను మీఱు వ్యర్థ
మాయె ననుటయు మెల్లన పోయె ననుట
గుంపుగూడె ననెడిపలు కొప్పు చుండు
మల్లడిగొనె ననంగను మాతృభూత 03

బీఱువోయెను—ఇది వ్యర్థ మాయెను (పొల్లవోయెను రిత్తవొయెన విఫల మాయెను-అనుటకు) (మెల్లన పోయెను) (తిన్న గా నెమ్మదిగా నిమ్మళము గా, మందము గా వెళ్లెను-అనుటకును) పేరు

గంపుగూడెను—ఇది మల్లడిగొనెను (గుంపు గా (సమూహము గా) చేరెను-అనుటకు) పేరు

బీఱువోయెను —(ఆం శే) మఱికొన్నిటిని గూడ దీనికి పర్యాయముల గా ఒస గినది ఆఱడి వోయెను బీఱుబొయెను రిత్తవొయెను వీసరవోయె నన గ నుడివోయె బొలివోయె సుడి వోయె నన గను వ్యర్థ మయ్యె నటంట కాఖ్య లయ్యె (6)

ననెడిపలుకు – ననం బలు కొప్పు చుండు అని (వావి పా) దీనిని సంస్కరించి కాబోలు (సూ వి) ననం బల్కు నొప్పు చుండు అని ఒకచో ఉదాహరించినది (చూ మల్లడిగొను) ఇందు యతిభ్రంశము ఎప్పుడినది గమనింప లేదు పైనాగ్రగాంచినపాఠమును గూడ ఇచ్చినది (సూ ని) (చూ గుంపుగూడు) మల్లడిగొను అనుదానికే గుంపు గూడు అర్థము అను చున్నది (బ్రౌ) మల్లడి మల్లడిగొనుట అన గా మెల్లన బోవుట గుంపు గూడుట అని (చూ అను) దీని బట్టి చూడ పై (వావి పా) (బ్రౌ పా) అయి ఉండ నని ఎంచు చున్నది

గీ పణ తపడె నని దగును దవడనరాలు
పట్టుకొనె ననుటకు బడల్పడియె నన గ
జా పచుట్ట గ బడె నని తోప బడును
భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 04

పణ తపడెను—ఇది దవడనరాలు పట్టుకొనెను (వాతాదులచే దౌడనరాలు ఆడ కుండ బిగిసికొనెను-అనుటకు) పేరు

బడల్పడెను—ఇది చాపచుట్ట గ బడెను (చాపచుట్టవంటిచుట్ట గ బడియుండెను-అనుటకు) పేరు

బడల్పడియెన్ —దీనికి (బ్రౌ) ప్రయోగము ఇట్లు ఒస గినది చిల్వకు బాలు పోసి ముంగిడ వపయింప జేసి చిరకాలము బెంచిన మే లెఱుంగు నె కడ గి బడల్పడం గఱచు గాక

కృతజ్ఞులె దుష్టమానసుల్ (పం ౯6) (చూ అను పడల్పడుట) (బ్రౌ) పడల్పడుట గ్రహించి ఇది ఉదాహరించినను బడల్పడుట గానే ప్రయోగమందు వచించినది

గీ చెలగ బఱిపోయె నన గను జెదరె ననగ
నయిదు పదిచెసె నన ముందఱడుగు వెనుక
బెట్టె ననుటకు బేరు గా వెలయు చుండు
భూతిలసతాంగ ప్రమాతృభూతలింగ 05

పఱిపోయెను—ఇది చెదరెను (చెడెను పాడయి పోయెను (పదార్థగ్రహణ)శక్తి లే కుండ బోయెను-అనుటకు) పేరు

అయిదు పదిచెసెను—ఇది ముందఱియడుగు వెనుక బెట్టెను (ఐదు పది చెసెను వెనుకంజ వైచెను వెనుకకు మరలెను ఓడిపోయెను-అనుటకు) పేరు

పఱిపోయెను —(చిన్న ధాతు) ఇట పఱిపోవు (స) ఆక్రమణే (అ) అనమ్యగ్నావే చ చెడి పోవుట అనినది (బ్రౌ) పఱిపోయె (అన గా)చేరె (ఆం భా) అనుచున్నది దీనిని బట్టి చేరె నన గ అని (బ్రౌ పా) అగు ననిపించును (పఱిపోవు) ప్రయోగము లిట్లున్నవి- మిఱిమిట్లు గొని చూడ్కి పఱిపోవ వెలి ౧ ఎ ఓ భ్రాంతి సేసె గిరీటకాంతి (భార విరా 4 80) ఇట వెనుకకు మరలు అనుఅర్థ మిచ్చినది (సూ ని) దృష్టి చెదరు మనసు చెదరు మొ (వ్యవ) ఇట చెడిపోవు పాడయి పోవు పదార్థగ్రహణశక్తి లే కుండ గా పోవు అనుటయు సమంజసమే అనిపించును మఱియొకప్రయోగము ఇట్లున్నది అఱచేతుల బెడకేలం జఱచియు గూర్పరకిరోరజానునిహతులం బఱచియు వారు సముద్ధతి బఱిపోవక పోరి రలఘుపాటవదృఢతన్ (హరి వూ 9 2) (సూ ని) వెనుకకు బోవు మరలు- అర్థ మను ఉన్నది (సూ ని) తగ్గు ఉణించు అను అర్థము పఱిపోవు నకు వేఱ గా ఇచ్చినది సముద్ధతిన్ పఱిపోవక తగ్గక ఒకరికొకరు తీసిపోవక అనినను ఇట సరిపడు నని పించును ఇది గాక సముద్ధతి పఱిపోవక ఔద్ధత్యము చెడక అనినను గా దనదు

అయిదు పది చేసెన్ —అయిదు పది చేయుట అన గా ముందుకాలు వెనుకకాలితో చేర్చిన యెడల రెంటిప్రేళ్లను కలసి పది యగును వెనుకంజవేయు వెనుదీయు అని (సూ ని) వివ

రించినది దీనిని (శ ర) దీనిని ఇట్లు సమన్వయించు చున్నది - ఓడిపోవువారును చేతులు కూర్చి మ్రొక్కెదరుకనుక దీనికి ఓడిపోవుట అనునర్థము కలిగెను (అవి) ఈ (శ ర) నమస్కరించి అను అర్థము దీనికి చెప్పుటకు క్రింది (అము) ప్రయోగమును ఉదాహరించి నది ప్రమాణము గా ఉరవడి బొరిక్రై కవవ మొల్లరు మంత్రములందు దక్కి సు స్థిర భుజశక్తి నైదు పది సేయరు దత్తిన తక్క మంటిక్రై పౌరు రధీశు డీ కముబుద్ధి ఖశూరిక దక్కి వజ్రదో పరిఘవశీకృతాన్యనరపాలకు లప్పురి రాకుమారకుల్ (2 34) ఇట దానపర మగు అర్థమున నమస్కరించు అర్థ మనినది (శ ర) రెండవయర్థమందు గూడ పర్యవసితార్థము గా ఓడిపోవుట అను అర్థము సిద్ధించును నమస్కరించు అను నదియే ఇటను వాచ్యార్థ మనినది (శ ర) ఇట(దానార్థమున) అయిదు పది చేయుట అయిదు పది గా ఇచ్చుట ఎక్కువ గా ఇచ్చుట అని అర్థము చెప్పు చున్నారు చాలమంది వ్యాఖ్యాతలు (అం శే) గూడ ఇట ఐదుపదిచేసె వెనుక ముం దయ్యె జాణి గె పీ గె వె న్నిచ్చె వెను కంజ వేసె నన గ నోహటించె నన గ బే ళ్లొప్పు చుండు నాహవపరాఙ్ముఖుం డయ్యె ననుట (కభవ) (2) అను చున్నది (అం భా) కర్త పై (సూని) వివరించినట్లే అభిప్రాయ పడినా డు దీనికి నమస్కరించు అనుఅర్థ మభిప్రేతము కాదు ఈతనికి అము ప్రయో గముకడ గూడ రెండవవ్యాఖ్యానమే (ఎక్కువ గా ఇచ్చును అనునదియే) ఈతని కిష్టము నమస్కారార్థక మిది యని మఱియొకప్రయోగ మేదియు నిఘంటువులు చూపుట లేదు (అము) ప్రయోగము (స్వరసము గా) అన్యార్థముచే సిద్ధము

గీ చేను కావించె పై రిడె జెట్లు గొట్టె
ననెడిమాటకు బొడిగొట్టె నన గ జెల్లు
మస్తరించె ననంగను మనును జేతు
లప్పళించె నటంచు జంద్రార్ధ చూడ 06

బొడిగొట్టెను—ఇది చేను కావించెను పై రిడెను చెట్లు గొట్టెను (చేను సిద్ధము చేసి పైరు పెట్టుటకు చేనిలోనిచెట్లు కొట్టివేసెను-అనుటకు) పేరు

మస్తరించెను—ఇది చేతులు అప్పళించెను (చేతులతో తట్టెను గట్టిగా తాకెను అను టకు) పేరు

బొడి గొట్టె — బొది కొట్టె (వావి పా) (అపపా) పొడిగొట్టు - దే స క్రి (పొడి+కొట్టు) చేనియందలిచెట్లు కొట్టు - అని (శ ర) పొడిగొట్టుట-చేనుగావించి పై రిడ చెట్లు గొట్టుట-అని (బ్రౌ) అకర్మకధాతుప్రకరణ మిది అకర్మకధాతువు ఇది అనక తప్పదు అకర్మకధాతు లక్షణ మి ట్లున్నది- ధాతో రర్థాన్తరే వృత్తే ర్ధాత్వర్థే నోపసంగ్రహాత్ ప్రసిద్ధే రవివక్షాతః కర్మణో ఒకర్మికా క్రియా (అని) ధాత్వర్థసంగృహీతకర్మక మగు అకర్మక మిది సూ ని) పొడి కడ పొడిగొను ను జన్యము గా చూంనది (ప్రత్యేక) పదము గా చూపి అర్థ మిచ్చుట మఱచినది

మస్తరించెను —(శ ర) (స క్రి) ఇది అను చున్నది (సూ ని) (స క్రి) ఇది అను చున్నది (సూ ని) దీనికి ఆస్ఫాలనముచేయు- తట్టు చేతు లప్పళించు - అని అర్థ మిచ్చి సకర్మక మని ఈ ఆం భా ను ప్రమాణము గా ఉదాహరించు చున్నది ఇది అకర్మకధాతుప్రకరణము చేతులు అప్పళించు అనెడి శబ్దపల్లవముతో (ఆం భా) చేసెడి అర్థవివరణము అకర్మధాతు విది అని స్పష్టపఱచు చున్నది అధర్వణాచార్యుని అనుశాసనము ఇ ట్లున్నది - క్రియాయా ఉపచార స్స్యా త్ప్రధమాపదసంగతౌ అకర్మకత్వం ప్రాయ స్స్యా త్పుం త్రోభయసమ్మతి అని (చూ అహో క్రియా 48 సూ వ్యా) ఈక్రిందిప్రయోగము ఇందులకు ఉదాహరణ మన వచ్చును- కన దగుతెల్లమానికపు గప్పుల నొప్పెడుచప్పరాలలో దనసొడ వైనసీడ గని తాళక యేను గటంచు గొమ్ములం జెనక గ వచ్చి కోటపయి జేంనము త్తైపుపింగపుంగ మిం గను గొని పాఱు వేల్పుదొరగా రతఁ డౌదల మస్తరింప గిన్ (యయా 77) ఇచట ఔదలయందు చేతితో తట్ట గా అని అర్థము (సూ ని) (స క్రి) గా దీనిని ఇచ్చినది మఱియొకప్రయోగమును ఇ ట్లిచ్చినది (సూ ని) హస్తమున హాస్తిమస్తంబు మస్తరించి వెల్లయుశ్రీహరిశుభము గావించు మాకు (వాల్మీ 6) హస్తముతో హస్తిమస్తంబునందు తట్టి అనుట ఇటను సంగతమే

క పురు లోమె నాఁగ క్షాత్త్రిము
మెఱయించె నటంచుఁ దోఁచు మీఱుచు నుండున్
సొరిగె నన సొగసె ననఁగను
సురిగె నన న్వాడె ననుట సోమవిభూషా 107

పురు లోమెను—ఇది క్షాత్త్రిము మెఱయించెను (పరాక్రమమ చూపించెను - అను టకు) పేరు

సొరిగెను సొగసెను సురిగెను — ఇవి వాడెను (మ్లానమాయెను వడలెను శోషించెను వికాసము లేకుండెను-అనుటకు) పేర్లు

పురులోమెను — పురులోముట అని (బ్రౌ) (తపొరలంబు పురులు+ఓము) అని (సూని)

సురిగెన్ —దీనికి ఈయర్థ మీయక అర్థాంతరము లిచ్చి సానుస్వారము అనినది (శర) ప్రయోగము లిట్లున్నవి అంగజ నీలోచనారవిందంబులు సురిగి యున్నవి గాని సొంపు లేదు (విర 2 68)(మొ)(చూ సూని) సొరుగు సొగయు అనువానికి గూడ ఈఅర్థ మిచ్చుట లేదు (శర) ప్రయోగము లున్నవి- సొగయుకన్నులతోడ దొగలు ముడిగె (దశా 9 424) (చూ బ్రౌ) పాంథజనములు కొమ్మలప్రాపు జేర సొరిగి యొండొంటిలతకూన లొరిగి పడగ (దశా 9 40) ఇట (టీక) వాడి అని అర్థ మిచ్చినది (చూ బ్రౌ)

వాడెను —(ఆం శే) ఇట్లను చున్నది- వాడె గసుగందె నన బయిలోడె నన గ విన్నవోయె ననంగను జిన్నవోయె నన గ బెళ్లగు నివి భిన్ను దయ్యె ననుట (కంధకాసురహరణ) (ఆం శే 29)

గీ ఒరులు చెప్పినవెనుకఁ దా నొకటి చేసె
ననెడిమాటకు మొందొడ్డె నన గఁ దోచు
మల్ల చఱచె ననంగను మను భుజంబు
లప్పళించె నటంచు సూర్యావతంస 08

మొందొడ్డెను—ఇది ఒరులు చెప్పినవెనుకను తాను ఒకటి (వేఱుగా చెప్పిన దానికి భిన్నముగా) చేసెను (మూర్ఖత్వము (మొండితనము) వహించెను - అనుటకు) పేరు

మల్లచఱచెను—ఇది భుజములు అప్పళించెను (భుజాస్ఫాలనము చేసెను భుజముపై (దండపై మోచేతిపై భాగముపై) పెద్దధ్వని యగునట్లు అఱచేతితో కొట్టెను-అనుటకు) పేరు

మొందొడ్డెను —మెందొడ్డెను పురులొడ్డెను మొ వానిని(బ్రౌ) (మొ)ఉదాహరించినవి (చూ ఒడ్డు) (బ్రౌ) మొండు గ్రహించి మొండు అనగా భిన్నత్వమును మోనగాడున్ను (ఆం భా) అను చున్నది మొందొడ్డెను అనుదానిని బట్టి మూర్ఖత్వము అను అర్థమున మొండు

ఉన్న దనిఎంచును (సూ ని) గూడ మొండు గ్రహించినదికాని విణ కొంత తెగినది (కాలు ముక్కు మొ) అనుచు గ్రుక్కక రామానుజుండు శూర్పణఖ ముక్కును జెవులును మొండు సేయుటయును (రం రా బాల కిపొ కిపం) (చి ని పా) గ్రమోడు సేయుటయు (ముద్రి పా) మొండి సేయుటయు (శ ర పా) అను చున్నది (శ ర) కూడ మొండి కి (రూపాం)గా మొండు గ్రహించినది ఇక మొండు అనుదానికి ఔన్నత్యము అర్థ మని (ఆం భా) అను చున్నందున మొండి మొం డన ఔన్నత్య మొనరెను (2 24లో) అని (ప్రౌ పా) అగు నని తెలియవచ్చును మొం దొడ్డెను అనుచో మొండు అనుదానికి లాక్షణికము గా (కాలుసేతులు వేఱుపడుటవంటి) వేఱుపాటు కలయిమి అది కలిగి ఉండు వా డు-అనుఅర్థ మనవచ్చును ఈ మొం దొడ్డు నుబట్టి (2 24)లో ప్రౌ పారమే(ఆం భా) అభిప్రేత మనవచ్చును లేదా భావప్రధాన నిర్దేశము గలశబ్దపల్లవ మిది అన వలయును పరి శీలించిన అట్లనుటయే యుక్త మని తోచు చున్నది

గీ అతిశయము జేసె ననుమాట కాఖ్య గాను
బొలిచియుండును బొంపిరివోయె నా గ
గనులు చెదరంగఁ జీకట్లు గ్రమ్మె ననుట 109
కలరు మిఱుమిట్లుగొనె నన న్నది నిఱయ

బొంపిరివోయెను—ఇది అతిశయమును చేసెను (అతిశయించెను అధికమాయెను-అనుటకు) పేరు

మిఱుమిట్లుగొనెను—ఇవి కన్నులు చెదరునట్లు చీకట్లు క్రమ్మెను (అధికతేజస్సును చూచినప్పుడు కన్నులు మిక్కిలిచలనము కలిగి గాఢాంధకారము కలవి గా అగును అట్లాయెననుటకు) పేరు

అతిశయము — ఉత్కర్షో ఽతిశయే (అమ) ఇట అతిశయనమ్-శీజ ఏ రచ్ (3 3 56) (భావే) అని (సుధ)

బొంపిరివోవు — గురుపతిబలమును బరిమార్చునట్టిసత్త్వము పురుహూతా యిమ్మ కరుణ బొంపిరివోవన్ (వారి 7 24) (చూ సూ ని)

మిఱుమిట్లు —(మిట్లు+మిట్లు) - అందయుకుప్రభృతులు యథాప్రయోగంబు గ గ్రాహ్యంబులు (బాలవ్యా సంధి 42) మిఱుమిట్టుయు మిర్మిట్లు (రూపాం) (మిఱుమిట్టుయు) మిక్కిలి

తేటిచూడ మిఱుమిట్టులు గొల్పు జరించునప్పు డమ్మక్క తళుక్కనన్ మెఱపిన ట్లగు (విజ 3 4) (మిర్మిట్లు) - బేరం మొగిళ్ల నెత్తురువాన గురిసెను మెఱుగులు దెసల మిర్మిట్లుగొలిపె (భాగ 3 604) (చూ సూ ని)

క కపినించె ననెడి మాటకు
వినిచె ననం జెల్లు చుండు వీగె ననంగా
దనరును గర్వించె నటం
చని త్రిశిర పురనివాస యాదృతదాసా

కనిపించెను — ఇది వినఁబడెను (విన బడెను వినవచ్చెను-అనుటకు) పేరు

వీఁగెను—ఇది గర్వించెను (గర్వపడెను గరువము కలవాఁ డాయెను- అనుటకు) పేరు

కనిపించెను — ఈపదమును నిఘంటువులు ఈయర్థమున గ్రహింప లేదు ఎక్కడ జూచినా వానిపేరు కనిపిస్తున్నది అని (వ్యవ

వీఁగెన్ —దీనికి నిక్కు ఉత్సహించు అనురీతియర్థములనే (సూ ని మొ) ఇచ్చినవి ఉత్సహించు -అనుటకు వీ రిచ్చినప్రయోగము లి ట్లున్నవి వీ గి తనతల్లిదాస్యంబు నీ గ బూని (భార 3) ఎల్ల విభాగించి యిచ్చినం దమతమ వృత్తుల నుండక వీ గి పాండు ధృతరాష్ట్ర నందనుల్ (భార 35) ఇచ్చట నంతటను గర్వించు అనునర్థము సరిపడు ననిఎంచును మొదటిప్రయోగమున వీ గి గర్వించి ఇం దునిని ఇంద్రునిబలమును తృణప్రాయము గాఁ జూచి అనుటయే ఇట పూర్వాపరపరామర్శమున యుక్త మనిఎంచును భారతవ్యాఖ్యాతలు శ్రీ చదలవాడవారు గూడ వీ గి=గర్వించి అనియే ఇట అర్థము చెప్పినారు ఇక రెండవ ప్రయోగముకడ గూడ (తమతమవృత్తుల నుండక) వీ గి గర్వించి బలమున మే మెక్కుడు మే మెక్కుడు అని తల చి ఒకరి నొకరు తృణీకరించి లెక్కసేయక అనుటయే సముచిత మనిఎంచును అందులకే ఇచ్చట గూడ చదలవాడవారివ్యాఖ్య గర్వించి అనియే అర్థ మిచ్చినది భాగ ప్రయోగ మొకటిగూడ (సూ ని) ప్రదర్శించి దీనికి (వీ గు కు)ఉత్సహించి-అర్థ మనినది ఆప్రయోగ మిది ఏకాంతామణియందు వీ గి కనెనో యేకాంతు డీ కాంతునిన్ (ఉ 0 30) ఇచ్చట ఉత్సహించు అను అర్థమే సమంజస మనిఎంచును

వీని గనెనా అని (పారాం) ఉన్నది కాని ఈకాంతునిన్ వీనిన్ కనెనో అనుట సంగతము గా లేదు వీ గు నకు గర్వము అను అర్థ ముండుటకు విఱ్ఱవీ గు) ఒకనిదర్శ నము వెఱ్ఱు లై యతని భావించి బాంధవులు విఱ్ఱవీ గెద రాస విడిచెద రింక (అభి 66) మొ (చూ బ్రౌ) గర్వమునకు లక్షణ మి ట్లున్నది ఐశ్వర్యరూపతారుణ్యకులవిద్యాబలై రపి ఇష్టలాభాదినా ఒన్యేషా మవజ్ఞా గర్వ ఈ రిత (స త ఎ ప ల సం)

గీ స్రోలె నన గను దగు వాడి వ్రాలె ననుట
మనును సొమ్మలు వోయె సొమ్మసిలె నన గ
మూర్ఛ జెందె నటంచన బొంచె ననఁగ
దా గుకొనియుండె ననుమాట దగు మహేశ

స్రోలెను—ఇది వాడి వ్రాలెను (బడలిక చెంది వివశు డయి నేలకు - ఒరగెను- వంగెను-అనుటకు) పేరు

సొమ్మలువోయెను సొమ్మసిలెను — ఇవి మూర్ఛను చెందెను (మూర్ఛిల్లెను మూర్ఛవోయెను సొమ్మవోయెను స్మృతి తప్పి ఉండెను-అనుటకు) పేర్లు

పొంచెను—ఇది దా గుకొని ఉండెను (దా కొనెను మఱు గువడి కానరా కుండ ఉండెను-అనుటకు) పేరు

సొమ్మలు వోయె — సొమ్మల వోయె వావి అపముద్రి) సొమ్మల బోయెను అని (బ్రౌ పా) సొలసి యతండు తేరిపయి సొమ్మలు వోయె నచేతనస్థితిన్ (ఉ వారి 4 ఆ) (చూ శర సొమ్మలు వోవు) శబ్దపల్లవముల గూర్చి అథర్వణు డి ట్లను చున్నా డు - క్రియా ప్రసిద్ధా బహవ శ్శబ్దపల్లవసంజ్ఞికా ప్రథమాయా ద్వితీయాయా స్సమ్బన్ధ స్తత్ర సమ్మత తయో ర్విధి ర్యథాయోగం తత్సమా ద్వైకృతా దపి క్రియాయా ఉపచార స్సాక్ష త్ప్రధమా పదసఙ్గతౌ అకర్మకత్వం ప్రాయ స్స్యా త్పర త్రోభయసమ్మతి (చూ అహో 48సూ వ్యా)

గీ అఱచె ఱంపిలె నన గూసె ననుట వెలయు
సరిగ నెదిరించె ననుమాట చనును మాఱు
మసలె నన గను రొప్పె నా మనును వ్యాఘ్ర 12
మారవము జేసె ననుట చంద్రార్ధచూడ

అఱచెను అంపిలెన—ఇవి కూసెను (ప్రేలెను వాగెను వదరెను ప్రలాపించెను-అనుటకు) పేర్లు

మాఱుమసలెను—ఇది సరిగ ఎదిరించెను—(సమానము గా ప్రతిఘటించెను నీ వెంత యనిన నీ వెంత యనెను మాఱు మలసెను - అనుటకు) పేర్లు

రొప్పెను—ఇది వ్యాఘ్రము ఆరవమును (ధ్వనిని) చేసెను (కాండ్రు కాండ్రు మని అఱచెను-అనుటకు) పేరు

[సరిగ — సరిగె (వావి అపముద్రి)]

అంపలెన్ — అంపల్లుడు వాపోవుట వాపోవుట ధ్వని గా రొదనము చేసుట అక్కఱ లేనిమాట లాడుట (దీపక) అని (త్రొ)

గీ లంబనం బాయె ననుట క్రైవ్రాలె నన గు
బొలుచు దగు బొడమె ననంగ బుట్టె ననుట
కాయె నయ్యె ననంగ జె న్నలరు గలిగె
ననెడిమాటకు మాతృభూతాభిధాన

క్రైవ్రాలెను—ఇది లంబన మాయెను (వ్రేలెను వ్రేలాడెను (సూర్యబింబాదులు) క్రిందికి ఒరగెను (వంగెను) అనుటకు) పేరు

బొడమెను—ఇది పుట్టెను (జనించెను-అనుటకు) పేరు

ఆయెను అయ్యెను—ఇవి కలిగెను (సంభవించెను ఒనగూడెను ప్రాప్తించెను-అనుటకు) పేర్లు

క్రైవాలు —క్రైవ్రాలు (రూపాం) ప్రొద్దు క్రైవాలు దాక నప్పడ తులుండి (శుక 3 93) (చూ సూ ని) లంబమానదివాకరమండలంబు అనురీతిని గవులవాక్కులు బహుల ములు గా దృష్టములు (చూ మను మొ) ప్రాయ మింతకును మిగుల గ్రైవ్రాం కుండ (కాశీ 7) మొ ప్రయోగములందు (సూ ని) క్రైవ్రాలు కు గతించు కడచు అర్థ మను చున్నది ఇది పై యర్థమునుండి ఎర్పడిన ఒక విశేషార్థ మనవచ్చును

ఆ వె మళ్లె మరలె దిరిగె మగిడె ననంగను
క్రమ్మఱిలె నటంచు గాన బడును
వినిచె ననగ దోచు విన బడె నం చని
మహితగుణసమేత మాతృభూత

మళ్లెను మరలెను తిరిగెను మగిడెను—ఇవి క్రమ్మఱిలెను (వెనుకకు మరలి పోయెను పరావృత్తు డాయెను-అనుటకు) పేర్లు

వినిచెను—ఇది విన బడెను (వినవచ్చెను విన నాయెను-అనుటకు) పేరు

వినిచెన్ —(ఇది) సకర్మకమును గలదు విను మీద అగు ప్రేరణ మది విన జేయు విని పించు అని అర్థము సంతసము జెంది భూసురు డంతన్ విజయాస్పదమున కరిగి ధరిత్రీ కాంతుని బొడగాంచి శుభో దంతము వినుచుచుయు నత డు హర్షము జెందెన్ (కవిజ 3 3) (చూ సూ ని) (ఆం భా) పైని ఇచ్చిన (అ క్రి) కి ప్రయోగములు బహుళములు గానే ఉన్నవి దివ్యవాణి దా వినిచె ధరాధినాధునకు విస్మయ మంద గ దత్సభాసదుల్- (భార ఆది 4 04) మొ

ఆ వె చిక్కుపడియె దొరకె జేపడె నగపడె
దవిలెఁ బట్టువడియెఁ దగులువడియె
నబ్బె నన గృహీత మయ్యె ననం దగు
మహితగుణసమేత మాతృభూత 5

చిక్కుపడియెను దొరకెను చేపడెను అగపడెను తవిలెను పట్టువడియెను తగులు వడియెను అబ్బెను—ఇవి గృహీత మయ్యెను (పట్టుకొన బడెను చేత బడెను హస్తగత మాయెను చిక్కెను-అనుటకు) పేర్లు

చిక్కుపడియెన్ —ఈ పదమునకు ఈ అర్థమును (శ ర బ్రౌ లు) ఈయ లేదు (సూ ని) ఇచ్చి ఈ (ఆం భా నే) ప్రమాణము చూ కొనినది (సాంబ) దీనికి పర్యాయములను చాలవఱకు ఇట్లే ఇచ్చినది- అగపడె జేపడె నబ్బె దొరకె జిక్కె దగిలె దగుల్కొనె దగులువడి యె బట్టువడియె జిక్కువడె దవిలె ననంగ నమరు గృహీతాఖ (లఱబె) (అని)

ఆ వె దో పువోయె ననుట దోఁచు నులివడె న
నంగ దిమ్మపడె ననంగ డిందు
వడియె ననుట దోఁచు విడ బడె నన గను
దనరు విడువఁబడియె ననుట కభవ

దో పువోయెను—ఇది నులివడెను (దొంగిలింప బడెను అపహరింప బడెను-అను టకు) పేరు

దిమ్మపడెను—ఇది డిందువడెను (మత్తుగొనెను మత్తు (మ త్తత) కల వాయెను దానిపని అది చేయుటకు అనుకూలపడక ఉండెను-అనుటకు) పేరు

విడఁబడెను—ఇది విడువ బడియెను (విచ్చలవిడి గా ఉండెను కట్టు వదలించుకొని విరంకుశము గా (యథేచ్ఛము గా) ఉండెను-అనుటకు) పేరు

దో పువోయెను —(సూ ని) దోపువోవు నకు నులివడు అర్థ మిచ్చి ఈ (ఆం భా నే) ఉదాహ రించినది నులివడు కడ మరల ఈ(ఆం భా నే) ఇచ్చి దో పుడువడు అని వివరణ మిచ్చినది దో పుపడు కడ(దో పు+పడు) కొల్ల నొందు దొంగిలింప బడు అనినది దో పుడు నకు ఐన పర్యాయమే దో పు దో పుడు నా గను దో పు నా గ దొంగటిక మనంగ దొంగతన మనంగ జౌర్యంబు చెల్లు (ఆం భా 2 292) నులిగొను అనుదానికి(ఆం శే) పెన గొనె గిటి కొనియెను సులిగొనె నన నాఖ్య ల గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (67)అను చున్నది నులిగొను నులివడు వే అన వలయును లేదా చుట్టు ముట్టి ఎతట్టునకును పో నీక నిర్బం ధించి సర్వస్వము దొంగిలింప బడుఎ దీనికి అర్థ మన వలయును ప్రయోగములు దో పు నకు ఇ ట్లున్నవి దో పు నిచ్చువా డు తోడన నెఱదాత దొ చుకొన్నవా డు ద్రోహ యయ్యె (వేమ 3 69) దెంపు గన గ బలికి నిలిప దొ ఎచ్చువారు నై తొల గి రపుడు (ఆము 6 77) (చూ సూ ని)

దిమ్మవడెను — దిమ్మవడు డిందువడు-అని డిందువడు కడ దిమ్మవడు మత్తుగొను -అని వివరణ మిచ్చి ఈ(ఆం భా నే) ఇచ్చినది (సూని) సొమ్మ వోయి దిమ్మ వట్టినది (వానికి సొమ్మ వోయినది దిమ్మ వట్టినది) (వ్యవ) (చూ సూ ని) డిందె తగ్గె పర్యాయము లని (ఆంభా 8 88)

గీ పొదివె గవిసెను గ్రమ్మె నా బొలుచు నావ
రించె ననుమాట గాను మలంచె జుట్టె
గిఱికొనెను బ్రమ్మెఁ బరిగొనె గ్రిక్కిఱెను నన
వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య

పొదివెను కవిసెను క్రమ్మెను—ఇవి ఆవరించెను (కప్పెను మూసివేసెను-అనుటకు) పేర్లు

మలచెను చుట్టెను గిఱికొనెను ప్రమ్మెను పరిగొనెను గ్రిక్కిఱెను — ఇవి వేష్టించెను (చుట్టుకొనెను పరివేష్టించెను చుట్టును అలముకొని (క్రమ్ముకొని) ఉండెను-అనుటకు) పేర్లు

[సకర్మకక్రియలు ఇచ్చటినుండి (7వ నుండి) ప్రారంభ మగుచున్నవి]

వేష్టించెను —(సాంబ) వేడె మొనరించె గ్రమ్మె బొదివె జుట్టుకొనె నావరించె నా
నిట్టినుడులు వెష్టనంబున కమరు (మాన 2)అని క్రమ్మె చుట్టుకొనె అనువానిని సమా
నార్థకముల గా (విశేషవివక్ష పాటింపక) వచించు చున్నది ఇట సాంబ ఆవరించెను
అనునది తెలియ గనుట గమనింప దగి యున్నది

పరిగొనె —(సూ ని) బరిగొనె అని(సరళాది)యే ఇచ్చటిపాఠ మను చున్నది దీనికి ప్రమాణము
గా కరములు మూ పు లూ దుకొని కన్నెలు చన్నులబంటి నొండొరుల్ బరిగొని నిల్వ
దత్పరిధి (వసు 3 36) పద్యమును ఉదాహరించినది తత్పరిధి అను
అనుప్రాసము (అనవలసి వచ్చిన ఒకప్పుడు) పరిగొను అనుటకే ఇది నిర్ధారక మనును
బరిగొను - ఇది అనుటకు నిర్ణాయకము గా మఱి ఏదియు (సూ ని)ఇచ్చుట లేదు (బ్రౌ)
పరిగొను (ఆం భా పా) ఇచ్చి పరిగొన్నఎచ్చకప్రపుదుమారము రేచి (పం 4 288)
ప్రయోగముకూడ ఇచ్చినది (చూ అను)

ఆ వె మొనవెఁ దినియె గుడిచె మెక్కె బోనేసెను
నమిలె నారగించె నా భుజించె
నమట కొఱ్ఱ లగుచు నలరారు చుండును
మాతృభూత భక్తమాతృభూత

మెసవెను తినియెను కుడిచెను మెక్కెను బోసేసెను నమలెను ఆరగించెను— ఇవి భుజించెను (సాపడెను పసాపడెను భోజనముచెసెను - అనుటకు) పేర్లు

భుజించెను — (ఆం సం కూడ) కొన్నిపర్యాయములను ఇందులకు ఇట్లు ఇచ్చినది - మెసవె
నారోగిణ మొనర్చె మెక్కె దినియె గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె సాపడె
ననంగ నొప్పు భోజనముసేసె ననుట కివి యాఖ్య లై (మాన 22) ఇట్లే (సాంబ ము)

సీ. పొందె హత్తె గలసె జెందె దార్కొనె గూడె
బెరసెఁ గ్రిక్కిఱిసెను బెన7 దొరసె
నందెఁ గదిసె జేరె నన నంటె నని తోచు
వాక్రుచ్చె నుడివెను. బలికె నాడె
ననె ననఁగ వచించె నం చను విలసిల్లు
వినియె నా జెవి దోరపెట్టె నాఁగ
నాలకించెను వినె నాలించె ననఁగను
బూనెఁ దాల్చె దొడిగె మోచె నాఁగ

గీ. దాల్చె నా గొదగొనె నన దనరు నావ
హించె ననుమాట గా వెడలించె రొప్పె
వీచె దఱిమెను దోలెను వెళ్ల దన్నె
నన గ నుచ్చాటనము జేసె నన దగు భవ

పొందెను హత్తెను కలసెను చెందెను తార్కొనెను కూడెను బెరసెను క్రిక్కిఱిసెను పెనగెను దొరసెను అందెను కదిసెను చేరెను—ఇవి అంటెను (తాకెను తగిలెను ముట్టెను స్పృశించెను-అనుటకు) పేర్లు

వాక్రుచ్చెను నుడివెను పలికెను ఆడెను అనెను —ఇవి వచించెను (వొడివెను భాషించెను చెప్పెను-అనుటకు) పేర్లు

చెవి దోరపెట్టెను ఆలకించెను వినెను ఆలించెను—ఇవి వినియెను (చెవియొగ్గెను చెవి వాల బెట్టెను శ్రవణముచేసెను-అనుటకు) పేర్లు

పూనెను తాల్చెను తొడిగెను మోచెను తార్చెను గొదగొనెను—ఇవి ఆవహించెను (మోసెను వహించెను ధరించెను-అనుటకు) పేర్లు

వెడలించెను రొప్పెను పీచెను తరిమెను తోలెను వెళ్లఁ దన్నెను—ఇవి క్షేచ్చాటనము జేసెను (ఉత్పాటించెను స్వస్థానమ్మునుండి లేవఁ గొట్టెను - అనుటకు) పేర్లు

పెనగెన్ —దీనికి ఈఅర్థ మిచ్చి ఎకర్మకము గా నిఘంటువులు గ్రహింపుట లేదు (సాంబ) కూడ దీనికి ఈఅర్థమును ఇచ్చినది (చూ మాన 26)

అంటెన్ —(సాంబ) దీనికి కొన్నిపర్యాయములను ఇట్లే ఇచ్చినది గలసె బెరసె గూడె హత్తె దొరసె నందె బొందె బెనగె జెందె నంటె నన గ నమరు సక్తాఖ్య (మాన 26) (సక్తాఖ్య) సక్తమగు తగులుకొను విడువకుండు సాగుగా తాకి ఉండు అను) ఇచ్చట కలసె బెరసె అనునది వావి అప ముద్రి) (ఆం సం) కూడ ఎలసె బెరసె హత్తె నెనసె నదికె జెందె బొందె దొరసె గూడె నొందె జెనకె నన గ సక్తమయ్యె ననుట కివి యాఖ్య లగు అనినది (చూ మాన 36)

వచించెన్ —దీనికి కొన్నిపర్యాయములను చాలవఱకు ఇట్లే (వేంక) ఇచ్చుచున్నది నాడె వాక్రుచ్చె నుడివె జెప్పె నొడివెను బలికె ననె నన వచించె ననుట కాఖ్యౌ లమరు చురేకు (మాన 49)

వినియెన్ —దీనికిని కొన్నిపర్యాయములను (వేంక) ఇట్లు ఇచ్చినది వినియె నాలించె జెవి వాల బెట్టె నాల కించె నూ కొనె వినెను నంకించె నన గ వినిచె నన శ్రుత మౌట కౌ (మాన 49)

వినెన్ —సర్వలక్షణసారసంగ్రహము ఇట్లను చున్నది- చనియె గనియె గొనియె ననుటకు జనె గనె గొనె నటంచు జెప్ప గూడ దనుచు బలికె నూత్నదండి పరికింప నివియును గలవు కృతుల (చూ ప్ర అ అహోబలపతియు వీనిని సాధువు లని (అథర్వణమ్మునుబట్టి) (చనెన్ వినెన్ ఇత్యాది ప్రయోగోఽపి ప్రబన్ధేషు వర్తతే అనుచు) సాధించినా డు (చూ అద్య క్రియాసు వినా సర్వ అనుసూత్రమువ్యాఖ్య)

ఆవహించెన్ —దీనికి గొన్నిపర్యాయములను (వేంక) ఇట్లు వచించినది ఆవహించె ననుట కానె బూనెను మోచె దాలిచె నన నొప్పు (మాన 50)

ఈచెన్ —ఒకటికి రెండు నిఘంటువులు (వేంక ఆం భా) (ఇట్లు) ఈఅర్థ మిచ్చినను (బ్రౌ) ఇచ్చు చున్నను (సూ ని) దీనికి ఈఅర్థము వచింప లేదు

ఉచ్చాటనము జేసెను —కొన్నిపర్యాయములను దీనికిని (వేంక) ఇట్లు ఇచ్చినది— దోలె ఈచె వెడలించె రొప్పెను వెలల బన్నె దటిమె నా బొల్చు నుచ్చాటనమ్ముచేసె ననుట కు (మాన 50) ఇట్లే వెడలించె వెళ్ల గొట్టెను దొలె వెలల బన్నె దటిమె రొప్పె ననంగ దనరు నుచ్చాటనం బొనరించె ననుటకు (సాంబ మాన 27) ఈ నిఘంటువులను ఇంత గా ఉదాహరించుట వీనికి గల (ఆం భా) సంవాదమును తెలియి జెప్పుటకే

[కలసెన్ — కలిసెన్ (పారాం)]

గీ అడ్డగించె దటాయించె నానె నాఁగె
నిలిపె, నరికట్టె ననఁగను వెలయు చుండు
వారణముఁ జేసె ననుటకు మీఱు చుండుఁ
దన్నె ననఁ దాఁచె ననుటకై ధాతృవంద్య 20

అడ్డగించెను తటాయించెను ఆనెను ఆగెను నిలిపెను అరికట్టెను—ఇవి వారణమును జేసెను (నివారించెను అడ్డుపెట్టెను ఆటంకపఱచెను-అనుటకు) పేర్లు

తన్నెను—ఇది తాచెను (కాలితో కొట్టెను-అనుటకు) పేరు

వారణము జేసెను — నివారించె ననుట కలరు నడ్డగించె దటాయించె నాగె నిలిపె నాచె నరికట్టె బోనీక యాపు చేసె నాక యొనరించె ననుపేరు (లంబుజాక్ష) (వేంక మాన 50)

తాచెన్ —(వేంక) ఇందులకు ఇట్లే కొన్నిపర్యాయములను ఒసగినది- కంబ్రు తాడన మొనర్చె ననుట కొ దాచె దన్నె నడుగుతాటించె గాళ్లచే నడచె ననగ (మాన 60) తన్నుకు పాదతాడనము -అర్థ మని (సాంబ కూడ) అను చున్నది (చూ మాన 38) (శ ర) ఈయర్థమునే దీనికి ఇచ్చినది- ఒడిఎ తల పట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తి కొంకు కొస రించుకయు- లేక కూల దాచె (భార విరా 2ఆ) ఇట (సం భా) అ థైనాం పశ్యతో

రాజ్ఞాం పాతయిత్వా పదాஉవధీత్ అను చున్నది (చూ శ ర తా చ) ఐనను - బెత్తముతో తన్నినా డు - మొద లగువ్యవహారమునుబట్టి (వ్యావహారికము గా) కొట్టు (బా దు) అనికూడ అర్థము అనినది (సూ ని) (చూ తన్ను 2 అర్థము) ప్రహరించెను అనుటకు వేఱు గా ఈపద్యనిఘంటువుఁ పర్యాయ ముల వచించు చుండుటనుబట్టి-వ్యావహారికార్థము వీనికి సంమ తము కా దనవచ్చును ప్రహరించె ననుటకు వరలు నాహ్వాయముఁ మొత్తె గొట్టెను వ్రేసె మోదె నన గ (వేంక మాన 6) మొ ఆం ఖా ఇట్లే మొత్తె గొట్టెను వ్రేసె మోదెను మరిపె నా ప్రహరించె ననుటకు బర గు చుండు (3 24) అనినది వేఱు గా

గీ పురికొలిపె నంచె బుత్తెంచెఁ బుచ్చె నంపె
బంచె బంపెను బంపించెఁ బనిచె ననఁగ
నలరు నంపించె ననుమాట కర్థ మగుచు
భూతిలసితాఁగ శ్రీమాతృభూతలింగ

పురికొలిపెను అంచెను పుత్తెంచెను పుచ్చెను అంపెను పంచెను పంపెను, పంపించెను పనిచెను—ఇవి అంపించెను (పోవ జేసెను వెళ్లన ట్లొనర్చెను పయ నింపఁ జేసెను-అనుటకు) పేర్లు

అంచెన్ (వేంక) కూడ ప్రస్థితు జేసె ననుట కనిచె బంచె నంపె నంచె బుచ్చె బుత్తెంచె వెలు మనె బొ మ్మనె నన (మాన 63) అనినది ఇట్లే (ఆం నం) అనిపె ననిచె ఎనిపె ఎనిచె నంపెను బంపె బుచ్చె గెలువు మనియె బొ మ్మటనియె నన గ నివి సమాఖ్య లగును ప్రస్థాపించె ననెడుక్రియకు (మాన 72) అని ఈప్రస్థానము యుద్ధమున కైన ప్రస్థాన మనునట్లు వచించిన దనిపించును గెలువు మనియె అనుటనుబట్టి కాని గెలువు మనుటకు గూడ పోవు అనెడి అర్థ మున్నట్లు క్రిందిప్రయోగమును ఉదాహ రించినది (సూ ని) జడలోనిరత్న మిందె మనుచు నిచ్చి తెలతెలవాఱ గ వచ్చె గెలువు మనిలజా యంచు దీవించి యనుపుటయును (రామా 6 98)

సీ కను గొనె దిలకించె గాంచె జూచెను గనె
నన గను గనియె నం చన జెలంగు
నానె నం చన గ్రోలె ననఁ ద్రావె నన గ నా
స్వాదించె ననుటకై వఱలు చుండు

పీల్చె జుర్రె ననంగ వెలయుఁ దద్భేద మై
వెదకె నారసె రోసె వెనకె నెమకె
బరికించెను దడవె నరసె ననంగ న
న్వేషించె ననుటకు వెలయుచుండుఁ

గీ దూకొనెను జొచ్చె జొర బాఱెఁ దూఱె దూసె
ననఁ దటారించె ననుమాట కర్థ మగును
గాఁడె గ్రుస్సెను దొలిచెను నాడె నన గ
నాటె ననుమాట కర్థ మౌ నాగభూష 22

కను గొనెను తిలకించెను కాంచెను చూచెను కనెను—ఇవి కనియెను (కన్గొనెను దరిసించెను వీక్షించెను ఈక్షించెను ఆలోకించెను అవలోకించెను పొడగనెను-అనుటకు) పేర్లు

ఆనెను క్రోలెను త్రావెను—ఇవి ఆస్వాదించెను (ఆస్వదించెను పానముచేసెను, త్రాగెను-అనుటకు) పేర్లు

పీల్చెను జుర్రెను—ఇవి తద్భేదమునకు (ఆస్వాదవిశేషమునకు) చప్పుడు గాకుండ త్రాగెను-అనుటకు) పేర్లు

వెదకెను అరసెను రోసెను వెనకెను నెమకెను పరికించెను తడవెను అరసెను—ఇవి అన్వేషించెను (వెతకెను గాలించెను-అనుటకు) పేర్లు

తూకొనెను చొచ్చెను చొర బాఱెను తూఱెను దూసెను—ఇవి తటారించెను (ప్రవేశించెను-అనుటకు) పేర్లు

కాడెను గ్రుస్సెను తొలిచెను నాఁడెను—ఇవి నాటెను (గ్రుచ్చెను (బాణాదులను) లోపలికి దిగునట్లు చేసెను-అనుటకు) పేర్లు

కను గొనెన్ — కను గొనె దిలకించె గాంచె జూచె గనియె నన బొల్చు వీక్షించె ననుట
(వేంక మాన 5) అని ఇట్లే వచించినది

ఆనెన్ — నాని ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె నన గ బానముచేసె ననుట కొనరు (సాంబ మాన 30)

వెనకెన్ — వెలచె -(వావి పా) వెదకు నకు (రూపాం) వెనకు (వెదకుడు నకు (రూపాం) వెనకుడు ఇచ్చినది (ఆం భా) చూ 2 73) తనకు బగ యగుప్రొద్దును వెనకి కనక కనలుచీ కటిరక్కసి కన్నులందు దొరు గు కనకన మను నిప్పు దునుక లన గ బొడిచె నెడనెడ మిడు గుఱు బర్వు లంత (యయా 2ఆ) (చూ శ ర) దీనిని బట్టి ఇది వెనకె అగు నని తో చినది నిఘంటువులు వెలచు గ్రహించి శ అర్థమును ఈయ లేదు వెదకె నారసె రోసె వెతకెను నెమకెను బరికించెను దడవె నరసె నన గ దనరు చుండు నన్వేషించె ననుట అని (వేంక మాన 60) వెతకు మఱియొక (రూపాం) దీని కనినది

తూఱెన్ — తూఱు గానే (శ ర సూ ని) గ్రహించినవి (సూ ని) దూరు అని కొందఱు సరశాది గా గ్రహించినారు అనినది దూకొనె జొచ్చెను దూరెను జొర బాఱె నన గ ప్రవేశించె ననుట కమరు (వెంక మాన 6) ఇట్లె (సాంబ మాన 4) ఇందు శకటరేఫ యుతముగానే ఇది యున్నది - వేటొకవిల్లు పుచ్చుకొన వేగములోనన కౌరవేంద్రుమై దూఱ పాములుపుట్టలోనికిం దూఱినయట్లు గా (భార భీష్మ 2 398)

నాడెను —(సూ ని) పై అర్థమున దీనిని (అ క్రి) గా ఇచ్చి ఈ(ఆం భా)ను ఉదాహరించినది దీనికి పర్యాయముల గా కా డెన్ గ్రుస్సెను తొలిచెను అనువానిని ఇచ్చు చున్నది సక ర్మకప్రకరణ మిది (అ క్రి)అనుట ప్రమాదము ఈ(సూ ని)తానే గ్రుయ్యు కడ గ్రుచ్చు (స క్రి) (బాణాదులను నాటు అని శ (ఆం భా)ను ప్రమాణము గా ఇచ్చు చున్నది ఇట్లే తొలుచు కడ గూడ

[తటారించెను — దటాకించెమ వావి పా) ఈపారమునే (సూ ని) ఒప గినది (చూ తూకొను) (బ్రౌ) దూకొనుట ప్రవేశించుట లోపలికి వొచ్చుట ఒరించుట (ఆం భా) అను చున్నది (చూ అను దూకొనుట) ఇందువలన (ఆం భా బ్రౌ పా) తటారించు అను నదియే ఇదియే నాచే గ్రహింప బడినది తటాకించు (ఆం భా పా)గా ఇచ్చిన (సూ ని) 70]

ఐనను తటాకించు అనుదానిని పదముగా తాను గ్రహింప లేదు చొచ్చు ప్రవేశించు అనునవి (అ క్రి లు గా (శ ర) అనుచున్నను (స క్రి లు) గా (సూ ని) ఇచ్చియే ఉన్నది]

సీ. నుగ్గాడెఁ బరిమార్చె నులిమెను దెగటార్చె
జదిపె జంపెను సదమద మొనర్చె
జక్కాడె నుఱుమాడె జాగఱలాడెను
బిలుకుమార్చెను ద్రుంచె బీచమడచె
బెంచె మన్నిగొనెను బెంపె వెంపరలాడె
మారిమసంగెను మడిపె దునిమె
గగ్గులకాడులు గావించె ముగియించె
నులిచెను బగదెంచె నుఱుముఁ జేసె

గీ. నడఁచెఁ జెండె ననంగఁ బొందగు వధించె
ననుటకు సమాఖ్యలై సాకె మనిచె బెంచె
బెనిచె బ్రతికించెఁ గాచె నేదె నన నొనరుఁ
బ్రోచె ననుమాట శ్రీమాతృభూతలింగ 23

నుగ్గాడెను పరిమార్చెను నులిమెను తెగటార్చెను చదిపెను చంపెను సదమద మొనర్చెను చక్కాడెను నుఱుమాడెను చాగఱలాడెను పిలుకుమార్చెను త్రుంచెను పీచమడచెను పెంచెను మన్నిగొనెను పెంపెను వెంపరలాడెను మారిమసగెను మరిపెను తునిమెను గగ్గులకాడులు గావించెను ముగియించెను నులిచెను పగదెంచెను నుఱుము జేసెను అడచెను చెండెను—ఇవి వధించెను (రూపుమాపెను కెడపెను గీటడగించెను పొలియించెను మడియించెను సంహరించెను హతము గావించెను-అనుటకు) పేర్లు

సాకెను మనిచెను పెంచెను, పెనిచెను బ్రతికించెను కాచెను ఎదెను — ఇవి ప్రోచెను (పోషించెను కాపాడెను రక్షించెను-అనుటకు) పేర్లు

పెంచెన్ —పెరుగునకు ప్రేరణరూపము ఇది అని కొందఱు వ్రాసలరో దారము పెరిగినది-అవి (వ్యవ) (చూ వసు వ్యా 28) పెనుచు పెంచు పెంపు అనువానిలోని పెనుచు నకే

వ్యతిరేకలక్షణచే ఇట్టియర్థము సంపాదిత మైనది (వ్యవ) లో అనవచ్చును పెరుగు
5 అర్థమునందు (సూ ని) పెరుగు తెగు ఛిన్న మగు అనెడి అర్థమున గూడ ఇది నబిందుక
మనుచు ఇట్లే అనినది (వసు) ఈఅర్థమున (పెంచు-పెంపు) రెండిటిని బ్రయోగించినది-

అప్పట్టునం బుట్టుంగెంపున నింపు మీఱురవిపెంపుం బెంఎ (ఎసు 4 55)

(పెంచు వక్తై-చూ 28)

గగ్గులకాడులు — గగ్గులుకాడును గావించె అని (బ్రౌ పా) (చూ అను) గ్రగ్గుయికాడును గావించె అని (వావి పా) (వేంక) ఇట్లను చున్నది నుగ్గాడె బరిమార్చె నులిమెను జక్కాడె మన్నిగొనియె సదమద మొనర్చె జంపె బిలుకుమారిచెను జాగబిలాడెఁ బగడెంచె నుఱుముచేసె దులిమె మడిపె ముగించెను ద్రుళ్లడంచె ద్రుంచె గగ్గులకాడు గావించె నులిచె జెండె పెంపరలాడె నా జెలగు బేళ్లివి యగును వధించె ననుటకు (మాన 54) గగ్గులకాడులు గావించె అని (సూ ని ఆం భా పా) (చూ గగ్గులకాడు) ఇదియే పైని నాచే గ్రహింప ఎడినది గగ్గులకాడు దేవి ధాన్యము రాల్చినకంకులసమూహము దానివంటిది నిస్సార మైనది అని (శ ర సూ ని) ఎగ్గువడి విరియ బాఱిరి బగ్గన బొర్రి వచ్చువీరభద్రునిధాటిన్ నుగ్గు లయి యి(య) వురుసవు రయి గగ్గులకా డై వికావిక లయి యమర్త్యుల్ (కాశీ 7 89) (చూ శ ం) (గగ్గులకాడులు కావించు నిస్సారులు గా చేయు చంపు అని దీనికి అర్థము)

సీ అదలించె గద్దించె నడలించె ననగను
గదిమె నం చనుమాట గా జెలంగు
గొనియాడె బొగడెను గొండాడె నగ్గించె
నన గను వినుతించె ననుట దోచు
మొత్తె గొట్టెను వ్రేసె మోదెను మరి(డి)పె నా
బ్రహారించె ననుటకుఁ బరగు చుండు
వెలయును దేలించె బెల్లించె నూటించె
నన గ నెక్కించె నం చనెడిమాట
యెంచెను లెక్కించె నెన్నె ననంగను
నెగడు చు నుండు గణించె ననుట

గీ. కడఁగె గిట్టెను డాసెను గదిసె గవిసె
చేరె డగ్గఱె నన దారసించె ననఁగ
వెలయు గోపానఁ బెదవిని విఱిచె ననుట
కవుడుగఱచె నటంచు నహార్యనిలయ 24

అదలించెను గద్దించెను అడలించెను—ఇవి గదిమెను (గర్జించెను బెదరించెను భయపడునట్లు పెద్దగా అఱచెను-అనుటకు) పేర్లు

కొనియాడెను పొగడెను కొండాడెను అగ్గించెను—ఇవి వినుతించెను (స్తుతించెను నుతించెను కైవార మొనర్చెను-అనుటకు) పేర్లు

మొత్తెను కొట్టెను మోఁదెను మడిపెను—ఇవి ప్రహరించెను (అడిచెను బాదెను తాడించెను తాడనము చేసెను ప్రేసెను-అనుటకు) పేర్లు

తేలించెను బెల్లించెను ఊటించెను—ఇవి ఎక్కించెను (ఉబ్బించెను ఉబ్బవేసెను ఇచ్చకము లాడెను ముఖస్తుతి చేసెను ముఖప్రీతివాక్యము లాడెను-అనుటకు పేర్లు

ఎంచెను లెక్కించెను ఎన్నెను—ఇవి గణించెను (గణుతి చేసెను లెక్కపెట్టెను గణనచేసెను-అనుటకు) పేర్లు

కడగెను కిట్టెను డాసెను కదిసెను కవిసెను చేరెను డగ్గఱెను—ఇవి తారసించెను (సమీపించెను దగ్గఱెను దగ్గఱించెను-అనుటకు) పేర్లు

అవుడు గఱచెను—ఇది కోపాన పెదవిని విఱిచెను (లోపలికి పెదవి మడఁచెను (వంచెను) ఔడు గఱచెను కోపముచే ఓష్ఠము కొఱికెను-అనుటకు) పేరు

గదిమెను —ఇందులకు (వేంక) పర్యాయములను ఇట్లు పేర్కొనినది గర్జించె ననుట కాఖ్యలు సెల్లు నుఱిమెను గద్దించె నదలించె గదిమె నన గ (మాన 57) (సాంబ కూడ గద్దించె నదలించె గదిమెను నుఱిమె నా గర్జించె ననుట కా (మాన 35) ఈనిఘంటువులు ఒకటికి రెండిట్లను చున్నను (సూ ని) ఉఱుము గర్జించు- అనువానికి తర్జించు అనెడి ఈఅర్థమును ఈయ లేదు

వినుతించెన్ —(ఆం సం) వినుతి యొనరించె ననుటకు దనరున్ నామంబు లగుచు ధరపై నగ్గించెను గైవారము సేసెన్ గొనియాడెను బొగడె ననగ గొండాడె ననన్ (మాన 66) అనినది ఇక్లే (వేంక మాన 59)

మరిపెన్ — చంపు అను అర్థము మడుపు సుప్రసిద్ధము మడపె ఱిమె లి (ఆం భా 3 23) ఒడయో రభేద అని దాని కైన(రూపాం) ఇది అనిఎంపను ఆం భా దానికే ప్రహరించు అను (అర్థాం) ఇట ఇచ్చిన దనవచ్చును నిఘంటువులు ఏవియు ఈఅర్థ మున దీనిని గ్రహించుట లేదు మడిపెన్ అనియే ఇట (ఆం భా పా)అని మడిపెస్ అను దానికే (అర్థాం) ఇది అని అవి అభిప్రాయపడిన పేమో

ప్రహరించెను — ప్రహరించె ననుటకు వఱలు నావ్యాయములు మొత్తె గొట్టెను వ్రేసె మోదె ననగ (వేంక మాన 6)

గణించెన్ — నెంచె గణుతి యిడె నెన్నికపెట్టె న నంగ గణనచేసె ననుట కొప్పు (వెంక మాన 65)

కడ గెన్ —దీనికి (శ ర) (సూ ని) ఈఅర్థమును ఇచ్చుట లేదు (ట్రౌ) ఇచ్చినది (చూ అను) (ఆం శే) అభిముఖు డగు అనెడి అర్థమును దీనికి ఇచ్చినది గడగె దొడగెను జెలరేగె గాలుద్రొక్కె గవిసె గదిసె ననంగ నాఖ్య లయి యొప్పు నభిముఖుండయ్యె ననుటకు (7) అని ఇది (అర్థాం) అన దగినది సకర్మకప్రకరణ మిది అగుటనుబట్టి ఈ (ఆం భా)కు ఇది అర్థ మన రాదు

తారసించెన్ — తారసిల్లుట సమీపించుట (దీపిక) పూర్వపశ్చిమసముద్రముపవలె తారసిల్లినన్ అని (ట్రౌ)

అవుడు గఱచెన్ — ఔడు శబ్దమునకు పెదవిక్రిందిచోటు అర్థ మను చున్నది (శ ర) (సూ ని) పెదవి అర్థ మని పెదవిని కఱచుట ఔడు గఱచుట కు అర్థ మను చున్నది అలిగి యౌడు గఱచి యా కటిపెలుచన నిలువ లేక (భార ఆది 6 29) ఇట (సం భార) స్పష్టము గా త్రిశిఖాం భ్రుకుటిం కృత్వా సందశ్య దశనచ్ఛదమ్ (ఆది 77 3) అను చున్నది (చూ సూ ని ఔడు) (అవుడు (రూపాం) ఔడు) (ఆం భా కర్త) కోపాన పెదవిని విఱుచుట దీనికి అర్థ మనినా డు పండ్లతో గట్టిగా స్పృశించి లోపలికి పెదవిని (పెదవివెనుకప్రదేశ

మును)వంచుటయే ఈ విఱుచుట అదియే (పెదవిని) కఱచుట రెండును ఇంచుమించు గా సమానార్థములే అనవచ్చును అపుడు పెదవిని కఱచి-విఱిచి అని ఇది(స క్రి) గా వ్యాఖ్యాతము(ఆం భా)చే

[ఊటించెన్ —(సూ ని) ఊటించు గ్రహించి ఈఅర్థమును ఇచ్చి ఈ (ఆం భా ను) ప్రమాణము గా ఒసగినది (బ్రౌ) గూడ ఇట్లే అన్నది (చూ అను) బెల్లించు కడ మాత్రము (సూ ని) బెల్లించె నూటించె నన గ అని (ఆం భా పా) గా ఇచ్చినది ఇది ప్రమాద మని ఎంచును

[కవిసెన్ — చవిసె అని (వావి అపముద్రి)]

గీ అరసె నా గ విచారించె ననుట కొప్పు
  బూసె బట్టించె జమిరె నాఁ బొలుచు నలమె
  ననుట కెదిరించె ననుటకు నఱిమె నన గ
  బొలుచు చుండును శ్రీమాతృభూతలింగ

అరసెను—ఇది విచారించెను (ఆలోచించెను పరిశీలించెను పరికించెను ఉచితానుచితముల విమర్శించెను-అనుటకు) పేరు

పూసెను పట్టించెను చమిరెను—ఇవి అలమెను (అలఁదెను విలేపించెను గంధాదులను శరీరమునకు ఱాచెను (లేపనము చేసెను) అనుటకు) పేర్లు

అఱిమెను—ఇది ఎదిరించెను (మార్కొనెను ఎదుర్కొనెను (ఎదురు గా నిలిచి యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను) అనుటకు) పేరు

అరసెన్ — నరసె నా బె రగు నార్తి వారించె వి మరి ంచె ననుటకు (ఆం సం —నా 23)

[జమిరెన్ — జమలె (వావి అపముద్రి)]

[అఱిమెన్ — అఱమె (వావి అపముద్రి)]

గీ ఎలిచె దలచె నెంచె నన జను నెంచె ననుట
చీరె నన నుత్తరించె నా జించె నన గ
ఛేదనము జేసె ననుటకు జెలగు చుండు
భూతిలసితాంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 26

ఎలిచెను తలచెను—ఇవి ఎంచెను (భావించెను తలపోసెను అనుకొనెను-అనుటకు) పేర్లు

చీరెను ఉత్తరించెను చించెను—ఇవి ఛేదనము చేసెను (ఛేదించెను ఖండించెను త్రుంచెను (ఉత్తరీయాదులను) త్రెంచెను-అనుటకు) పేర్లు

ఎలిచెన్ —(సూ ని) (శ ర) దీనిని గ్రహింప లేదు (బ్రౌ) దీనిని గ్రహించి ఎలుచుట-తలచుట ఎంచుట(ఆం భా) అనినది ఎంచు నకు ఎనుచు అనురూపమునుగూడ (బ్రౌ) ప్రదర్శించినది (చూ అను) (ఆం భా పా) ఎలిచె అనునదియే అని స్పష్టము గా వచించు చున్నది (బ్రౌ)

చీరెన్ — చీఱె అని (వావి పా) (శ ర) ఇట్లను చున్నది- అలఘురేఫము గా ఒకానొక డు వ్రాసి యున్నాడుగాని దానికి ప్రయోగము దొరకినది కాదు (అని) (సూ ని) లఘురేఫముతోనే దీనిని ఉదాహరించినది (చూ చీరు-3వ అర్థము)

ఉత్తరించెన్ — దేవతులచాపు ఉత్తరింపుము అని(వ్యవ) త్రుంచు ను ఈఅర్థమునందు సోమన ప్రయోగించు చున్నాడు అలవరించి చతుర్విధాహారముల దృష్టిచేసి దుకూలముల్ ద్రుంచి త్రుంచి కట్ట నిచ్చిన (ఉ హ రి 4 5) (చూ సూ ని త్రుంచు) (నం) ఉత్తరించు అను దానికే తెలుగున విశేషార్థసంపాదనము కలిగి తెను గిది ఐన దనవచ్చును పూర్వము ఇట్టివి ఉదాహృతములు

ఛేదనము జేసెను —(ఆం శే) ఇట్లను చున్నది నావ్యాయంబులు ఛేదించె ననుట కయ్యె జించె నన వచ్చె నన వక్కలించె నన గ (64)

గీ ప్రామె దొలచెను వెలచెను దోమె రుద్దె
నన గ నిర్మల మొనరించె ననుట యొప్పు
నెనకొలిపె రేచె నా గను నెం గు చుండు
ప్రేరణము జేసె ననుమాట యిందుజూట 27

ప్రామెను తొలచెను వెలచెను తోమెను రుద్దెను—ఇవి నిర్మల మొనరించెను (మఱికి పోవ జేసి(పాత్రాదులను జలాదులచె) శుభ్రపఱచెను శుద్ధిచేసెను-అనుటకు) పేర్లు

ఎసకొలిపెను రేచెను—ఇవి ప్రేరణమును చెసెను (ప్రేరేచెను పురికొలిపెను, (యుద్ధాదులకు) ప్రోత్సాహపఱచెను-అనుటకు) పేర్లు

తొలచెను — దొలిచెను (వావిపా) సూనిపా గూడ ఇట్టిదే (చూ రుద్దు) పాత్రను తొలిచెను అని వ్యవహారము ఐనను ఇది తొలచు అనియే ప్రయోగములు అను చున్నవి నవ లావణ్యరసంబు పళ్లెరములోనం బోసి యగ్రంబునన్ భవదీయాస్య మొనర్చి యార్చి ఎదపం బ్రాలేయరుజ్మండలం బు వినిర్మించె విరించి యచ్చిలుము వో పూ బొడి యీచిహ్న పం బువులం దాత డు చె దొలంచుమిఎమిం బుట్టెన్ సరోజాతముల్ (నైష 8 93) మొ (చూ సూని) తొలచు అనుటయే యుక్త మనిఎంచినది తొలిచెను అనుదానిని వేఱుగా ఉదాహరించినది (ఆం భా) (చూ 3 22)

ప్రేరణము జేసెను —(ఆం శే) ఇట్లను చున్నది- ప్రేరేచెను బురికొలిపెను దారిచె ననఁ జోదనకు దగు నాఖ్యలు (ఆం శే 40)

గి తెలచె నెరగె నెఱంగె జాఁగిలెను మ్రొక్కె
నన నమస్కారమును జేసె ననుట కొప్పు
మీఱె నన గడచె ననగ మించె ననుట
పొలిచి యుండును శ్రీమాతృభూతలింగ 28

తెఱచను ఎరఁగెన ఎఱంగెను చా గిలెను మ్రొక్కెను—ఇవి నమస్కారమును చేసెను (నమస్కరి చెను చేమోడ్చెను దండముపెట్టెను-అనుటకు) పేర్లు

మీఱెను కడచెను—ఇవి మించెను (అతిశయించెను అతిక్రమించెను దాటెను, (తనకంటె) ఇతరుని తక్కువవానిని జేసెను-అనుటకు) పేర్లు

తెలచెను — తెలిచె -అని (బ్రౌ పా) దెవానాంప్రియుల మ్రొక్కి తెలుతు గుకవులన్ (రాఘ ఆ) ఇట (శ ర ఇట్లను చున్నది తెలచు దేన క్రి తెలుచు యొక్క (రూపాం)

ఇట్లు అకారమధ్యము గా గ్రంథములయందు కాన బడు చున్నది ఆపక్షమున ఇది వెలయ్
క్రియవంటిది గా నుండవచ్చును (చూ తెలయు) (అని)

నమస్కారమును జేసెను — గేల్మోగిచె గొలిచె నెఱగె జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొనర్చె ననుట కివి యాఖ్య లగు అని (ఆం సం మాన 3)

గీ కనుపుగొట్టె ననంగను దనరు నూ చ
ముట్టు గాఁ గొట్టె ననుమాట పట్టుపట్టె
ననెడమాటకు దగుఁ గచ్చుకొనె ననంగ
బుంగవతురంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 29

కనుపుగొట్టెను—ఇది ఊచముట్టు గా కొట్టెను (నిశ్శేషము గా-కొట్టెను తునుకలు తునుకలు గా చెసెను ఖండించెను-అనుటకు) పేరు

కచ్చుకొనెను—ఇది పట్టుపట్టెను (పంతము పట్టెను కార్యదీక్ష వహించెను-అనుటకు) పేరు

కనుపుగొట్టెను — దైత్యుల నూచముట్టు గా గొట్టినశౌర్యధుర్యునకు రామభద్రునక బైపయి జేకుఱు గాక భద్రముల్ (జైమి 6 ౧౦) ఇట ఊచముట్టు గా కొట్టిన అనుట కనుపుగొట్టిన అనుటయే (కనుపుగొట్టిన)-ఒక్కనినేని మిగుల నీయక రాక్షసు లందఱను ముక్కలు ముక్కలు చెసిన (సూపుమాపిన) రామభద్రునకు అని అర్థ మనిపించును కొట్టు నకు ఛేదించు లనెడి అర్థము గూడ ఉన్నది కొట్టు (స క్రి) ప్రహారే ఛేదనే చ ప్రహరించుట ఛేదించుట (తల కొట్టె చెట్టు కొట్టె) అని (చిన్న ధాతు) కాలుబలంబులం గనుపుగొట్టినం గాలు చెయి తల డొక్కయిని యేరుపాటు లేక వండం దఱిగినయెడలును (భార భీష్మ 3 248) (బ్రౌ కనుపుగొట్టుట చిందరవందర చేసుట యదాయదలు చేయుట తు క తునకలు చెసుట-అను అర్థములను కనుపుగొట్టు నకు ఇచ్చినది భంగపఱచు అనికూడ ... మనినది దీనికి (శ ర)

[పట్టు పట్టెన్ — పట్టుప ...డె నన అని (వావి అపపా) కచ్చుకొనుట అనగా పట్టుక్ బడుట అని (బ్రౌ) (సూ ని) ...చ్చుకొను అనుదానిని (అ క్రి) గా వచించు చున్నది

7]

ప్రయోగము ఒకటి ఇట్లున్నది ఉచ్చైశ్శ్రవ మగుతనపై విచ్చలవిడి నెక్కరౌతు వృద్ధశ్రవు డై హెచ్చె నని వేల్పుతేజం గచ్చుకొని హంసము వీట గల్గుహయంబుల్ (చమ 30) (చూ సూ ని) వేల్పుతేజిని దేవతాశ్వమునుగూర్చి కచ్చుకొని పట్టుపట్టి పంతముపట్టి (హయంబులు హంసమును) అని అన్వయము (శ ర) తెలుచు కద ఇట్లని నది దేవానాంప్రియులు ప్రమొక్కి తెలుతు గుకవులన్ (కుకవులన్ కుకవులనుగూర్చి కకవులకు అనియు ప్రయోగము (రాఘ అ) (అవి) ఇట్టిదె ఇది ఇట అనన్తరక్రియ కచ్చుకొను తదనన్తరక్రియ హసించు (సూ ని) వేల్పుతేజిని అనుదానికి (వ్యవహిత క్రియ యగు) హసించున్ అనుదానితోనే అన్వయ మనుకొనికా బోలు కచ్చుకొను అనుదానిని (అ క్రి) గా పరిగణించుటయేకాక ఈ (ఆం భా)ను ప్రమాణము గా గూడ ఇచ్చు చున్నది (ఆం భా) ఒనర్చిన అకర్మకసకర్మక క్రియావిభాగమును (సూ ని) సరిగా గుఱుతించుకొననందున కలిగినప్రమాద మిది అనిపించును]

గీ పెట్టె గీలించె నా గను వెలయు చుండు
నుంచె ననుపల్కనకు నేదె నుజ్జగించె
ననఁగ విడిచె ననెడిమాట కతిశయిల్లు
భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ 30

పెట్టెను కీలించెను—ఇవి ఉంచెను (ఉనిచెను ఉండ జేసెను-అనుటకు) పేర్లు
ఏదెను ఉజ్జగించెను—ఇవి విడిచెను (వదలెను పీడెను త్యజించెను విసర్జించెను-అనుటకు) పేర్లు

కీలించెన్ —(సూ ని) సం స క్రి) అని తత్సమధాతువు గా దీనిని ఇచ్చి ఇట్లు వ్రాయు చున్నది-
(ఇది కీల అని సంస్కృతధాతువునుబట్టి తత్సమము గా గ్రహింప బడెను కాని (ఆం భా యయాతి గ్రంథములలో నుండుట బట్టి తెలు గు గా కూడ కన బడు చున్నది) అని)

ఏదెన్ —(సూ ని) ఏదు కు ఈఅర్థమును ఈయ లేదు ఉడుగు అర్థమిచ్చి (అ క్రి) అనినది
(2) అర్థము గా లేని దగు పోయిన దగు - అని వచించి శృంగారంబు నలంగ దేమి యును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే దంగంబుల్ మెఱు గేద వించుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు

సా రంగుం దోలి తురంగమం గొనినసంగ్రామంబునం దృప్తస ప్రాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభువం పై చన్నసైన్యంబునన్ (నిర్వ 43) అనుప్రయోగము నొకదానిని ఉదాహరించినది ఇది (ఆం భా) చెప్పనఅర్థము చెప్పనను సరిపడునదియే అంగంబుల్ మెఱుగు ఎదవు అవయవములు కాంతిని విడిచినవి కావు=(అన గా) కాంతిహీనములు కావెదు అని అనుటయే ఇక రెండవప్రయోగ మొకటి ఇట్లున్నది ముట్టబడి దీర్ఘసూత్రుం డిట్టిట్టరుగ గ నుపాయ మెది యొకనిచే బట్టువడె దనదుడెందము పట్టు వదలి చకితవికలభావేంద్రియు డై (భార శాంతి 98) దీర్ఘ సూత్రి స్తు మందాత్మా హీనబుద్ధి రచేతిన మరణం ప్రాప్తవాన్ మూఢో య ధై వాపహతేన్ద్రియ (సం భార శా 37 అధ్యా 7శ్లో) మూలంబునందలి హీనబుద్ధి అనుదానికె ఉపాయ మేది అని అనువాదము హీనబుద్ధి=విడువ బడిన (బుద్ధి) నిశ్చయాత్మికా స్తి ం ప్రవృత్తి కార్యసాధక మగు ఒనిర్ణయమునకు రా గలయాలోచన (లేదియె ఉపాయము) (లది) కలిగినివా డై అని అర్థము ఇక అనువాదమున ఉపాయము ఎది=ఉపాయమును విడిచి (అన గా)ఉపాయము(కార్యసాధక మగు కనిర్ణయము) లెనివా డై అనుటయే (ఆం భా) అర్థమునకు ఇది విరుద్ధమేమియు గాదు ర ర్ధమునం దిది యిట్లు (స క్రి) నె సమ్వృతి మగు చున్నది ఈ రెండుప్రయోగములె ఇవి (సూ ని) ఇచ్చినది (హ సూ ని ఎమ)

క ఒప్పించె నొప్పగించెను
నొప్పరగించె నన మూ డు నొకయర్ధం బౌ
గప్పె నన మూసె ననుచుం
జెప్పంబడు గవులచేత జెవ్వందీశా

ఒప్పించెను ఒప్పగించెను ఒప్పరగించెను—ఇవి (సమానార్ధకములు) (వశముచెన అధీనముచెసెను అప్పగించెను-అనుటకు) పేర్లు

కప్పెను—ఇవి మూసెను (ఆచ్ఛాదించెను మఱుగుపఱచెను కన బడ కుండఁ జేసెను-అనుటకు) పేరు

ఒప్పరగించెను —ఇది ఒప్పించెను అనుదానినుండి ఏర్పడిన ఒప్పగించెను అనుదానికి (హపాం) అన దగినది వర్ణలోపాగమా నైకె సర్వస్మిం స్తద్భవే పదే అని (అధ కా)

కప్పెను —(నూని దీనికి బంధించు మూయు - అని అర్థ మిచ్చి ప్రయోగము ఇట్లిచ్చినది-
పలుక దసత్యము దూఱం బలుక డు బెట్టిదము గా గ బలుక డు వాదం బలకు
జొర డు వాణి యనం గలవాకిలి యట్టిబుధు డు గప్పం జాలున్ (భార శాం 5 3 2) ఇట
(ఆం భా) చెప్పంబడె గవులచేత అనుటనుబట్టి కవిప్రయోగైకవిషయ మిది యనవలసి
యున్నది వాకిలి మూసెను అని (వ్యవ) ఉన్నను వాకిలి కప్పెను అను (వ్యవ) ఈ-
అర్థమున లేదు

సీ కొనె మారెఁ జదిపె నా గను గొట్టె నని తోచు
దఱిగె నసం జను నఱకె నన గ
గోరాడె జిఱిమెను గొండాడె నా గను
దుమ్ము రేఁచె నటంచుఁ దోఁచు చుండు
జెనకె నంటెను సోఁకె జెనసె ముట్టె ననంగ
దా కె నటం చని తనరు చుండు
జెరిపెఁ దాచెను దాపెఁ జెక్కెఁ దూర్చె ననంగఁ
జొనిపె నటం చని తనరు చుండు

గీ నెస గు నొడియించె నన గ దీయించె ననుట
చీరె ననఁ బిల్చె ననుపల్కు చెల్లు చుండు
రాల్చె జాడించె నన గను రహికి నెక్కు
విదిలిచె నటన్న పల్కు గా వేదవేద్య 3[illegible]

కొనెను మారెను చదిపెను—ఇవి కొట్టెను (కొట్టి చంపెను-అనుటకు) పేర్లు
తఱిగెను—ఇది నఱకెను(ఖండించెను ముక్కలు ముక్కలు గా కోసెను- అనుటకు)
పేరు

కోరాడెను చిఱిమెను కొండాడెను—ఇవి దుమ్ము రేచెను (దుమ్ము పైకి ఎగురు
నట్లు కావించెను-అనుటకు) పేర్లు
చెనకెను అంటెను సోఁకెను చెనసెను ముట్టెను—ఇవి తాఁకెను (తగిలెను
అంటెను స్పృశించెను-అనుటకు) పేర్లు

చెరివెను తాచెను తాపెను చెక్కెను తూర్చెను — ఇవి చొనిపెను (కూర్చెను పొదిగెను ఖచించెను రత్నాదులను సువర్ణాదులతో సంఘటించెను-అనుటకు) పేర్లు

ఒడియించెను—ఇవి తీయించెను (లాగించెను వృక్షాదులను పెల్లగిల్ల జేయించెను పాదు ఊడి పైకి లేచి వచ్చునట్లు చేయించెను-అనుటకు) పేరు

చీరెను—ఇది పిల్చెను (ఆహ్వానించెను ఆమతించెను పిలిచెను-అనుటకు పేరు

రాల్చెను జాడించెను — ఇవి విదిలిచెను (దులిపెను దుమ్ము మొదలగువానిని రాలునట్లు (క్రింద బడునట్లు) చేసెను-అనుటకు) పేర్లు

మారెన్ —ఈ (ఆం ఛా)ను ఇచ్చి దీనికి కొట్టు అనియే అర్థ మనినది (సూ ని) ప్రయోగములను ఇట్లిచ్చినది విరహులమారుమారుఘనవీరబలంబని పాంథకందరల్దులుగురమా కుమారునడిదా లని రాగవియోగజాతకాతరగుణదాత్మమన్మధపతాకని తేంప్ల నదల్చి కమ్మదామరల గదల్చి వారిచరమండలిసొంపు వదల్చి రంగనల్ (వేంక పంచ 4 50) ఈప్రయోగమునందు మారు అనుదానికి కొట్టి(బాధించి చిత్రవధ మొనర్చి)చంపు అనుఅర్థమే ప్రకరణపుష్టి కలది గా కాన్పించు చున్నది మఱియొకప్రయోగము ఇట్లున్నది మారవిను శంకరుడు పలుమాఱు మార వలసి క్రమ్మఱ బ్రతికించదల చె నకట యట్టియవివేకమున జూమీ గట్టు బట్టి చెట్టు( )జు గట్టి భైక్షంబు బట్ట గడగె (కృష్ణ 4 90) ఇచట గూడ (పలుమాఱు) మారన్వలెను కొట్టి (బాధించి) చంపుట (వలయు) (ఆవశ్యక మయియు) అని అర్థము చెప్పుట సంగత మనియే తో చినది కొనెన్ అనునది మారెన్ అనుదానికి పర్యాయము గా ఆం ఛా వచించు చున్నది ఆం ఛా) వీనికి కొట్టు అని అర్థ మిచ్చినను ప్రహరార్థములను (3 9)లో (ఆం ఛా)వేఱు గా వచించి ఉండుటనుబట్టి (అజహత్స్వార్థ లక్షణతో) కొట్టిచంపు అర్థ మనవలెను వచ్చినది ((బ్రౌ) కొనియెను వధించెను అను చున్నది వధార్థకముల గూడ (ఆం ఛా) (3 8లో) ఇచ్చినది అందులకె పైరీతి నిది వ్యాఖ్యాత మైనది

చిఱిపెన్ —దీనిని అలఘురేఫయుతము గానే (సూ ని) గ్రహించి (ఆం ఛా పా) గూడ అట్లే ఇచ్చినది ఇక కొండాడు కడ (సూ ని) లఘురేఫయుతము గా(ఆం ఛా పా)ను ఉదాహరించుట ప్రమాద మనిపించును

చెరివెన్ చెక్కెన్ — (ఆం శే) వీనికి సంఘటించుట కావ్య లై జాను మీఱు జెరివె దుఱి

మెను గిల్కొల్పె జెక్కె నన గ (34)అని సంఘటించుట అర్థ మనినది ఇది (అర్థాం)
అన దగినది పీనికి

ఒడియించెన్ —ప్రయోగము ఇ ట్లున్నది యిదె నాదువిభునిచే సీవదాన్యనగంబు నొడి యించుకొని యే గు చున్నదాన (పారి 4 58) ఇట పరిమళోల్లాసవ్యాఖ్య ఒడియించు కొని అపహరించుకొని అని అర్థము చెప్పనది ఇది ఈసందర్భమునకు సముచితము గా కనిఎంచుట లేదు (ఆం భా) ఎచించిన తీయించు (లాగించు వెర్లతో గూడ పెకలించు) అను అర్థమే ఇచ్చటి సత్యభామాగంభీరవీరగర్వాలాపముల కెంతయో పరిపుష్ట చేకూర్చునది గా ఉన్న దనుట సహృదయవేద్యము

[కొనెన్ — గొనెన్ (వావి అపముద్రి)]

[దాచెన్ — దా చెన్ (వావి అపముద్రి)]

[విదిలిచెన్ —విదలిచెన్ వావి అపముద్రి) దోవతిధూళి విదుల్చుచు లేచి (హరిశ్చ 2భా)
(చూ శ ర)]

సీ వివిరెను దడవె నా నిమిరె నం చని యొప్పు
నచ్చె ననం దగు నమ్మె ననుట
నోడుముట్టె ననంగ శోభిల్లు నంతట
వ్యాఎంచె ననుట యియ్యకొనె నూల్కొ
నె నన గ సమ్మతించె ననుట రాజిu
వంచె ననc దగు వండె ~నుట
వంచె ననుటయును హానించు నన గను
బైని దేలించుట పర గు చుండు

గీ బాఅ జూచె ననంగ దప్పకయె చూచె
ననుటకును దో చు నోనాడె నన గ నొవ్వ
నా డె ననుట చెలంగు దనర్చు వీడె
మానె నన విడిచె ననుట మాతృభూత 33

వివిరెను తడవెను—ఇవి నిమిరెను (చేతితో దువ్వెను రాచెను-అనుటకు) పేర్లు
నచ్చెను—ఇది నమ్మెను (విశ్వసించెను ఆప్తుc దని తల చెను-అనుటకు) పేరు-

స్త్రోడుముట్టెను—ఇది అంతట వ్యాపించెను (బ్రహ్మరంధ్రమును (మాడుపట్టును) తాకెను తల కెక్కెను మిన్ను ముట్టెను అతిశయించెను అనుటకు పేరు

ఇయ్యకొనెను నూ కొనెను—ఇవి సంమతించెను (ఒ యకొనెను అంగీకరించెను ఒప్పుకొనెను ఒడబడెను-అనుటకు) పేర్లు

వంచెను—ఇది వండెను (వంటచేసెను పచించెను) వంచెను (వంగునట్లు చేసెను నమ్రము గా ఒనర్చెను-అనుటకు) పేరు

వానించెను—ఇది పైని దేలించెను (జలాదులలో మునుగక పైకి తేలునట్లు చేసెను-అనుటకు) పేరు

సాఱజూచెను—ఇది తప్పకయె చూచెను (దృష్టి చెదర కుండ (తొలగకుండ అట్టె చూచెను-అనుటకు) పేరు

నోనాడెను—ఇది నొవ్వనాడెను (నొ బలికెను నొచ్చు (దుఃఖపడు) నట్లు మాటాడెను-అనుటకు) పేరు

వీడెను మానెను—ఇవి విడిచెను (వదలెను విరమించెను చాలించెను-అనుటకు) పేర్లు

సంమతించెను—కొన్నిపర్యాయములను నిఘంటువులు దీనికి ఇట్లిచ్చు చున్నవి మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడె నొప్పె ననగ నంగీకరించుట కాఖ్య లయ్యె (ఆం శే 34) కెనగు మంచిది కా నిమ్మ వల్లె యనగ సమ్మతిల్లుటకును (వేంక సూన 67 ప)

వంచెను—దీనికి మొదటియర్థమును నిఘంటువులు ఇచ్చుట లేదు

వానించున్—(బ్రౌ) వానించుట అనగా పైని తేలించుట (ఆం భా) అనినది (సూ ని శ ర లు) దీనికి ఈఅర్థమును ఇయ లేదు

తప్పకయెచూచెను—భయ మింత లేక ఱెప్పనిప్పుచే సాఱి చూడనియట్టమాడ్కి జూచు (కవి రా 2 3) (సూ రా ని తప్పు)

నోనాడెన్—నొనాడ నెసె అనుదానికి దుఃఖపడేలాగు పొడిచినాడు అని (బ్రౌ) చూ అను) నొ బయుక ప్రయోగ మిచ్చు చున్నది (బ్రౌ) క్షురభాండము—క యెందు కీక్షుర

మొక టంచు నో బుయకుమన్ (పంచ 280) (చూ ప్రౌ అను) నా బలుకువంటిదే
నానాడు

ఆ వె ఓసరించె ననగ నోరసేసె ననుట
వెలయు విలిచె ననగ ఓలిచె ననుట
యలరు విలిచె ననగ నమ్మె నంచన దోచు
మహితగుణసమేత మాతృపూత 34

ఓసరించెను—ఇది ఒరసేసెను (ప్రక్కకు ఒరగించెను ఒకవంకకు తొలగ జేసెను-అనుటకు) పేరు

విలిచెను—ఇది పిలిచెను (ఎల్చెను ఆహ్వానించెను) అమ్మెను (విక్రయించెను-వెలకు వస్తువులను ఇచ్చెను-అనుటకు) పేరు

[ఓర సేసెన్ — ఓర జెసె అని (వావి అపపా) క్రియా ప్రసిద్ధా బహవ శబ్దపల్లవసంజ్ఞకా - అనుకారికారికావ్యాఖ్యానసందర్భమున అహోబలపతి ఇట్లను చున్నాడు— కదియ బడి చదికిల బడె ఇత్యాదీనాం నామ్నా మం ద్వితీయాన్తత్వేనైవ గ్రహణమ్ ఏతాదృశాని రూపాణి ద్వితీయాసమ్పన్నె అకర్మకత్వ ఉదాహరణమ్ (అని) ఇది సకర్మకప్రకరణము]

ఆ వె ఫోజె ననగ వెలయు ముంట జీల్చె ననుట
చెప్పె ననుట ఫలము జెందె ననుట
పరగు బొరసె ననగ మఱువెట్టె ననదగు
మఱు గువెట్టె ననుట మాతృభూత 35

ఫోజెను—ఇది ముంటను చీల్చెను (ప్రత్తి నారము న్నగువానిని నలుసులు లే కుండ సన్నముగా తీసి బాగుచేసెను (ఫోఁజెను) చెప్పెను (వచించెను పలికెను) ఫలమును చెందెను (కార్యసిద్ధి పడసెను) పొరసెను (పొందెను-అనుటకు) పేరు

మఱువెట్టెను—ఇది మఱు గువెట్టెను (మఱు గుచెసెను దాచెను కప్పుపుచ్చెను-అనుటకు) పేరు

ఫోజెను —ముంట జించుట చెప్పుట ఫల మందుట పొరయుట (ఆంధ్ర) అని ప్రౌ (చూ అను) దీనిని బట్టి ముంట జించె అని (ప్రౌ పా) అని తోచు చున్నది (సూ నిశరలు)

దీనికి మొట్టమొదటియర్థమునే ఇచ్చినవి (ప్రో జు (రూపాం) ప్రత్తిని (ప్రో జుచున్ వడికి (బ్రాహ్మణు డిచ్చుపవిత్రతంతువుల్ (ఉ హరిశ్చ 4 ~0) (చూ సూ ని

ముంటన్ — మూ డు కు మూండు రూపము గలది (చూ కు సం 6 84) (ఇది ఔపవిభక్తికము) దీనికి ఎర్పడిన (రూపాం) ముండు దానికి (ఔ) ముంటన్ - అనవచ్చునేమో నాం-ము న్నగునవి మూ డు (వ్రేళ్లతో పట్టి చీరుట లోకదృష్టము

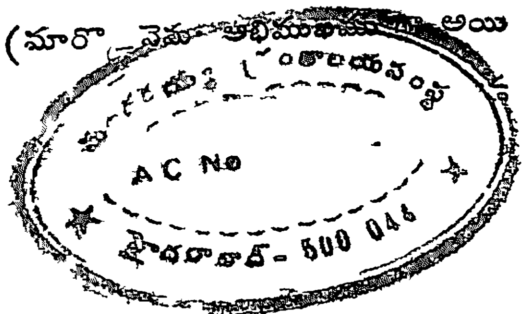
మఱు గువెట్టెన్ — మఱు గు బెట్టెను (వావి పా) అప్పు డిది మఱు గు జొచ్చితిని (మొ) వానివంటి దన వలయును

సీ వంచించె ననుటకుఁ బండించె ననఁగను
గికురించె నన గను గేరు మండు
దీకొనె నన గను డీకొనె నన గ నె
దుర్కొనె నం మను దోఁచు చుండు
బురపురఁ బొక్కె నాఁ దఱచు గా వెతలను
జెందె నం చనుమాట చెలఁగు చుండు
వార్చె నాఁ గడిగె నుపాసించెఁ గదనె పు
ద్దేశించె నాఁగను దేజరిల్లు

గీ వెలయు వెన్నాడె నాఁగను వెంబడించె
ననుటకు వెలార్చె వెదచల్లె ననఁగఁ జల్లె
ననుటకుఁ జెలంగు వినఁడాయె ననెడిమాట
కలరు బెడచెవి బెట్టె నం చని మహాశ

పండించెను కికురించెను—ఇవి వంచించెను (మోసగించెను, బేలుపఱచెను మోసము చేసెను-అనుటకు) పేర్లు

దీకొనెను డీకొనెను—ఇవి ఎదుర్కొనెను (మారొ[illegible] అభిముఖుఁడై అయి తాఁకెను-అనుటకు) పేర్లు

పురపురఁ బొక్కెను—ఇది తలమ గా వెతలను చెందెను (ఎక్కువ గా దుఃఖ పడెను మిక్కిలి బాధపడెను-అనుటకు) పేరు

వార్చెను—ఇది కడిగెను (ప్రక్షాళించెను కడిగికొనెను జలాదులచే శరీరాదులను శుభ్రపఱచెను) ఉపాసించెను (సేవించెను భజించెను (భక్తితో) కొలిచెను) కెడసెను (ఎడసెను పాసెను ఎడమాయెను వీడెను) ఉద్దేశించెను (ధావించెను అనుకొనెను తలచెను-అనుటకు) పేరు

వెన్నాడెను—ఇది వెంబడించెను (వెంట బడెను వెంటనంటెను-అనుటకు) పేరు

వెలార్చెను వెదచల్లెను—ఇవి చల్లెను (పొఱఁజల్లెను విత్తనములు లోనగువానిని నలుదిక్కులయందు పడునట్లు వేసెను-అనుటకు) పేర్లు

పెడచెవినిఁ బెట్టెను—ఇది విన డాయెను (ఆలకించి విన కుండెను పెడచెవులఁ బెట్టెను ఆదరించి వినలేదు-అనుటకు) పేరు

పండించెను అంచు నతండు పల్క దరహాసత జెక్కిలి గొట్టి లెస్స పండించితి వోయి దాసరి (ఆము 6 40)

వెదచల్లెను — వేడిమి దిక్కుల వెదచల్లుకొనుచు (ద్వి రామా 4 2) పదనంబు దెలచిన వర దంతకాంతి వెదచల్లినవిధాన వెన్నెల గాయు (ప్రభులింగ లీల 4 4) (చూ ప్రౌ)

గీ మించు ఊక్కించె నన గ నిక్కించె ననుట
చనును పారువ జూచె నా జక్క గాను
జూచె ననుటకు సలిపె నా దోచు జేసె
ననెడిమాటకు మాతృభూతాభిధాన 37

ఊక్కించెను—ఇది నిక్కించెను (ఉబ్బించెను ఉబికించెను పైకి ఉబుకుట (ఎత్తగుట) కల్గదానినిఁ గా చేసెను-అనుటకు) పేరు

పారువఁ జూచెను—ఇది చక్క గాను చూచెను (సూటి గా కాంచెను లక్ష్యము తప్ప కుండ సరిగా చూచెను-అనుటకు) పేరు

సలిపెను—ఇది చేసెను (ఒనరించెను కావించెను ఒనర్చెను ఆచరించెను - అనుటకు) పేరు

పారువ జూడెను — పారువ గ్రహించి (సూ ని) గుఱుతు అర్థ మని క్రిందిప్రయోగమును ఇచ్చినది కలికి జక్కవలు నీవలిగుబ్బలకు నుబ్బి పఱతెంచె బారువపట్టె నేమొ (ఉ రా 6 63)

క పటుతాళించె ననంగను
నటు నిటు బెళుకంగ జూచె ననుటకు దోచుం
జిటికె ననంగను విలసిలుఁ
జిటికెలు వేసె ననుమాట చెవ్వందీశా 38

పటుతాళించెను—ఇది అటు నిటు బెళుకంగ జూచెను(భయాదులచే చలనము కలుగు నట్లు ఆదిక్కు ఈదిక్కు చూచెను-అనుటకు) పేరు

చిటికెను—ఇది చిటికలు వేసెను(ఆవులింతలు వచ్చినప్పు డది అంగుళిస్ఫోటనములు ఆచరించెను చిటికరించెను-అనుటకు) పేరు

బెళుకంగన్ —(శ ర) బెళకు అని గ్రహించి చలించు అని అర్థ మిచ్చినది బెళుకు అనియు ఈఅర్థమునందు కలదు తళుకులు గుల్కచెక్కు కను దమ్ముల నక్రుమరందబిందు వుల్ దొలక (ఏశా 4 52) (చూ సూ ని)

ఆ వె అడిగె బలికె వండె నడ్డగించెను గోరె
నన గ విట్లు కొన్ని యగు ద్వికర్మ
ధాతువులు గ దెలియ దగువాని నెల్లను
మహితగుణసమేత మాతృభూత 39

అడిగెను పలికెను వండెను అడ్డగించెను కోరెను—ఇట్లు కొన్ని అగున్(ఉండును) వానిన్ ఎల్లన్ (వానిని అన్నిటిని) ద్వికర్మధాతువులు (ప్రధానకర్మము అప్రధాన కర్మము-అనెడి) రెండువిధము లగు కర్మములు - కలధాతువులు కన్ తెలియన్ తగున్-ఎఱు గనగును

అకర్మకధాతువులను సకర్మకధాతువులను వచించి ద్వికర్మకధాతువుల నిక (అం భా కర్త)దిజమ్మత్రము గా ప్రదర్శించినాడు పైవానికి ఉదాహరణములు ఇవి (అడిగెను) మాణవకుని(మాణవకునివలన) మార్గమును అడిగెను అడిగి తెలిసెను- అనుట (పలికెను)- పుత్త్రిని (పుత్త్రినికొఱకు) ధర్మమును పలికెను (వండెను) బియ్యమును (బియ్యముతో) అన్నమును వండెను (అడ్డగించెను) గోవును గోష్ఠమును (గోష్ఠమునందు) అడ్డగించెను ఎక్కడకు పో నీక నిలిపెను (కోసెను) వృక్షమును (వృక్షమునుండి) ఫలములను కోసెను (అని)

ద్వికర్మధాతువులు —తృతీయా చతుర్థీ పఞ్చమీ సప్తమీవిభక్తులకు అర్థములు వరుసగా కరణ హేతువులు తాదర్థ్యము అపాదానము అధికరణము అనునవి (కారణములు) వానిని వక్త వివక్షింపనప్పుడు (అకథితంచ (3 3 9) అనుపాణినిసూత్రమున) ఏర్పడినకర్మము అప్రధానకర్మము అట్టిదానితో గూడిన సకర్మకధాతువులు ద్వికర్మకధాతువులు నన్నయ సర్వవిభక్తి సంస్కృతతుల్యా అని సూత్రించినాడు అహోబలపతి ఈసూత్రమునకు ఉదాహరణములు ద్వికర్మకధాతువులు గూడ అని వ్యాఖ్యానించుచు గోవుల బాలు ఎతికెన్- ఇత్యాదౌ ద్వితీయా అనినాడు ద్వికర్మధాతువులు సంస్కృతమున ఇట్లు పరిగణితము లైనవి దుహ్ యాచ్ పచ్ దణ్డ్ రుధి ప్రచ్ఛి చి బ్రూ శాసు జి మథ్ ముషామ్ కర్మయుక్స్యా దకథితం తథా స్యా న్నీ హృ కృ ష్వహామ్ (అని) వరుస గా వీనికి ఉదాహరణములు ఇవి- గాం దోగ్ధి పయ (ఆవును పాలును ఎతుకు చున్నాడు (ఆవునుండిఅనుట) బలిం యాచతే వసుధామ్ (బలిని వసుధను (భూమిని) యాచించు చున్నాడు (వసుధకై అనుట) తండులా నోదనం పచతి (బియ్యమును అన్నమును వండు చున్నాడు (బియ్యముచే అనుట) గర్గాన్ శతం దణ్డయతి (గర్గులను నూఱురూపాయలను (ఉపరాధద్రవ్యముగా) పుచ్చుకొను చున్నాడు(గర్గులనుండి అనుట) వ్రజ మవరుణద్ధి గామ్ (వ్రజమును (పసులకొట్టమును) గోవును నిలుపు చున్నాడు(వ్రజమునందు-అనుట) మాణవకం పన్థానం పృచ్ఛతి (మాణవకుని (బాలుని) మార్గమును అడుగుచున్నాడు (మాణవకునివలన అనుట) (అడుగుటకు అడిగి తెలిసికొనుట అర్థము) వృక్ష మవచినోతి ఫలాని (చెట్టును ఫలములను కోయు చున్నాడు (చెట్టునుండి - అనుట) మాణవకం ధర్మం బ్రూతే (మాణవకుని ధర్మమును చెప్పు చున్నాడు (మాణవకునికొఱకు-అనుట) మాణవవకం ధర్మం శాస్త్

(మాణవకుని ధర్మమును శాసించు చున్నాడు (మాణవకునికొఱకు అనుట) శతం జయతి దేవదత్తమ్ (నూఱిటిని దేవదత్తుని వశపఱచుకొను చున్నాడు (నూఱిటిచే అనుట) సుధాం క్షీరనిధిం మథ్నాతి (సుధను క్షీరనిధిని (పాలసముద్రమును) త్రచ్చుచున్నాడు (సుధకై-అనుట) శతం ముష్ణాతి దేవదత్తమ్ (నూఱిటిని సూఱురూప్యములను దేవదత్తుని దోచుకొను చున్నాడు (దేవదత్తునినుండి అనుట) గ్రామ మజాం నయతి (మేకను గ్రామమును అపహరించు చున్నాడు (గ్రామమునందు అనుట) గ్రామ మజాం కర్షతి గ్రామమును మేకను లాగు చున్నాడు (గ్రామమునందు అనుట) ఈదుహ్యాదులు అర్థపరములు స్వరూపపరములు కావు కావున బలిం భిక్షతే వసుధామ్-అనునట్లు బలిని వసుధను వేడు చున్నాడు అనురీతివియు ద్వికర్మకములే సంస్కృతవ్యాకరణము పరిగణించిన దుహ్యాదులు వానిపర్యాయములే తెలుగునను యథాప్రయోగముగ ద్వికర్మకధాతువు లని తెలియవలయును వీనిలోనివానినే (ఆంభా) కొన్నిటిని ఉపలక్షణవిధితో ఉదాహరించినది (ఆంకౌ) కర్మ ఏడువిధము లనుచు క్రిందిరీతిని వివరించినది కర్తకు క్రియచేత గడు నిష్టముగ బొంద దగినది కర్మాఖ్య దనరునదియె ఈప్సితకర్మ మనీప్సితకర్మంబు నలయీప్సితానీప్సితాఖ్యకర్మ మకథితకర్మంబు నకర్తృకర్మం బభిహాతకర్మం బనభిహితం బనుచు గర్మంబు సప్తాహ్వాయంబులచేత దగు దెల్పెదను వరుసగ వినుండు జనపతి యన్నంబు సాపడియెడు నన నీప్సితకర్మాఖ్య నెసగుచుండు మును మూర్ఖుడ విషంబు దినియె నన గ నిది యయ్యనీప్సితకర్మ యగుచు దనరు దొరకొని గాలుంచు చువ్వ గప్పునపాయ సాన్నంబు మెసవిడి నన గ నివియె యూక్షింప నీప్సితానీప్సితకర్మాభిధానంబుచేత మ దనరు మిగుల నాదేవదత్తుడు యజ్ఞదత్తు నెఱగొంగడి నడిగెడి నని వడి గ రెండు కర్మంబులు నుప నకథితకర్మం బగు చుండును గృతులందు నూహ సేయ మూర్ఖ శిష్యుడు గ్రామమునుగూర్చి పోయెడిని గురుం డు తచ్ఛిష్యుని మదిని దల పుచు గ్రామమునుగూర్చి పో జేయు చున్నా డనిన శిష్యు డలకర్మతను గనియెను గనుక నిట్టిది కర్మకి ర్తనామంబుచేతను దనరారు చుండును గణింప శ్రీయజ్ఞదత్తుచే జాపవడి నల్లబడు చున్న దన జాప ప్రథమ యైన కతన నిదియె యభిహాతకర్మనామధేయంబుచే బొల్పుగ నలరు చుండు యజ్ఞదత్తుడు చాప నల్లు చున్నా డనుకరణి యనభిహితకర్మ మయ్యె (అ)

సీ. ప్రోచుచున్నా(డనఁ బ్రోచు చున్నా వన
బ్రోచుచున్నా నన(బొలుచు లట్టు
ప్రోచె ననంగను బ్రోచితి వన గను
బ్రోచితి నన గను బొలుచు లిట్టు
ప్రోచు ననంగను బ్రోతు వనంగను
బ్రోతు ననంగఁ బెం పొందు లృట్టు
ప్రోచుఁగాత మనంగఁ బ్రోతువుగాత నా
బ్రోతునుగాత నాఁ బొలుచు లిఙ్ఙు

గీ. లార్థములపురుషక్రియలందు నేక
వచనములఁ దెల్పితివి బహువచనములను
జూచి యన్నిటి కిట్టు లెంచుకొనవలయు
నాశ్రితనిధాన మాతృభూతాభిధాన 40

ప్రోచుచున్నాఁడు ప్రోచుచున్నావు ప్రోచుచున్నాను—ఇవి లట్టు(లఙ్రూపములు) ఇందు (మొదటిది ప్ర పు ఎ) రెండవది(మ పు ఎ) (మూడవది ఉ పు ఎ)

ప్రోచును ప్రోతువు ప్రోతును—ఇవి లృట్టు (లృఙ్రూపములు) (ఇందు మొద టిది-ప్ర పు ఎ) (రెండవది-మ పు ఎ) (మూ డవది-ఉ పు ఎ)

ప్రోచు గాతన్ ప్రోతువుగాతన్ ప్రోతునుగాతన్ —ఇవి లిఙ్ఙు (లిఙ్రూపములు-ఆశీర్లిఙ్ఙతోడిరూపములు)

క్రియలను చెప్ప వాఙి కగుపురుషకాలాదులను ప్రదర్శించినా డు (ఆం భా క ర్త) దిఙ్మాత్రము గా ఇట్లు

[లార్థములన్-లకారార్థములను (లట్ లిట్ లృట్ లిఙ్ఙులను) పురుష క్రియలయందు (ప్రథమపురుష మధ్యమపురుష ఉత్తమపురుషక్రియలయందు) ఏకవచన(రూప)ములను తెల్పితిని బహువచన(రూప)ములను (చూచి-పరిశీలించి) అన్నిటికిని (ఇట్లు) ఎంచు కోవలయును (తక్కినక్రియ లన్నిటికిని వీనియట్లే రూః

ములు ఊహించుకొన వలయును (ఇట్లని దిఙ్మాత్రప్రదర్శన మిది అనుటను (అం భా) తెలిపినది) ఈలార్థముల వివరణమునకై (చూ ౨ం కొ)]

లట్టు — వర్తమానే లట్ (3 23) అని పాణినిసూత్రము వర్తమానంబు నా ప్రారబ్ధా పరిసమాప్తంబు అప్పటికి (ప్రయోగకాలమునాటికి) ముగియ కుండునది-అని (బాలవ్యా)

లిట్టు — పరోక్షే లిట్ (3 2 5) అని పాణినీయము భూతంబున లిట్టగు భూతంబు నా విద్యమానధ్వంసప్రతియోగి ముందుండి యప్పటికి (ప్రయోగకాలమునాటికి అనుటయే లే కుండునది అని (బాలవ్యా)

లృట్టు — లృట్ శేషే చ (3 3 3)అని (పాణిని) భావిని లృట్టగు భావి నా విద్యమాన ప్రాగభావప్రతియోగి అప్పటికి బుట్ట కుండునది (బాలవ్యా)

లిఙ్ఞు — ఆశిషి లిఙ్లోటౌ (3 3 73 (పాణిని లభింపనియభీష్టార్థము బొంద నగుకోరిక ఆశీస్సు

ప్రోచుచున్నాడు —ప్రోచుచున్నారు (ప్ర పు బ) (మ పు బ ఇదియే) ప్రోచుచున్నాము (ఉ పు బ) ఇవి లట్టుబహువచనరూపములు

ప్రోచెను —ప్రోచిరి (ప్ర పు బ) ప్రోచితిరి- (మ పు బ) ప్రోచితిమి (ఉ పు బ) ఇవి లిట్టు బహువచనరూపములు

ప్రోచును —ప్రోతురు (ప్ర పు బ) (మ పు బ ఇదియే) ప్రోతుము (ఉ పు బ) ఇవి లృట్టు బహువచనరూపములు

ప్రోచు గాతన్ —(ప్రోతురుగాతన్ (ప్ర పు బ) (మ పు బ ఇదియే) ప్రోతుముగాతన్ (ఉ పు బ) ఇవి ఆశీర్లిఙ్ఞబహువచనరూపములు

గీ ప్రోవ బడె ననఁ గర్మార్థమునఁ జెలంగు
జనును ప్రోపించె ననఁగ ణిజర్థరీతి
నలరు భావార్థమున ప్రోచు టాయె నన గ
దక్కు నీరీతి గను గొనఁ దగు మహేశ

ప్రోవఁబడెను—ఇది ప్రోచుధాతువునకు కర్మార్థకరూపము (కర్మమును చెప్పుచు వచ్చినలకారము గలరూపము-అనుట)

ప్రోపించెను—ఇది ణిజర్థకరూపము (ణిజర్థము - ప్రేరణ దానిని దెలుపుచు వచ్చిన ఇంచుక్కు తోడిరూపము ఇది అనుట

ప్రోచు టాయెను—ఇది భావార్థకరూపము (ధాత్వర్థమాత్రమును వచించునట్టిరూప మిది యనుట) [ఇట్లే-పొదువ బడెను పొదివించెన్ పొదువు టాయెను-మొ]

ఇక ఇట దిఙ్మాత్రము గా కర్మార్థకక్రియాదులను వచించు చున్నా డు ఆం భా కర్త

కర్మార్థము—తెను గున కర్మార్థకక్రియకు పడు (జి) చేరును పడుజ్యనుబంధంబు కర్మంబు నం దగు అని (బాలవ్యా క్రియా 49) ఇట్టి క్రియ ప్రయోగింప బడునప్పుడు కర్మకు ప్రథమావిభక్తి కర్తకు తృతీయావిభక్తి కలుగును

ణిజర్థరీతి—సంస్కృతవ్యాకరణమున హేతుమతి చ అని ప్రేరణార్థమున ణిచ్ ప్రత్యయము విహితము ఆణిజర్థప్రేరణమునందు సాధారణము గా తెలు గున ఇంచుక్కు విహిత మైనది- సర్వంబునకుం బ్రేరణంబునం దించు క్కగు (బాలవ్యా క్రియా 70) చుగాగమాదులు ఇందు విశేషవిహితములు ఇవి అన్నియు ణిజర్థకము లన బడు చున్నవి ఇట్టిది ణిజర్థరీతి

భావార్థము—సంస్కృతమున భావార్థధాతుకప్రయోగములు చాల గలవు తెలు గున అట్టివి విరలములు (సం) రామేణ అభూయత క్షితౌ (మొ) అట్టిదే తెను గున (ప్రభువుచే) ప్రోచు టాయె (మొ) సంస్కృతమున అకర్మకధాతువులకే ఈభావార్థకప్రయోగము అట్టినియమము ఇట ఉన్నట్లు తో పదు బహువచనము వేఱు గా వీనికి ఉండదు

ప్రోచు టాయెను—ఆంధ్రకౌముది భావకర్మార్థముల్ దెలిపెద నగుట యన గ బ్రభువుచేత నొసంగ బడుట యన గ నిట్టి నుడులు లక్ష్యము లై యలరు అనినది ఇట్లె కుడుచు టాయెను (మొ)

గీ భావమున బ్రోవు ప్రోచుట ప్రోవడ మనఁ
బర గు గర్మార్థమున బ్రోవ బడినది యన
వఱలు గర్త్రర్థమునఁ బ్రోచువా డనంగ
మను సుబన్తంబు లీ జాడ మాతృభూత

ప్రోవు ప్రోపుట ప్రోవడము—ఇవి భావమున పరగును (ఇట్టివి ధాత్వర్థ మాత్రమును బోధించు కృదన్తసుబన్తములు-అనుట)

ప్రోవ బడినది—ఇది కర్మార్థమున వఱలును(ఇట్టివి కర్మార్థమును వచించుక్రియా జన్యవిశేషణము లగుసుబన్తము లనుట)

ప్రోచువాఁడు—ఇది కర్త్రర్థమున వఱలును (ఇట్టివి కర్తను చెప్పెడిక్రియాజన్య విశేషణము లైనసుబన్తము లనుట)

ఈక్రియావర్గము క్రియకు సంబంధించిన దగుటనుబట్టి కృదన్తములస్వరూపమును క్రియాజన్యవిశేషణముల స్వరూపమును ఒకింత గా ముచ్చటించుచు వర్గమును ముగించు చున్నది (ఆం భా)

ప్రోవు — ప్రోచు నకు వు వర్ణకము (కృత్తు)- వువర్ణకంబు మన్వాదుల కగు కాచు కావు అని (బాలవ్యా కృ 7)

ప్రోపుట — ప్రోచు నకు ట పర్ణకము (కృత్తు) ట వర్ణకంబు భావంబునం దగు (బాలవ్యా క్రియా 35)

ప్రోవడము — ప్రోచు నకు అడ ప్రత్యయము (కృత్తు) తత్సంనియోగమున పున రాగమః క్రియాణామ్ (ఆం చి క్రియా 4) సూ చే చకారమునకు వ కారాదేశము ఇచ్చట ప్రతి క్రియ మడాన్తత్వం ప్రతీతం న తు గీయతే అని అధర్వణు డు అహోబలపతి ఇట అంద డము పొందడము విడువడము నిలువడము విఱుగడము ఇత్యాదయ అడాన్తా శ్శబ్దా ప్రతీ యన్తే సర్వత్ర తథా ఽపి తత్ర గానం న సంభవతి తేషాం గ్రామ్యత్వా న్న ప్రయోగార్హా తే త్యర్థ అను చున్నా డు (చూ బతిమాలడము)

ప్రోవ బడినది —(ప్రోవ బడిన+అది) ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్ఛబ్దం బనుప్రయుక్తం బగు (బాలవ్యా సమా 9)

ప్రోచువా డు — తృవర్ణకార్థంబునం డెడి యెడు వన్నియ లగు (బాలవ్యా క్రియా 44) వానికి లోపంబు బహులంబు గా నగు (బాలవ్యా క్రియా 45)

గీ శ్రీలు వెలయంగ నీపేర జెముకతన
బరఁగు శాశ్వతము గ గ్రియావర్గ మిట్లు
గైకొనుము దీని భక్తసంఘాభిమాని
మాతృభూత జగత్త్రియీమాతృభూత

[వ్యాఖ్యకై మా స్వర్గ 68]

ఇది

క్రియావర్గము

తే అశ్రుతగ్రామ్యవిస్మృతవ్యర్థసులభ
శంకితాలస్యనిర్ముక్తశబ్దవితతిఁ
దక్క రచియించునీకృతి దయను గొనుము
మాతృభూత జగత్త్రియీమాతృభూత 44

ఈకవి శబ్దదోషముల గొన్నిటిని బేర్కొని అవి యిందు లేనందున నిర్దుష్టమై వెలయనయీకృతిని దయతో బరిగ్రహింపవలసిన దని కృతిపతి యగు మాతృభూతేశ్వరస్వామిని వేడుకొను చున్నాడు

అర్థ — జగత్త్రియీమాతృభూత మాతృభూత (సంబోధనములు) అశ్రుత గ్రామ్య విస్మృత వ్యర్థ సులభశంకిత ఆలస్య- నిర్ముక్తశబ్దవితతిన్ - (అశ్రుతములు)-ప్రయోగములందు విన బడనివి అప్రయుక్తములు అనుశాసనాదు లున్నను గవిప్రయోగప్రచురములు గావివి (గ్రామ్యములు) - (జనవ్యవహారమాత్రప్రసిద్ధము లైనవి) (విస్మృతములు)-అన్యార్థములు ఎమఱుపులు ఎమఱుపాటువలన గలిగినవి రూఢ్యర్థమును గమనింపక యౌగికార్థమునఁ గవులచె బ్రయుక్తము లైనవి (రూఢ్యర్థమును విస్మరించినవి) (లేదా) ఘటాదిశబ్దములు ప్రమాదమున పటాదిపరములు గాఁ బ్రయోగింప బడినవి (చూ వామను డు కావ్యాలం) (వ్యర్థ

ములు) - నిరర్థకములు ప్రకృతోపయోగులు గాక (పద్య) పాదపూరణమునకే (పద్యమునందలి ఛందస్సును సరిపుచ్చుటకే) కేవల ముపయోగపడునవి (సులభ శంకితములు)- సందిగ్ధములు సందియములు గలవి విన్నమాత్రనే అదియా ఇదియా యని సందేహము గలిగించునవి (ఆలస్యములు) ప్రాలుమాలికలు శ్లేషాదిసంఘటనకై కక్కుఱితి పడినవి (నిర్ముక్తములు)-వదల బడినవి వదల బడిన ప్రసిద్ధార్థము గలవి గూఢార్థములు మఱి గులు ఒకశబ్దము ప్రసిద్ధార్థము అప్రసిద్ధార్థము గలిగి యుండ నప్రసిద్ధార్థమందు ప్రయోగింప బడినపదములు (ఇట్టివి) ఐనశబ్ద వితతిన్-పదసమూహమును తక్కన్-వదలి (మాని) రచియించునీకృతిన్-చేసిన యీ కావ్యమును (ఈపద్యనిఘంటురాజము ననుట) దయన్-కృపతో నన్నుఁ గేవల మనుగ్రహింపవలయు ననెడికోరికతో కొనుము-పరిగ్రహింపుము ఈకృతికి భర్తవై స్వీయ గా దీనిని జేకొనుము (నన్ను అస్మద్వంశ్యులను ఉద్ధరింపు మని కృతికర్త వేడికోలు)

విశే —గణపవరపువెంకటకవి కావ్యదోషముల నిట్లు పరిగణించినాడు (అతుకు బలుకులును బునరుక్తములును వట్టిఫూ దెలు గాకుదెనుంగులు గటువు లీచ లును బాలుమాలికలును సందియము లేమఱుపులు మఱి గులు వ్యర్థపదములు ర వణ మీఱుపదునై దు వాక్యదోషములు దనక (ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము 6ప) గ్రామ్యమునుగూర్చి వామనుఁ డి ట్లను చున్నాడు లోకమాత్రప్రయుక్తం గ్రామ్యమ్ (వ్యాఖ్య) గ్రామే భవం గ్రామ్య మితి వ్యుత్పత్తి లోకమాత్రసిద్ధ మిత్యర్థ అత్ర పూ త్కృతేతిపదం గ్రామ్యమ్ తస్య కావ్యే ప్రాచుర్యేణ ప్రయోగాదర్శనాత్ తామ్బూలభృతగల్లో ఒయం తల్లం జల్పతి మానవ -ఇత్యాదౌ యత్ తల్లగల్లాదిపదం ప్రయుజ్యతే తదప గ్రామ్యం ద్రష్టవ్యమ్ (అని) మృతసంస్కారమును వేఱు గా బేర్కొననియీకవి యీలక్షణమునే యిచ్చట ననుసరించినాఁ డని తో చును

ఈకవి లా నాయాకావ్యములనుండి ●దములు పరిగ్రహించునప్పుడు వాని కర్థము నిర్ణయించు నప్పుడు కవుల కైన గ్రమగ్రంథాదుల ద్రొంరా జని కడజాగరూకత వహించినా నను

చున్నాడు ఈ పద్యమును దృష్టియం దుంచుకొని యీకృతిని సమగ్రముగా బరిశీలించి చూచితిమేని యీత డీచెప్పిన దంతయు జాలవఱకు సత్య మనిపించును ప్రబంధాదుల యందలివి(యిట్టి)కొన్నిపదము లిందు గానరావు అవి యీత డు కావలయు ననియే(గ్రామ్య దోషభూయిష్ఠములు గా భావించియే) వదలె నేమో చెప్పలేము ఆమె యేమె వంటి వీత డు గ్రహింపలేదు ప్రయోగములందు దృష్టములుగాక వ్యవహారమాత్రప్రసిద్ధము లగువాని నీత డు గ్రహింప లే దనుటకు అగత్యము ఆగాయిత్యము వంటి వెన్నో యిందు గానరా కుండుట సాక్షి అశ్లీలార్థకము లగునవియు గొన్ని యిందు గానరావు అవి జుగుప్సాది కరము లగుటయే నిరాకరణకారణ మేమో సాంబ) ఇ ట్లను మన్నది పాపల గనుతావు పత్తి బియ్య మరునిల్లు దు బ్బన మదనమందిర మొప్పు బిల్లల ఎగించువెరు చుల్లి బుల్ల బెల్ల మన గ బొస గు శేషముగా డు గుద్ద ఎట్టి యనంగ గుదము దనరు (మాన 9) ఈత డీరహస్యాంగములపే ర్లేవియు నిట్లు (బట్టబయలు గా) వచింపలేదు ఎఱు దు గ్రహించినా డుగాని ఎట్టి గ్రహింప లేదు ప్రయోగములు లేక గ్రామ్యములు గా నుండుటయే యిందులకు గారణ మేమో ఎరుగు గ్రహించినా డు ప్రయోగ మెచ్చట నైన నున్న దేమో అప్రయుక్తముల గ్రహింప నను చున్నా డు ప్రచురప్రయోగముతే యిందుల కుండవలయును ఒగిన్ తగన్ గ్రహించినా డుగాని అవి పాదపూరణమునకైనవి గాక ప్రకృతోపయోగులు గా ఉపయోగపడినవానికె యభిధాయకములు గా నుండియుండును ఇ క నర్థనిర్ణయ మొనర్చుకొనినప్పు డాయాపదములకడ కవులకక్కుఱితియు గల దని యట్టివి స్పృశింప లే దను చున్నా డు కా దన లేము పై నీత డు పేర్కొనినదోషములకు జాలవ ఱకు ఆలంకారికుల లక్షణము లి ట్లున్నవి (అశ్రుతము) (య దప్రయుక్తం కవిభి రప్ర యుక్తం త దుచ్యతే (అన్యార్థము) య ద్రూఢిప్రచ్యుతం నామ త దన్యార్థ ముదాహృతమ్ (నిరర్థకము) పాదపూరణమాత్రం య త్త న్నిరర్థక ముచ్యతే (సందిగ్ధము) సందిగ్ధం త న్మతం య త్స్యాత్ సందిగ్ధార్థప్రతీతికృత్ (గూఢార్థము) ప్రయుక్త మప్రసిద్ధార్థే గూఢార్థం త న్నిగద్యతే (ప్రతా దోష) ఉదాహరణాదులకై (చూ ప్రతా) (సులభశంకితములు) శఙ్కా యేషు సంజాతా తాని) శఙ్కితాని సులభం యథా అ శఙ్కితాని (తారకాదిత్వా దితచ్) అన్యార్థములగుఱించి వామను డి ట్లను చున్నా డు రూఢిచ్యుత మన్యార్థమ్ (కావ్యా

2అధి 2సూ) రూఢి మనపేక్ష్య యౌగికార్థమాత్రోపాదానత్ అన్యార్థం పదమ్ స్థూలత్వా త్సామాన్యేన ఘటశబ్ద పటశబ్దార్థ ఇత్యాదిక మన్యార్థం నోక్తమ్ ఇతి (టీక) ఆఙ్ పూర్వకో వహాధాతు కరోత్యర్థే రూఢ స చ రూఢి మనాదృత్య ధారణే యౌగికార్థే ప్రయుక్త ఇ త్యన్యార్థత్వమ్ (అని) కవులకు భ్రమప్రమాదము లుండు నని కవులే యను చున్నారు (చూ నాపాణినీయము-కావ్యవాఙ్మయము) ఛన్దోవత్కవయ కుర్వన్తి న హ్యేషా ఇష్టి అని మహాభాష్యకర్త అ హేతి భూతే ఽస్య ఙల న్తభ్రమా దృవోలటి అని వామ ను డు (చూ కావ్యాలం 5అధి 44సూ)

చ చరణనమజ్జనావనవిశారద శారదచంద్రరుక్తిర
స్కరణచణాయమానముఖసారస సారసమంచితోక్తిని
ర్భరకవితారసైకసులభాయితరూపక రూపకంరసుం
దరలతికాసమానదయితాభరణాంగ రణాంగణప్రియా 45

కవి యీపద్యముతోను బైపద్యముతోను గృతినాయకుని సంబోధించి వర్ణించుచు ఈ తృతీయ కాండముతోనైన గ్రంథపరిసమాప్తిని బరమేశ్వరునికి నివేదించుకొను చున్నాఁడు.

అర్థ —చరణనమత్-జన + అవనవిశారద - (నీ)పాదములకు ప్రణతులైనవారిని రక్షించుటయందు నేర్పరి యైనవాఁడా (భక్తరక్షణమునందు దక్షుఁడా - యనుట) శారదచంద్రరుక్ తిరస్కరణచణాయమాన ముఖసారస-శరత్కాలపువెన్నెలను ధిక్కరించుటచే ప్రసిద్ధి చెందిన దగు చున్నముఖచంద్రుఁడు గలవాఁడా (పరమేశ్వరుని ముఖము శారదచంద్రికయట్లు సంతోషపఱచు చున్నది తనప్రసన్నతాదిగుణములచే ననుట) సారసమంచిత + ఉక్తి నిర్భర కవితారస + ఏక సులభాయిత రూపక - శ్రేష్ఠము లై (రసవంతము లై)ఒప్పు చున్నవాక్కులతో నిండిన కవితామృతముచే ముఖ్యము గా అశ్రమముతోఁ బొందఁ దగినయాకారము గలవాఁడా (నీరూపవర్ణనము కాళిదాసాదులవంటి మహాకవిజనములకే కాని తదితరులకు సులభము గాఁ

బొందరాని చనుట) రూపకంఠసుందరలతికాసమానదయితా + ఆభరణ + అంగ— రూపవంతము సౌందర్యవంతము (కాంతిమంతము) ఐనకంఠము అందమైన లేఁత తీగతో సమాన యగుప్రియురాలు (పరమేశ్వరి) అలంకారము గా గల శరీరము గలవాఁడా (పరమేశ్వరుని శరీరమును గరళభక్షణమున నల్లనై నిగనిగ లాడు చున్న శ్రీకంఠమును సౌందర్యమునకు శేవధియై వామాంగమం దున్న సర్వమంగల (పార్వతి)యును ప్రధానము గా ప్రకాశింపఁ జేయు చున్న వనుట) రణ+అంగణ ప్రియా-యుద్ధముయొక్క ముంగిలియందు(ముందుభాగమునందు) ప్రీతి కలవాఁడా, శత్రువుల కెదురై యుద్ధము చేయుతలపు గలవాఁడా (మహావీరుఁడా యనుట)

విశే — తిరస్క- చణాయమాన - భృశాదిక్యజ్జ_న్తము నకంటె శానచ్ ప్రత్యయము భృశాదిభ్యో భు వ్యచ్వే ర్లోప శ్చ హల (3 2) భృశాదిగణ పాఠము లే కున్నను గొన్ని శబ్దముల నేతద్గణపఠితముల గా ప్రామాణికవ్యాఖ్యాతలు సాధించు చున్నారు య స్యోత్సుకాయమానా త్వం న ప్రతీపాయసే ఉ_త్తికే అని (భట్టి) (మా 5 స 74 శ్లో) ఇట మల్లినాథు డు- ఉభయత్రా ఒఽ భృశాదిత్వాత్ క్యజ్ అను చున్నాడు జయమంగలవ్యాఖ్యయు నిట్లే యనినది భద్రాయిత (మూ_ర్తి) మొద లగుచోటులందు గూడ భృశాదిపాఠముననే క్యజ్ ప్రత్యయ మని గణరత్నమహోదధి కర్తు క్యజ్ సలోప శ్చ (3) సూత్రమున నిట క్యజ్ ప్రత్యయ మని అప్పకవి ఎ ట్లైనను నివి సాధువులే వామను డు- కావ్యాలంకారసూత్రవృ_త్తియందు విరలాయమా నాదిషు క్యజ్ నిరూప్య (5 అధి. 29సూ) విరలాయమానే మలయమారుతే ఇత్యాదిషు క్యజ్ నిరూవ్య భృశాది ష్వపాఠాత్ నా ఒపి క్యష్ లోహితాది ష్వపాఠాత్ అను చున్నాడు కాశిక లోహితాదిగణ మాకృతిగణ మను చున్నది (పరిశీలనీయము) (తిరస్కరణచణ)- తేన వి_త్త శ్చుఞ్చు ప్చణపౌ (5 2 26) చణప్ ప్రత్యయము

(రూపకంఠ) రూపశబ్ద మిట అర్శఆద్యజంతము (రూపము కలది) త్రికణ్ఠ అనుచో (సుధ) శ్రీ శోభా కణ్ఠే ఒస్య అని వ్యాఖ్యానించినది కాలకూటఘరళజా శ్రీ (శ్యామ)

శోభా కణ్ఠే యస్య స అని (గురు) రూపం స్వభావే సౌన్దర్యే నాణకే పశుశబ్దయో గ్రన్థావృత్తౌ నాటకాదా వాగంశ్లోకయో ర౦ అని (విశ్వ)

లతిక అల్పార్థమున —ని స్వార్థమున గాని క ప్రత్యయము చంద్రురుక్ చంద్రకాంతి వెన్నెల సుష్య ప్రభా రు గ్రుచి స్త్విడ్భా భా శ్ఛవి ద్యుతి దీప్తయ (అమ)

(నమజ్జన) నమతి రకర్మక వన్దనార్థ స్తు సకర్మకి ఇతి ప్రపఞ్చితం రసబిన్దౌ నమజ్జన పరివృతే అని (చమ్పూ రా) నమస్కుర్వాణై జనై ఎరివృతే అని (వ్యాఖ్య) ఇట- క్రియానిఘంటు వాకటి యిట్లను మన్నది భజతే భజతి శ్రయతి శ్రయతే ప్రజీపతతి సేవతే నమతి (అని) దీనినిబట్టి భజించెడిజనము భక్తజన మని యర్థము

రణాంగణ — అంగన శబ్దము గా దీనిని నకారాంతపదములందు బఠించినది విశ్వము ఐనను అఙ్గణ శబ్ద మసాధువు కాదు అధ్యాస్య సౌరభేయం మౌక్తికరుచిరఙ్గణేషు విహాతమతి అని రసకరఞ్జనాదికావ్యములు (రుచిరంగణేషు అనియు నిట నర్థాంతరమున ఛేదము ఈకవి కిట - అఙ్గణ శబ్దమే యభిప్రేత మనుటకు ఈప్రయోగము నిర్ధారకము (దీని సాధుత్వమునకై (చూ సుధాటిప్పణము)

అలం —యమకము (శబ్దా) పద మనేకార్థ మక్షరం వాఽఽవృత్తం స్థాననియమే యమకమ్. పాదా పాద స్యానేకస్య వాదిమధ్యాన్త భాగా స్థానాని అని (వామను డు) చూ కావ్యాలం 4 అధి 2 సూ) [ఇది సమస్తపదాంతయమక మన దగినది సమస్తపదాంతాదియమకము లను వామను డు వచించినా డు (చూ కావ్యాలం)]

మాలిని సకలభువననాథా సంతతస్వావబోధా
మకుటఘటితసోమా మంగలాధారనామా
సుకవిహృదయ గేహా సుందరస్వచ్ఛదేహా
యకలుషనిజచర్యా యాశ్రితామోదకార్యా 46

అర్థ —సకలభువననాథా-అన్ని లోకములకు ప్రభు వైనవా డా (సర్వేశ్వరు డా - యనుట) సంతతస్వ+అవబోధా ఎడతెగనిది ప్రకృతిసంగతి లేమిని ఎల్లప్పుడు

ప్రకాశించు చున్నది ఐన ఆత్మజ్ఞానము (సచ్చిదానందరూప మగుపరబ్రహ్మము 'నేను అనెడి ఆత్మసాక్షాత్కారము) గలవాఁడా (ఆత్మారాము డా యనుట) మకుటఘటితసోమా-కిరీటము గా అమర్ప బడిన (బాల) చంద్రు డు గలవా డా- (చంద్రశేఖరా - యనుట) మఙ్గల+ఆధారనామా-శుభములకు ఆశ్రయ మైన (నిజ) నామములు (శివ శంభు శంకర-మొద లగునవి) గలవా డా సుకవి హృదయగేహా-మహాకవులహృదయపుండరీకములు గృహములు (వాసస్థానములు) గా కలవా డా (మహాకవు లందఱు జాలవఱకు శివభాగవతు లగుట యిందుమూల మున దెలుప బడి యీకవి కిష్టదైవము శివు డని తదారాధనమునసే మహాకవి గా- సితఁ డైనాఁ డనుట సూచిత మగు చున్నది) సుందర స్వచ్ఛ (సు+అచ్ఛ) దేహా -అంద మైనది మిక్కిలి తెల్ల నైనది ఐనశరీరము గలవా డా అకలుష (న+కలుష) నిజచర్యా-పాపములేని (పాపమునకు తావు లేని పాపహేతువు కాని యనుట) స్వయప్రవర్తనము గలవాఁడా (పుణ్యసంపాదకము లగుపనులే యెప్పు డును జరపువాఁడా యనుట) ఆశ్రిత+ఆమోదకార్యా-(నిన్ను)ఆశ్రయించినవారికి (సేవకులకు) సంతోషము కలిగించెడిపనులు(దుష్టశిక్షణాదులు)గలవా డా (మాత్ర భూతస్వామీ అని అధ్యాహార్యము (దీనికి వేంకనార్యప్రణీతం బై నయాంధ్ర భాషార్ణవంబునందు సర్వంబును తృతీయకాండము ఇది సంపూర్ణము అను పైవచ నముతో అన్వయము)

విశే —(భువన) నాథా-(అపపా) నాథా-(సాధుపా) నాథృ నాధృ యా చ్ఞోపతా పైశ్వ ర్యా శీఃషు అని ధాతుపాఠము నాథా బోధా అని యమకము ఇట మాత్రము ఇది చతుర్థవర్ణ సమేతమే యనుటకు నిర్ధారకము

ప్రత్యాశ్వాసముచివర మాలినీ వృత్తము నుపయోగించి యాయాయాశ్వాసముల ముగిం చుట తిక్కన సంప్రదాయము యమకమునుగూడ నాత డీ మాలిని యందు జాలవఱ కిట్లే -యుపయోగించినా డు- మునిసముదయహృద్యా మూలవిద్యానవద్యా వినమదమృతవృష్టః విశ్వలోకై కదృష్ట మననసుగమమూర్తి మంత్రరూపప్రకీర్తి జనిమృతిభిషగాత్మా ః

శశ్వదాహ్లాదవర్తా (ద్రోణ 2ఆ 383మొ) అసంప్రదాయమునే యీత డు గ్రంథాంతము నం దనుసరించినా డు ననమయయయుతం బై నాగవిశ్రాంత మై యి ట్లనుపమగుణ మాలి న్యాహ్వయం బయ్యె ధాత్రిన్ అని మాలినికి లక్షణము సంస్కృతలక్షణమును నిట్టిదే- నన మయయయు తేయం మాలినీ భోగిలోకై (అని)

అలం —పాదమధ్యయమకము (శబ్దా)

గద్యము

ఇది శ్రీమత్పరమేశ్వరకరుణాకటాక్షసంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాదికలిపయగుణ స్వసామ్య తదితరసకలగుణనిరౌప మ్యాసేతుహిమాచలఖ్యాత మ ాోద్దండకవి బిరుదప్రశస్త సీతారామార్యవర్యతనూజాత శౌర్యధైర్యస్థైర్యాదిసకలగుణచిరత్న రత్నరత్నాక రాశ్రితజనశ్రీకర కోటిసమాఖ్యవంశసుధాపయోధిరాకాశశాంక ఘం టికాతురగ నీలాతపత్ర హనుమద్ధ్వజ మకరకేతన దివాదీప నవవిధభేరి కాదినిఖిల బిరుదాంక బృహదంబికాకటాక్షసంజాతసామ్రాజ్యధురంధర విమలయశోబంధుర కర్ణాటచోళపాండ్యమహీపాలాదిసంస్తూయమాన శ్రీరాయరఘునాథమహీనాథ సభాంగణబిరుదాయమా నార్యనుతచర్య వేంకనార్యప్రణీతం బైన యాంధ్రభాషార్ణవంబునందు సర్వంబును

తృతీయకాండము

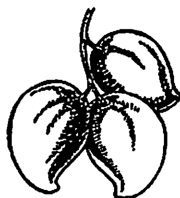
సంపూర్ణము

(తృతీయ)కాండము ముగించుచు స్వవృత్తాంతకథనముతోఁ గవి(తృతీయ) కాండసమాప్తితోపాటు గ్రంథపరిసమాప్తిని గూడఁ గృతిభర్తకు నివేదించుకొను చున్నా డు

అర్థ —సర్వంబును తృతీయకాండము ఇది సంపూర్ణము-అని అన్వయము సర్వంబును-అంతయును (మిగు లేమియు లేకుండ గా) ఇది-సంపూర్ణము(సమాప్తము ముగిసినది) (సర్వంబును అనుట(తృతీయ)కాండముతోపాటు గ్రంథ మంతయు ముగియుటను దెలుపుచున్నది) (చూ మిగిలినపై గద్య వ్యాఖ్యకై 1కాం 97-201పు)

ఇది

శ్రీవేంకటప్పార్యపుత్త్రి వేంకటసుబ్బమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల కావ్యకలానిధి
మహీశూరమహారాజాస్థానమహావిద్వత్కవి శ్రీచిదంబరకవీంద్రభాగినేయ
శ్రీపరమేశ్వరీకృపాసముపలబ్ధశాస్త్రసాహితీపైదుష్య మధురావిజయ
కాశీఖండాది సంస్కృతాంధ్రమహాకావ్యవ్యాఖ్యాన సత్కావ్య
రచనాసువిదితప్రజ్ఞావిశేష సాహిత్యాలఙ్కార
సహస్రావధాని విద్వత్కవివతంస
పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
విరచితం బైన
చంద్రికావ్యాఖ్యానమున
సర్వంబును
తృతీయకాండము
సంపూర్ణము

అనుబంధము

(తొలిపలుకు 2పు 6పం లో) వేంక దేవ 5 అనుదానికి దరువాత అబ్బురపు దియ్యవిలు కానినిబ్బరంపు దెబ్బపోరుల నలయిక ప్రబ్బుబోంట్ల గబ్బిగుబ్బలచెమటలయు బ్బడంచు గబ్బి నా జను మారుతాఖ్యలు (ఆం సం దేవ 22) అని చేరవలయును

(ఆం భా పీఠిక 22ప లో 40పు 24పం గా ఈపద్యమునకు మూల మన దగినయొకశ్లోక మి ట్లున్నది ఉత్సృజ్జే ఎన్దుభ_ర్తు ర్వసతి మధురిపు ర్గాఢ మాశ్లిష్య లక్ష్మీ మధ్యా_స్తే వి_త్త నాధో నిధినివహ ముపాదాయ కై_లాసశై_లమ్ శక్ర కల్పద్రుమాదీన్ కనకశిఖరిణో ఒధి త్యకాసు న్యధాఽత్ ధూ_ర్తేభ్య స్త్రాస మిత్థం దధతి దివిషదో మానవా కే వరాకా (కర్పూర చరితము 6శ్లో) [కవి వత్సరాజుకాలము- 2 A D చివరిభాగమువా డు] అని చేరవలయును

(4 ప లో) 42పు 7 పం తరువాత తందర — తన్ద్రా నిద్రాప్రమీలయో (అమ) ఇట సుధ ప్రమీలా-అత్య న్త్రశ్రమాదినా మోహప్రాయా అనినది అని చేరవలయును

(45ప లో) 2పు 0పం తరువాత చౌవంచతూ పులజోదు —(శ ర సూ ని) తూ పు నిరనుస్వార మను చున్నవి (సూ ని) ఇందులకు ప్రమాణము గా కొన్నిప్రయోగముల నిచ్చి ఇ ట్లను చున్నది అప్పకవి తిమ్మకవి మొద లగులాక్షణికులు దీనిని సానుస్వారము గా గ్రహించినారు కాని యది నిరాకరం బని యెఱు గునది చి ని (అని) కూచిమంచి తిమ్మకవి (సూ ని) నిరనుస్వార మిది యనుటకు నిర్ధారకము గా ఇచ్చిన అపార్థ డు అ త్తూపులగమి నేర్చిజముని ప్రోపు గుడువ బుచ్చె (భార ద్రో 253) ప్రయోగ మునే (తానును) ఇచ్చి సానుస్వార మిది అనినా డు అర్ధబిందుప్రాసమునకు లక్షణము చెప్పు అందులకు లక్ష్యము పై (భా౦ ప్ర) అనినా డు (చూ సర్వ 2 29 మొ) ఆనంద రంగరాట్ఛందము నన్నయభట్టులక్షణసారము నుండి ఈ ప్రాసమునకు లక్షణము చూపినది- ఒకటి కరసున్న గలిగి మూఁటి కవి లేక ప్రాసములు లఘుపదము లై పైని జెల్లు గృతుల నొక్కొ-కచో (అని) ఈలక్షణమునకు వివరణముగూడ ఇ ట్లిచ్చిన దిది కచటతప వర్గాక్షరములలో అరసున్న గలయక్షరములు మూ డు సున్న లేనియక్షర మొకటిగాని ఉన్నట్లయితే ప్రాసము చెల్లును (అని) ఇందులకు (భార ప్ర) లే లక్ష్యములు గా ఈయఁ

బడినవి అప్పకవి దీనినే ఖండాఖండప్రాస మని వ్యవహరించి లక్ష్యముల గా (భార ప్ర) లను ఉదాహరించినా డు ఈత డు తూ పు సానుస్వార మని కంఠోక్తము గా వచించినా డుగూడ కంపుతూ పులు గల వన్నెకాని గాంచె గంబమున బుట్టె దా బేటి కరణి నొప్పె నౌర హరి యన బూర్ణంబు లర్థములును బరుషసంశాదులను గనుపట్టు నిట్లు (2ఆ 32ప) (అని) ఈ ప్రాసమునకు లక్ష్యములు గా భార ప్ర లు ఇచ్చి (భార ప్ర) ప్రామాణ్యమునుఁబట్టియే ఏ కటి తీ గ వీ పు మొ సానుస్వారము లని లక్షణకర్త లంద ఱును ఏకముఖము గా అంగీకరించినారు (శ ర)గూడ తూపు నిరనుస్వార మనినదేకాని చీ కటి వీ పు మొ సానుస్వారము లనియే అంగీకరించినది దీనిని బట్టి ఈ ప్రాసము నిది కా దనలే దనిఎంచును చి కు కడ ఇట్లు దీనిని సబిందుకముగా జెప్పుట చీ కటి శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిని కల్పించుటకు అనుకూలము గా నున్నది ఇట్లు చెప్పుటచే ప్రయోగ ములకు విరోధము కన బడదు అనియు (శ ర) అనినది తూ పు నుగూర్చి (తాళపత్ర గ్రంధపరిశోధకులు) కొంద ఱి ట్లను చున్నారు భారతములో ఈయెడ తాటాకుపుస్తకములలో స్పష్టము గా బిందువు కన బడు చున్నది అని) బాగుగా పరిశోధించి చూచిన ఖండాఖండ ప్రాసము త్రోసిరా జనరానిది గా తో చు చున్నది ఇంకను ఇది సమ్యక్పరిశీలనీయము గావ లసి యున్నది అందులకే ఇట సానుస్వార మిది అని అనినను (చి ని) మొ వానిని గా దనక నిరనుస్వార మనికూడ (మతభేదసూచకముగా) నేను వచించినాను (చూ 222 తూపు) (ఇట్లే చీ కటి తీ గ పర గు- మొ కూడ అచ్చటచ్చట రెండువిధములు గాను గ్రహింపఁబడినవి) అని చేరవలయును

(72ప లో) 38 పు పం గా మెఱుపునకు నిర్ధారకప్రయోగ మి ట్లున్నది దన రును మెఱు గన మెఱుపునకు జిగికి (వేంక నానా 24ప) అని చేరవలయును

(77ప లో) 42పు 20ప తరువాత జాబిలి — జాబిల్లి (రూపాం) జాను+బిల్లిక = జాను = ఆహ్లాదకరము బిల్లిక=బింబము (శ ర) ఆజాబిల్లి వెలుంగువెల్లికల డాయన్ లేక రాకా నిశా రాజశ్రీసఖ మైనమోమున బటాగ్రం బొత్తి యె గ్గెత్తి యా రాజీవానన యేడ్చె (వసు 4 52) అని చేరవలయును

(99 ప ౩ో) 65పు 7పం తరువాత- చేట్పాటు అని (వావి పా) సూ ని చేడ్పాటు గా ఇట (ఆం భా పా)ను ఉదాహరించినది (ఆం భా) బాధ అను అర్థమున చేడ్పాటు వేఱు గా ఒన గినది (చూ 2 2) ఆం సం ఇ ట్లనినది- బెడ ద దెన చేటు చేడ్పా ట్గొడ వాత్రం బంగలార్పు గోరంబు దొసం గిడుమ వెత క స్తి యంగద కడగం డ్లన జను విపత్తు (మాన 59) అని చేరవలయును

(03ప లో)69పు 23పం చివర బస అనియే ఇట ఆం భా పారము బస(వసతి నివాసము)- అనుదానినుండి ఎర్పడినదానిని గానే(సూ ని)దీనినిగుఱించి అభి్రాయపడిన దనవచ్చును పస కు వలపు మొ అనేకార్థములు ప్రయోగదృష్టములు (చూ సూ ని) వలపున కైన సంకేతముగూడ లాక్షణికము గా పస అన బడి కేవలసంకేతముగూడ ఆతరువాత దీనిచేత వచింప బడిన దనుట ఉచిత ప ని నా కనిపించినది ఇంకను విచార్యము అని చేరవలయును

(05ప లో) 7 పు ఎం ా ఆం భా ఈపద్యమున రసనామము లని చవి చవురు అను వానిని బేర్కొనినది (సూ ని) ఈశబ్దములకు గలప్రఎద్ధిని బట్టి కా బోలు చవురు- చౌరు(వి) రసము రుచి -అనినది (సూ ని)ని అనుసరించి నేనును వీని నిట్లే వ్యాఖ్యా నించితిని నానా మొ నిఘంటువుల రసము రుచి వె అను చున్నవి శృఙ్గారముఖ్య మధురాది సువర్ణ రేతో నిర్యాస రాగ గరల ద్రవ పారదేషు ఆస్వాదన ధ్వని సుధా ఉమ్బు రసాఖ్యధాతు ష్వష్టౌ రస (అని) కావున (ఆం భా) వీనికి తిక్తాదిరసము లనే అర్థము గా ఎచించిన దనవలయును అని చెరవలయును

(4ప లో) 87పు చిట్టచివర బొబ్బెట్టు (వావి పా) వో బెట్టు అనునది శ ర బ్రౌ ల) పారము వోట+బెట్టు అని (వ్యు) (చూ శ ర) అని చేరవలయును

(6ప లో) 92పు 4పం చివర బతిమాలడము —— ముట్టడము మొ ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ ప్రయో గించినా డు దానును గోట ముట్టడము దక్కి వెసం జనుదెంచుమాబడిన్ (హరి ఉ భా 24 మ్మె) అని చేరవలయును

(8ప లో) 98పు 22పం చివర కొతుకు ——ఇది (వావి ఆంభా పా) శ ర ఈపారమునే ఇచ్చినది గ్రచ్చు కొతుకు నా గ గ్రస్తాఖ్య విలసల్లు (ఆం భా ప్ర వాగ్వ) (అని)

ఇ ట్లిచ్చియు గచ్చు కడ గచ్చు కొదుకు నా గ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు అని (ఆం భా పా) గా (పూర్వాపరవిరోధము గమనింపక) ఇచ్చు చున్నది (శ ర) బ్రౌ కూడ ఒకచో కొదుకు' అనియే ఇచ్చటి (ఆం భా పా) అను చున్నది (చూ అను గచ్చు) (సూ ని) కొతుకు' అనియే (ఆం భా పా) ఇచ్చినను కొదుకు నకును ఈ అర్థము ఇచ్చి నిర్ధారకప్రయోగ మి ట్లిచ్చినది- బ్రదికినబలిదై త్యేంద్రుం డెద దనయపజయము దల చి యెంతయు వెతచే గొదుకుచు ని ట్లని పలికెం ద్రిదశారాతుని న్యాయనిష్ఠురపణితిన్ (దశా 5 5) కొదుగు గ్రహించి (ఆం భా పా) కొదుగు అనియు (బ్రౌ) అనినది (చూ అను) ప్రయోగ మొకటి ఇ ట్లున్నది- అల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు గోలయును బోలె నొదు గుచు గొదికికొనుచు విష్ణుపదభక్తి మూర్తీభవించె నన గ జకితహరిణాక్షి దాసరిసాని యయ్యె (విప్ర 3 3) ఇచ్చటి-అనుప్రాసమునుబట్టి ఇచ్చటిపాఠము ఒకప్పుడు కొదిగి కావచ్చును అప్పుడు(బ్రౌ)ఒకచో ఇచ్చిన కొదుగు అను (ఆం భా పా)కు ఇది మూల మనవచ్చును కొతుకు నకు ఐన (రూపాం) కొదుకు కొదుగు అనునవి ఇవి (పారాం) కొతుకు (ఆం భా పా) గా (బ్రౌ) ఉదాహరించుట లేదు ఐనను పదగ్రహణ మొనర్చి కొతుకుట కు ఈయర్థమును ఇచ్చు చున్నది (చూ అను) అని చేరవలయును

(35ప లో) 30పు 3పం తరువాత గను పన గినుక అని (వావి అపపా) అని సామంతులపంతఫ బెనుగాడ్పుల దరతరంబు పెరి గెడుసురే ఖునికినుపు గడలి మొర సెనొ యన దగి ప్రస్థానభేరి యంతట మ్రోసెన్ (కవిక 2 43) కిన్వడు ఇత్యాదులు ప్రయోగదృష్టములు- జనకుని గన్న గిన్వడుదు సభ్యుల బంధుల గాంచినం గడుం గన లుదు (హరి వూ 9 8 మొ) (చూ సూ ని

(50ప లో) 60పు చిట్టచివర- వెతారము —కామమదమువలనిబాధ (మదఎచ్చి) అనెడి- అర్థము దీనికి వ్యవహారదృష్టము అది (అర్థాం) అన దగినది వెతారముపడి తిరుగు చున్నా డు అని వ్యవ) అని చేరవలయును

(65ప లో) 90పు 8పం తరువాత- రేకు ఇది సంవర్తికకు (లే తతామరపూవుతేకునకు) పేరు దుద్దు ముద్దె ఇవి కర్ణికకు (పద్మబీజకోశమునకు) పేర్లు అని చేరవలయును

(29ప లో) 29పు 5పం వివర- తత్పుర స్యాపనిష్క-రమ్ అని (అమ) ఇట (గురు) త త్పురస్యోపనిష్క-రమ్ అని (పాఠాం) అను చున్నది అని చేరవలయును

(2 2ప లో) 224పు 25పం తరువాత- [కల్లి వావి అపముద్రి కల్ల అనియే (ఆం భా పా) (చూ బౌ)] అని చేరవలయును

(2 2 ప లో) 237పు 0పం తరువాత దారబంధము —(సం ద్వారమ్ ప్రా దారం సం ద్వార బంధ క దారబంధవు) ఒర గం ద్రొచినదారబంధములను ఉ హరి 53) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 39ప లో) 260పు పం తరువాత వూ బిందె వూప—ఇవి అత్యంతబాలశలాటువునకు (చాలలే తఎందెకు ఎందె యగుటకు ముందటిదానికి)పేరు వప్పి వరుగు—ఇవి శుష్క-శలాటువునకు (ఎండినకాయకు) పేర్లు విత్తు వి త్తనము గింజ 1జరు ఇవి బీజమునకు పేర్లు అని చేరవలయును

(2 45 ప లో) 269పు 8పం తరువాత లకుచమున కగు గంగరే న్గమ్మరే గన (వేంక స్థా 83) ఒకపద్య మి ట్లున్నది— అళిరుచి కొప్పు కొప్పు శశియందు రమం దిర మోము మోము చం చల`మమేను మేను లకుచమ్మలలీల గుచమ్మ లింపు (ముకుంద 46పౌ 4పం (చూ సూ ని ఎ అవధారణార్థముకడ దీనిని బట్టి గజనిమ్మ కూడ దీనికి అర్థ మనవలయును (బ్రౌ) లకుచము లికుచము అనువానికి నిమ్మపండు కమ్మరే గు పండు D) అని రెండర్థములను ఇచ్చినది అని చేరవలయును

(2 54ప) 283పు 9పం తరువాత- తిప్పదీ గె అని (వావి ముద్రి) (సూ ని శ ర బ్రౌ లు) తిప్పతీ గె అనియే అను చున్నవి అని చేరవలయును

(2 55ప లో) 284పు 7పం తరువాత పసపు పసుపు ఇవి హరిద్రకు (పసుపుమొక్క-కు పసుపుగొమ్మునకు) పేర్లు అని చేరవలయును

(2 6 ప లో) 293పు 0పం తరువాత రేణుకలు — దేశ్యమునందు రేణుకలు అన గా నూ గుదోస యని ఒకానొకనిఘంటువునందు వ్రాయ బడి యున్నది అని (శ ర) ఇది

(అం భా)ను లక్ష్యీకరించి అనినమాటయే అనిఎంచును నూ గుదొస కైన (రూపాం) నూదొస (నూదోస యన రెఱక లగు) (అం పద అచర 73) (చూ సూ ని)" అని చేరవలయును

(2 63ప లో) 297పు 9పం తరువాత కఎవెంద — కఎంద అనియు దీనికే పేరు అని- చేరవలయును

(2 72ప లో) 3 2పు 4పం లో జాతిదుంప అను చున్నది అనుదానితరువాత చిరుగడము- గెనుసుగడ్డజాతిదుంప అని (బ్రౌ) అభిప్రాయపడిన దని వీ రినుట సరి యనిఎంపను (బ్రౌ) చిరగడము చిలగడదుంప వేఱుగా గ్రహించినది చిరుగడము వెఱుగా గ్రహించి మధుర కందము అనియే దీనికి అర్థ మిచ్చినది (చూ అను)

(2 75 ప లో) 3 9పు 2 పం చివర కస్వు (రూపాం) సద స్త్రట నలి న్త్రట సరి గస్వ గ్త్రట వెదకియు గానక మది విచారించి (బస పు 3 532 పం చూ ూ ని) అని చేరవలయును దీనికి తరువాత వేఱుగా [కుస్పె ద బ్బన అని(వావి పా) (సం కుశ) పైనా గ్రహించిన పారము వ్రా త ప్రా త ప్రతులపారము (చూ సూ ని కొ్) అని ఉండవలయును

(2 85ప లో) 336పు 25పం తరువాత [కేసరి —(బ్రౌ శ ర పా) కిఎరి ప్రా త వ్రా త ప్రతులపారము (చూ సూ ని)] అని చేరవలయును

(2 88ప లో) 34 పు 25పం తరువాత [కొండె అని వావి అపపా] అని చేరవలయును

(2 89ప లో) 343 పు 4పం తరువాత- నాగ్రహించినపారము (వ్రా త ప్ర పా) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 95) 354పు 4పం గా కందురీ గలు —బహువచననిర్దేశము అవివక్షితము ఎకవచనా ్తము గా దీనిని(సూ ని) గ్రహించినది ఇట్లే మిఱు గుఱు బుర్వు అను ఎకవచననిర్దేశముగూడ ప్రయోగ మి ట్లున్నది- మిడు గు అని తల చు బాలు డు మిడు గుఱు బుర్వు గని (నృఎం 4 59) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 96 ప లో) 355పు 6పం చివర (సం ప్రా కేకా క కేకె) ప్రాకృతసమము గా ఏర్పడిన-అచ్చతెలు గుపద మిది పెద్దకూ(త అనునది (అర్థాం) అది వేఱు సుప్రసిద్ధ మగుటను దానిని వచింపక వదలినది (ఆం భా) (శ ర) నెమలికూ త -అను-అర్థమున దీనిని(సం) అనియే అను చున్నది అని చేరవలయును

(2 06 ప లో) 370 పు 9పం గా అనద —దీనికి (3 30)లో దిక్కు లేనివా డు అనెడి అర్థము వచింప బడు చున్నది ఇచ్చట దీనికి ప్రకరణమునుబట్టి అనాథ-విధవ అను-అర్థమే సముచితము ఈసందర్భమున (అమ) గూడ విశ్వస్తా విధవా సమే అను చున్నది (ప్రౌ) అనద శబ్దమునకు దిక్కు లేనిది దక్షత లేనిది మగడు లేనిది అని అర్థ మిచ్చి నీరద వాతవంశ నీదేవి నన్ను ననదచందంబున నక్కటా యిపుడు అనుద్విపదరామాయణ ప్రయోగమును ఉదాహరించినది అని చేరవలయును

(2 08ప లో) 373పు 2పం చివర- ఎఱుకత-దై వజ్ఞురాలు సోదె చెప్పునది-ఇది వేఱు కిరాతి అను-అర్థమున ఎఱుకెత అనియే సాధువు అని చేరవలయును ఇచ్చటనే ఎఱు కెత కు తరువాత- బోయత (రూపాం) తనువు జు మ్మన బోయతను బిట్టు గదిఎ కనుక ని దమకించి కౌ గిట జేర్చె (విష్ణు వా 3ఆ) (చూ శ ర) (సూ ని) (అమ క 43పొ 7పం) అని మఱియొకప్రయోగమును గూడ జూపనది అని చేరవలయును

(2 23ప లో) 395పు 22పం తరువాత- గిటక — గిటర అని (వావి అపపా) రింగణా (వావి పా) అని చేరవలయును

(2 24ప లో) 397పు 20పం తరువాత- మొండి — మొండి మొ ఱ్ఱిన అని (వావి పా) (ప్రౌ పా) మొండి మొం డన అని అగపడు చున్నది (చూ అను) ఇట మొండు+అనన్ అని ఛేదము ఇది (పాఠాం) (ఆం భా పా) ఇదియే ఐనను కావచ్చును మొం డొడ్డి అని ఒకచో (ఆం భా) (చూ 3 08ప) అని చేరవలయును

(2 05ప లో) 367పు 8పం లో ద్రౌపది కి (రూపాం) ద్రోవది ప్రయోగములందు

ద్రోవది అనియే నిర్ధారకము గా కానవచ్చు చున్నది ఏపురయందును ద్రోవది ప్రీతితో నొక్కొక్కయింట దా నొక్కయేడు (భార ఆది 8 5) భూవరు లెల్లరు నొక్కట ద్రోవదికై తొడరి యతనితో బెన గి కదుం జేవ సెడి (భార విరా 4 2) మొ (సం ద్రౌపదీ ప్రా ద్రౌవది) (చూ సూ ని) ద్రోవది కైన (రూపాం) ద్రౌపది అన వచ్చును ప్రయోగము అన్వేషణీయము ప్రయుక్తము లైనవానినే (ఆం భా) గ్రహించితి నను చున్నది అని చేరవలయును

(2 26వ లో) 400పు 9పం తరువాత- తుమ్మ — ఇది ఇదివఱకు వచింప బడినది (చూ 4 ప ఇది రోగప్రకరణ మగుటనుబట్టి ఇచ్చటితుమ్మ పడిసె (రోగ)ము వలన ఏర్ప డినతుమ్మను వచించును పునరుక్తి లేదు అని చేరవలయును దీనికి తరువాత [ఉక్కిస మన అని (వావి పా)]అని చేరవలయును

(2 28వ లో) 403పు 2పం తరువాత- కుట్టుసూల —ఏకపదము గా దీనిని (శ ర) గ్రహిం పక కుట్టు సూల అని (రెండుపదములు గా) గ్రహించి వేఱు వేఱు గా అర్థ మొస గినది (సూ ని) ఏకపదము గా దీనిని ఇచ్చినది (చూ కుట్టు) కుట్టుతేలు వంటిది కుట్టుసూల అన వచ్చును శూల శబ్దమునకు రోగము రోగవిశేషము -అర్థ మను చున్నవి నిఘంటువులు శూల రుజాయామ్ అని ధాతుపాఠము అస్త్ర శూలం రు గాయుధమ్ అని(అమ) రోగభేదే భవే చ్ఛూలం మృత్యో ప్రావరణాన్తరే యోగభేదే ధ్వజే శూల శూలా పణ్యస్త్రియాం మతా శూలం విక్రయణే ఽఽ స్యాత్ ఇతి ప్రతాప అని (గురు) అని చేరవలయును

(2 33వ లో) 4 0పు 6పం తరువాత- కోలెముక —ఇట క్రోవెముక అనియే (ప్రౌ వావి పా) (సూ ని శ ర లు) కోలెముక అనియే గ్రహించినవి ప్రయోగములు కోలెముక అనియే దీనిని అను చున్నవి- కొన్నిటి నప్పళించుకొని కోలెముకల్ నుఱుమాడు నిట్టు ల య్యన్నిటి నయ్యులూకమురయం బెన గన్ వధియించె భూవరా (భార సౌ 8) నిర్ధారకప్రయోగముగూడ ఒకటి ఇ ట్లున్నది- నేల బెట్టి వాని గోలెమ్మ బ ల్లన విఱిచి నడుము ద్రుంచి పీచి పైచె (భార ఆది 6 2 5) కోలెముక కు రూపాంతరములే *కోలెమ్మ కోలెమ్మక అనునవి ప్రౌ వావి పారమునందు (క్రోవి+ఎముక) అని (వ్య)

అనవలయును పరిశీలించిన క్రోలెముక కైనవ్రాయసకాండ్రప్రమాదము క్రోవెముక ఐన దేమో అనిఎంచును అప్పుడు క్రోల్పులి మొ వానివంటిది క్రోలెముక అనవలయును ఇది అంత సముచిత మనిఎంచుట లేదు (సూ ని శ ర మొ) క్రోలెముక గ్రహింప కుండు టనుబట్టి దీనియునికియు శంకింపవలఎనదిగానే ఉన్నది అని చేరవలయును

(2 38ప లో)4 8పు 20పం తరువాత- మో చేయి నా బ్రగండంబు ఆం భా 2 38) అని (సూ ని) (చూ మో చేయి) (ఈ సూ ని పా అపపా) అని చేరవలయును

(2 39ప లో) 9పం గా అంగుటము —దీనికి (సూ ని బ్రౌ) అంగుష్ఠమే అర్థ మనినవి (సూ ని) ప్రయోగమునుగూడ ఇట్లిచ్చినది వారిధుల్ పుడిఎలింతునె మందర మంగుటంబునం జిఱుముదునే (భా రా ఆర 2 04) (సం అఙ్గుష్ఠ ప్రా అంగుట్ఠో క తు అంగుట ఉంగుట) (చూ సూ ని) (రూపాం ఉంగుటము) (క ఉంగుట ఉంగుట్ట) మ్రొక్కి- నిలిచి యతనిముందట మేదిని నుంగుటము నొఱయుచు నున్న జూచి యెచటినుండి రాక యెవ్వనిసుత వేమి పనికి వచ్చి తనిన నదియు (నిర్వ 3 49) చిఱుము నకు (ఆం భా) కోరాడుట అర్థ మను చున్నది (సూ ని) ఐది దీనికి (అర్థాం) అనినది పైప్రయోగము కడ గూడ ఆం భా కు కోరాడు అనెడి-అర్థమే అభి ప్రేత మేమో (వంచినబొటనవ్రేలితో) మందరమును పొడిచి పొడిచి పొడిపొడి చేఎ దమ్ము రెగ జేయుదునా అనుట (ఆం భా) ఇచ్చట వచించెడి అర్థ మనుకొనవచ్చును పొడుచుట కైన అంగుష్ఠసంనివేశవిశేషమునే (వంచినబొటనవ్రెలి నే) అఙ్గుష్ఠవిశేష మని (ఆం భా) ఇట వ్యవహరించిన దనిఎంచును బొటనవ్రేలు అనునది దీనికి అర్థాం) ప్రసద్ధార్థములందు విశేషశ్రద్ధ వహింవ కుండుట ఆం భా) పద్ధతి అందుల కిదియు ఒక నిదర్శనము (శ ర) తనయంగుటంబు వ్రేలం గీటిన (భార శల్య)అని ప్రమాణము గా అఙ్గుళ్యగ్రేణ రాజేన్ద్రి స్వాఙ్గుష్ఠ స్తాడితో ఽభవత్ అని (సం భార శల్య) ఉదాహరించినది అని చేరవలయును

2 44ప లో) 429పు చివర వేఱు గా క్రే గన్ను —దీనిని (శ ర) నిరనుస్వారము గానే ఇచ్చినది ఒకప్రయోగముగూడ ఇట్లున్నది క్రేకంటిలింగంబుడాకన్ను సూచి (బస 3ఆ 80, ఐనను(సూ ని దీనిని నిరనుస్వారము గా గ్రహించి (నిర్ధారకములు గా లే కున్నను)

ప్రదర్శించు చున్నబహుళప్రయోగములనుబట్టి బాలవ్యాసారస్యమునుబట్టి ఆం భా ప్రతి పాఠయథార్థతిని బట్టి క్రే గన్ను అని (సానుస్వారము గానే) నేను (దీని నిట) గ్రహిం చితిని (బ స)ప్రయోగము పరిశీలించిన అంతప్రబలప్రమాణమును గాదు అని చేరవలయును

(2 56ప లో) 455పు 22పం చివర- ఇది (అర్థాం అన దగినది అని చేరవలయును దీనికి తరువాత వేఱుగా హసావళి —(త్రౌ) దుప్పటి (O G) అనినది మఱియేనిఘంటువులు (శ ర మొ) దీనిని స్పృశింప లేదు నాచూచినంతలో అనియు చేరవలయును ఇదిగాక ఈ పుటలోనే పం చివర- హారుముంజిముత్యాలయరచట్టపై గొప్ప పతకంపుహారముల్ పరిఢ విల్ల (విజ వి పీఠి 36) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 64 ప) లో 469పు 6 పం గా ఒరగు నకు ప్రయోగ మి ట్లున్నది ఒక్కెకె లొరగుపై నునిచి యేకాంతంబు దెలుపుచు గూర్మి నెచ్చెలులు సన గ (శుక 32) చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 175 ప లో) 490పు 8పం తరువాత- జోదిళ్లు —ఇది (వ్రా తప పా) జోబిళు అనునది (ముద్రి పా) ఘనత నహోబలగరుడాద్రివార ఙ్యాసురవధునకు నతి జోది ళ్లని (హంస 4 2 3) జోబిళ్లు అని (శ ర ముద్రి) ఇట (నతి నమ్రత-అని శ ర (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 86ప లో) 5 0పు 6పం తరువాత- క్రిక్కలు —ఇట బహువచననిర్దేశము అవివక్షితము వివక్షిత మగుచో బహుత దనరు అనురీతిని (ఆం భా) వచించును కనుకనే క్రిందిరీతిని ఏకవచనా న్తము గా ప్రయోగము ఇ ట్లున్నది- అభ్రభవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ క్షమతం బేర్చుచళుక్యవిశ్వవిభుళశ్వద్దానధారాజలౌ ఘముతో సాటికి బాటి సేసెదవు క్రిక్కా చక్క దర్కిఁవుమా (కావ్యా 7 63మొ) (చూ సూ ని) వేంకనార్యు డు తన మల్లుపురాణమున దీనిని బహువచనాంతము గా ప్రయోగించినా డు పసు డిజీరాపట్టైపనికీలుటందియ లడుగు దమ్మల గ్రిక్కలట్ల తనర (4 57) చూ సూ ని) ఇంతమాత్రమున ఏకవచనాంత ప్రయోగము ఈతనికి ఇష్టము గా దన వీలు గాదు అని చేరవలయును (ఇది గాక) ఈపుటలోనే

9పం తరువాత వేఱుగా- పగ — ఇదివఱకును వైర పర్యాయములు వచింప బడినవి) చూ
34) (ఆం సం) శత్రుత్వపర్యాయము లనుచు కొన్నిటిని ఇట్లు వచించినది- వైరము
నకును ధర సమాహ్వాయము లమరు గంటు పగ మచ్చరంబు సూ దొంటమి యన
(మాన 47) (సాంబ) గూడ వీనిని ఇట్లుదాహరించినది- వేరము కంటు సూడు
పగ దేస మన గ బొల్చును విరోధ నామములు (మాన 3) (ఆం భా) ఇట
విద్వేష మని అట వైరము అని అర్థనిర్దేశ మొనర్చినది విద్వేషము వైరము సాధార
ణము గా పర్యాయము లన దగినవే ఐనను పునరుక్తిపరిహారమునకై విశేషవివక్షతో
విద్వేషము సహజశత్రుత్వము వైరము కృత్రిమశత్రుత్వము అని (ఆం భా) అభిప్రాయ
పడిన దనవలయును (బ్రౌ) కంటు -సహజశత్రుత్వము అని వచించినది కంటు నకు
రెండర్థములును (కృత్రిమశత్రుత్వము సహజశత్రుత్వము అనునవి) కల వనవలయును
(ఆం భా) రెండువోట్లను కంటు గ్రహించి యుండుటనుబట్టి లేదా (సూ ని) వైరము
అనుదానికి మొదటియర్థము గా శత్రుత్వము పగ విరోధము ఇచ్చి రెండవయర్థము గా
ద్వేషము కల అనుదానిని ఇచ్చినది ఈరెండర్థములనే వేఱు వేఱుగా (ఆం భా) వచించిన
దనవలయును (భార ప్ర) ఒకటి ఒంటమి కి ఇ ట్లున్నది- ఒంటమిని లేనియొంటర మింట
రములు వలుకు టుచితమే యర్థరథుం డంటి నను నేమితక్కువ గంటి చెపుమ (భార
(ఉద్యో 4 237) ఇచ్చట (సం భార) ఇ ట్లున్నది ఎతామహ యద్దేష్టం మాం వాక్యై
రుపకృన్తసి అనాగసం సదా ద్వేషా దేవమేవ పదేపదే (సం భార ఉద్యో 68 (చూ
సూ ని) ఇట అనాగసమ్ సదా ద్వేషాత్ అనునవి సహజవైరము నే వచించిన వన
వచ్చును దానినే (తెలు గు) భార లోని ఒంటమి అనునది వచించిన దనుట సముచితమే
అని చేరవలయును

(2 89వ లో) 5 8వు 3పం ఎవర (బౌ పా కూడ) ఒండన అనియే (చూ అను)
రెంట ద్వైధీభావము అము ప్రయోగము ఇ ట్లున్నది- తా రె ట్లట్లు గ దమ్మం జేరిన
ముత్తెంపుసరుల జేడియచన్నుల్ లో రెంట లుడిపె ఘన మగు వారు నిజార్జవము చేరువారికి
నీరే (5 23) అని చేరవలయును

(2 96వ లో) 533పు 5పం తరువాత- పాగ లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును (సాంబ తిర్య 73) ఇది (అర్థాం) అన దగినది యవనాధిపతి యుపాయనము గా నొస గిన పాగా హయంబులు వాగె వచ్చు (కాశీ 34) ఆం ధా అర్థమునకు గూడ (ఆము) ప్రయోగము ఇ ట్లున్నది- క్రేపు దల చి పం మేయుచు జేఁనపా గ్గలయి నెండచే బాంథజనుల్ దూ పింపమి కజు డంఎన యాపాగా యన గ నదుల నంచలు మెఱసెన్ (4 68) (చూ సూ ని) ఇట (ఆము వేద వ్యా) ఇ ట్లర్థ మిచ్చినది అజు డు=బ్రహ్మ అం-నఅపాగా= పంఎనట్టితనగుబ్బపు దబేలా (అన గా తనతబేలాలోనిగుఱ్ఱము లన్నియు) అన గన్=అను నట్లు గా (అ౨) (ఆంభా) ఇచ్చిన-అర్థమే ఇట పాగా కు సముచిత మని వేఱు గా వచింప నక్కఱ లేదు (సాంబ) ఇచ్చిన అర్థమునుగూడ (ఆం భా) గా దన లేదు మందు రోష్ణషము ల్మనును బాగా యన (3 47) పూర్వము చెప్పనియర్థముల గూడ (నానా వర్గ) సంగ్రహించును (చూ నానా వర్గ నావ్యాఖ్యారంభము)

(2 205వ లో) 553పు 0పం చివర అయి త్తపాటు నకు (శ ర) నిర్ధారకప్రయోగ మి ట్లిచ్చినది సేవకులకు విష్ణుసారూప్యసౌభాగ్యవిలసనంబు లెప్పు డపుడె సృజింప నాయి త్తపాటు వెలయ నున్నది (పర 2) మా సూ ని) అని చేరవలయును

(2 2 4వ లో) 570పు 8పం తరువాత వేఱు గా నరాజి — నరాబు అనుదానిని ఖడ్గపర్యాయము గా (బ్రౌ) ఇచ్చు చున్నది (చూ అను) దీనిని బట్టి ఇట (బ్రౌ (ఆం భా పా) నరాబు అగునా అనుసందెహమునకు అవకాశ మున్నది నరాజి కి నరాజీ నారాజి (రూపాం ప్రయోగము లి ట్లున్నవి ఒక్కొక్క-కెందలి రుదయించె దరురాజి దోర మై తనరె గంతునినరాజి (కృష్ణ 4 42) తననరాజీచిల్వకును మార్తురాజేండ్లియుసురుగాడుపు లింపు లొన గు చుండ యయా 57) (చూ సూ ని) పై ప్రయోగములు నిర్ధారకములు గా లే కున్నను నారాచ (సం నుండి ఏర్పడిన నారాజి కి (రూపాం) నరాజీ నరాజి అన దగి ఉండుటనుబట్టి (బ్రౌ) పరిగ్రాహ్యము కా దనియే తో చు చున్నది నారాజి కి నిర్ధారక ప్రయోగములను ఇచ్చినది (సూ ని) ఘోరాజిం దనతేజి దోలి విమతక్షోణీతలాధీశులన్ నారాజిం దెగటార్చి వీరభటసన్నాహంబుతో జేరు (బహు 5) నేజాలు నా రాజుల్ గై కొని కోటలో గొలుచునారాజుల్ తదంగంబు లు గ్రాజిం జెక్కలు సేయుచో మరలె గంధానేకపం బార్చటిన్ (రా వి 5 2) అని చేరవలయును

(2 223ప లో) 592పు 9పంలో- బాధకు అనుదానికి తరువాత- దేశోపద్రవాలవలన ముంచుకొని వచ్చినమహాబాధకు) అని చేరవలయును (ఇదిగాక) ఈపద్యములోనే 593పు 3పం గా ఉపద్రవము -కేవలముబాధ దీనికి అర్థము కాదు (ఆం భా) బాధకు పేర్లను వేఱు గా ఇచ్చి నది చూ 50) అమ) కూడ పీడా బాధా వ్యథా దు ఖమ్ అని చెప్పి స్యా దత్యయ ఉపద్రవ అని వేఱుగా (తరువాత) వచించినది దీనిని బట్టి ఏకార్థకము లివి కావు-అనుట స్పష్టము అని చేరవలయును

(2 224ప లో) 595పు 5పం తరువాత- చంపుట - చంపుడు దునుముట అని (బ్రౌ ప్రా త ప్రతులపా) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(2 235ప లో) 6 7పు 6పం గా- కాకిపెసర అనునది పూర్వము కాకముద్గ కు పేరు గా (ఆం భా చే) వచింప బడినది ఇప్పు డిట క్షుద్రముద్గ కు పేరు గా చెప్ప బడు చున్నది ఇది అది వేఱు ఏకము గాదు అని చేరవలయును

(2 26 ప లో) 676పు 26పం తరువాత గంగెద్దు -గంగిరెద్దు (రూపాం) గంగిరెద్దుకు లేవె ఘనతూర్యరావముల్ కలిమి గలదెవారకామినులకు (రామలిం 0ప)

(2 247ప లో) 643పు 6పం తరువాత-(సం గళన్తికా క గణిగె) గల తియ రూపాం)- అలికులవేణి యో ర్తొకనిహ స్తములన్ ముఖమజ్జనాంబువుల్ గల తియ యెత్తి పోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్ (నైష 6 2) అని చేరవలయును

(2 267ప లో) 688పు చిట్టచివర - బండాలము - వానిబండారము బయట బడినది -అని (వ్యవ) అది దీనినుండి ఏర్పడినదే అనవచ్చును అని చేరవలయును

(2 270ప లో) 694పు 6పం తరువాత- అద్ద —(సం అర్ధమ్ ప్రా అద్ధమ్ క అర్ధ త అర్ధం) సగము అనునర్థమున వ్య స్తప్రయోగము (దీనికి) లేదు (అద్దరూపాయ మొ)-అని (సూ ని) (సూ ని) 2 అరిసోల తనరారు యద్ద యం చన గ దదర్థ మొప్పు (ఆం భా 2 270)అనినది ఇట- తదర్థము అనుట ప్రమాద మనిఎంచును ఆం భా అర్థమునకు (బ్రౌ) ప్రయోగ మి ట్లిచ్చినది- తెగి గంటిపోటు గ నొల్లయద్దల గిద్దల బొడుచు వేగినబిగాది (వేంక పం 763) అడ్డ=రెండుమానికలకొల ది-అనునది (అర్థాం) అది వేఱు సాంబ)

ధాన్యము గొలుచువానిని క్రిందిరీతిని బేర్కొనినది దూము ముంత ముకుసంబు బల్ల కుంచము సోల తవ్వ పడి యడ్డ గరిసె పుట్టి సెలగ మెడా కల మనంగ ధాన్యముల గొల్చువానికి దగును (మాన 52) అని చేరవలయును

(2 275ప లో) 706పు 6పం గా- సంకటము -ఇది ఇఱుకు అనెడి అర్థమున సం పదము గా కన బడు చున్నది అని చేరవలయును

(2 285ప లో) 725పు 4పం తరువాత గాను గవా డు - గాండ్లవా డు అనికూడ (వావి ప్రతి) అధస్సూచికయందు పాఠ మున్నట్లు చూపు చున్నది అది(పాఠాం) అనవలయును అని చేరవలయును (ఇదిగాక)ఈ పుటలోనే (6పం గా) వంటపూ టవా డు అని సానుస్వారము గా (సూ ని) గ్రహించినది పూటము అనుదేశ్య మొకటి భారము అను అర్థమున కానవచ్చుచున్నది దానినుండి ఏర్పడినదే ఈ పూట అనినప్పుడు నిరనుస్వారమేఇది అగును అని కూడ చేరవలయును

(3 18ప లో) 930పు 3పం తరువాత వేఱు గా- బోసేసెన్ - (బోనము+చేయు) (సాంబ) కూడ దీనిని ఇ ట్లిచ్చినది- బువ్వ మెతుకు కూడు బోన మోరెము ప్రసా దము వంటకము పసదనము బాతు సాద మోగిర మన జరుగు నన్నముపేళ్ల కుడిచె బోసేసె నాపడియె నమలె నారోగిణ మొనర్చె నారగించె మెసవె దినె మెక్కె నన భుక్తి గొనుట కిలరు (మాన 22) ఇట్లే (వేంక 44) తెచ్చి సుఖమతి యనునామధేయమునను బర గు ప్రియురాలిచేతి కేర్పడ గ సీయ నాబి దన్నంబు సంకటి యంబలియును జేయ సవరేయివేళ బోసేం పోవు (హంస 4 32) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(3 9ప లో 932పు 3పం లో అవఘాంచు నకు ధరించు అను అర్థము ప్రయోగప్రసిద్ధమే- వరాహరూపం బావహాంచి రసాతలంబున సలిలనిమగ్న యగుపృధివి నుద్ధరించిన (శివరా 62) (చూ సూ ని) అని చేరవలయును

(3 83ప లో) 898పు 3పం గా పండుండెను ఇది పరుండెను అనుదానికి (రూపాం)అన దగినది (సూ ని శ ర బ్రౌ లు ఈ అర్థమున దీనిని గ్రహించినట్లు కానరా లేదు (ఆం భా)

ఎఱిగకు (రూపాం) పడిగ గ్రహించినది (చూ 3 62) అది దీనిని కాదనదు అని చెరవలయును

(968పు 6పం) తరువాత విశేచిరత్నరత్నములు ఇది ఇదివఱకు వ్యాఖ్యాతము అచ్చట(200పు 7పం చివర) నారం ప్రయోగ మొకటి యిట్లున్నది అన విని మందహాస మొలయం దమితోడ విభుండు పొందు మీ వెనుకన వత్తు నన్నియును వేటకు నాయితపెట్టు డిప్పుడె యనియ చిరత్నరత్నఖచితాభరణంబులు పట్టుకొక యిచ్చిన గొని చెంచుతేం డ్రపుడు ఎంగడు మాండు నై ముదంబునన్ (ఆ 6ప) (అని) ఇట అచిరత్న అని పదచ్ఛేద మొనర్చి అచిరత్న=నూతనములైన అని వ్యాఖ్యానించు చున్నారు కొందఱు పరిశీలింప గా అనియ చిరత్న అనుటయే (పరిశోధనమునుబట్టి)నాం ఉచిత మనిపించు చున్నది అనియ అనియే చెప్పనదేలదవు గా చెప్పుమనే అనుట అటువి మొయొకచో ఇందే ప్రామానికపు నిగ్గు బామానింపు ను పట్టుంగంబులు పరిఢవిల్ల (ఆ 2ప) అని వర్ణించినా డు (బ్రౌ) ప్రా తశబ్దము త్తరపదమగు ప్రా కు పురాతన మైనది D శ్రేష్ఠ మైనది అని అర్థ మిచ్చి కళుకుప్రా గెంపు జెక్కడపుసొమ్ము లటుండ తెలుపు త్తియంపుసొమ్ములు ధరించి (N 9 329) మొ ప్రయోగములను ఉదాహరించినవి అని చేరవలయును

ఉన్నది - జరగవలసినమార్పు

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
	[తొలిపలుకులో]		
సంపుటములు	భాగములు	2	8
సంపుట మిది	భాగ మిది	2	8
సంపుట మిక	భాగ మిక	2	9
ప్రథమసంపుటము	ప్రథమభాగము	3	2
బలున	బయిన	4	0
తూపరాణము	చూపరము	6	23
యటంచు	య టంచు	8	20
వన్నియు	నన్నియు	0	26
వకు	నకు		3
ఱచ్చి	ఇచ్చి	6	2
భో డి	బో డి	26	4
	[ఆంధ్ర ఎరికలో]		
పారి కం	వారి కం		6
తూడ	కూడ	4	25
ఈతడు	ఈత డు	5	3
భా వోత్పత్తే	భావోత్పత్తే	8	0
భావ	భావా	8	24
సూర్యుడు	సూర్యు డు	8	28
ఎర్ప	ఎర్ప	0	7

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
వలయ	వలయు	2	25
నుకవి	సుకవి	2	25
నిర్వ	నిర్వి	4	3
తెలు ప	తెలు	4	2
రఙ్జ	రఙ్జ	6	4
భూ	చూ	6	9
కవి	కవి	20	2
తిన్కన్న	తిక్కన్న	2	26
కననంబు	కవనంబు	22	20
ఐసను	ఐనను	24	3
రీతిన్	రీతిన్	25	7
తెలివన	తెలివన	25	20
కొను చున్నా డు	కొనినా డు	28	7
దెలవ	వెలవ	43	25
పడి	వడి	48	
ఆగృధ్ను	అగృధ్ను	48	22
నంబో	సంబో	50	23
గాపల	గావల	52	9
బీజంబుతో	బీజంబులో	55	5
జ్ఞాన	జ్ఞాన	56	7
సంనిధాస	సంనిధాన	64	7
	[ప్రథమ కాండములో]		
కలువలచెలి	కలుములచెలి	8	2

ఉన్నది	జరగవలసిన మార్పు	పుట	పంక్తి
వెగంటి	పెగంటి	3	7
జక్కులతే డు	జక్కులకు జే డు	6	6
లచ్చిదొర బూరగొమ్మ	లచ్చిదొరం బూరగొమ్మ	7	8
లచ్చిదొర బూరగొమ్మ	లచ్చిదొరబూరగొమ్మ	7	2
అరము	అర్థము	29	9
కర్త	కర్మము	3	
6 855	6 98	38	22
బాల	బాలా	44	23
నాటి	నా టి	55	3
యనంగ	యనంగ	57	4
క్రియావి	క్రియాజన్యవి	58	27
వంచాది	పంచాది	60	5
పమంబు	సమంబు	65	5
వేదవ్యా	వేద వ్యా	68	3
లవణమునకు	లవణమునకు షడ్రసములలో ఒకదానికి	70	6
అడ్డ	ఉడ్డ	76	5
వాకు	వాక్కు	77	20
దుస్థితి	స్థితి	9	24
ఋషయో	ఋషయో	94	7
సూనృతత	సూనృత	94	22
వఱగొడ్డము	వఱగొడ్డము	98	7
వోట	నోట	98	22
హుళికి	హుళిక్కి హుళికి	99	26

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
మీదం	మీ దం	03	23
సంజ్ఞ	సంజ్ఞ	07	
వీరణంబు	వీరణంబు	4	4
విల్లఎల్లు	విలసల్లు	33	2
మోనము	మోసము	34	6
కొలువు	కొలుపు	47	4
తినుక	తినుకు	60	7
పుటమ్మ	పుటమ్ము	65	2
సంజ్ఞ	సంజ్ఞ ఎ	83	4
దము	రము	84	3
వెల్లని	తెల్లని	90	4
వెల్లదమ్మి	తెల్లదమ్మి	90	4

[ద్వితీయకాండములో]

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
పట్టడ	పట్టడ	242	8
బిరుడు	బరడు	257	20
గట్టి	గట్టె	258	7
ఏరండమునకు	ఏరండమునకు (ఆముదపుచెట్టునకు)	272	20
సుగంధపాల	సుగంధిపాల	288	8
వాటక మ్మగు	వాటక మ్మని	292	6
కోష్ట్రకా	క్రోష్ట్రకా	292	20
వ్రా కుడు	వా కుడు	292	23
తలపోటయ	తలపోటమ	293	22
జోతి	జ్యోతి	293	8

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
సంజ్ఞ	సంజ్ఞ	300	6
యన గను	యన గను	305	20
ఎక్కుడుదీగ	ఎక్కుడు దీగె	307	9
చిఱుగడ్డ	చిరుగడము	3 2	2
భేరము	భేదము	3 3	0
దర్మ	దర్శ	327	9
చిఱుతపులికి ఎవంగికి	చిఱుతపులికి	329	2
చైన	బైన	330	20
తోడేలు	తో డేలు	332	2
బెబ్బులి	బె బ్బులి	333	9
దగు పెం	దగు బెం	333	2
పలె	వలె	337	8
బకదారులా	బక దారులు	343	3
గోరవంక	గోరువంక	343	0
గోరువం	గొరువంక గోరువంక	343	0
పక్షికి	పక్షికి	3 6	20
బొ పె	బొట్టె	3 8	22
బొ పె	బొట్టె	349	6
రబించిన	రచించిన	366	9
సాగ	సొగ	367	20
అంకులాడి	అంకులా డి	369	2
అంకులాడి	అంకులా డి	369	5
(దిక్కు లేనిదానికి)	నాథు డు(భర్త)లేనిదానికి విధవకు)	369	7

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
పసూత-ఇది బాలెంతకు	బాలెంత—ఇది ప్రసూతకు	374	2
సొదిక త్తె	సోదెక త్తె	375	24
చెలియ	చెలియు	385	౧
మేనమఱ ద	మెనమఱ ద	382	24
మేనమఱ దలు— ఇది మేనవదినెకె పేరు	మేనమఱ దలు—ఇది తనకంటె చిన్న దై మెనమామమేన త్తలకొమా ర్తెకు పెరు మెనవదినె—ఇది తనకంటె పెద్ద దై నమేనమామమెన త్తల కొమా ర్తెకు పేరు	383	3
మేలువా	మెలువా	383	8
అసతి	ఆసతి	384	7
వంపు	వంపు	393	8
నసు	నసు	394	25
గురుకు	గుఱుకు	398	4
తిమిర	తిమిరి	399	5
తిమిర	తిమిరి	399	8
కందనగాయ మన	కందనగాయ యన	407	3
గు రు	గురు	408	8
గ్రసు	గను	409	6
కింది	క్రింది	409	9
న్రేత	నేత్ర	4	2
మోచెయి	మో చెయి	4 7	
హ్వాయంబు	హ్వాయంబు	4 7	7

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
మోచెయి	మో చెయి	4 8	2
ఎలుగు	ఎలు గు	4 4	6
నితమ్బత్రు	నితమ్బో ఉత్రు	4 4	ՙ0
మిగులు	మిగులు	4 9	3
ఎడి తక్కువ	ఎడి లక్కువ	422	4
కబరికి	కబరి	432	2
నూగారు	నూ గారు	432	9
దశా	దశావ	40	7
సరిపెన	సరిపెన	440	5
పయింట	పయ్యంట	452	7
బురుసా	బురుసా	453	7
చున్నది	చున్నది (బ్రౌ)	453	7
ప్రౌ జౌత	ప్రౌ జౌతు	453	8
దుప్పట్టి దువ్వల్వ వీణము దుప్పటము— ఇవి హసావళికి	హసావళి దువ్వల్వ వీణము దుప్పటము— ఇవి దుప్పటికి	454	6
అన గను ఓధండు	లన గను ఓఫ ండు	56	3 4
గంధ	గంధ	457	7
కంబలి	కంబళి	58	6
ఉల్లాడ	ఉల్లడ	458	0
ప్రాము డు	ప్రాముడు	460	0
నమ్మ	నము	472	4

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
ఉత్రు	త్రు		3
సేవనుండి ఏర్పడిన (వికృ) సెవ ఇది అగు ననిఎంచు చున్నది	ఇది ఇచ్చినది కాదు (487పు 4పం చివర చెరవలసినది)	487	2
ఱంకనాలు	ఱంకణాలు	489	2
ఱంకనాలు	ఱంకణాలు	490	2
కాలత్	కలాత్	492	9
కళవపము	కళవసము	4 3	2
గవలియు	గవలియును	496	26
క్షత్రియునకు	క్షత్రియునకు	50	5
పగతు డు పగవా డు	పగతు డు పగఱ పగవా డు	508	4
అవి	అని	5 0	9
ప్రత్య	ప్రత్య	5 2	3
వట్రు	వట్రువ	5 3	2
బొలు	బొలు	5 3	8
కర్మను	కర్మను	5 9	6
అరిబడి	అరి బడి	52	2
దీనారమునకు	దీనారముఖభాగధెయమునకు	522	
జజ్ఝా	జజ్ఝా	536	22
జి కా శి	జి కాశి	537	7
యన గ	మన గ	538	28
పల్ల	పల్లము	539	4
స్యా ద్వేసరో వేటసర	పున స్యా ద్వేసరో వేగసర	5 3	6

ఉన్నది	జరిగవలసినమార్పు	పుట	పం_క్తి
(సూ ని)	(సూ ని)	549	6
సన్నాహ	సన్నాహనా	552	2
సంగడియు	సం౧డము	55~	3
దాలసంగడ	బాలసంగడము	557	4
ముపకు	మునక	557	5
వదియె	నదియె	57	2
నిది	నది	572	1
ఇట్టి	ఇట్టి	5~3	2
ఆయుధము	ఉ‌య ము	5~8	23
బజాయి	జజాయి	5 9	25
ఆని	అని	58	4
దంత పు	దం తపు	58	2
బెక్కంబు	బెక్కంబు	586	2
బెక్కంబు	బెక్కంబు	587	6
శుష్మ	శుష్మం	588	7
దింట పోరు	దింటపోరు	589	7
పరి	పట	592	0
దెబ్బట	(దెబ్బు	ు95	8
‌నుం	పీనుం	595	3
పైశ్వ	పైశ్య	600	3
‌మ్మతీడు	కమ్మతీ డు	602	8
ద్దము	గడ్డము	605	2

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
గడ్డము	గడ్డము	60ు	22
(రూపాం) గా	(రూపాం) అనునట్లు గా	605	22
బాపటము	దాపటము	6 2	9
బౌ	బ్రౌ	6 5	4
(సూ అని)	(సూ ని	6 7	5
గుంట	గంట	620	9
నూ కలు	నూకలు	624	2
అం భా	ఆం భా	626	9
కొాలు	కొాలుబొగ్గు	63	3
స్థాలికి	స్థాలికి	639	9
షడ్రసములలో ఒకటికి కూర లో నగువానిలో	కూర లో నగువానిలో	646	3
గజుట్టి	గ జుట్టి	647	9
దాల్చి	దాల్చి	6 7	2
మిశ్ర ని	మిశ్రని	648	26
నూనె	మానె	650	2
లెత్తి చల్లిన	లెత్తి చ ల్లిన	658	0
యుప్ప	యుప్ప	659	5
జవ్మ	జన్మ	686	9
(అని)	అని)	686	4
ఒకండు	ఒకండు ఒండు	689	4
తెలుగు	తెలు గు	692	2
కుడవ	కుడవ	694	7

ఉన్నది	జరగవలసిన మార్పు	పుట	పంక్తి
పణము ఇది రూకకు	రూక——ఇది పణమునకు	698	8
కై	కై	700	6
దమ్మ య	దమ్మ మ	70	20
పటికయం	పటికమం	7	8
తుట్ట	తుట్టె	7 4	8
దర్జీనివాకి	దర్జీవానికి	7 8	3
కఛ్రేత	కవఛ్రేత	727	5
వరవు డు	వరవుడు	730	2
వరవు డు	వరవుడు	730	4
చీలకు	పీలకు	740	22
తలి	తతి	744	4
తో డు డ	తో డుడు	746	22
రాణి	రాణ	748	8
పావాయి పావకో	పావాయి పావలు పావహో	752	24
నొరుగ	నొరగ	753	3
తరాను	తరాసు	755	25
ఎూట	ఎూ ట	763	7
	[తృతీయకాండములో]		
బెరుగా	బేరుగా	779	7
పంతంత్రునకు	అస్వతంత్రునకు	779	25
మనిపించుచు	మనిపించు	78	5
డుజ్జు	డుజ్జు	7 3	3
ఆమ	అమ	785	3

ఉన్నది	జరగవలఎనమార్పు	పుట	పంక్తి
బౌ	బ్రౌ	787	
దొషము)	దొషము	7J2	
(శ్రేష్ఠతకు	శ్రేష్ఠతకు	797	3
లెదు	లేదు	797	8
నాగ	నా గ	~98	8
డొడ్డ	దొడ్డ	800	2
హొమ్మ	హొమ్మ	800	2
7	49	800	3
డగ్దఅ	డగ్గఅ	803	2
-	)	80ం	7
దాఋమాఋ	దాఋమాఋ	8 2	
గద్దింపు	గద్దింపు	8 4	3
హీస	వాన	8 6	
దిన	దిన	8 6	24
విశేష్యనిఘ్న	సం‌ర్ణ	9 9	
విశేష్యనిఘ్న	నంకీర్ణ	82	
యీా పెకు)	యీా పెకు)	825	3
కార్ధ	కార్థ	8?5	26
వరము	వర్గము	826	7
శ్మిఖా	శ్మిఖా	826	2
చిన్నిపువ్వు —	చిన్నిపూవు —		
చిన్నిపూవు (రూపాం)	చిన్నిపువ్వు (రూపాం)	827	2
చిన్నిపువు)	చిన్నిపూవు)	828	3

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
ముండ్లున్ను అని	ముండ్లున్ను O g అనినది	832	20
(ప్రా తప్రపా)	((ప్రా తప్రపా కుట్టుతేళ్లు)	832	2
బె‾ౣము	ఒక్కెము	832	25
నెమ్మి —	నెమ్ములు —	833	25
*నెమ్మి అను	నెమ్మి (నెమిలి)	833	25
అనఎచ్చును	అనిఎంచును	833	26
ఎమికె)	(ఎముక)	834	2
ఎమ్ములు]	ఎమ్ములు] పరిశీలించిన (నెమ్మి- (నెమిలి) బ నెమ్ములు నెమ్మి (ఎముక) బ నెమ్ములు అనుటయే యుక్త వనిఎంచినది వాదులయు నీలుగు లో నగువానితొలిహల్లునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు (బాలవ్యా ప్రక 0సూ)	834	2
క్రో౧ౘకు)	కోరికకు) (అక్కుర)	839	9
షఘ్యా	మధ్యా	840	2
ాదసునకు	గాదమ నకు (	84	3
3	3)	842	2
ఏవకు కు	ఎవ కు	844	9
పొల్చు	బొల్చు	8ం౦	7
అను	లను	855	24
ఎడె	ఎడె	866	4
(ఆం ధ్రా) పటిగకే	(ఆం ధ్రా) పటిగకే ల డయో ౦భేద అనునట్లు	866	2

ఉన్నది	జరిగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
భూమిలున్నూ D	భూములున్నూD	866	2
గూఢ	గూడ	866	2
రుచికి)	రుచికి)	868	4
(ఆం భా)	(ఆం భా)	869	3
అవి	అని	869	7
అర్ధ	అర్థ	870	25
కొప్పు	కొప్పు	87	5
లబ్దము	లబ్ధము	874	6
మొక్కుడు	మెక్కుడ	878	2
నెంతేనియు	నెంతేనియు		
భృశము గా	ఫృశము గా	878	2 3
నెట్టకేలకు	నెట్టకేలకు	882	4
ద్వర్థ	ద్వ్యర్థ	882	9
త్వర్ధ	త్వర్థ	88	3
భేళ్లు	బేళ్లు	884	8
సాచ్యర్థ మొప్పును	సాచ్యర్థ మొప్పును	884	26
కుండ గ	కుండ గ	885	6
బాల పా)కు	(బాల పా నకు	886	3
దర్థము	దర్థము	888	3
ఇవి సర్వమునకు	ఇవి (ఏకార్థకములు-ఒకేయర్థము కిలవి) (సర్వమునకు	889	7
అంగీ సమ్మతికి	అంగీ సమ్మతికి)	890	9
(ఆం భా)	(ఆం భా)	893	27

ఉన్నది	జరగవలసిన మార్పు	పుట	పంక్తి
ఆవ్య	అవ్య	894	6
కంవప	కందువ	902	4
(మాన	(ఆం సం మాన	902	22
వీ దె	వీదె	902	25
దా కె	దా (డా)కె	903	0
(సుక్కె	(సుక్కె	903	
ఢొంకె	డొంకె	903	2
ఆని	అని	903	6
ఘూరు డ(పై	ఘూరు డ పై(	907	7
(వావి అపపా)	చిన్నపోయెను (వావి అపపా)	909	4
బీఋబోయెను	బీఋవోయెను	9 8	8
తోప	లో ప	9 8	9
(వటిపోవు)	(పటిపోవు)	9 9	4
కలిగెను	కలిగెను	920	3
(ప్రాయ స్వాన్త	(ప్రాయ స్వాన్త	J2	4
హస్తమున హ	వా_స్తమున హ	92	20
సురిగెను	సురి గెను	922	2
పొరలంబు	పొరలోంబు	922	4
చెప్పిన	చెప్పిన	922	8
మోచేతి	మో చేతి	922	22
మొండన మొనరెను	మొట్టన మొనరును	923	7

ఉన్నది	జరగవలఎనమార్పు	పుట	పంక్తి
ఇంద్రునిని	ఇంద్రునిని	924	8
అర్థము	అర్థము	924	20
పొలఎ	సొలఎ	92ు	8
దీఎక	దీఎక	9_6	0
కై వాలు —కై ్రవాలు	కై ్రవాలు —కై వాలు	926	20
దృష్టములు	దృష్టములు	926	22
అర్థము	అర్థము	9 7	0
మనంగ	మనంగ	928	6
(67)	69)	928	7
యయ్యో	యయ్యో	928	20
పరిగొను	పరిగొను	929	9
నులిమెను	నులిమెను	936	5
మరిపెను	మడిపెను	936	20
అనిఎంచును	అనిఎంచును లేదా	939	6
నన గ	నన గ	94	3
చుండు	చుండు	94	4
(నం)	(నం)	94	9
వచ్చును (చూ తెలచు)	వచ్చును (అని)		
(అని)	(చూ తెలచు)	943	3
పాలును	పాలను	954	8
యనభిత	యనభిహత	955	26
చున్నా డు	చున్నా డు	955	3

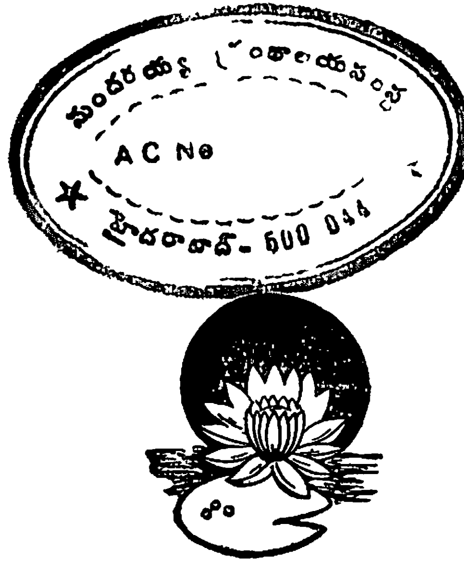
ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
వలయును	ఏలయును)	957	2
ఇ క ఇట	ఇట్లు		
వచించు చున్నా డు	వచించినా డు	958	8
టపర్ణ	టవర్ణ	959	3
బలుకు	బలుకు	96	4
దనక	గనక	96	7
కంరమును	కంరమును	96	6
బిస్టౌ-	బిస్టౌ	965	6
లందఱు జాల	లందఱు జాల	966	8
	[అనుబంధములో]		
పెరి గెడుసురే	పెరి గెడునసురే	972	7
ఆర్థము	అర్థము	972	22
దుంస	దుంప	974	9
సూ ని)	సూ ని)	974	6
్రవా తప	్రవా త్రప	978	3
బౌ	((బౌ	979	22
24వ	2 4 వ	980	6
్రదివాయి	్రదవాదుయి	98	2
గలదె	గల్గదె	984	4
(రూపాం)	(రూపాం)	982	23
	[ఆం ధా పదసూచికలో]		
అడి	అడ్డ		11

ఉన్నది	జరˇఎలఎనమార్పు	పుట	పంక్తి
98	93	7	6
37	37	8	
ఎదు గు	ఎదుగు	8	3
ఎవమందుము	ఎనమందుము	8	2
ఏ డికోలు	ఏ డికొల	20	9
కండచుక్క	ఇది కండచక్కెర దిండి అనుదానికి తరువాత చేర వలయును	25	7
కత్తలానివజీరు డు	ఇది 28 పు లో 9 పం గా ఉన్న కత్తలాని తరువాత ఉండవలయును	25	0
కణ దురు	కణు దురు	28	5
68	62	32	4
కళుకు	ఇది కళాసము అనుదానికి తరువాత ఉండవలయును		
29	29	35	3
యెకిమీడు	యెకిమీ డు	47	23
గా జేపికొన్న	గా జేసికొన్న	48	20
గరుడి	ఇది గరుడపచ్చ తరువాత చేరవలయును	48	8

ఉన్నది	జరగవలసినమార్పు	పుట	పంక్తి
	2	56	5
పెనిమటి	పెనిమిటి	6	8
చుట్టుకీల్లారు	చుట్టుకొల్లారు	65	5
24	2	65	8
ందిరము	వెందిరము	66	5
చెటకొలవి	చెట్లకొలవి	66	12
జంగుబిల్లి	జంగు బిల్లి	70	3
8	82	7	9
8	2	76	23
డిల్లవడెను	డిల్లపడెను	77	9
తడసెను	తత్తపైను	79	7
తవ్వెట	తప్పెట	80	7
2		85	9
దూలు	నూలు	05	8
38	38	07	3
	2	8	3
24	4	8	6
పుపు	పుచ్చు	2	3
3	2	23	22
30	307	28	5
	2	3	3
బలిదుండు	బల్లిదుండు	33	4

అచ్చుతెలు గుహోశము

ఉన్నది	జరగవలపినమార్పు	పుట	పంక్తి
0	9	33	2
బురుడ	బురుక	36	7
ముక్కవా డు	ముక్కువా డు	36	22
99	9	4	4
మిణు గురులు	మిణు గురులు	48	2
42	2	57	4
మతమ్మ	రామతమ్మ	59	4
వెడలెను	ఇది వెడలుపు అనుదానికి తరువాత చేరవలయును	4	4

అచ్చ తెలుఁగు కోశము

* ఆం భా పద సూచిక

*ఆంధ్రభాషార్ణవము

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
అంతట	3	76	అక్కఱ	3	50
అంతటికి	3	74	అక్కసము		3
అంతరదామర		65	అక్కిలి	2	43
అంతరపల్లటి	2	89	అక్కు	2	37
అంతలపొంతలవాడు	2	3	అగచాటు		50
అంతిపురము	2	3	అగచాట్లమారి	3	4
అందలము	2	20	అగడిత	2	25
అందిపొందినట్టివాడు	2	3	అగడు		5
అందు	3	66	అగడ్త	2	25
అందుగు	2	6	అగప	2	244
అందుల	3	66	అగప		57
అందె	2	50	అగపడెను	3	5
అందెను	3	9	అగపాటు		04
అంపఱ	2	2 3	అగసాలి	2	284
అంపు		43	అగిలెను	3	9
అంపెను	≈ 3	2	అగిసె	2	64
అంబలి	2	250	అగ్గురు	2	62
అంబస్తు	3	2	అగ్గమయ్యెను	3	84
అంబాళము	2	43	అగ్గము		04
అకరువు		65	అగ్గలము		66
అక్క	2	3	అగ్గలము	3	24
అక్కజము		32	అగ్గలిక		37
అక్కటికము		3	అగ్గి		48
అక్కడ	3	66	అగ్గించెను	3	24
అక్కరములు	2	87	అగ్గింపు		4

అం భా పదసూచిక

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
అడ్డగించెను	3	20	అత్తెము	2	90
అడ్డగించెను	3	39	అదక	2	298
అడ్డపాటు		76	అదనము	3	24
అడ్డము		76	అదను		86
అడ్డము	3	25	అదను	3	30
అడ్డము లేనివాఁడు	3	5	అదనైనవాడు	3	7
అడ్డసరము	2	56	అదరు		33
అడ్డసారె	2	305	అదరులు	2	242
అడి	1	76	అదరెను	3	92
అడ్డుగ	2	272	అదలించెను	3	24
అణంగెను	3	88	అదుముడు		50
అణుకువాడు	2	208	అదువకాపు	3	29
అణుజు	2	98	అద్ద	2	270
అతివ	2	04	అద్దమరెయి		94
అతివస	2	55	అద్దము	2	68
అతుకు	2	58	అద్దరి		55
అత్త	2	4	అద్దిర	3	66
అత్తడి	2	97	అనంచి	2	58
అత్తమిల్లెను	3	83	అనటి	2	58
అత్తము	2	58	అనద	2	06
అత్తమ్మ	2	00	అనద	3	6
అత్తి	2	42	అనుగలము	2	20
అత్తు	2	54	అనుగు	2	20

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
అరకట	2	36	అరు గు	2	2
అరగడము	2	9	అరుగుడు	2	2 9
అరచట్ట	2	56	అరుగుదెంచెను	3	87
అరడా	2	2 5	అరుదు		32
అరణము	2	79	అరుదెంచెను	3	87
అరదము	2	200	అరువరి	2	229
అరపలము	2	269	అరుసము		98
అరవీసము	2	272	అర్మిలి		37
అరసెను-	3	22	అఱ		7
అరసెను	3	25	అఱ	2	6
అరాబు	2	2	అఱకము	2	28
అరి	2	92	అఱకాలు	2	35
అరి	2	2	అఱచెను	3	84
అరికట్టు	3	3	అఱచెను	3	2
అరికట్టెను	3	20	అఱచెయ్యి	2	39
అరిగెను	3	86	అఱజాతి	3	32
అరిగె	2	93	అఱపు		22
అరిగోలు		57	అఱవ	2	03
అరితి	-	36	అఱవము		0
అరిదళము	2	280	అఱిముఱి	3	73
అరిది		32	అఱిమెను	3	25
అరిపోం	2	2	అఱిసె	2	255
అరుగుడమ్మ	2	2 9	అఱుకువ	2	28

అచ్చ తెలు గు కోశము

పదము	కాండము	పద్యము
ఆరుదొండ	2	60
ఆరె	2	9?
ఆరె	2	03
ఆరెకు డు	2	83
ఆరెగోల	2	95
ఆరెను		83
ఆరెపువ్వు	2	62
ఆరెలు	2	62
ఆర్దుము		27
ఆర్పు	2	223
ఆఱుడి		5
ఆఱుపలము	2	269
ఆఱుస	2	27
ఆలకించెను	3	9
ఆలతి		23
ఆలము	2	222
ఆలవట్టము	2	68
ఆలించెను	3	9
ఆలు	2	05
ఆలు	3	50
ఆలుడి		36
ఆవ	2	236
ఆవజము		27
ఆవటిల్లెను	3	94
ఆవడ	2	60
ఆవడి	2	223
ఆవల		55
అవలింత		4
ఆవలిమొన్న		92
ఆవలియెల్లుండి		9
ఆవి	2	24
ఆవిరి		87
ఆవు	2	262
ఆవులింత		4
ఆస		7
ఆస		37
ఆసాది	2	289
ఆస్తి	2	2~5
ఆస్తికా డు	3	3
ఆసు	2	295

ఇ

పదము	కాండము	పద్యము
ఇంగలము	2	242
ఇంగిలీకము	2	83

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
ఈవుల్రమాను		57	ఉగ్గళింపు		30
ఈసడము		5	ఉగ్మలి	2	04
ఈసడింపు		5	ఉచ్చి	2	45
ఈసు		34	ఉచ్చి త	2	63
ఈల్గు		4	ఉచ్చు	2	293
ఈల్గుట	2	2‿5	ఉజ్జగించెను	3	30
			ఉజ్జగింపు	2	73
			ఉజ్జనము	2	73
ఉంకువ	2	9	ఉడిగము	2	288
ఉంగరము	2	50	ఉడుకు		49
ఉంగిడి	2	25	ఉడుగర	2	52
ఉండ	2	275	ఉడుత	2	87
ఉండువా డు	3	0	ఉడ తచాఱలు	2	54
ఉం డ	2	48	ఉడుము	2	84
ఉండ్రస	2	4	ఉడ్డ	2	306
ఉక్క		87	ఉత్తండము	2	49
ఉక్కళము	2	9	ఉత్తరడొక్కరము	2	209
ఉక్కిస	2	26	ఉత్తరించెను	3	ɔ6
ఉక్కు	2	22	ఉత్తరిగె	2	49
ఉక్కు	2	279	ఉత్తరేను	2	54
ఉక్కెఱ	2	255	ఉత్తలంబు		40
ఉగ్గడి	2	9	ఉత్తలము		33

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
ఉయ్యేల	2	20	ఉల్లంకి	2	98
ఉరవడి		65	ఉల్లడలు	2	58
ఉరవు	2	37	ఉల్లబములు	2	58
ఉరి	2	293	ఉల్లము		00
ఉరుటము		84	ఉల్లఱపుబిరుదు	3	26
ఉరుమ		28	ఉల్లసము		8
ఉఱికెను	3	86	ఉవిద	2	04
ఉఱుత	2	87	ఉఎరిక	2	49
ఉఱుము		72	ఉసుఱు		6
ఉలవ	2	236			
ఉలి	2	300	**ఊ**		
ఉలిఎకట్టై	3	3	ఊఁక	2	239
ఉలిమిరి	2	43	ఊఁగెను	3	83
ఉలివు		2	ఊఁత		59
ఉలుక్కు	2	98	ఊఁద		34
ఉలుచ		60	ఊఁపురము	2	262
ఉలుప	2	25	ఊట		87
ఉలుప	2	93	ఊట	2	30
ఉలుపా	2	93	ఊట	3	50
ఉఌం	2	22	ఊటించెను	3	24
ఉలుము	2	28	ఊడ	2	37
ఉల్ప డు	2	22	ఊడిగము	2	288

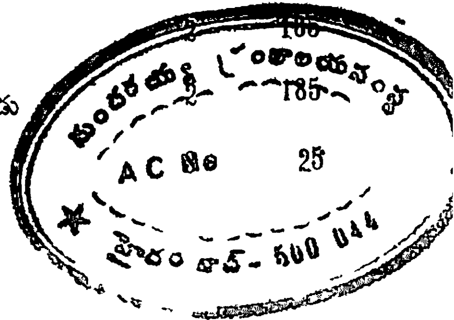
పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
ఎచ్చరిక		38	ఎదు గు	3	24
ఎచ్చు	3	24	ఎదుట	3	73
ఎచ్చెను	3	89	ఎదురుకొనుట	2	73
ఎటులు	3	74	ఎదురుకోలు	~	73
ఎట్టకేలకు	3	70	ఎదురేగుట	2	73
ఎట్లు	3	74	ఎద్దడి	2	2 0
ఎడ	3	24	ఎద్దడినేల	2	6
ఎడ ద		00	ఎద్దు	2	26
ఎడ ద	2	37	ఎద్దునాలిక	2	6
ఎడ బాటు	2	74	ఎవమందుము	2	27
ఎడకత్తియ	2	0	ఎనుపతేలు	2	88
ఎడబెట్టు	2	274	ఎనుపసరము	2	264
ఎడ మయ్యెను	3	85	ఎనుపెంటి	2	264
ఎడరు	3	32	ఎనుపోతు	2	264
ఎడసెను	3	85	ఎనుబది	2	268
ఎడ్డ		00	ఎనుము	2	264
ఎడ్డ	2	37	ఎన్నిక	2	295
ఎత్తనగోలు	2	267	ఎన్ను	2	236
ఎత్తు		3	ఎన్నెను	3	24
ఎద		00	ఎప్పుడు	3	78
ఎద	2	32	ఎముక	2	33
ఎద	3	5	ఎముక్క	2	33

పదషు	కాండము	వద్యము
ఎస గెను	3	83
ఎసకము	3	29
ఎసకరి	2	289
ఎసకొలిపెను	3	27
ఎసటిపో తలు	2	254
ఎసరు		53

ఏ

ఏ	3	76
ఏ కటి		37
ఏ కరి	2	289
ఏ గుట	2	2 9
ఏ గుడు	2	2 9
ఏ గుపెండ్లి	2	77
ఏ గెను	3	86
ఏ గెను	3	87
ఏ డాది		95
ఏ డికొలు	2	232
ఏ డు		95
ఏఁదుము		27
ఏ దెను	3	123
ఏ బది	2	268

పదము	కాండము	పద్యము
ఏ బలము	2	269
ఏకతము	2	90
ఎకలము	2	82
ఏకు	2	294
ఎకుడు	2	294
ఏగుస	2	27
ఎట్రింత	2	9
ఏడాకులయన చి	2	42
ఏడుగడ	3	22
ఏడుగడ	3	79
ఏడుపు		22
ఏడ్చెను	3	8
ఎడ్డ ము	2	27
ఏడ్పు		4
ఏతము	2	293
ఏతరి	3	7
ఎతుల	2	6
ఏతుల	3	46
ఏద		38
ఏదు	2	83
ఏదెను	3	30
ఏనాది	2	289

]

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
కందు	3	52	కచ్చె	2	53
కందురీగ	2	95	కజ్జము	2	254
కందువ	3	32	కజ్జాయము	2	254
కందెన	2	202	కజ్జురము	2	79
కందెను	3	99	కటా	3	67
కంప	2	38	కటకటా	3	67
కంపు		06	కటకరము	2	85
కంపె	2	66	కటమర	2	43
కంబము	2	207	కటారి	2	2 4
కంబము	2	20	కటిక	2	207
కంబళి	2	58	కటికవాండ్రు	2	84
కంబవలి	2	78	కటికవా డు	2	286
కంసాలి	2	28	కటికి	3	23
కకపాల	2	77	కటికిచీకటి		46
కకపాల	2	30	కట్టా	3	67
కక్కెర	2	92	కట్ట	2	8
కచ్చ	2	36	కట్టడ	2	74
కచ్చడము	2	57	కట్టడి		99
కచ్చి	2	96	కట్టనము	2	5
కచ్చిక	2	242	కట్టరము		30
కచ్చుకొానెను	3	29	కట్టాయితము	2	205
కచ్చె		6	కట్టికలు	2	84

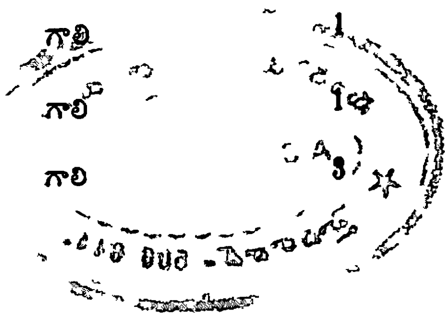
పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
కణసరము	2	90	కదిసెను	3	9
కణింతి	2	74	కదుపు	2	00
కణ దురు	2	9ు	కదుము	2	30
కణుజు	2	277	కదురు	2	294
కత		2	కనరు		35
కత్తలాన	2	96	కనలు		35
కత్తలాని	2	96	కనాతిగోడ	2	59
కత్తిళము	2	204	కనికరము		3
కత్తి	2	209	కను గొనెను	3	22
కత్తి	2	2	కనుక	3	70
కత్తువ	2	8	కనుపు	2	74
కత్తెర	2	297	కనుపొగొట్టెను	3	29
కత్తెరవంగ	2	59	కనుమ		45
కద	3	68	కసుమ	2	9
కదంబము	2	63	కనుమరి	2	284
కదలడమ్మ	2	2 9	కనుము	2	75
కదలిక	2	2 9	కనుమూఎగంత	2	307
కదలు	2	2 9	కనెను	3	22
కదలుడు	2	2 9	కన్కొను	3	70
కదలెను	3	83	కన్గిలుపు	3	29
కదలెను	3	86	కన్నకొడుకు	2	
కదిసెను	3	24	కన్నా డు	2	29

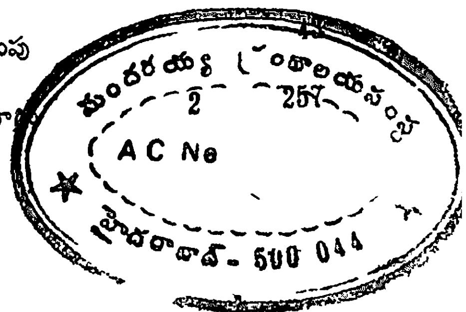
పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
కసవు	2	76	కా దెను	3	22
కఱ	2	29	కా పు	2	229
కఱదేఱెను	3	96	కా పులు	2	282
కఱమసంగెను	3	97	కా బట్టి	3	70
కఱవెంద	2	63	కాక	3	72
కఱసము	2	55	కాకి	2	93
క త్త		35	కాకిచిప్ప		6
			కాకిచెఱకు	2	75
కా			కాకితము	2	88
కాంచెను	3	22	కాకిదొండ	2	60
కాంతాళము		35	కాకినేరేడు	2	46
కాందారిమాందారిప్రొద్దు		94	కాకిపెంర	2	58
కా క		49	కాకివెసర	2	235
కా కర	2	70	కాఱబంగారు	2	278
కా గర్	3	70	కాకిమేడి	2	42
కా చం	2	70	కాచెను	3	23
కా చి	2	70	కాటికా డు	2	98
కా చు	2	67	కాటుగఱట్ట	2	9
కా డ	2	248	కాడు	2	225
కా డి	2	203	కాణి	2	272
కా డి	2	250	కాదు కాదు	3	74

కు

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
కొనుట	2	267	కొమ్ము	2	2
కొనెను	3	32	కొమ్ము	2	262
కొప్పరము	2	37	కొమ్ముకా డు	2	289
కొప్పు	2	45	కొయ్య	~	38
కొప్పు	2	2	కొరడు		72
కొప్పు	3	6	కొరవి	2	53
కొప్పు	3	5	కొఱ		60
కొప్పువల	2	147	కొఱ	3	46
కొబ్బెర	2	78	కొఱంత	3	4
కొమ	2	04	కొఱ కు	2	6
కొమరు	3	4	కొఱ త	3	46
కొమరు డు	2	8	కొఱ గానివా డు	3	27
కొమరు డు		44	కొఱను	2	6
కొమరు డు	2		కొఱపము	2	99
కొమారు డు	2		కొఱలెను	3	83
కొమారిత	2		కొఱవి	2	242
కొమిరె	2	06	కొఱ్ఱు	2	234
కొమ్మ	3	52	కొఱ్ఱు		60
కొమ్మ	2	36	కొల కు		63
కొమ్మ	2	04	కొలను		63
కొమ్ము	3	52	కొలము	2	70
కొమ్ము	2	20	కొలారికము	2	206

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
గానుగ	2	302	గాలింపు	2	252
గానుగవాఁడు	2	285	గాలితే రెక్కమన్నీఁడు	1	45
గాబ	2	238	గాలిదిండి		48
గామిడికాఁడు	2	82	గాఎ		50
గాము		63	**గి**		
గాయమాకము	2	205	గింజ		39
గాయము	2	124	గింటెన	2	56
గార	2	17	గింటెము	2	56
గార	2	47	గిండి	2	93
గారడి	1	148	గిజరు	2	39
గారడీఁడు	1	148	గిజిగాఁడు	2	98
గారడీఁడు	2	287	గిటక	2	23
గారము	2	86	గిట్ట	2	97
గారము	2	[illegible]3	గిడియ		27
గారవము	2	73	గిడ్డి	3	46
గారవింపు	2	73	గిడ్డి	2	263
గారి	2	255	గిడుగు	2	93
గాలము	1	59	గిత్త	2	262
గాలి	1	59	గిద్దు	2	90
గాలి	1	63	గిన్నె	2	244
గాలి	3	53	గిబ్బ	2	262

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
గొజ్జు	2	23?	గోడ	2	2
గొజ్జె	2	265	గోడిగ	2	197
గొల	2	38	గోడు		4
గొలక		2	గోడెము	2	23
గొబిమిడి	2	56	గోణము	2	157
గొలుసు	2	49	గోతము	2	266
గొల్లి	2	261	గోతాము	2	207
గొల్లఁడు	2	26	గోతి	2	04
గొల్లజిడ్డు	2	66	గోదరి	2	283
గొల్లత	2	08	గోదుమ	2	234
గొల్లపల్లె	2	23	గోను	2	43
గొల్లవా డు	2	26	గోనె	2	266
గొల్లు			గోము	3	24
గొల్లెన	2	59	గోరంక	2	89
గొహోరు		5	గోరింట	2	53
	గో		గోరగింత		132
గో గు	2	3	గోరప		5
గో గుట	2	77	గోరము		32
గో టు	2	49	గోరింక	2	89
గో చి	2	57	గోఱు	2	58
గో డిరింపు	2	82	గోరు	2	40

చ

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
చంక	2	37	చంబ	2	72
సంకిలి	2	37	చక్క దనము	3	4
చంటిపాప డు	2	8	చక్కడ గుట	2	225
చంటివా డు	2	8	చక్కనయ్య		45
చంటివా డు	2	20	చక్కనిది	3	9
చండి	1	40	చక్కాడెను	3	23
చండి	3	6	చక్కి	3	2
చంద్ర	2	48	చక్కిలము	2	256
చండ్లు	2	37	చక్కు	2	306
చందమామ	1	77	చక్కెర	2	25
చందమామ	3	5	చక్కెరవిల్కా డు		45
చందము	2	303	చట్ట	2	3
చందు		77	చట్ట	2	38
చందుగు	2	297	చట్టము	2	6
చందురకావి	2	54	చట్టి	2	247
చందురు డు		77	చట్టు	2	29
చందురుకూనలు	2	80	చట్టుం	2	99
చందువలు	2	58	చట్టువ	2	24
చంపుడు	2	224	చట్టువము	2	244
చంపెను	3	23	చదరంగము	2	305
			చదరంగపు బలక	2	305

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
చదలము	2	194	చన్ను	2	37
చదలు		69	చప్ప	2	226
చసిపెను	3	23	చప్పట	2	140
చదిపెను	3	132	చప్పన	1	105
చదిరిక	2	165	చప్పరము	2	16
చదుకుపడెను	3	98	చప్పిడి	1	05
చదును	2	4	చప్పుడు	1	21
చదురు	1	8	చమిరెను	3	125
చదువరి	2	170	చమురు	2	259
చదుపు			చమ్మ	2	72
చదువు	2	7	చయ్యన	3	71
చనవరి	2	87	చరచం		24
చను	2	3~	చరిది	2	2~
చనుట	2	3 9	చరుక	2	25
చనుదెంచెను	3	87	చర్మశము	2	65
చనుప		8	చటి	2	30
చనుముక్కులు	2	37	చటియ	2	30
చనుమొనలు	2	37	చలపాది	3	26
చనెను	3	86	చలము		135
చనెను	3	87	చలి		80
చనెను	3	83	చలికారు	1	86

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
చియ్య	2	3	చిలిమిడి	2	63
చిరిపి	2	243	చిలుక	2	89
చిరుగడము	2	72	చిలుక	2	203
చిరుఁగుడు	2	128	చిలుకకొయ్య	2	20
చిర్నగవు	1	13	చిలుకిత్తు	2	201
చిఱిమెను	3	132	చిలుకముక్కు	2	60
చిఱు	3	6	చిలుకలకొల్కి	2	105
చిఱుగంట	2	5	చిలుకు	2	2 3
చిఱుత	2	82	చిలుకుట	2	26
చిఱుత	2	8	చిలుము	1	148
చిఱుత	3	16	చిలుము	2	280
చిఱుత	3	63	చిలుమువాలు	3	52
చిఱుతనగోడు	2	307	చిలువ	1	148
చిఱుతపులి	2	8	చిలువమేఁత	1	59
చిఱుతేకు	2	54	చిల్కు	2	73
చిఱుదొడ	2	35	చిల్కుడ	2	215
చిఱుపాల	2	55	చిల్ల	2	63
చిఱుపులి	2	82	చిల్ల	2	66
చిఱువరి	2	234	చిల్లకోల	2	216
చిఱువాలు	2	258	చిల్లరవాండ్రు	3	6
చిట్టి	2	67	చిల్లాణము	2	217

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
చెంగావి	2	154	చెక్కు	2	37
చెంగు	1	129	చెక్కు	2	43
చెంగెను	3	8ు	చెక్కెను	3	32
చెంచదము	2	90	చెప్పిరి	3	30
చెంవలి	2	68	చెట్ట		99
చెంచు	2	289	చెట్టు	2	38
చెంచెత	2	108	చెట్టు	3	4
చెండు	2	164	చెట్టు	2	2
చెండెను	3	23	చెట్టు	2	35
చెంత	3	21	చెటకొఅవి	3	3
చెందమ్మి		164	చెడిది		99
చెందిరము	2	280	చెడిది	2	2
ందిరము	2	6	చెడిపె	2	06
చెందెను	3	9	చెడుగు	3	7
చెందొగ	1	64	చెత్త	2	22
చెంద్రికవన్నె	2	54	చెదలు	2	88
చెంప	2	43	చెదారము	2	22
చెంబు	2	245	చెనటి	3	7
చెకుముకి	2	72	చెనకెను	3	32
చెక్క	2	38	చెనపెను	3	32
చెక్కిలి	2	43	చెప్పచెఱుకు	2	68

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
చెలిమిడి	2	67	చె తిబీటి	2	60
చెలియుఱు	2	3	చె తిపొటి	2	7
చెలువ	2	04	చే ద	2	293
చెలువము		80	చే మ		04
చెలువు	3	4	చే ప		59
చెలువు డు	2	5	చేకట్టు	2	49
చెల్మి	2	86	చేకత్తి	2	206
చెల్లె	2	1 3	చేకము	2	53
చెల్వు	1	80	చేకుఱెను	3	99
చెవి	2	144	చేకూడెను	3	99
చెవిటి	2	20	చేకూరెను	3	99
చెవి దొరపెట్టెను	3	9	చేగ	2	37
చెవుడు	2	24	చేట	2	240
చెవులపువ్వు	2	48	చేటకొల్లారు	2	4
చెవులపోతు	2	85	చెటు		99
చెవ్వ	2	29	చేటు	2	2
చెవ్వాకు	2	47	చెవ్వాయి		99
చే			చేడియ	2	04
చే	2	38	చేడె	2	04
చే తిదోస	2	7	చేడ్పాయి	2	2
చే తిపొట్లు	2	60	చేతాళ్లు	2	207

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
జరుగుడు		43	జవాది	2	62
జలజల		65	జవుకు		55
జలజల		24	జవ్వనము	2	7
జలకట్టె	2	90	జవ్వని	2	06
జలగ		6	జవ్వాజి	2	62
జలదరింపు		33	జవ్వాడెను	3	83
జలదారి		⌐4	జవ్వాది	2	62
జలుబు		80	జవ్వాదిపిల్లి	2	84
జల్లి		9	జా		
జల్లి	2	147	జాగిడెను	3	87
జల్లి	2	93	జాగెలంబు	2	290
జల్లి	2	240	జాజరకాడు	2	29
జల్లికాడు	3	2	జాజాలపాలిక	2	79
జల్లిమెకము	2	85	జాజి	2	52
జల్లు		75	జాజికాయ	2	6
జల్లెడ	2	240	జాజు		08
జళుకు		33	జాజు	2	32
జవ	2	293	జాడ	2	8
జవనిక	2	⌐9	జాడకాడు	2	89
జవరాలు	2	06	జాడకాగు	2	286
జవాజి	2	62	జాడించెను	3	32

0]

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
తద్దయు	3	67	తమటంబు	1	27
తనరెను	3	83	తమలపాకుతీగె	2	6
తనర్పు	2	52	తమి		40
తనివి	2	260	తముకు		127
తనివెచ్చు	1	83	తమ్మ	2	68
తనుకు	3	42	తమ్మ	2	72
తనుపు	2	7	తమ్మటంబు	1	27
తనుపు	2	260	తమ్మలి	2	284
తన్నెను	3	20	తమ్మి	1	64
తపసి	2	76	తమ్మిచుట్టము		8
తపారము	2	55	తమ్మిచూలి	1	39
తప్పు	2	238	తమ్ముఁడు	2	3
తప్పిదము	2	9	తమ్ములము	2	67
తప్పు	2	9	తరకటింపు		03
తప్పెట		28	తరకసమ్ము	2	2 4
తప్పెట	2	58	తరంగ		54
తబిక	2	238	తరఁగ	1	54
తబిసి	2	76	తరగంపె	2	30
తబుకు	2	66	తరబడి	2	302
తమకము		40	తరము	2	2
తమకము	3	55	తరము	2	302

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
తలయేరు	3	60	తవిలెను	3	5
తలరు	1	33	తవుగోల	2	230
తలవరి	2	83	తవుడు	2	254
తలాటము	2	99	[illegible]	2	3
తలాడ	2	63	తసి	2	35
తలా పి	2	63	తసుకు		9
తలారి	2	83	తహతహ		40
తలిగ	2	244	**తా**		
తలిరు	2	39	తా డి	2	9
తలిరువిల్తు ండు	1	45	తా బేలు	1	6
తలివము	2	163	తాకట్టు	2	229
తలుగు	2	23	తాగా డి		62
తలుపు	2	2	తాచెను	3	32
తలేరు	2	128	తాడు	2	77
తల్లడము	1	33	తాత		39
తల్లడింపు		33	తాత	2	2
తల్లి	2	12	తానకంబు	2	3
తళుకు		82	తానంబు	2	60
తళుకు	2	90	తాప	2	22
తళ్లు	2	54	తాపరంబు	2	22
తవశి	1	9	తాపికత్తియ	2	1 0

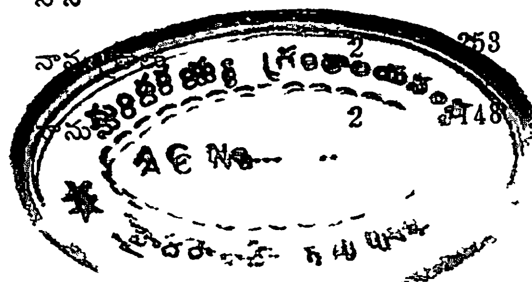
12]

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
దండె	1	127	దద్దు	2	131
దండెములు	2	207	దద్దురు	2	131
దంతె	2	68	దప్పి	2	260
దంతె	2	233	దబ్బ	2	75
దండడి	2	222	దబ్బనము	2	29~
దక్కినపుతేఁడు	1	50	దబ్బలు	1	119
దక్కినంబు	1	7	దబ్బ్రవెలు	2	139
దగ్గలు	3	2	దమ్మము	1	98
దగ్గు	2	126	దమ్మము	2	274
దచ్చి	2	306	దమ్ముఁడు	3	12
దట్ట	2	243	దయ్యము		63
దట్టము	3	6	దయ్యము	1	99
దట్టి	2	207	దర	2	267
దడదడ	1	65	దరి	1	155
దడము	2	210	దరువు	1	131
దడియము	2	269	దళవాయి	2	184
దడ్డెము	2	248	దవ	2	75
దణి	2	184	దవ	2	220
దద్దఱిల్లెను	3	92	దవసంబు	2	236
దద్దఱెను	3	92	దవుడ	2	143
దద్దళము	2	16	దవ్వు	3	22

దూ

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
దూబ	3	45	దేవురు	1	16
దూయుతీగె	2	65	దేవేరి	2	05
దూరబారి	2	89	**దొ**		
దూరు	1	1 5	దొంగ	2	291
దూల	2	29	దొంగతనము	2	292
దూలగొండి	2	54	దొంగఱికము	2	292
దూలపోలి	2	22	దొండ	2	60
దూలము	2	20	దొండి	1	145
దూసర	2	65	దొంతర	2	34
దూసరులు	2	239	దొంతరముద్దు	2	80
దూసెను	3	122	దొంతి	2	34
దె			దొంద	2	120
దెప్పు		17	దొందము	2	25
దెస	1	7	దొందు	2	20
దే			దొబ్బలగొట్టు	2	22
దేంద్ర	2	283	దొగ్గలి	2	73
దేవతాడి	2	r	దొడ్గ	3	16
దేవదారి	2	48	దొడ్డి	2	8
దేవళంబు	2	6	దొడ్డికాళ్లవా డు	2	22
దేవురింపు		ſ	దొడ్డు	3	16

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
నల్పు	1	108	నాఁడు	1	90
నల్లెరు	2	70	నాఁడు	3	56
నల్పది	2	268	నాఁడు	2	7
నవ	2	129	నాగప్పసాని	2	108
నవఁత	2	27	నాగమల్లె	2	52
నవగోజ	2	159	నాగవలి	2	178
నవలా	2	04	నాగవాసము	1	130
నవాతు	2	251	నాగసరము	1	129
నవారు	2	164	నాగుఁబాము	1	147
నవ్వ	2	2 8	నాగులు	1	146
నవుకు	1	158	నాడె	2	296
నవ్వు	1	13	నాడెను	3	122
నస	2	29	నాణెము	2	273
నసుకు	1	9	నాణెము	3	14
నా			నాతి	2	104
నాఁగలి	2	232	నాతుక	2	04
నాఁగేలు	2	232	నాదు	1	121
నాఁగురు	2	62	నాదు	1	126
నాఁచు	1	65	నాన	1	32
నాఁచి	3	45	నాన[illegible]	2	253
నాఁటిది	1	90	[illegible]	2	[illegible]48

పదము	కాండము	పద్యము
నానుడి	1	2
నానెను	3	93
నానొడి	1	2
నాపనాని	2	08
నార	2	3
నారదబ్బ	2	46
నారజపక్కి	2	3
నారసము	2	2 3
నారి	2	2
నారిడంబు	2	~8
నాఱు	2	35
నాలవకాలమువారలు	2	282
నాల్క	2	43
నావ		57
నావురు	2	62

ని

పదము	కాండము	పద్యము
ని	3	67
నింగి		69
నిండారెను	3	0
నిండ్రెను	3	90
నింపిరి	2	34

పదము	కాండము	పద్యము
నికరము	3	5
నిక్కము		8
నిక్కల		142
నిక్కవుడు	1	38
నిక్క		139
నిక్కువంబు	1	8
నిక్కువీనులజక్కి	1	56
నిగుఱు	2	242
నిగ్గు	1	82
నిచ్చ		66
నిచ్చలంబు	3	5
నిచ్చలు		66
నిచ్చెన	2	22
నిజము	1	1 8
నిట్ట	2	13
నిచ్చరాడు	2	20
నిట్టలము	3	29
నిట్టూర్పు	1	60
నిద్రాడు	2	20
నిట్రు	2	75
నిడుద	2	188

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
వీరుచెంకి		6	**న**		
వీరుతిత్తి	2	3	న	3	67
వీరుపాము		7	నంకు	2	175
వీరుపిప్పలి	2	7	నగ్గాడెను	3	23
వీరుముంపు	2	7	నగ్గు	2	220
వీరుల్లి	2	69	నడి		
వీరువంగ	2	59	నడికారము	1	1
వీరెండ		82	నడిఎను	3	9
వీరెత్తువంగ	2	59	నడుగు		1
వీరొట్టు	2	256	నడుపు		1
వీర్చిచ్చు	1	48	నడురు	2	43
వీర్చిచ్చుకాడు	2	~	నునుపు	2	252
వీర్వట్టు	2	260	నన్నన	2	252
వీఱు	2	242	నన్ననిది	2	252
వీలాలి	2	65	నురుగు		54
వీలి	2	⌜4	నుర్వు		54
వీలి	2	207	నఉఁడు	2	239
వీల్గు		4	నుఱుమాడెను	3	23
వీల్గుట	2	225	నుఱుకు	2	220
వీల్గెను	3	87	నుఱుము జేసెను	3	23
వీళ్లచివరి	2	245	నులక	2	295

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
పచ్చవిల్తుండు	1	45	పడకు	2	30
పచ్చిక	2	7	పడతి	2	04
పజ్జ	3	2	పడతుక	2	04
పటికము	2	278	పడక		4
పటూతాళించెను	3	38	పడగ		48
పట్ట	2	37	పడగ	2	22
పట్టపగలు		93	పడగ	3	47
పట్టించెను	3	25	పడగదాలుపు		48
పట్టి	2		పడత	2	32
పట్టిలి	2		పడమటికొండ	2	28
పట్టు	2	3	పడమటివంకబేడు		5
పట్టుచీర	2	52	పడమర		71
పట్టువడియెను	3	5	పడము	2	53
పట్టుసాలెవాడు	2	283	పడవ	1	57
పట్టె	2	64	పడవ	2	206
పట్టెడ	2	299	పడవాలు	2	84
పట్టెడు	3	27	పడవాళ్లు	2	84
పట్టెమంచంబు	2	64	పడాలు	2	84
పట్టెమార్పు	2	54	పడి	2	270
పట్టెము	2	2 5	పడిగ	2	6
పట్రట	2	289	పడిగము	2	68

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
పుట్టి		57	పురంట		94
పుట్టి	2	240	పురపుర బొక్కెను	3	36
పుట్టి	2	27	పురి	2	96
పుట్టిక	2	240	పురి	2	295
పుట్టు		00	పురికొల్పెను	3	2
పుట్టువ		00	పురిటిల్లు	2	6
పుడమి	2	3	పురివిచ్చెను	3	85
పుడమివేల్పు	2	70	పురుగు	2	87
పుడిగ	2	72	పురుడు	2	302
పుడిఎలి	2	40	పురుడు	3	56
పుడిసెడు	3	27	పురులోమెను	3	07
పుడుక	2	76	పురువు	2	87
పుడుకు	2	72	పుర్వు	2	87
పుడుకురింత	2	72	పుత్తి	2	33
పుత్తడి	2	279	పులకండము	2	25
పుత్తెంచెను	3	?	పులకరము		4
పునుక	2	33	పులకలు		4
పున్గుఎల్లి	2	84	పులగము	2	72
పున్నమ		89	పులికూడు	3	60
పుప్పొడి	2	40	పులిగోరుచెట్టు	?	62
పుయిలోట		33	పులిచింత	2	68

పదము	కాండము	పద్యము
పూప	2	39
పూమొగ్గ	3	49
పూరటిల్లెను	3	0
వూరి	2	[illegible]
పూరెడు	2	98
వూలపొట్లము	2	63
పూవిల్లు	3	58
పూవు	2	40
పూవు	3	48
పూవులవిలుతుడు		5
పూస	2	278
పూసయెముక	2	33
పూసలవాడు	2	286
పూసెను	3	25
పె		
పెంకు	2	33
పెంచు	2	33
పెంచుక	2	33
పెంచెను	3	23
పెంచెను	3	23
పెంజెర		47
పెంట	2	8
పెంట	2	26
పెంటిజింక	2	84
పెంటిపోతులు	2	00
పెంటియెనుగు	2	94
పెండలము	2	72
పెం[illegible]యము	2	50
పెండిలి	2	77
పెండె	2	20
పెండెము	2	50
పెండెరము	2	50
పెంరేరము	2	50
పెండ్లాము	2	05
పెండ్లి	2	77
పెండ్లికూతురు	2	78
పెండ్లికొడుకు	2	78
పెందొడ	2	35
పెంపు	3	56
పెంపెను	3	23
పెక్కు	3	20
పెచ్చు	3	24

పదము	కాండము	పద్యము
పేరెము	2	98
పే రైనవా డు	3	
పేరాదనము	2	276
పేరాలగము	2	71
పేర్కొనుట		3
పేలాలు	2	253
పేలిక	2	57
పేసెము	2	40
పై		
పై	3	66
పై ట	2	55
పై డి	2	79
పై డి	2	279
పై డి	2	303
పై (డికంటి	2	9
పై డికంబె	3	57
పై డితామర	2	69
పై డియుమ్మొత్త	2	53
పైకము	2	00
పైకము	2	274

పదము	కాండము	పద్యము
పై కము	2	275
పై కూటమి	2	80
పై దలి	2	04
పై యెద	2	55
పై రు	2	39
పొ		
పొంగలి	2	~2
పొంగెను	3	94
పొంచడమ్ము	2	292
పొంచెను	3	
పొంత	3	2
పొంతకడవ	2	246
పొంతకత్తియ	2	0
పొందిక		86
పొందు	2	86
పొందుకా డు	2	86
పొందెను	3	9
పొంపిరివోయెను	3	09
పొక్కలి	2	24
పొక్కిలి	2	36
పొక్కు		2

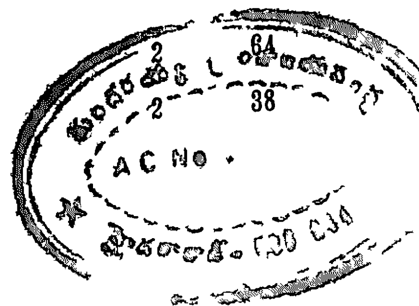
పదము	కాండము	పద్యము
పొక్క	2	30
పొక్కెను	3	02
పొగ	2	242
పొగడ	2	49
పొగడిక		4
పొగడిత		4
పొగడు		4
పొగడెను	3	24
పొగడ్త		4
పొగరు		33
పొగరుపొడ	2	94
పొగపు	2	252
పొచ్చెము	3	24
పొట	2	77
పొట్ట	2	37
పొట్ట పోసికొనువా డు	3	6
పొట్టవా డు	2	20
పొట్ట సాఁకువాఁడు	3	6
పొట్టి	2	23
పొట్టు	2	239
పొట్టేలు	2	265
పొట్ల	2	60
పొడక	2	240
పొడగు	2	36
పొడదామర	2	28
పొడమెను	3	3
పొడవ్వ	3	8
పొడవు	2	36
పొడి	2	220
పొడిగొట్టెను	3	06
పొడుప గొండ	2	?8
పొడుము	2	220
పొడుపు	2	23
పొత్తము	2	88
పొత్తరము	2	299
పొత్తిక	2	57
పొత్తికడుపు	2	36
పొత్తు	2	79
పొత్తు	2	86
పొద	2	36
పొదడు	2	23
పొదరిల్లు	2	5

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
ప్రెగ్గడ	2	89	ప్రోచితివి	3	40
ప్రెగ్గడసావి	2	07	ప్రోచితివి	3	40
			ప్రోచు గాతన్	3	40
ప్రే			ప్రోచు చున్నాడు	3	40
ప్రేంకడము	2	49	ప్రోచు చున్నాను	3	40
ప్రేంకణము	2	49	ప్రోచు చున్నావు	3	40
ప్రేగు	2	33	ప్రోచుట	3	42
ప్రేముడి	1	136	ప్రోచు టాయెను	3	14
ప్రేలిక	2	57	ప్రోచును	3	40
ప్రేలుడు	1	1 6	ప్రోచువాడు	3	142
ప్రేలువాఁడు	3		ప్రోచెను	3	40
			ప్రోడ	2	105
ప్రొ			ప్రోడ	3	9
ప్రొద్దు		90	ప్రోతును	3	40
ప్రొద్దు		8	ప్రోతునుగాతన్	3	40
ప్రొద్దునెల	2	09	ప్రోతువు	3	40
ప్రొయ్యి	2	24	ప్రోతువుగాతన్	3	40
ప్రో			ప్రోవంచెను	3	14
ప్రో గు	2	48	ప్రోయాలు	2	04
ప్రోక	2	0	ప్రోలు	2	
ప్రోగు	2	0	ప్రోవ బడినది	3	142

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
బటువుకత్తి		52	బదనిక	2	54
బట్ట	2	57	బదులు	2	302
బట్టికాఁడు	2	8	బదుఁమాట		4
బట్టినగోల	2	267	బద్దపరికి	3	32
బట్టు	2	86	బద్దె	2	53
బట్టె	2	248	బన్నము	2	224
బడప		50	బన్నసరము	2	49
బడల్పడియెను	3	04	బమ్మ		39
బడి	2	92	బమ్మెర	1	03
బడి	3	73	బయకాఁడు	2	287
బడిత	2	2 7	బయట	3	77
బడిమి	2	7	బయలు		69
బడిలి		45	బయ్యంకలు	2	109
బడుగు	2	9	బరకము	2	266
బడుగు	3	57	బరగు	2	37
బడువ	2	5	బరడు	2	37
బడువు	2	9	బరణి	2	66
బతము	2	74	ఎరి	2	38
బతిమాలడము		6	బరి	2	195
బత్తళిక	2	2 4	బరికప్పై	3	4
బత్తి		36	బరికాయ	3	2

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
బరిగిరౌతు	2	203	బల్లిదుండు	2	1 9
బరిచి	2	2 7	బలిమంతు	3	1
బరిచెన్నవి	3	25	బల్లెము	2	2 7
బరిపోటు	2	204	బవంతి	2	154
బరిస	~	2 7	బవనిక	2	54
బల్లి	2	264	బవరము	2	222
బలపము	2	29	బవిసీఁడు	2	287
బలారె	3	66	బవిరి	1	103
బలితము	2	119	బవిరి	2	98
బలిమికాఁడు	2	110	బవిరె	2	48
బలియుఁడు	2	119	బవిశ	2	223
బలిసినవాఁడు	2	19	బవిసనము	1	26
బలు	3	6	బవిసి	1	99
బలుగు	2	37	బసవఁడు	2	261
బలుపు	2	9	బసివి	2	1 0
బలురక్కసి	2	62	**బా**		
బలువిడి	3		బాఁకు	2	2 7
బలుసు	2	63	బాఁపఁడు	2	170
బల్ల	3	58	బా పత	2	108
బల్మి	2	221	బాఁపన	2	70
బల్లి	2	87	బా పనుండు	2	~0

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
బా పతికము	2	70	బాము		50
బాగాలు	2	67	బార	2	4
బాగు	3	4	బార	2	306
బాగుదార	2	2 7	బారంగి	2	54
బాట	2	9	బారకే ళ్లమరినవా డు		44
బాట	3	47	బారఎ		88
బాడిగ	2	303	బారి		50
బాడిస	2	300	బారి	3	6
బాడు	2	59	బారిజము	2	43
బాడువ	2	5	బారిముద్ర	2	274
బాణము	2	2 8	బారిసము	2	46
బాణలి	2	243	బారు	2	34
బాతు	2	93	బారె డు	3	27
బాది		50	బాలసంగడము	2	207
బాదలి	2	6	బాలెంత	2	09
బాదరు	2	2 9	బాళి		36
బాన	2	246	బావ	2	4
బాని	2	288	బావి		63
బానిసము	2	288	బావురు	2	84
బానిస డు	2	288	బావురు బిల్లి	2	84
బాబా	2	96	బాస	3	56

AC NO.

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
మొగులువిరి		53	మొరపనెల	2	8
మొగ్గ	2	40	మొర మె	2	29
మొగ్గరము	2	2 0	మొరగు	3	8
మొటిక	2	3о	మొర ఎనెల	2	8
మొటిమె	2	29	మొరి తె	2	240
మొట్ట		59	మొఱ	1	5
మొట్టి	2	23	మొఱ గుడు	~	292
మొ_త్తము	2	00	మొఱు గు		122
మొ_త్తెను	3	24	మొఱ్ఱ	1	1 5
మొదటిది	3	24	మొఱ్ఱి	2	24
మొదల్	2	36	మొల	2	36
మొదలు	2	267	మొలక	2	35
మొద ల్చెడుట	2	225	మొలక	2	28
మొదవు	2	263	మొలనూలు	2	50
మొద్దు	2	36	మొలవ	2	35
మొన	2	37	మొల్ల	2	52
మొన	2	2 0	మొల్లమి	2	00
మొనగాలు	2	198	మొల్లము	2	00
మొనలు	2	205	మొల్లలు	2	4
మొన్న	1	92	మొసలి		60
మొయిలు	1	71	మొసలికాటు	2	2 6

పదము	కాండము	పద్యము
మొసలివాయి	2	2 6
మొహదా	2	2 5
మొవాళము	2	~3
మో		
మో కాలు	2	35
మో వెయి	2	38
మో దెను	3	24
మోక	2	35
మోచెను	3	9
మోజా	2	298
మోట	2	293
మోటు	3	8
మోటు	2	36
మోటు	2	96
మోడము		7
మోడి		35
మోడి	3	58
మోడు	2	36
మోదు	2	4
మోంరి	2	288
మోప్పు	2	2

పదము	కాండము	పద్యము
మోము	2	42
మోర	2	42
మోరు	2	8
మోవి	2	42
మోవు	2	77
మోసము		38
మోసల	2	4
మోసాల	2	4
మోసు	2	35
మోహరించెను	3	0
మ్ర		
మ్రగ్గెను		87
మ్రా		
మ్రా కు	2	35
మ్రానిపొటుపులు గు	2	93
మ్రాను	2	35
మ్రొ		
మ్రొగ్గు	2	23

పదము	కాండము	పద్యము
రారాజు	2	182
రారాపు	2	223
రారేక	2	48
రాల్చెను	3	32
రావి	2	42
రావిరేక	2	48
రావుతు	2	203
రాపి	2	101
రి		
రింగు	2	153
రింబ	1	136
రిక్కదారి		69
రిత్త	3	5
రిమ్మ		36
రివట	2	37
రివ్వ	2	37
రివ్వ	2	98
రు		
రుంజ	1	128
రుటము	1	84
రుత్త	3	15

పదము	కాండము	పద్యము
రుద్దుడు	2	160
రుద్దెను	3	127
రుమాల	2	156
రువ్వపులుఁగు	2	91
రూ		
రూక	2	272
రూకంత	3	27
రూఢింపు	2	209
రె		
రెంచ	2	305
రెంట	2	189
రెక్కొనెను	3	89
రెట్ట	2	134
రెట్ట	2	138
రెడ్డ	2	1[illegible]0
రెడ్డి	2	282
రెబ్బ	2	37
రెమ్మ	2	37
రెయి	1	94
రెయివెల్గు	1	77
రెల్ల	2	237

పదము	కాండము	పద్యము
రో జు	2	127
రా జుడు	1	1 6
రో త		5
రాక		7
రాయి		5
రాయి	2	303
రోయుడు	2	173
రాసము	1	35
రాసెను	3	22
	రౌ	
రౌతు	2	203
	అ	
అంకు	2	5
అంకుటాలు	2	06
అంకులా డి	2	06
అంకె		22
అంతు	1	5
అంతు		2
అంపము	2	30
అంపి		2
అంపిలెను	3	2

పదము	కాండము	పద్యము
అంపు		2
అవిక	2	55
అవ్వ		5
	ఆ	
ఆ గ	2	7
ఆకట్టు		62
	ఇ	
ఇక్కించెను	3	37
ఇచ్చ		40
ఇచ్చపాటు		140
	ఎ	
ఎక్క	2	99
ఎక్క	2	138
ఎప్ప	2	44
ఎల్లు	2	75
ఎల్లుమాలి		44
	ఏ	
ఏ కులు	2	156
ఏ చు	2	290
ఏ డు	2	82

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
వక్కు	2	93	ఎడి	3	59
వగ	1	02	వడి గట్టు	2	252
వగచెను	3	102	వడియము	2	255
వగపు	1	102	వడుకుడు	2	294
వగర్పు	2	127	వడుగు	2	176
వగుడు	2	238	వడుగు	2	177
వగ్గు	2	93	వడె	2	20
వజ	2	55	వడ్డన	2	260
వటర	3	3	వడ్డి	2	228
వట్టము	2	1J2	వడ్రము	2	284
వట్టము	2	273	వడ్రవాఁడు	2	284
వట్టివేరు	2	75	వడ్లంగి	2	284
వట్టు	2	39	వడ్లు	2	234
వట్రువ	2	87	వణఁకెను	3	83
వట్రువ	3	6	వణితము	2	7
వడ	2	255	వత్తి	2	53
వడఁకు	1	43	వత్తి	2	65
వడగండ్లు	1	73	వదనిక	2	54
వడముడి	2	82	వదరు		6
వడవడఁకు	1	43	వదరు	2	71
వడి	2	294	వదరు	2	97

పదము	కాండము	పద్యము
వదలుట	2	173
వదావళి		1 6
వది	1	46
వదినె	2	4
వదియ	2	77
వ్రదె	2	77
[illegible]	1	6
వనపు	1	1 6
వనరు	1	16
వన్నియ		08
వన్నె	1	08
వన్నె	2	70
వన్నెకా డు	3	0
వన్నెవెదురు	2	73
వయసువా డు	2	8
వరవుడంబు	2	288
వరవుడు	2	288
వరసంది	2	8
వరి	2	234
వరుగు	2	39
వరుగుఁజే ప	1	160
వరుస	2	174
వర్గుపు	2	00
వలుడ	2	83
వలుద		156
వలుపు	1	74
వలులెను	3	83
వట్టు		56
వల		159
వలకడ	1	7
వలచినది	3	4
వలపల	3	25
వలపు		106
వలపు		36
వలపుమోపరి	1	59
వలము	2	1 9
వలమురి	1	52
వలమురి	1	61
వలరాజు	1	45
వలరాజుతల్లి		41
వలవ	2	12
వలవా డు	2	286

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
వితా	3	70	వియ్యము	2	4
విత్త	2	266	వియ్యము	2	1 4
విత్తనము	2	39	విరటుఁడు	2	83
విత్తు	2	39	విరవాది	2	52
విత్తు	2	13	విరి	2	40
విదిఁ	1	88	విరిగి	2	45
విసచెను	3	110	విఱిగి	2	4
వినిచెను	3	114	విఱిగెను	3	91
వినియెను	3	119	విఱుగు	2	224
వినుచూలి	1	59	విఱుగుడు	2	224
వినుప్రోల్ దార	1	46	విఱుపు	2	224
వినువాఁక	1	55	విలిచెను	3	134
వినెను	3	1 9	విలిచెను	3	134
విన్నాణము		03	విలుకాఁడు	2	205
విన్ను	1	69	విలువ	2	267
విప్పుగన్నుమొత్తము పడవాలు	1	44	విల్లు	2	211
విబూది	1	48	విసదారి	1	148
వియ్యంకుఁడు	2	4	విసనకఱ్ఱ	2	168
వియ్యంపురాలు	2	1 4	విసబొద్ది	2	54
వియ్యంపుసాని	2	114	విసము	1	148
			విసరు	2	205

వె

పదము	కాండము	పద్యము	పదము	కాండము	పద్యము
సంచి	2	266	సంబారు	2	248
సంచు	3	59	సంబెల	2	166
సంజ	1	94	సంబెల	2	298
సంతసము	1	98	సకి	2	104
సంతు	2	170	సకి	2	107
సంతోసము	1	98	సకిన	2	96
సందడికాండ్రు	3	6	సకినము	1	98
సంది	2	38	సకినాలపులుఁగు	2	91
సంది	2	189	సకియ	2	107
సందికడియము	2	150	సకిరింత	2	97
సందిదండ	2	50	సకిలింపు	2	197
సందియము	1	103	సగటు	2	200
సందిలి	2	38	సగటు	3	25
సందు	3	59	సగము	1	78
సందుసీసము	2	209	సజ్జ	2	17
సంద్రము	1	152	సజ్జ	2	205
సంపంగి	2	49	సజ్జ	2	235
సంపెఁగ	2	49	సజ్జరసము	2	62
సంబరేను	2	68	సజ్జారము	2	5
సంబళకాఁడు	2	288	సట		1 9
సంబళము	2	303	సడ	2	35

పదము	కాండము	పద్యము
హదను	1	86
హనుమఁడు	2	83
హరబ్బి	2	196
హరిబువ్వము	2	179
హరివాణంబు	2	244
హర్వుకాఁడు	3	6
హళది	2	50
హళాహళి	1	21
హవణిక	1	38
హఁదు	3	15
హా		
హాజారము	2	4
హాయి	1	98
హాళి	1	38
హాళి		139
హావడి	2	223
హు		
హుటాహుటి	1	65
హుడుక	1	128
హుళిక్కి	1	1 9
హె		
హెచ్చరిలెను	3	87
హెచ్చు	3	24
హెచ్చెను	3	89
హే		
హేమాహేములు	3	6
హేరవళి	2	153
హై		
హైసరే	3	˜5
హొ		
హొంతకారులు	2	208
హొన్ను	2	279
హొమ్ము	3	20
హొయలు		139
హొయలుబండి	2	20
హొరఁగు		139
హొస	3	23
హో		
హోరాహోరి	3	72
హౌ		
హౌసుకాఁడు	3	0

ఇతరగ్రంథములు

మధురావిజయము (తెలుఁగువ్యాఖ్యతో అనువాదముతో)	30—00
మధురావిజయము (సంస్కృతవ్యాఖ్యతో దేవనాగరిలిపితో)	30—00
మధురావిజయము (వచనకావ్యము శిధిల (కథా) పూరణముతో)	5—00
[illegible]ం[illegible]దేవి (స్వాతీచరిత్రలసమ్మేళనాత్మక మగు నవల)	20—00
సుభద్రాధనంజయము (నాటకము-ఆళ్వారులకృతికి తెలుగు)	5—00
తపతీసంవరణము (నాటకము-ఆళ్వారులకృతికి తెలుగు)	5—50
మధ్యమవ్యాయోగము (భాసకృతికి తెలుఁగు)	3—00
త్యాగవీరుడు (కరుణరసప్రధాన మగు నాటకము)	3—00
వాఙ్మయవ్యాసములు (రెండుభాగములు)	25—00
మధురకవులు (వేమనాదులసాహితీజీవితచరిత్రలసంగ్రహము)	3—00
శ్రీశైలస్థలపురాణము (స్కాందములోని శ్రీశైలఖండమునకు తెలుగు సర్వస్వామ్యములు శ్రీశైలదేవస్థానమువారివి)	
ఆంధ్రపదకోశము (సంస్కృతపర్యాయపదసంపుటితో)	25—00
(కావ్యకలానిధి శతావధాని పిశుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారి) జీవితచరిత్ర-అవధానసాహిత్యము	25—00

రచనలో నున్నవి

శృంగారశ్రీనివాసము (పద్యకావ్యము)

శివలీలాతరంగిణి (కధాసంపుటి)

మధుకణములు (పద్యసంపుటి)

ఉత్తరహరివంశము (ప్రదీపికావ్యాఖ్యతో)

(శ్రీనాధుని) కాశీఖండము (కూలంకషవ్యాఖ్యతో)

మహాకవిశరణ్యము (లక్షణగ్రంథము)

అథర్వణకారికలు-అహోబలపతి

వాక్యపదీయము (సంస్కృతాంధ్రవ్యాఖ్యలతో)

